

guerrefar que per conseruacio de son stol sapia tots los camins e dreteres e aspuyres e amagatalls e floms e ayguals e fòts e tot ço que sia al mig que puxa noure o a sudar a be passar lo dit camí: pertal que de neguna part no puxa esser sobrat per sos enemichs: car si los mariners per esquivar los perills dela mar e per anar pus curt o pus segur han la carta ò nauegar on a hull veen pitats lurs perills e lurs spatramets quant pus leugerament pot bauer en scrit o depint encara tots los mals passos qui son en la via perque ell ha a passar son stol per aquesta mateixa endreça a bauer deu lo princep bauer homens qui sapien aquelles mateixes vies car mils se regeix hom p hò que per carta e pertal que aquelles aytals homens no puxen enganar lo princep en son stol deuen baner sobre si bones guardes els deuen esser posades grans penes sils enganen e promesos grans guardons si be los en drecen. La setena que es vies que lo princep elgira sien secretes a tot hò sino a pochos homens fants e leylals consellers de consell dels quals lo princep faça ço que fara en guisa que los enemichs no puxen saber per ql camí lestol aquell passara pertal que no hi posen aguayts. La setena que en cascuna part òl stol baja alcunes gents que rassen dauant e dertre e per los costats a descobrir aguayts si hi ha: ptal que los dits aguayts no puxen noure al stol. La buytena que daquella pt del stol sien posats los millors combatents a peu e a cauall dela qual hom se pot raonablament mes tembre que no sia esuabit. La nouena que los centurions e decans e constables tots sien atesos que continuament per lo camí no rassen scampats ans seruen lorde a ells dats ab lurs armes continuament tot axicò si los enemichs eren presents: car los dretengar es sobiranament perillos en los stols e tenir lorde assignat ret la host fort e terrible als enemichs: pertal bauem axi. *Que terribilis est vt castrorum acies ordinata.* E vol dir que la faniea en lo regiment dels stols quan son be ordenats ret tota aquella gent als enemichs terrible e spauentable. E nota aci que vna deles grans cauteles que seruen los africanos en lurs batalles si es que apres que han ferit tantost fusquen: pertal que facen scampar los contraris encalçant los: car puys que

los han scampats tomen contra ells tots plegats e trobant los axi scampats abans los han presos o morts o esuaitos: car diu aristotil tota virtut es pus fort quado es asustada que quan es scampada. La deena que lo princep pens si abunda mes en cauallers que la part contraria: e lauors mes li val elegir vies planes: car homens acanall mils se defenen en camps que en montanyes e mils hi esuabixen: si abunda mes en homens a peu deu elegir vies per montanyes e per aspuyres: car aqui mes hi valen balestiers e peons que cauallers a cauall: car aq no si pot contornar. La onzena es que lorde dat als batallants ans dela batalla se serua stant la batalla mesclada o sis cõson ser per guisa que tantost se puxa redoir: car tãt es lo brogit e la pols e la comocio e turbacio dels batallants en lo batalles que fa mestre que sens parlar cascun p sol esguart puxa conixer qual es amich o qual es dels aduersaris. Berque per aço a conixer ordenarè los dits antichs que primerament tot lestol sia ordenat per centurions qui son homens cap de cent cauallers o de cent peons e cascun deenari daquell centenari haui a vn hom appellat decan q era cap de deu axi que deu decans eren sots vn centurio. E aquests decans portauen lur peno e senyal special en la capellina alt al qual senyal cascun òl seu deenari attenent pogues conixer a qui deua seguir. Semblantment era òl centurio: car ell aximateix portaua en lem alt senyal special per esser conegut p tot lo seu centenari. Dozesmenys cascun en special portaua qualqz senyal special axicò creu colida sobre lo goziment/ o alcun ram sobre si o qlqz altra cosa per senyal. Apres deu tot stol bauer la sua senyera principal en la pus fort part dela host: la qual port hõ fort feel e assignat expt en armes e be acõpanyat e guarmit de totes partes: car si lo vexellari es desleyal ell pot fer grans fraus amagant la senyera: e lauors fort pochos porien vengre a molts: car com los molts no veen sen lur senyera pensarien se que lur stol fos vengut e lur vexillaria e senyal pres e aterrat: e per consequent que la pus fort part de la batalla fos ja venguda e per esta via tantost serien en vengõ e en fuyta. La dotzena es que tot lestol ans que entra en la batalla ja per alcuns dies sia exercitat en com

a p hon lo
fata sra

en desobediencia
s

part mes pe
pa pojan
i sempre

gene del stol
clumia

la del asfuar

10. 9

11. C

12

les

of

senyal

batre ofenēt e esuañt: e aximateix que tots majorment los cauallers porten les armes luents: car lo sol puyt les fa flamejar e resplandez: aquesta aytal resplandor spanēta molt als contraris. Primo machabeorum. legim que lo sol d' mati fer en los scuto e en les armes luents entant que los mōtes feyen resplandor. Per la qual cosa la fortaleza e lo cor dels contraris sonch dissipat e pout es donaren a fuyta. Deu encara lo mestre d'la caualleria hauer cert senyal ab tots los centurions / e los centurions ab los decās / e los decās ab lurs subdits que al colp que ell fara fer aytal senyal ab trōpa o ab ques vulla tot bonn fira axi / o vaja axi / o s'iga axi / o alliz segons que ell ordenara.

Capitol. cc. xxxvi. Qui ne
 quai deu esser lo mestre de la caualleria ne que deu fer.

Pres la persona del

princep es en tot stol d' valor lo mestre de la caualleria q' aximateix s'appella constabl' qui segons que posa lo noble caualler scipio affrica deu esser dō generos leyal e de veritat / laui / fort / ardit / e abiat / be fa de son cors / amable en ses maneres / be amigat e molt reputat: e sobre tot fa mester que sia mestre en tot fet d'armes e que no solament p' consell ne per rao hi sia auist: ans encara fa mester que naja grans e moltes experencies p' les quals tot leitol baja dell gran reputacio e li sia milt obedient. Al aquest aytal deu tot leitol esser axi obedient que mana la ley imperial: que jat sia que alcun caualler deimant d' son manament vences los contraris: empero tantost deua morir per la inobediencia que hauia feyta al dit mestre. Al aquest pertany ordenar les batalles e posar alguns batallers los quals s'iguen per los costats e detras la batalla euaelquen los fugents en guisa que aquells q' batallen pensen que mes los val morir en la batalla que si moriē p' mās dels leus mateix: a ell pertany que tot lo temps d'la batalla confort la part pus esua bida p' gent ja deputada a part per aqō. Ell deu hauer alguns vicaris en diuerses parts de la batalla qui entenē ab senyals specials e qui facen qō que ell manara. Al aquest pertany a posar capdelladors qui ordenen la batalla e la capdellen als quals deuē los

indefinible

Lo na que

etany

m

altres obeir axicom a ell mateix. Al ell p' tany encara licenciar los vells o aquells q' no son dispositos per batalles segōs que ap' par en la digesta noua. titulo de veteranis.

Aquest deu esser ab lo senyor vn cors e vna anima e deuen ab dos eniempo pensar e practicar de totes les coses pertanyents al offici del dit mestre. E pertal que ell sia milt obedit e baut en major reuerencia de hauer en special aquestes bonees: qōes que sia bon leyal e veroder e ap'ies que sia bō fort laui en los fetes. Ap'ies que sia bon ardit e abiat cōtra tot mal bon / e bō larch e liberal qui auorezca tota auaricia axicō la mort.

Capitol. cc. xxxvii. Qui posa
 altres condicions de bon mestre de la caualleria.

o dit mestre era axi

appellat per los grechs e p' los romans: mas per los caldeus e persans era dit princep de la caualleria: per los frācesos es appellat senescal o preuost: per los spanyols es dit constable. E ab aquest nom se acorden mes los del regne darago segons lurs statuts e costumes: e axil enomenarem comunamēt d'auall. Aquest segons statut darago deu esser fill de rey o acostat al rey per fanch p' honrar lo dit offici e deu esser tostemp caualler ans que sia posat en lo dit offici qui en cas que en lo linaige reyal no hi sia trobat q' hi sia bastant deu hi ess' posat daltre d'les pus notables cases del regne p' reuerencia del offici. Aquest segons que dit es en lo capitol precedēt deu esser bon leyal e veroder: car lom gran e asenyalat qui es posat en regit grans fetes d'armes pot segur star si sos sots mefos per bon de veritat e leyal: car tote sien dell cō de pare e posen la vida en ses mans en cas que falsament vaja ell mateix se procura la mort: car la gent ab qui ha a fer la a destro uir finalment puyt conega son vici. Dix arnulfus emperador de roma que vna dels grans lejees que pot hauer gran senyor e d' les pus vergonyoses si es que no haja ab si veritat: e dix que per aquesta via entra ab ans en ell imp'peritat e mala fortuna que per altra que al mon sia. Es encara dit segonament en lo capitol precedēt que lo constable deu esser bon fort laui: e aqō en

At

A

nd g

A

Lo

Dea

Dea

nd

condestable home fam special posa nicefoms emperador s'consta
 tinoble dient que altre hom sots deu no ha
 nia mester major sauica que aquell en lo sey
 del qual penjaua la vida e la honor d'l prin
 cep e de tot son poble e q' ha a satisfere a tots
 los seus e a cõtrastar a tota la astucia e ma
 licia dels enemichs: e aquest es lo conestabl
 al qual es comanar generalment lo princep
 e sa host e ses batalles e ses victories e tor
 go que si pertany. Leigament es dit que
 sa mester que sia ardit e abruat contra tot
 enemich e sia quis vulla: hoc encara contra
 tot mal qui li torz ses bones ordinaciõs en
 sa host ne quil pos en perill de caure en grã
 vergonya e damnatge a ell e als seus. Sa
 encara mester que haja special abruament
 a batallar contra los enemichs axi que sia
 tostemps d'ls primers en la dauantera e fo
 ra dels primers abruadament p metre cor
 als altres: arico feya aquell abruat caual
 ler e emperador julicesar d'l qual legim que
 james no dix a los cauallers en les bata.lles
 anau auant: mas tostemps dix seguiu me.)
 Empero sobiranament valenti emperador
 de roma que tot abruament sia areglat ab
 seny e ab temprança: pertal que no appoit
 lom finalment a vergonya. Quarta mēt
 es dit aqui mateix que sa mester que ell sia
 liberal e ses tota auaricia: car siu es ell pot
 los homs metre on se vol e cõ se vol. E as
 signa bi aytal rao/diu ell/tot quant fan los
 homs darmes comunamēt fan p ateny
 er riquesa e fama: ara es cert que ab conesta
 ble auar negu no pot res guanyar: car per
 fe que lo princep sia liberal lo conestabl lo
 pot corumpre ab son mal consell el pot ti
 rar a sa auaricia: e cõ los homs darmes
 tostemps se temē que aco ja no sia fet quẽo
 van als fets darmes per lo conestabl qui es
 diffamat de auaricia. Pertal james no fa
 mester al princep de fer conestable hõ auar
 o q' es diffamat de auaricia. Dorefinēya
 lo fet darmes sta molt en grã nobleca de cor
 daquells quil han a fer: com doncha natu
 ralment tot noble cor auorteca auaricia e
 hom auar: pertal james nobles homs dar
 mes no seguitan per amor ne de bon cor lo
 conestable auar: satisia que ell nola haja res
 a dar. Pertal deya justinia emperador
 que princep auar comunament era tostps
 vengut en ses batalles: e aco pertal quāt ne
 gun de quants eten ab ell nol podia de cor

amar. E deya que hom auar dona tefi
 moni s' simateix que no es generos ne apte
 a grans affers: car generositat e grã nego
 cis requeren per força gran franquea e libe
 raltat en cascu qui es ver generos e enten
 a fer grans affers.

Capitol. cc. xxxviii. qui posa
 antics emoluments del mestre de la caual
 leria.

Costumaren los grã

senyors antigament dar grans e
 moluments a lurs conestables p
 que fossen be satisfets de lurs treballs e po
 guessen eiser pus liberals a lurs seruidors
 e per res no fossen diffamats de peccat de a
 uaricia. E aquestes costumes seguts segõs
 que hoig dir se acostumen encara entre los
 reys de spanya. Primeramēt que lo dit
 conestable haja de tota guany de caualca
 des ques faran per homens dela dita host
 axi de caual com de peuzgoes que bajen de
 les cinch parts pertanyets al rey les dues
 parts e lo rey naja les tres. Ultimeteix de
 la batalla campal que no sia reyal e de en
 frades de lochs dels enemichs s' tot guany
 al rey pertanyent daquestes coses ell deu ha
 uer vna part dela quinta quin ptany al rey

Item de qualq' loch o ciutat se prena p
 armes o p setge qui haja durat mes de .xv.
 dies o en ques sien diegats ginyo per com
 batre de tot aytal loch deu hauer mil sol. p
 centenar de fochs qui bi sien axi que si bi sta
 uen mil fochs que ell naja deu milia sol. e
 axi per rata segons mes o menys. E si lo
 princep guāya en los dits lochs axi presos
 negun noble daquell deu hauer lo conesta
 ble lo vinten: empero en lo dit noble no si
 entenen armes ne viandes. Item lo co
 nestable deu hauer per diet seu les dues pts
 s' totes penes e condemnacions posades p
 ell en la host e la terça part deu eiser dels al
 guatzirs e d'l mostaçaf. Empero lo princep
 e lo dit conestable podē cascu per simateix
 fer plena remissio de tot o s' part. Item
 lo conestabl deu hauer lo caual e ls armes
 s' tot caualer qui feza vengut en camp clos
 o haura perdut son enteniment de les batal
 les aquelles que scran fermades en poder
 del rey: e aco sia axi si lo conestable haura
 fet fer lo camp el haura fet guardar. Tots
 los alguatzirs deuē tenir vna mateixa picio

es deuen partir tots los drets egualment los quals drets deuen hauey ari dels condonats a mort com encara del dret dela cadena segons que dels lurs drets se parla pus longament en los statuts spanyols e d'arago qui son fets en special p los alguatzirs.

Los alguatzirs encara deuē hauey p lurs treballs la terça part de totes punicions e condemnacions e perdiments de bens que lo vit conestable fara dels deliquents en la host exceptat dels mercaders o reuenedors car aço pertany al mostaçaf. Deuē hauey encara los alguatzirs lo vinte deles parts romanents al rey deles canalcaades leuada la part del conestable. Item lo mostaçaf qui elegira lo conestable baja per dret de son offici lo terç de tots los bens e confiscacions de falses mercaderies en que serã encoerreguts aquells dela host o qui vendran per la host: e les dues parts romanēts son del conestable si donchs per lo rey o p lo conestable non era feta gracia. E baja encara los cors e les lengues de tota bestia q̄ desfaça en la host per vendre.

Capitol. cc. xxxix. Que cōbatre denits sia bo al inualoz be acordat.

In presentia de otto
emperador de alamanya: celius/
et lucius dos mestres de diuerses
caualleries proposaren si era bo combatre
denits e celius que hoc per moltes raons.

La primera car anar denit a batalla lo inualoz anaua pus secretament: car lauors no es conegut ne s̄rit e es abās al loch que vol combatre que la spia. La segona car la inualio ques fa denits spauenta mes los contraris: car ve soptofament e ab brogit com tota inualio de batalla d̄ja esser ardet e ja de queucom luyet linualoz de ja fer terroz al seu contrari ari decontinent com de special e quitat mouiment com d̄ crit horribles: empero tostemps fetuant orde. La terça rao si es car aytal manera de combatre se deu fort saber com sia auengades forçada e necessaria ari com si tu vols anar a esuabir algun loch o alguna gent denits: e los contraris volen fer semblant de tu heus en contrats al camí: lauors es força de combatre a vna part e a altra. Si algun stol endescuyt passa prop mi denits lauors es hora de esuabir lo: car no sen dupta e perconse-

guent no es apparellat d̄ combatre: per la qual cosa yo he gran auentatge sobe ell. Si algun me ve esuabir aquella hora mester es que yo sapia com me porre defendre dell.

La quarta car james lefol qui es esuabit denits nos pot tã be guardar com fa de dia car nos sap de quants parts venen los enemichs ne que entenen a fer ne de qual part dela host se entenen mes a carregar. La quinta: car lauors pot lefol qui es esuabit menys esquivar trabicio si li es feta: car pora li esser feta per cēt parts e nou percebra neu veura ney pora dar remey p̄consegut.

La sisena car lefol qui hom va esuabir denits te gran part d̄ sos combatents adormits e altres molts q̄ no atenen abatallar els contraris son tots ja atellos e armats e perconseguent han gran atientage contra los enemichs. La setena car sil inualoz vol fugir ell no pot esser tant perseguit com si era dies: car lefol pot raonablement duptar que no sia cautela e que nol vulla tirar a celada o qualqs aguayt. Per aquestes raons celius proua que batallar d̄nits era fort bo e profitos.

Capitol. cc. xl. que al cōbatēt denits no son bones totes cauteles per capdellar: mas alcunes specials

Acius empo no appua la dita manera d̄ combatre e aço p̄tal q̄nt dix que d̄nits la gēt no la pot hom capdellar. Mas respos aci celius que asats be capdellaria hom la gent denits per esta via: çoes que lefol qui esuabis p̄egues qualqs nom estrany lo qual los contraris no sabessen be nomenar: o tal que hom percebes de la diuersitat de lengua a lēgua ari com feu jette jutge de israel qui feu dir als seus en la batalla de bolet: e los contraris volent dir allo mateix nou sabien dir: mas deyen gebolet ari com legim. iudicum duob̄ cimo. Doremenys se podia hō denits capdellar: majorment cauallers portāt campanes o cascavells embogats fins que fossē al ferit: e lauors que soptofamēt bo desambogassen e fariē major brogit e paor als enemichs. Es ver que alguns digueren que qui denits en lo ximer alt portaua vn bolich de coto embolicat en drap banyat tot en aygua ardent e soptofament entrant en la batalla hi metien foc que aquell foc daria hom

lum. E per aquell foc se capbellaria lestol
a conxer los seus. Mas aquest consell d
capbellar s'igue aqui mateix improuat: per
tal quant aytal foc no duraria sino aytat
com duras laygua ardent: e per consequent
duraria poch: apres que portar aytal foc
daria auantage als cotraris: car lurs balef
ters o arquers stats amagats o en loch cert
tirarien continuament contra aquells qui
portariẽ lo foc e ells porien veure a aquests
e los portats lo foc no porien veure a ells.

Alximateix que lo foc aquell enfalegaria
molt als portats aquell els empatraria me
tre duras de veure los contraris. Semblat
ment que si lo dit foc duraua els innafors
portants lo foc banien a fugir tostemps los
enemichs los porien veure els porien perse
guir e gitar los celada e venir de qual part
se volguessen els porien esuabit veent a ells
e aquells no veurien aquests ne sen sabrien
ne sen porien defendre. Item no appar
que soptosamẽt lauors hom pogues bauer
tants de lums ab ques poguessen encendre
los dits flochs e pilots de coto majorment
si feya gran vent. Per aquestes raons a
queita manera de capdellar sonch improua
da e la primera aprouada: e per consequent
lo cobarte denits sonch aprouat majorment
pertal quant per esta manera los pochos po
den esuabit los molts soptosament en pũt
que los molts no sen dupte. Doreismeny
car p esta via se podẽ fer desesperades e sop
toses inuasions o tals paors e spaozomẽts
que poras tenir continuament la part con
traria lasada per aguaytar donat los a sen
tir que vols en ells ferir e que no hi fires:
mas que los faces aparença de ferir.

Capitol. cc. xli. De los cõsells
del princep qui garreja deuen esser secrets.

Esaragust monercha

general del mon sau regidor da
quell daua sans cõsells fort als

princeps sots ell posats segons que mos
tren los sens anuals e croniques antigues.

Primerament consellaua d seruar rao e
prudencia baguda en regimẽt p guisa que si
lo princep se tem de rebellio dalcuna nacio
que soptosament faça tal prouisio que fos
subdits noy puxen cotradir. Legim que
com ell se temes que spanya no rebellas cõ
tra ell ptal quant bauia bones forces e mol

tes. Pertal mana a cascuna vlla murada
sots gran pena que los murs se derrocasse
vista la present e feu que totes les lettres fos
sen presentades en vn mateix dia e en vna
mateixa hora: pertal que cascun loch se pe
fas que lo manamẽt era fet a ell tot sol: car
si la vn loch sabes que aquell mateix mana
ment fera fet als altres poguerẽ entre sima
teix tractar rebellio al senyor. Si ell se
volgues partir dema d qualqs setge a nit fa
era appellat tots sos consellers per a tenir
cõsell dema e faera fet a nit mes forchs que
dabans e semblants coses: e soptosament
denits feya armar sa gent que ja tenia fort
endregada e anauafen. Si volgues anar o
armar contra alcuna terra donaua veu que
anaua a altra e axi trobaua los enemichs
no apercebuts e matana los tots. Si alcũ
dels seus volgues anar ala batalla e vees
que aquells hauien mester ajuda ell la los
trametia tant secretament que negun no hi
pogues fer neguna puissio ne dan a empat
rar los. Consellaua segonamẽt a tot pũt
cep tenir be secret e saber amagar sos affers
per guisa que negu nols sapia sino ell mate
ix e fort pochos altres e sobiranament elets

Pertal si ell armas per mar hom dõ mõ
no podia saber la armada on hiria: e si do
nas veu per cicilia anaua en alexãdia. De
los patrons dels vexells sabien on deuien
anar quand partien de roma: mas ell los
trametera sengls albarans sagellats ab sõ
sagell e manaua los ans que entrassen en
mar que quand serien cinch milles dõns la
mar nauegant per leuant: que lauors obris
sen los albarans e faessen ço que aquis ma
naua. Quintia saboli promes que si ell
li armaua cinch galees que ell li daria terç
ci tizan en cicilia que ell bauia fet pendre en
aytal seu castell de cicilia: e com lo dit cesar
hagues fetes armar les galees apella semp
ni quen seu capita e dona li albara sagellat
ab son sagel manat al dit sempromi que nol
obris fins que fos dauat lo dit castell e que
aqui no levas exir negun deles galees fins
que lo dit albara hagues secretament legit
e que tantost faes ço que aquis manaua e a
qui cesar li manaua que si quintia no li da
ua aqui mateix terenci ans que ell exis a ter
ra que decontinẽt li tolgues lo cap aquima
teix e axi seu defet.

Capitol. cc. xlii. qui posa exē
ples de fer sos affers secrets.

ix encara lo dit cesar
que princep qui no sap fer secre
tamēt sos affers james no spat
xara res ne portara negū negoci a si. Dema
na li march de lucha vna vegada quando se
mouria del setge de pisa dix ell quando toca
ra la trōpa : ne altra resposta james no po
gue bauer no contrassant que fos son speci
al seruidor. Demanat de consell per tarqui
gran princep en ytalia com podia be senyo
rejar a genoua no respos per terra ne per
paraula: mas mes se en lo seu ort lo porta
dor d'la letra e ab lo coltell scappana ls colo
pus altes. E com lo misatge faes relacio a
tarqui daço que cesar hauia fet entes que a
senyorejar jenoua se requeria matar molts
dels majors e axiu feu e possebia la en pau.

Quand hauia al cor de pendre negū loch
non deya res a negū: mas passant apres lo
loch aquell faera grās conuets a aquella d'el
loch e puy entrant dins atenia de qual pt
se podia milt esuabit e per aquella puy lo
prena trobada nouella occasio de fer los
guerra. Passant vna vegada per monti
fascbo e los del loch nol volguessen rebre
dins temēt se dell dix los puy de mi hauu
temor prech vos que almenys me reculleu
los homens meus malalts que no muyren
en lo camize com los d'el castell lo hi consen
tissen ell metia dins los pus forta homens
qui hauia cuberts de ferro desus les veste
dures amagadament: e a certa hora d'la nit
aquells se leuauen tots e matauen les guar
des de les portes e obriē als enemichs e pre
nien lo loch.

Capitol. cc. xliii. Qui posa cō
sello de cesaragost a princep guerrefant.

Stant encara en son
palau ab sos familiars tostēps
los plaua paules saues enseny
ant los en special com se deuien comportar
en les guerres. E deya entre ls altres coses
que mes valia pendre lenemich ab fam que
ab ferro e ab cautela que ab força: car deya
que tostēps la força nou e es fort perillosa.
Deya aximateix que nobl hō no deua esser
deuorador d' sos enemichs humiliats basta
ua quen sos senyor e poderos corregidor.

Item que a son enemich no solament se
deua hom spauētar ans encara li deua hō
dar via de scapar e offerir li tostēps pauz
e majorment quando hō li es soberch. Itē
que gran cor feya al combatēt p tenir ferm
lo perill dela fuyta. Item que qui vol sa
ber lo cor daquell que hom baura per sospi
tos que baja hom qui li parla ab seny de pt
dels cōtraris. Itē que grā cor metia als
seus e als cōtraris giraua a sa amor lo prin
cep qui ensenyaua que no p son profit: mas
per la comunitat feya la guerra. Item
que gran cor daua als seus e terros als con
traris en la batalla la presència del prin
cep. Item quando hom no pot ajudar a son
enemich affligit du hom ho fer apparez per
esmayar aquells qui mal li fan. Item
que a fer girar cara a hom a peu en batalla
lo principal colp era ferir lo en la cara o en
tre cap e coll. Item per procurar se no
uella ajuda en batalla lo pncep no deu dup
tar de prometre neguna pecunia: car si vēc
pagar la dela presa dels morts. Si es ven
cut nou demanarien los soldejats e aço per
vergonya: e pertal car gran part ni ha de
morts. Item deya que cor e seny d' prin
cep deua esser a tant bastant que aquell qui
sap que nol vol nel ama ab dons e ab grās
prometences e ab dolces paraules lo deu ti
rar a si que tot sia seu. Legim que cō sem
pronius famos hō secretamēt sen volgues
passar ab los seus als contraris e ja fos ar
mat/cesar li vengue dauant en lo camí seny
ent ques pensas que vinguēs a ell en ajuda
e acōpanyāt lo fort graciosamēt feu li grās
gracies dient que no hauia trobada tanta
felicitat en negun de sos vassalls com en ell:
car sens appellar/ e sens prechs e pactes/e
sens sou venia en la ajudaze aquí feu li tals
dons e promissions que de tots punts lo gi
ra el tira a simateix a emptostemps. Itē
deya que quando lo princep se tol vn bon ca
ualler o qualqz notable hō lauors se tol vn
membre sa e viu de son cors. Item deya
que lo princep ab art e ab maneres se deua
tirar los bons e nobles homens: e aço satisf
faent a lurs necessitats tolent los d'el cor to
ta sospita que bajen dell specialmēt acullēt
los graciosament. Item deya que sobre
tota virtut del mon tiraua los homens al
princep liberalitat. Pertal dya que axicom
princep auar nul temps prosperaua en ar

1 por
una

ant

Exen
fany

ndre lo
b ferre

mes: axí lo franch e liberal james negū nol
desbaratana. e assignaua hi aytal rao: car
deya ell axicom lo príncep auar per negun
no es amat: axí lo liberal per negun no es
atrat ans es en sos d'falliments mes que al
tre ajudat / supportat / cubert / e dissimulat.

Item deya que no pertanyia ans era cō
tra tota noblea que gran senyor falsament
e contra leyaltat volgues res conquerir: p
tal com ell hagues mort en la batalla forfeu
rey de arabia e li fos dat d' cōsell que la sua
mort fos callada axí que negun non sables
res e que ab lanell del dit rey mort fossen
sagellades letres a totes les ciutats de ara
bia ques relessē al dit cesar. Respos no pla
cia a deu quel emperador d' roma ab tanta
falsia cōquiria terra al imperi. Beya em
pero que ell loana molt als garrejats anar
enuers sos enemichs ab art e ab astucia e
enganar los sens tocar a lur se. vna vegada
li sigue dit que tractus príncep de lidia deya
dell que era dona mes que hom: e cesar qu
boy feu li aytal burla. Deus saber que trac
ta que vn baro son vehi fenyes que acom/
panyaus vna nouia dun loch en altre e en
companyia de aquella nouia ell posa cinch
cents jounens be armats deus e tota vestits
e ligats dessus ab vestiments e ligats de do
nes e passaren danant lo loch on era lo dit
tractus ell mateix exi per veure la dita no
uia e fa bella companyia e per saludar la: e
com la dita companyia e la nouia laguessē
tirat tro a dos milis fora lo loch los caual
lers de cesar gitaren les vestidures e ligats
deles dones e p'gueren lo e digueren li axí
senyor vna gran dona de roma nos hi tra
met e vol queus dinau huy ab ella perque
nons mogau si voleu anar viu al p'uit: e me
naren lo a cesar. E com cesar lo viu dix
li o tractus vet que saben fer les dones de
roma. car prenen per la barba los homens
de lidia. E com tractus reconegues fort hu
milment son defalliment aquí mateix per
dona li e dix li: tostemps hom d' honor deu
bauer la lengua cortesa: sino per sa lengua
cau ala fi a gran desbonor.

**Capitol. cc. xliiii. Qui posa a
súcies profitoses a príncep guerrejant.**

**Aius metellius fa
mos batall: e victorios en tēps
de helio emperador d' roma feu**

alcuns actes assenyalats que los romans
posaren en scrit a perpetual memoria. E
primerament com vna vegada fos trames
per misatger als gots qui entrauen per scia
uonia attes a lur attendar: e pertal que ha
gues occasio d' mils veure tor lur stol engir
e entorn fenye que li era fugit lo cauall e en
calgal engir d' stol. E com vees quel stol sta
ua apres de gran bosch e apres molta fusta
e bagues engir si grā palçada. Mps que
fench tomat de sa misatgeria ana denits al
bosch aquell on los enemichs eren atz'oats
e sperant que faes vent cōtra ells mes foch
al bosch e ala palçada: e apres feu star d' la
part contraria molta gent armada encela/
da: e com los gots fugissen al foch aquells
qui hauien tēps cabien en mans d' aguayt
e axils hagues quasi tots. Aquest instruí
los romans que en temps de guerra tostēps
treballassen a saber que feyē los enemichs.
Mço dix que podien saber ab spics e corum
pent algū conseller / o collateral d' príncep
contrari / o trament lurs misatgers als cō/
traris qui sigueffen ab ells fors qualqs oc
casio apparent o prenent ab cautella alcū
dels contraris: e separant los hauer na la
veritat ab prechs e ab dons e ab turments

Duptat se vna vegada d' leyaltat dū grā
príncep lo qual helius emperador hauia fet
cap del stol que hauia trames los d' liguria
trames li vnes grans letres e dins aquells
hauien altres sagellades e manaua li d' part
del emperador que ell no legis ne obris a/
quelles letres que erē dins fins que hagues
sobre aço son ardit. E com lo dit Cajsus li
scriuis a temps que li remetes les dites le
tres axí tancades com les li hauia trame/
ses: e lo dit príncep les li remetes: conegue
gajus que les letres aquelles li hauia vber
tes e que ab artifici les li hauia refagellads
e tātost jutja que lo dit príncep no era leyal
e trames p' ell e posa ni altre. Beya que
quí volia conerex de luy si hi ha aguayt a
magat deuia attendre de qual part se leuen
los aucells en alt soptosamēt: car si aguayt
hi ha aquí deu esser. Beya que q' podia dar
dissugi al enemich fort deuia esquinar bat al
la e tot perill duptos: e majorment quan
lo enemich es poderos. Beya que mort de
enemich poderos es lenar li lauanda / tenir
lo en noues / picar lo souin poch a poch o
molt fer li guerra guerejada fins que es be

suayt
e més

enujat e amínuat. **Deya** que bon guere: tostemps deu esuabir lenemich en aquella part en quel sap defallir: car si lenemich es poderos en mar esuabir se deu per terra: si per terra esuabir se deu per mar: si per tot deu se hom solamēt apparellar a defendre. **Si** es poderos en cavalleria òu lom sperar en montanyes e per loch stret on cavallers no poden contornar les besties. **Si** es poderos en peons deu se esuabir en plans ab poder de cavalleria: e axi òu hom tostemps atendre a tots sos defallimēts. **Deya** que princep qui no pot cōtrastar a son enemich quando lo enemich lo esuaeix p vna part ell lo deu esuabir p altra: pertal que lenemich seu se leix de fer la invasio comengada e correga ala part esuabida per altra. **Deya** encara que princep no potent a contrastar al altre deu los camins tenir aprop per guisa que son enemich no baja viandes ne ajudas de la terra sino ab gran affany: ell deu continuament infestar ara aci ara alli/ara de nits ara de dies/axicom la moscha fa al hom de juliol que james nol lexa bauer respos fins quel ha piccat. **E** deya que princep menys potent tostemps denits deu dormir en forca si fer se pot: pertal que per aguayts no sia esuabit: com aquests sos vna vegada en turquia e bagues de cada costat balesters quil esuabien seu se òlo presoners vna longa rengua ligats dun en vn e posats se a cada costat per scut: e los enemichs volent perdonar als dits presoners qui eren dels lurs cessarē ò trametre sagetes e darts e tota altra cosa. **Deya** axi als rapdella/dors de la host quando duptaren ò aguayts tãtost giran lo camí: car mes val anar pus lōch e segur/que pus curt e morir. **Deya** encara que james lo princep no devia passar per lo camí p lo qual dona en fama que passara: com passas vna vegada de pisa en senoua e sabes que en lo camí en aytal loch bania grã aguayt: fēgi que haviat teebudes lretres ò roma que sen tomas. **E** com lo dia sequent sen tomas p dues legues el aguayt aquell bo sabes lenas daquell loch on lesperaue: tantost ell trames grãs companyes denits secretament qui ocuparen lo loch aquell: e lauors ell roina e passa segur. **Deya** que victoria de enemichs stava tostemps en aquells qui sabien fer coses no duptoses e en temps desesperat e ab maneres secretas

ni no

de

e no costades e eren ab gent de pes e obe/diēt a lux cap. **Deya** encara que princep q sap amagar fins que es hora qo que sap e pot es bastāt a conquerir tot lo mō. **Deya** aximateix que en tota art aquells qui sabē los punts arrapats/amagats (inopinats/e desperats aquells son los majors e los millors.

Capitol. cc. xlv. Qui posa cōfells e astucies de tiberi cesar per als guerrejants.

Iberi cesar general

monarcbia quando jesu crist morri: axicom aquell qui seza vist en grans cavalleries deya a sos cavallers alguns assenyals documents en fets d'armes. Lo primer si era que de fer coses ò les quals negu nos dupta es soui rao ò victoria. **Si**u lo seu annual que com fos ell en tbeutonia a pō la riba del flom appellat ren e volgues lo passar ab sos cavallers e vedas ho demofon princep daquella terra qui stava dela altra part: diu que scientinēt senyel assajar de passar als seus e tornauē sen axicom aquells qui feyen appare que fos impossible. **E** com los contraris ja nos duptassen que tiberi no gosas asajar de passar lo: majorment en liuern ab lo gran fret qui aqui es: el seu secretament luy e alt p dues legues guardar si poguera passar per res troba que fer se podia. **E** lauors denits partis daqui secretament sens brogit: e calfa los seus ab alls e ab oly e ab bons vins e ana al pas e ja vñats de entrar en la dita aygua passarē lo pas aquell e tots passats anant tot gint esuabiren los contraris qui no sen duptauen e hague los tots a colp.

Altra vegada com volgues pōre padua e no pogues passar lo gran flom appellat pado parti sa gent e trames ne al pas la terga part. **E** com faes appare que volgues passar e los contraris lo li defendessen: lauors vēguerē detras los seus: e aquells no pensant que fossen enemichs ne duptāt sen foren esuabits per ells e batallāt ab ells ell passa aqui mateix sens negun cōtrast. **Altra** vegada com volgues passar lo royne a pō lo leo en frança fēgi se que nol volia passar ans se volia atēdar: e los contraris axi mateix attendarē se ò l'altra part e ocupāt se e attenēt al edifici de lur setge aquest pass

Exe
Stru
1141
com
fom

alt
poe

sema
fa lo dit flum sens contrast. Altra vegada com fugia a grans gentes quil encalcanē feu fer grā vall en forma de ferro de cauall ala voza del riu dauant lo pas on deua passar ab sa gent: e dins lo vall feu posar molta lenya e mes hi gran focs: e ell entretant poch a poch passa lo riu per aquell pas: els enemichs p rao del vall ple de focs no gosaren passar a ell. Altra vegada fugent pertal que no fos dānificat p los enemichs feu apres dun gran flum fer vall pregont engir simateix e los enemichs: e feu girar lo flum p lo vall axi que los enemichs s'optosament nol pogueren estuabir e ell scapa axi

atendana
pagure
Sis vees enclos en port ab la sua galea saltana sobre la cadena e passana. Si per terra aspra vees que fos encalcat feya posar per los camins carros e bigues grosses traueses e feya fer aqui mateix grans fossats e feyals vimplir de lēya e metiay focs e axi empatraua los enemichs per guisa que ell los scapana. Tostemps ques attendana nouellament feya engir tot son estol grā vall e āple e pregont e tot lestol banial fet tantost: o si vees que fos en perill feyen fer dos o tres grās fosses o valles. Si fos enuironat de enemichs ell dñito en tēps que negun nol speraua ne sen pensaua negū res ell fugia e souin passana per los guardos dels enemichs e no fora sentit. Si hagues a fugir tostēps comēçaua sa fuyta en la q̄rta vigilia dela nit e feya aqui romanore la trōpeta qui partis les vigilies e lexaua alcū cās per ladrar e asens per bramar e apres alcuns pochos homēs e fuils qui senyessen los focs acostumats: e aço pertal que los contraris no sabessen res del seu partimēt

a pua
Sis vees en perill tractaua pau o treues ab los contraris: e axi tractant ell ne tracta metia ses companyes d poch en poch secretament e puys s'optosament anaua sen. E a questa mateixa manera se deya lo gran caualler bastrubal fratre de anibal hom de famosa caualleria: si hagues a fugir per fossat tantost lo vimplia domens presoners e d bestians e de tot ço que li vingues a mās e passana sobre tot e scapana. E si passas sobre vallat ple d focs feya a tots los seus cobrir la cara ab los scuts e les cames ab les vestedures. Si per força hagues a combatre fermaua bñfolls e boues braus entre si els enemichs: pertal que los contraris sen

tozassen en lur orde e sen lassassē en lur força quando serien estuabits p les dites besties

no fa
Beya que a bon caualler no li denien fallir armes: pertal que vna vegada ans que fos emperador vn caualler lo volgues fortment estuabir e ell no portas armes e vees vn gran lebrer q̄ li stana de prop pres lo s'optosamēt per les cames dtras e percuō axi vigorosamēt lo dit caualler que feu lo fugia. Com fos vna vegada en rodes e no hagues sen de que faessen cordes a lurs galees mana que a totes les dones fossen toltos los cabells e totes les besties los pelo deles coes e que dago faessen cordes e axi fonch fet.

Capitol. cc. xlvj. qui posa les caualleries e astucies de guerra de publi patrici.

P **Ablius patricius** famos bataller d roma fots maurici emperador si feu grans caualleries e serueys ala cosa publica per sa prudencia: e en special se esforçana en los fets darmes. Primerament de posar diuisio entre los enemichs: car sils euacix tant ell tallara tot quant trobara arreu e no tocara res daquell de qui oira que fora principal entre los cōtraris: pertal que tots los altres laguessen per sospitos. Si fos a qualq̄ grā senyor trames per lemperador ey hagues misatgers dels lurs enemichs d l emperador hauia ab aquells grās colloqs els feya publichs serueys e grans e feya ab ells grans amistats: pertal que aquell princep o senyor los hagues daquiuant per sospitosos e nols ajudas en res. Tostemps corūpia ab dons e ab maneres tots quāts misatgers reebia de los enemichs: e hauia special saber de empatrar los les ajudes.

Legim que com los grechs fossen en grā multitud e vinguessen contra ell qui era en aquileya mana a alcūes ciutats e vils ques linrassen a ell: pertal que ell stablin los lochs pressos se aminuas de compāya: e quādo ell sabe que la cōpanya del enemich era ja menor que la sua: lauors ell lestuabi personalmēt el v̄ce e puys recobia sos lochs: quādo aquest volia pendre o punir alcuns qui erē en alcuna comunitat appellauen en semps daltres qui eren sens culpa: pertal que los culpables nos pensassen que per lurs mals fossen appellats. E lauors los innocens

c. 11.

guardauen ò fugir als culpables: p'tal que si fugisien que ells no fossen tenguts per sospitosos: e p'uyx quan tots ensemps erē en la p'sencia p'enia los culpables e punia los

many
3
2701
batalla
201
los
Deya que guerra ab estranyx fa pau ab aquells qui son d'una mateixa terra: e axicō la d'ueniment del lop fa pau entre los cans quis barallen. Deya que lo princep auia sperat que los seus demanassen batalla que no que ell la donas per si mateix sēs lur requisicio o instancia. E assignaua hi ay tal rao çoes que la gent hauia a fer e a dar la batalla e no lo princep qui solament les esguarda quan se fa. E deya que grā arriscador de batalles souin se veu vengut. En

terrogat com deua lo princep incitar los seus a batalla. Respos que ab promissions e offrent los specials laors e cōfiāça de lur lealtat e noblea e dient los lo menyspreu e superbia e mala senyoria dels contraris: e explicant a ells la gran confusio e damnatge qui lom de honor reporta p' la sua venço

Pertal quāt ell era en napols o en calabria o en qual se vol altra ciutat e vey a dauant si multitud de gent daquell loch entre dobia materia ò guerra e deya. o gran cosa es hauer senyoria daquesta ciutat: car solament ab lo poble daquest loch cuydaria yo pendre tota ytalia pensada en aquest poble la sua feultat e fortalesa e gran cor. Deya

101
los
que la pus alta manera ò batallar era quel hom no fos popular: mas que fos hom de honor ardit e ab seny be guarrit ò rap a pe e l'uny de tot refugi per a fugir e que ço del seu bagues ab si: e que tingues son cauall l'uny per tres legues almenys. Pugnāt vna vegada contra los africanos bague grā paor ò esser vengut e seny se que vengue vn hom seu e dix que era scapat òls contraris e que hauen ordenat que si hauen victoria que tots los matassen sino les dones e los infants: car si dones los trobauen aquells volien per amigues e lur fille per sclaus. E la uors tota la companya crida muyram a bans que suffiram tātā plaga e miseria: e la uors de calt en calt ana cōtra los enemichs e vence los tots. Deya que negū princep qui sabes de guerra no deua res prear per batalla los homs populars q' no son vsats d'armes. E p'tal ell jaines no menaua negū mas menaua arquers e balesters ja vsats axi d'armes que quādo la batalla era mescla

da feyen axicom vn dels altres. E tenia a questa manera que quan entrava en batalla si lo seu enemich menas poble no vsat de armes: ordenaua contra lo dit poble solament setcents homens a cauall o mil qui brotassen en elle poderosamēt per diuerses pto: car dya que mil homs a cauall vceren en tot q'nt poble ha al mō no vsat d'armes. Quādo deua entrar en batalla tostēps d'nuiciava hō nouell als seus dient. Sapiau que man scrit decert que los nostres vengeren los contraris aytal dia en aytal loch: e axi p'uyx deus es ab los nostres creure poden que aximateix se pugna per nos: car la iusticia es tota vna. Deya los aximateix axi a nit he vist en somnis maro deu dela batalla qui ma p'mes que ell sera ab nos quādo batallarem ens dara cōplida victoria. Tenia aximateix ab si vn anell ab pedra strana e deya que aquella li diuinava les coses esdeuenidores e cō fos pedra diuinal en aquella sabia e coneria ço que fer deua. e axo deya pertal que los seus faessen ab gran cor tot ço que ell los manaua p'uyx que pensauen que ço que ell los deya tot d'ualaua de deu Com fos contra aquells de media aquells se attendaren apres vn bosch e mana que tots a colp tallassen lo bosch: dient los axi apres quan foren viats: mes val que los medians sien nostres sclaus e nos tallen la lenya tostēps ab semblant treball que si vosaltres la los hauieu a tallar: tostēps ò ma aquesta hora los hauren tots p' catius: si per lo mati batallau vigorosament ab ells. e aquells axi encesos per les dites pau les cōbateren tan vigorosament que bagueren victoria. Moyses semblātment ò part de deu tot poderos e iudas machabeu tostēps e los fueres del poble iudaych ans que lo dit pobl' entras en batalla tostēps preycauen al poble induent lo que cōbatessen ab vigor: que la victoria tota sta en la ma ò deu qui la dona a aquells qui virtuosament pugnen per veritat e per iusticia. Quall temps no volia cōbatre ap's loch seu ne dels contraris: car deya que qui batalla apres son loch per confiança que aqui trobara refugi no pugna molt fort. aximateix no volia batalla: apres loch dels enemichs pertal que quan la batalla era mesclada nols venguessen detras.

Capitol. cc. xlvii. Cō princep
guerrejant deu esquivar fort totes fetilleries
es e tots senyals girar en be si ha per si ju/
sticia.

Allus fabii empera

6
dor dels tartres si feya son po/
der de esquivar fetilleries e d'gi/
rar en be tots senyals qui vinguessen : car
si en la entrada dela terra que volia conque/
rir caygues en terra dya que era senyal que
la terra lo volia per senyor. Si faes terra
temol deya que los deus los denunciaven
la paor dels enemichs conuidant los a es/
uabit los. Si faes grans lamps deya que
allo significava que deu deuallana a ello p
ajudar los/si caygues deya que los deus li
vedauen seure el incitauen a batallar. Si la
luna eclipsas deya que era senyal que la lu/
na los feya scut contra tota mala influència
Si faes vn stemut deya que dun any seguēt
no haurien mal ne nafra en lur testa. Sin
faes dos deya que significava allo mateix
durar p dos anys. Si lo sol se eclipsas dya
que devien auicure lo princep lur contrari

Si bestia los trauefias lo camí dya que
lur batalla duraria poch e que los enemichs
quasi en pasantes los vendrien dauāt e que
nos ponien tenir molt. Sils caygues la lan/
ça deya que volia dir que sens colp d lança
vengriē los enemichs/si veessen corps deya
que en bieu devien fer gran carnatge d ene/
michs. Si milās los vinguessen dauāt dya
que tots los contraris devien esbudelar.

Axi que totes les fetilleries que los al/
tres girauen a mal ell les girava en be. E p
tal quant nostre senyor viu la sua bona intē/
cio trames li nostre senyor deu lo sanct hō
nicostrat glorios martir quil instrui perfe/
tament en la fe e li promes perpetuals vic/
tories en totes les guerres emperostemps

Beya aquell glorios bis be sanct fanytos
que pertal quant en spanya per los genero/
sos tant eren obseruades fetilleries e deu/
nacions:pertal los generosos prosperauen
aquí mal. E dix que per aquest peccat tota
la generositat de spanya vendria a tanta de/
fectio que tots morrien lejamēt e vendria
lo regimēt al popular. E si dius que saul
extirpa los fetillers e deuins del regne de is/
rael:e empero ab tot aço si perde lo regne e
la psona e fomb vègut lejamēt ala fi. Dōcho

no appar que per seguir fetillers sia gran
virtut ne per consequent sostenir los es grā
peccat. Responen aci los sancts e vien
que ver es que legim en lo primer libre dls
reys que saul perseguí fort los deuins e fe/
tillers. Empero sapies que son perseguir
no plague a nre senyor deu no que la obra
aquella no fos bona mas no profita a ellz
pertal quant la feu ab mala entencio: goes
pertal quant tots aquells qui deuinanē by
en que lo regne de saul devia venir ala ma/
d danió e devia esser tolt a saul. Perque
saul mogut de spirit de venjança e no per
honor ne per amor de nostre senyor auicia
los tots: mas si per amor de nostre senyor
hagues fet no es dupte que nostre senyor
li hagues feta molta misericordia.

Capitol. cc. xlviii. Cō carles
manyes auorria cauallers pintats: e quins
ensenyaments los daua en fets darmes.

Arles maynes glori

6
os caualler deya que no devia lo
princep elegir p armes hom pin/
tat/bom delicat/bom effeminat/bom entre/
cuydat/hō desmesurat/ne hō desuergonyit
car cascū aytal era enemich darmes e a grā
destructio de tots aquells qui ab aytals se
ajusten: pertal no sofferia que hom qui res/
preas simateix james posas en casa d dona
viuda ne en hostal on hagues fēbres inimū/
des nes acōpanyas ab gēt dolēta: mas ma/
naua que tot ioue generos fos axi guardat
fins a trēta anys e regir p special mestre cō/
si fos vna dōzella. Beya que hō generos
james no deu fer veciadurēs a son fill ne li
dū molt pla: el deu axi tenir sots ley que to/
stemps lo tema el honra. E si ab altre pot/
star nol deu tenir ab simateix ne apres d sa/
mare. No volia que caualler seu anas
pintat ne delicat ne massa be ornat: pertal
que no perdes la força e no fos effeminat.

Beya que caualler massa ornat dobl' coa/
met a son enemich quel prena e quel cōba/
ta poderosament: pertal que haja ço que
ell porta. De volia que negun hom se po/
gues appellat ne esser scrit per hō darmes
fins que hauria fet qualqs acte notable e a p/
uat per lo princep o p lo mestre dela caual/
leria. volia que tot hō qui era stat vègut en/
batalla fos priuat d fer testament e portas
senyal de sa venço publicament fins que p

o. iij.

acte d' victoria hagues son fet esmenat. Dal
 cuna semblants volgue que no menjassen
 pa d' forment ne beguessen vi per. vij. anys
 nes gosassē tancar dins mur james fins que
 satisfactio nagueffen feta a conerça del me
 stre dela caualleria. Freya sobiranes confu
 sions a aquells qui fugiē volenters a les ba
 talles: car feyels batre cruelment o feyels
 anar descalços e maluestits e menys de ca
 piro longament/ o los tolien lo grau de ca
 ualler els feyen peons e gitar de consell e d'
 testimoni e tolia los tota merce sua. *Ap^o*
 claudius famos batallr a tots aquells qui
 lux loch hauien desempat en la batalla pua
 de honor generosa: e vltra ago aucis ab ma
 ga tots los deens axicom li venia e mana
 ua aucire tots los centenaris goes qui eñ
 cap de cent e si morissen fugent negu nols
 gosaua soterrar ne fer plant per ells/ ne ab
 ell podia trobar misericordia qual se vol hō
 q' hagues passada en la batalla o en lo cap
 la ordinacio del mestre dela caualleria per
 be que hagues vençut e fetes marauelles: e
 per ago aucis a son fill maulio hom fort no
 table.

Capitol. cc. xlix. qui posa los
 documents de adria: e cō hercules ensenya
 de vençre batalles.

a **Brianus emperador**
 de roma si posa que tot fet dar
 mes penja en bon regiment si la
 gēt vol esser leyal e ardoza: car dya el saber
 be la art d'les armes e lexar se be capdellar
 e voler morir ans que fugir: ago fa fer als
 batallants les batalles desesperades e mor
 tals: car com diu juliofronti en lo quart li
 bre. capitulo secūdo p' aquesta via ab pochs
 homēs ses pres diuerses vegades tot lo mō
 car diu que lo gran alexandre ab. xl. milia
 homens be endregats e coratjosos pres tot
 lo mon. E cius ab. xiiij. milia pres limperi
 de persia. E los romans ab cinquāta milia
 Judas machabeu ab mil ps nicanor e lau
 cis qui era ab lo poder de grecia. xerfas lo
 gran pñncep d' grecia deya que ago engana
 ua los pñnceps en les batalles qñd de toto
 punts entenien en bauer molta gent: car se
 gons que bauem. primo machabeorum ter
 cio. no sta victoria en multitud: mas apres
 deu sta en companya be guarnida e capdel
 lada e ab cor generos. Deya aquest adria

penfa que vn hom tot sol qui baura fet vn
 malefici e fa cor fort menyspreant la mort
 passara fugent al mig de cent quil cerquen
 e passara ab lo pugnall tret e sen va. E pñsa
 encara que souin dū homens ne vencē vint
 e tot ago apres dū preix d' ardimēt. Per
 que deya aquest si auegades los molts cen
 cen als pochs no es la rao la poquea: mas
 es en rao defalliment de cor d'lo pochs: car
 cascun se pensa del altre que fusca per paor
 e que no tinga fort e axi leugerament caen.
 Vencen donchs los pochs per ardimēt e
 per seny quilz endreça e auegades que hi a/
 juda menyspreu daquells qui son mes. Lo
 grā e famos caualler achills deya que a ha
 uer victoria en les batalles valien sobirana
 ment les coses següets. La primera sop
 tar la part axi que no la leix hō reconexer
 e que hō li vinga a punt e a hora d' que nos
 sospitaua. La segona que hom li riga no
 nella manera de esuabir e de cōbatre. La
 terça que li sia fera paor de aguayt. La
 quarta que a totes parts la esuaesquen ar
 quers e fundibularis en gran copia qui siē
 be guardats p' homēs d'armes. La quin
 ta que tots aquells qui porten dayls seuel
 quen de flexes fins que la host sia mesclada
 e lauors lancen larch e prenen lo dayl o la
 picaga que deuen portar: prestamēt a costes
 en carcar penjar per la squena auall. La
 sisena lexar los cançar ans quel hom despe
 na lo major poder de sa host. La setena
 bauer art de vigorar simateixs apres fuyta
 e de refrontar prestament e de no esmayar
 se per fuyta de negun dels seus: ala qual co
 sa deya que val molt vsar e exercitar se en
 aytals coses ans que hom sia al camp. E
 pertal lo mestre dela caualleria en aytals
 coses deu exercitar continuament partida
 d' sa host quando es en setges o en loch repo
 sat e deu bauer alguns aptes mestres sobre
 ago daquella nacio que sia pus apta e pus
 famosa en armes.

Capitol. cc. l. Com se deu cap
 tenir: e que deu fer pñncep quāo deu nouel
 lament començar guerra.

p **Eys que hauē trac**
 tat en general e ensenyat quins
 ne qñs deuen esser los batallants
 e les batalles: ne com si deu bauer lo prin
 cep e lo mestre de caualleria. Ara resta que

digam en special cō lo princep ab lo dit mestre desordenar de fer lurs stols e cōques / entrades / o passatges / o setges / o armades per terra o per mar e d' cascuna cosa en singular als dits fets necessaris segons ordinacions antigues dls grās senyors del mō qui p' esta manera ho ordenauē. **Primera** mēt dōchs q̄no sera solemnament determenat p' cōsell solēne de barōs e cauallers e altres persones honorables ab lo princep en temps d' fer guerra deu lo princep ab lo dit mestre principalment tractar ab gran deliberacio e consell de persones generoses practiques en lo fet quantes companyes ha mestres axi de cauall com de peu e aquesta cosa tractar segōs les grās ab qui haura a guerrear e segons la distancia del loch e axi de les altres circumstancies e hagut acort sobre aq̄o e sobre les coses seguētes deu se tot sciuire p' lescruia de rācio. Segonament deu acordar los dits homēs darmes dō se haurā si d' regne o de fora: e si son presta o luny e com se pota saber prestament ne si pota hom confiar e aqui pensar quines armadures portaran si batallaran a peu o a cauall car segons la manera del batallar sa appellar la gent de diuerses parts segōs que son diuerses les costumes de les gents del mon en lurs batalles. E tantost d' aq̄o lo mestre d' la caualleria dō carrech a qualqz feel caualler e persona d' pes qui no gos entendre en altre. E hauda resposta e consentiment del lur adueniment e d' lur nombre e del tēps quando posan esser vengudes ja sia acordat p' lo dit princep e mestre en q̄l loch se posan ajustar sens fer damnatge a les gents. E deuen aci pensar diligentmēt lo dit princep e mestre que si poden esser empatxades en lo camí per negun que muden la via o si prena remey ab temps. Deuen aximateix les dites companyes si son stranyes dar bona segurtat d' lur venguda: p' tal que lo princep no pogues esser empatxat ne son negoci torbat. E apres que son vengudes deuen fer mostra axi de lurs armes com de lurs persones. e deu attendre lo dit mestre si son homēs darmes axicō diē o si hi ha res amagat

Capitol. cc. li. Que deu fer princep quando comença guerra per mar.

R cas que lo dit princep vulla fer passatge d' mar deu

esser en son acort appellat lalmirall per empendre lo loch ensemps ab lo dit mestre on les dites companyes se deuen recullir: p' tal que puxen triar loch bastant de viandes e loch couinent per reebre les dites companyes. E deuen elegir lo princep e lo dit mestre el almirall loch en que baja port p' tal que lo nauili si puxa aplegar e lo dit mestre ab lalmirall ensemps ordenen ls cōpanyes de cauall e de peu e lurs foratges en quals vexells ne en quins b'iran. **E aq̄i** nota que j'at'ia quel exercici dela mar se ptāga al almirall: empero necessari es que lo dit mestre ab lalmirall en temps facen la dita ordinacio: car lo dit mestre d' u ordena quals companyes deuen primerament pendre terra que sien de cauall o de peu e sien pertanyents ala sua jurisdicció. **Des** sobre tot atenen e pensen que negun dells no es bastant a tan gran obra sino per special ajuda de deu e per gran assistencia de persones saues e qui amen la comunitat e per grās ansies e treballs lurs propis quels coue a fer nit e dia fins que la cosa baja son cōpliment. P' tal deuen lauors en special inuocar la diuinal ajuda e fer ne a deu continua mēt special oracio e fer ne pregar persones deuotes e tements deu e hauer ab si p' fones si fer se pot ja practiques en lo fet e qui han vist molt de be e ab aquelles tractar del fet souin per guisa que no hi baja negun notable defalliment ala fi.

Capitol. cc. lii. Com lauors lo princep deu attendre sobre pecunia.

a Pres d' aq̄o deu lo princep ab son t'hesaurer veure e saber ell si sera poderos en pecunia: e aci jau tot lo fet principalment apres d' u: car si pecunia no ha presta o la ha a mā leuar o traure d' son poble: lo fet es empatxat ne val res tot son proces: car la abundancia d' la pecunia es lo tot ab que pot fer ques vol e axicom se vol e sens ella el no fa res del mon. Per rac d' aq̄o ordenarē los grans princeps passats que los grans senyors baguessen grans patrimonis e rencores ab que poguessen ajustar gran t'hesor quādo los fos mester: e p' tal que no baguessen tot jorn atribular los sotsmesos per nouelles demandes: car aytals demandes souinejad' des tolen lo cor dels sotsmesos als senyors

o. iiii.

en el p'ncipal
de la batalla
en el p'ncipal
del p'ncipal
con el caualler
d' un p'ncipal

en el p'ncipal
del nombre
de la m'per

en el p'ncipal
de la t'ra
de la t'ra
de la t'ra
de la t'ra
de la t'ra

en el p'ncipal
de la t'ra
de la t'ra
de la t'ra
de la t'ra
de la t'ra

*na nos
or phunt
vegade*
e per aquesta mateixa rao souin los rebellz
e muden de senyoria. Per defalliment en
cara de pecunia los senyors no paguen lo
sou a aquells quils serueixen: per la qual co
sa se segueix que aquells nols serueixen d' bõ
roz: ne per consegüent venen voluntaris a
batallar p lur honor ans souin se giren ala
part cõtraria si mils los paga aquella que
ells. Per aquesta rao ha molts defalli/
ments en lestol d' viades e d' armes e d' gents
e de ginyes e d' altres coses a lestol necessari
es: per les quals freyturas lo fet principal
ha prou de mal recapte e la honor del prin
cep ne va en terra. Per rao daço cõsella
ua aquell gran cõsultador marcus publius
romanus que tanta deu esser la pecunia d' l
pncep qno comença algũ gran negoci que
*la quinta
m*
si ell pensa que li bast aytat: vltra allo deu
ell bauer fet tanta vltra: car negu no es ba
stiat a pensar que costa tenir stol ne armada
ne longament sostenir guerra. Per rao
daço cõsellaua lo dit marchus als princeps
*vm nos
a pens*
que p res no comencassen stol ne passatge ne
guerra sens gran e fort necessaria occasio e
causa: car lom qui aytals coses comença no
sap a que vèria son fet e posas a gran risc
d' pòze simateix e tot quant ha: car tota la d'
structio dels imperis passats e dels majors
regnes del mon baja baut comencamēt dal
cuna pora guerra que puys cresque tant d'
poch en poch que ala fi elle d' cuydant tot
lo mon subjugar foren subjugats e lejamēt
aterrats e confusos per los altres e apres
desbetats. Bõcha sapia lo princep que
pot costar sumariament son fet e sapia son
thesor quant es ne la terra enquant li vol
ajudar ne la ajuda com ne quã se pora ha
uerse per esta via pot defet comēçar son ne
goci ab la ajuda d' deuze tostemps presupo
sada justicia la qual deu esser fonament pri
cipal en tota obra del princep si vol que son
fet vinga a bona fi e que deu lo endreç el ha
ja p acceptable.

**Capitol. cc. liii. Cõ lauors los
princeps deuen tractar que bajen copia de
viandes.**

**Antost apres que los
damunt dits han tractat dels di
ners deuen tractar deles vian/
des e aço deu esser cosa endreçada e coma/
nada sots grans penes a persones leials e**

de honor per lo gran perill qui hi sta. E
deuen primerament prouebir e satisfir lar
gament e copiosa ala host de forment/de vi
de carns e de tota cosa necessaria per sana
e per malaltze si fer se pot veuen partir la
vianda e comanar a cascun hom notable p
ell e per tota sa companya largament p ay
tant temps ans quel stol partisca. Aps
deu lo mestre d' la cavalleria diligentmēt fer
prouidencia e a bull veure tots los arnesos
e armes e tot lo matzem per acõbatre e sa
ber quant es e quant na mester mes e si es
be endreçat o no/ne si ls armes aquelles sõ
del temps quis vfa ne si son competents p
les gents d' armes qui aqui son. Deu axi
mateix attendre quants ginyes o brigoles o
bombardes ha mester e veure bo tot a bull
ab lurs forniments: e cascu dels dits ginyes
comanar ja a certes persones honorables
qui bajen cura ques porten endreçadament
lla on van. Apres se deu curar quã me
nestrals ha mester p seruey dela host axicõ
son mineys p fer canes/mestres de ferro e d'
saber fer tirar ginyes/susters/picapedrers/e
ferrers e tots aquests ab tots lurs arnesos
de lur art. E deu saber aquests si menen
ab si sufficientment arreu de tot ço que han
mester axicom de canechs pales exades ca/
baços/perpals/susta/ferro/canes/sones d'
pedres d' giny e quãtes pedres e saber si lla
on va la host se pora trobar prestament pe
drea en que prestament hom ne puja fer.

Apres d' curar que en lestol baja copia
de cirurgichs e de filichs e de speciers e aço
per los malalts e nafrats qui son en gran
multitud e souin en les guerres. Beuen
encara los dits metges els altres menest
rals esser be pagats e quitats p lo princep:
pental que puxen be servir a son stol: e per
que prenēt res dels malalts nols empobris
sen e haguessen a morir o a defallir p frey/
tura. Per rao daço los deu esser manat
sots grans penes que no gosen reebre res d'
negun malalt e que no diguen de no a negũ
per qui sien appellats ans seruesquē a tote
segons lurs possibilitat.

**Capitol. cc. liiii. Cõ lauors lo
pncep deu attendre que tot qnt fa sia secret.**

**Gran e famos ca
ualler lo rey en D. varago d' l qñ
tantes probitatos legim e excellē**

cies consellana que si lo princep enten afer grans coses que sobiranament les tinga secretes: per rao d'ago deya ell que si la sua man squena sabia ço que entē a fer la dreta que ell las tolria decontinēt. Legim dell mateix que com ell armas per pēdre cicilia hom del mon no pogue saber per qui arma ua: e pertal que los patrons dels vexells sabessen que venien fer quādo serien recullits en la mar que tots obrissē los albarāos que ell los havia tramesos sagellats los quals no gosauen obrir fins que la sua galera bague dada vela e trobaren que hi havia escrit tot hom tinga la via del coll en barberia. E aquest viatge del coll el feu per dues raons

La primera pertal que combatēt lo dit loch s' moros ell bagues blls molts diners lerant los: car no era hom adinerat. Se gonament ho feu pertal que lo seu passatge en cicilia fos pus secret e amagat: e pertal com axi secretament ho feya e ab gran seny ptal prosperaua en tots sos fets. Deya aquell gran emperador nerua que a inua/sio secreta e soptosa noy ha negun remey q no scapar e fugir li. Per rao d'ago deya aquell gran conseller imperial celius titus que princep q cōcep de fer grans coses deu bauer alguns homens excellēts ab si ab ell jurats ab sagrament e ab pena de infecltat e que sien pochos e aprouats en veritat e en amor dela cosa publica e en gran seny e cōsciēcia en e fets d'armes: e ptal que no erra per son cap ne fity tant s' simateix per entre cuydament qui es destructio de tot gran hō qui per cuydar massa saber confona sima/teix e son regne: pertal ab lux consell secret deu procedir a fer los grans negocis e axi p seguir los fins ala fi. En altra manera null temps lo princep pota portar negun hō negoci a fi: car per bona cosa que ell cōceba de fer sis publica los seus mateixs la empatraran per diuerses apparences s' be car diu lo poeta. Quot capita: tot sensus goes que aytants caps com hi ha aytants senys e ius e consells nixen: e si concebeu de fer aytant bona cosa com es la se catholica si hauria impugnadors sens fi. Dorel menys axi que si la cosa aquella que lo princep ha concebuda si contraue a neguns tātoist aquells hi posaran tals e tan grans cōtrats que james no vendra a fi o siu fa fer la ab treballs tan grans que lo princep enui/

des hi fera bastant a dar hi consell e tots a questi treballs vendran sobre lo negoci per lo reuelar del secret. Legim que tan grā perill era en lo senat s' roma reuelar ço que si tractaua que tot reuelant havia a pendre mort sens tota misericordia. D'ou ací ti tus liuins grā historial cert beu mereria cas cu dells morir per aytal crim: car traycio comet aquell al qual es comanat lo secret el reuela puy a altre sens consentimēt daquells per qui li es comanat. Dorelmenys que aytal es apries culpable s' tot empatra mēt e mal qui sobreuinga en lo negoci per occasio dela reuelacio aquella. Bonchs diu ell suoi hi lo princep que p neguna via del mon no reuel son secret a persona del mon sino als strets e aprouats consellers.

Legim del gran emperador marcianus que a sa muller e a sos infāts havia manat sots pena de mort que no li gosassen james demanar nes gosassen entrametre dels secrets que ell tractaua en son stret consell. Ans si ell los lus volgues dir se tapassen lo orelles e li fugissen axicō a mort. Legim del gran emperador de roma appellat leo primus qui impera en lany s' nostre senyor cccc. lviij. segōs que posa la martiniāa que com sentēcias a mort en hō qui havia morta sa muller: per default quen havia dix axi a los cauallers yo no mataria a ma muller si no per tres coses. La primera sim volia matar. La segona si era cert que bagues fet mal s' son cors. E la terca si volia entrar en mos pregons secrets qui toquen lo regimēt del imperi. E diu que deya que deles grās lejees que lo princep podia bauer e de les grans confusions ques podia procurar si era que bagues sa muller per consellera ne la metes en lo cōsell entre sos cōsellers ella o altra sēbra. E assignana hi les seguēts raons: car deya ell lo princep qui sembri met en stret consell es desleal al cōsell e ala cosa publica que toca enquant ell sap que sembla no sabia res tenir secret sin sabia morir. La segona car ell pot pensar que la sembra no lay deu appellar p dar cōsell com naturalment no baja rao bastant a a cōsellar. Tercamēt car dona s' si mal exēple a tots aquells qui veen que ell qui es cap de son regne sia axi effeminat que p cōplaire ala sembra vulla feda: e enuailanir la principal cosa en que sia tot son regimēt:

imple del
si p oca deza
judat p ius
illa

lo princep deu
e hōm
us - parhs
mte p r
illat

lo princep deu
e hōm

co
en

A

1 (

2

3

goes lo consell reyal: car tot hō pot lauors conerex que lo princep no posa en cōsell la fembra pertal quey sia necessaria: dōcho fa ho per complaire a ella. **Quartament** que prouoca sos subdōts a prear lo poch e a amar lo menys enquāt la cosa en que lo va tot lur bon esser posa en iuy e en volentat e en los bulls duna fembra que no hi sap dir pus sino go que pēsa que li pot tornar a son plaer o a son profit psonal. **Quintamēt** car comet grā peccat enuers deu com la sa uiea de son regiment a ell donat per deu a profit de sos pobles dona a tan grā menys ōu que vulla que sia sullada e destorbada p cap duna fembra. **Sisenament** que dona rao ala fembra de exorat e de tornar folla quando li dona tanta prebeminēcia e honor que lo pes del consell vinga a ella: car prin cep qui fembra posa en consell senyal dona clar a ella e als altres que dōl consell aquell li vol seruir e fer lin son plaer: car en altra manera com ella noy sapia consellar deba des lay appellaria. **Merque** lo princep faça sos affers secrets ne vulla de tan gran e de tā assenyatada cosa com es cōsell reyal seruir a fembra del mon: pertal que deu a qui fa assenyat vituperi nol destrua: ne li cal hauer esguart en la fembra per esta via si ell se ensenya hom de valor: e majorment que les fembres tostemps se tenen en lesta/ mēt e stil en que lo senyor la vol tenir puy que no sia vituperable ne ab defonor.

Capitol. cc. lvy. Cō lauors deu lo princep attendre que son negoci sia tost spatrat.

Equer encara lo nego

ci assenyat del princep que sia spatrat: car puy que es ja be di gest e passat p cōsell lo seu laguar es la sua destructio: per rao dago guart se lo princep que ans que res comēç dago que ha propo sat que no hi baja defalliment de part suaz: ans a colp ques comēç baja aqui aytātes ajudes e daytantes parts com fer se puraz. **Lempatx** que lo princep pot dar en son ne goci en lo qual deu sobiranament esqui/ uar a rayl dels caps següents. **Primerament** si ell es bom moll en simateix e ab poca execucio: e en aytal cas lo mestre dela ca ualleria o lo conestable que tot es vn dū te nir loch de rey axi que lo rey li faça priuile

gi que res que lo rey diga ne atorb ne mut ne faça qui tocb lo dit negoci no haja effica cia sino ab cōsentimēt del dit mestre. **Se gonamet** si lo princep es bom mutable e ab poch seny: e lauors son consell no li deu cō fellar: de fer negun negoci assenyat ne ca pital: car puy que lo cap es buyt de seny tostemps ell e sos mēbres ne caurien en ter raz: que mes val no començar que si puy ho hauria a lèxar. **Deuien** aci los cōsellers pensar que aco es plaga que ōu dona al po ble per sos peccats: goes que lo princep en affers grans ne en bon regiment ō sa terra no haja execucio ne seny a fe: lo ne sen baja cura ne ansia sino aytan poch com si nol to caua en cors ne en anima. **Merque** puy veen que es obra de deu deuen ho portar pa cientment e deuen prouehir per altra via le guda e honesta ala cosa publica e a son bon stament. **Tercament** si defall en pecunia e pertal ans que comēç lo fet deu pensar quāta pecunia deu hauer e pot aricō dit es damunt: e cō se porra hauer prestament en altra manera entrelaça simateix e destruu sa obra. **Quartament** si no ha bastants execucio: e aco degue hauer pūist ans que comēças lo fet: car si vey que nō bagues dōs seus faes ne venir d'altra terra en copia en guisa que lo fet no pogues venir a mēys. **Quintament** si no hi ha bastant diligen cia: car pensar pot lo princep que grans ne goci requeren grans treballs: e deu pēsar que lo fet aquell a ell toca principalment e que mes hi val la sua presència e diligència que de cent altres. **E pertal** deu lo princep tots jorns e souin reconerex son fet e pen/ sar hi nit e dia e cōsellar soui sobre los dup tes sobreuinentes: e ara cuytar aquell ara rep tar de negligència aquest/ ara personalmēt veure lo fet distinctamēt e clara com va ne que sia procebit/ e que james nos scampen coses inperitents si donchs consciēcia nol ne força e necessitat de son regiment: e per esta via ell spatrara son negoci. **Das** si lo princep cuyda fer grans affers durment lōgamēt ab sa muller al lit es met en burles e trufes en comana tot a aquest e a aquell james son fet no hauria recapte ne vendia a fi ne aytals homēs no son bons a princeps nes deuē empatrar de res de pes: e si fer ho volen lurs consellers los enduen luyar: pertal que no vinguen a vergonya. **Le/**

o molo
et so apon

ne lo
en p ruyet

ome folla
p hennera

S. l
za
sen
cōr

S.
p

S.
n

in squiaz

o moll
de
vndegrable
co

gim del gran justinia emperador que quã
 era en constantinoble ell personalment asu
 daua a metre los galees dins mar e tot jorn
 era sobre los marineros ara faët fer ago ara
 allo que james no cessaua. Semblãtmët
 quã deua fer stols per terra ell volia ven
 re los homës e lurs armes e lurs continët
 els feya parar balesta/ correr cauall/ ferir
 ab destrãl/ girar se soptosamët/ scudar se al
 coip e ari deles altres cofes. E per esta ma
 nera ell feu assenyalades caualleries e grãs
 fets en limperi aricom recõptë los seus an
 nals. Beya quel príncep fret e desacurat
 desconexent e desraonat lo cor tolia a los
 seruidors e la auaricia a los batalladors: e
 deya que aytal hom no deua esser appellat
 rey ne príncep mas plaga d regne. Beya en
 cara que de filosofos spera hõ grãs e fau
 es paraules: mas de bon príncep spera hõ
 ab poch parlar/ e ab molt callar/ e ab gran
 pësar grãs fets e obres assenyalades. Le
 gim en los croniques gregues que seleucio
 rey de archabia era hom fort pereos entãt
 que com ell sabes molt e pogues e volgues
 grans cofes: empero tot ago era perout en
 ell per defalliment de execucio. Berque cõ
 sellat per aquells quil amauen que ell do
 nas consell al seu mal recapte parti tota sa
 casa e tots los negocis per tres parts prin
 cipals goes per fet de regiment e de justicia
 e per fet darmes e de guerres e per fet de a
 justar ses rendes e diners a ell pertanyëts.

E sobre lo fet dela justicia posa son can
 celler ab huyt consellers homens entenëts
 e aprouats en amor de justicia e en amor de
 la cosa publicare mana que james son the
 saurer no fos en consell on se hagues res a
 tractar de justicias: e ago pertal que justicia
 que no vol pecunia no fos corrupuda per
 consell de thesaurer qui tostemps vol pecu
 nia. Sobre lo fet dles armes posa lo me
 stre dela caualleria ab huyt altres homens
 bons cauallers d natura anticha e apuats
 en seny e en armes e en amor dela comuni
 tat e mana que en aytal cõsell james no en
 tras hom ecclesiastic ne son cãceller enca
 ra ne ciutadan ne pages. Sobre lo fet de
 los pecunies posa son thesaurer ab huyt ciu
 tadans honorables qui fossen sens auaricia
 amadors del poble e dela comunitat: e ma
 na que en lur consell no entras clergue ne
 caualler: car nos pertanyia a ells tractar d

ple de justin

*de filio de
de huyt james
de los dels pome
dies assenyala*

*de seleucio
de archabia*

*de singular p
de la justicia*

*de los de les
de*

*de los de les
de*

pecunies. E posaba sa casa en aytal sta
 ment amaga son defalliment: e lauors dor
 mia es deportaua aytant com se volia: car
 la sua pereca e dolëria no nobia molt ala co
 munitat.

Capitol. cc. lvi. Sobre que se
 deuen acordar lo príncep e lo mestre dela
 caualleria ans que asusten la gent.

a **pres si la guerra es**
 p terra deu lo príncep ab lo dit
 mestre o conestable acordar en

qual loch se fara lo justament deles gento
 darmes e a fer lentrada o guerra ala con
 traris e en lo loch aquell deu lo dit mestre
 fer bones puissions de viandes e de hostala
 per lito e de ciuada e palla o herba o fen p
 ales besties. Item deu lo dit mestre aquí
 pendre altra vegada mostra de totes les cõ
 panyes de cauall e de peu e deu ordenar lo
 loch on la faran ne si la faran amats o des
 armats: e lauors lo dit mestre o conestable
 deu attendre quals deuë esser reebuts o fo
 ragitats: deu encara aquí esser lescrina de
 racio ab alguns alguatzirs e alguns caual
 lers a ago deputats per lo príncep e tots en
 semps reeben la dita mostra. E si alguna
 discencio o discordia venia entre ells p rao
 dla dita mostra ago baja a diffinir lo dit co
 nestable ab lescrina de racio ensemps e tan
 solamët. Feta relacio al príncep dles dites
 companyes quant al nombre e ales altres
 cofes pertanyents a elles deu lo príncep ja
 hauer ordenat ab consell per qual raini ira
 o per qual part fara lentrada e de present
 lo dit conestable deu pëdre la dauanteza ab
 aquells qui lo príncep haura ja ordenat. E
 lo príncep deu aq mateix ja hauer ordenads
 los altres batalles e deu fer scriure aquí ma
 teix al dit scriua la dita ordinacio. E lauors
 deu manar lo conestable que cascu vaja en
 la batalla en que es ordenat sots la pena
 que li planta e en lo attendar nos gos exir
 sots aquella mateixa pena. Lauors tantost
 ans que la host partescha lo conestable deu
 ordenar alguna cõpanya ala geneta qui va
 ja dauat a discobrir aguaytos: e deu los dar
 vn cap ala part dreta e altra ala squerra/ e
 deuen alcüs dels mils encualcats roman
 dre en vista dels enemichs per veure que fã
 e lo cap dells deu trametre a dir al conesta
 ble tot ço que ha vist qui d present pueescha

co
lo
21

al milo que pora. Deu encara lo dit conestable o mestre que alcũ notable caualler romãga detras la host ab bona companya de canall per fer replegar totes ls atzẽbles e totes les companyes de cauall e de peu si neguna ni romanã que no anas ab la host

Et pental quãdo aço es cosa enugosa lo dit conestable ho deu comanar a alcũs alguat zits e a aquelles ppanyes que li siẽ vijares.

Item lo dit conestable deu ordenar a qũ ma iran los homens de peu e quales atzem bles ne en quin loch e faça anar danant la host e danant sa danantera alguns homens apeu en continent nombre e porten cauechs e picaces/exades/pales/deshalls/e dayls p adobar aquells passos per on la host ha a passar: e sien tants que axiu bajen fet rost que la host no haja a taroar de caminar.

Capitol.cc.lvii. Que deu fer lo dit mestre o conestable ans que meta sa host en terra dels enemichs.

Ans que lo conestable o mestre dela caualleria meta la host en terra dels enemichs deu hauer ab si pilots adalils e almugauers e altres homẽs qui sapien tota la terra p on ell deu menar la host e guar be que aquells homens sien tals que ell si puxa be fiar e da quelli ell deu psonalmẽt recbre sagramẽt e homenatge que ells lo cõsellaran be e leyal mẽt e que tindrà secret lo camí e ab aquells ensempe e ab alcũs bons cauallers de q aparra al conestable qui sien fort porchs en nombre ell acort lo camí que la host deu fer e les jornades. Et atena be lo conestable que en tot loch on la host se baja a reposar (haja compliment daygues e de lenya segõs que fer se puxa. Lo conestable encara cõpartescha cascũ jorn los dits pilots adalils e almugauers quen vagen alcũs ab aquells qui porten los panons posaders e altres ne romanguen ab lo dit conestabl en la sua danantera e altres ne vagen al costat del princep. Et tots aquests aytals homens qui son via dela host sien be guardats que no puxẽ james fugir per res. Lo conestable encara faça tot dia relacio al princep del acort que ha haut sobre lo camí e sobre les jornades.

Deu encara lo conestabl ans que meta la host en terra dls enemichs ordnar certs cap õlladors en cascũa batalla danãtera mitja/

na e reesaga si tãtes ni ha e axi dels homẽs a cauall com daquells d peu los quals sien bõs cauallers e veats darmes e sien homẽs be enfortits e preych los axi com a nobles psones que aqui vullen ensenyar sa noblea e sa caualleria e sa leyaltat. e reebut p ells aquest carrech lo conestable fara cridar ab veu denafill per la host que tot hom tinga aquells p capelladors e obeeça a ello axi com a ell o ala persona del rey.

Capitol.cc.lviii. Que lo conestabl sapia on son ne que fan los enemichs ne ab quines astucies los se pot lunyar.

encara deu lo dit conestable fer son poder per les pus sanies maners que puxa que ell

baja tot jorn sabuda que fan ne on son los enemichs e aço pot fer ab spies e ab los dits adalils. Et si sap que la host dels contraris sa costa es vol cõbatre ab la sua: lauors lo dit conestable faça que com ell se acostara ala host dels cõtraris que les sues batalles totes vagen ordenadament e capdellada: e tot lo rastre deles atzẽbles e del foatge bla host vaja be plegat en guisa que no pogues penoze damnatge per los enemichs. Et encas que la host contraria se acost es pos en loch que no fa possible o expedient p qlqs rao que lo conestable ne ses batalles se cõbaten ab laltra part. Lauors lo conestable ab tota la sua danãtera se deu aturar endret dels enemichs e deu fer passar auãt la host qui venia apres ell on es lo princep per posar lo princep en loch pus segur e la señera e lauors ell fa dela danantera reesaga e òla reesaga danantera. Dẽblãtment ho deu fer tostemps quando lo princep bix dela terra dels enemichs: car lauors lo conestable deu tenir la reesaga e lo princep la danantera si donchs no era cas que lo dit conestabl sapes que lo poder dls enemichs fos pmer o los fos al encontre al danant. Nota aci jason rey de dacia en lo seu cõsultatori posa grãas dos cõsells e astucies a lunya: se los enemichs quãdo hom se tem d lur poder e que bõ no sãa sobrat per ells. Lo pmer que alguns homens de stament dela host p pria ab consell del princep e dl dit mestre se fengen traydors e fufquen d nits al cap dls contraris diẽt li que ells per amor e per la sua honoz que desigen li denunciẽ que la pt

com qũ dia den cubda los prin den p host de esta ff

quãt hyz de dls fr

no dosi fuffim i affem re los fr

don fugen es fort e robusta e ve ab gran cor
 ó esuabir lo e fan gran alegria axícom si ja
 lo fet era lutz que si aquell príncep no do/
 na loch que ell es en gran perill: car per ço
 que dit es pot creure que alguns dels seus
 li son traydois el lexaran ol trayian al cap
 e es mester que aquests quis arisque axí si
 be pagats per la part don parteixen. No
 resmenys fa mester que sien homens q sapi
 en be pintar lurs paraules e ques concorde
 en totes ses paraules en guisa que la part
 contraria no puxa pendre sospita dello ne ó
 lurs paraules per res: pertal los deu hom
 ja ascietar que proposat lo fet principal no
 parlen molt apres ab lo príncep aquell ne
 ab altres: no resmenys que deuen donar a
 entendre al príncep aquell que per aytals
 maneres e aytals pot hauer apres tps grã
 victoria de sos contraris e que ells lo hi en
 dreçaran qui saben lurs defalliments e mi/
 series. Empero que de present li fa mester
 quels faça loch per les causes damunt dites

É daquests axí fugits pot hauer lo prin
 cep don son partits daquí anant specials
 spies e endregadors sabent dils per secrets
 misatges tots los assers dels contraris e
 tot ço que fer deu. Pertal lo príncep a/
 quest los deu be remunerar e secretament
 e souin pertal que li sié leylals seruidors cõ
 tinuament e que no muden lo lur proposit

La segona astucia que posa lo dit Jason
 es que lo príncep tinga per amich e per be
 pensionat qualqs cõsell: e familiar dels ma
 jors dela cort de son contrari ab lo qual sa
 pia tots los assers ól seu aduersari e li faça
 consellar per tractament daquell ço ques
 voltra que sia a son prou. La terça astu
 cia si es que lo príncep tracta ab qualqs seu
 familiar ó la cort o ab altre que ell se fenga
 secretament amich del seu aduersari entant
 que ell fenga que ell vol a ell mes de be que
 a son senyor ans quel voltra destructio ó cõ
 senyor: pertal quant na grans raons per
 aytals e aytals causes e si mester es vaja a
 ell personalmēt e aquí tracten com se poã
 sciluze secretament e p qui e qno e ab quins
 senyals entre simateixs e sobre quines ma/
 neres. Elguart se aquell cõseller qui aquest
 carrech pren per amor ó son senyor que no
 presumis p res scriure ne res reebre en dõs
 ne en scrit dela part contraria que tot nou
 reuel clarament a son senyor e tantost sens

tota dilacio si fer se pot.

**Capitol. cc. lix. De ques deu
 guardar lo conestable passant apres los en
 emichs.**

Aminant la host per
 terra dels enemichs quart se lo
 dit mestre e conestabl que la host
 no pas prop de negun loch on haja grã cõ
 panyes dels contraris: car siu feya la host
 podia pendre gran damnatge si les dites cõ
 panyes la esuabien soptofament. Empero
 si lo passar prop lo loch aytal nos podia es
 cusar lauors lo conestabl óu menar la host
 e les batalles ordenades e la gent e les atzẽ
 bles be replegades e sobre aço li deuen aju
 dar los capdelladors. Deu aximateix fer
 axí que puys que ell ab la dauãtera sia pas
 sat prop del dit loch on seran les cõpanyes
 dls enemichs que desent leix tal cõpanya
 de cauall e de peu ab bon rap dauãt lo loch
 que sien be per offendre los homens ó dins
 si exien e fa mester que axís faça p guardar
 los homens dela host que no reeben negun
 damnatge ell passant auãt: e óu lo conesta
 ble fer manament que ls dites companyes
 stiguen axí prop del dit loch entro que tota
 la host e les atzẽbles sien passades: si empo
 lo conestabl sabia que tan gran companya
 hagues dins lo loch quey fos mester la vna
 batalla: lauors lo conestable deu fer passar
 primer lo príncep que vaja primer ab sa ba
 talla e ell deu romandre detras ab la dauã
 tera fins que lo príncep o lo cap principal
 dela host sia passat ab la batalla. Quart
 aximateix lo dit conestable que no pas ne
 faça passar la host tã prop ól loch que giny
 o brigola ól loch pogues offendre la host ne
 bombardar ne balesta ninguna.

**Capitol. cc. lx. Cõ lo conesta
 ble deu prouehir ala host ab temps ó bons
 lochs: e com deu alogar a cascu segons sa
 condicio**

A mester encara al
 dit conestable que mentre la host
 sia en terra dls enemichs tot jorn
 prouesca que vn dls alguatzirs ab vn bon
 adalil o altre hom ó cap vaja ab alguna cõ
 panya ab los panons passaders segõs que
 li apparra e segons lo recel que haura dels
 enemichs que faça que aquests pteguẽ loch

lla on fa ja ordenat que lo vespre la host se
deja repofar e man a cascuna deles cõpany
es que cascũs stiguen on pus plegats porã
es pofen en lo pus fort loch e cascun prena
loch segons que seran ordenats de anar en
ls batalles:goes que aquells qui iran en la
dauantera dela batalla òl conestable se alo
guen apries dela bandera del conestable e a
quells qui van en la batalla del princep de/
uen pendre loch apries del loch del princep.

*posar
Res* E deu se posar tostemps lo conestable en
lo pus perillos loch e lo princep en lo pus
segur: e daço deu var carrech a vn dels al/
guatsirs goes a aquell q va primer ab los
dits peons: e ans que lo conestable desca/
ualch e ans que los senyalers pofen les bã
deres prengas esment si aquells qui seran
anats primers per cõpartir les places els
spays òl loch on aquella nit deu repofar le
stol han ben compartit lo dit spay e si hi fa
res a millorar: faça ho fer tãost ans que les
atsembles sien desatregades ne que les tẽ
des sien parades: e si lo dit conestable ha re
cel dels enemichs faça star alguna cõpanya
dels homẽs a cauall ja encaualcada p guar
da de tota la host entro que tota la host sia
asitiada. E faça lo dit conestable axi que
r de tot dia a hora de vespres tota la host sia as/
itiada: car si es pus vespre es perill òla host
e gran affany de asitiar.

Capitol.cc.lxi. Cõ lo conesta
ble baja specials consello ab lescrina de ra
cio: e que deu fer si la host sta prop dels ene
michs.

l **escriua de racio reyal**
se deu tostemps attendar apries la
tenda òl conestable axi que lo dit
conestable laja tostemps quel vulla haner:
e decontinent que lo conestable es attendat
lo dit scrina se òu presentaz a ell ab aquells
adalills e almugauers qui seran deputats a
tenir les scoltes. E aquests diguen al cone/
stable go quels app dels camins en los q̃ls
les scoltes se deuen metre. E si res hi fa a
millorar man ho a lescrina ò racio e aquell
faça exeguir defet tantost de guisa que les
scoltes sien meses quando se començara a en
fosquir: pertal que los enemichs no puxen
veure ne saber en qual loch se metran. E
man lo dit conestable que les dites scoltes
sien meses apries los camins on damnatge

puxa venir ala host. E si lo dit conestable es
en loch perillos o apries ò grans cõpanyes
dels enemichs deu fer metre dobles escol/
tes e que sien couimentment luny dela host
e si ha grã recel de poder òls enemichs òu
ab les dites scoltes de peu ensemps pofar
hi alguns genets: pertal que pus tost ho fa
bes si altre era ne si los enemichs se acosta/
uen. E si la host era asitiada apries dels e
nemichs dels quals se baja molt a tembre:
lauors lo conestabl faça jaure e star scoltes
dela part daquell loch perillos e apries del
vall e del mur qui ciny la host pertal que si
de nits ne exia negun per fer dan o en altra
manera que fos sentit e pries el scrina de ra
cio faça exeguir en les scoltes prestamẽt go
que lo conestable haura manat e axis faça
de punt a punt: faça encara lo dit scrina re
conexer de nits les scoltes ptal que lo loch
a elles comanat per guardar sia mile guar
dat. ò los encara lo dit scrina aquell nom
dela nit que per lo conestable sera ordenat.

Capitol.cc.lxii. Cõ se deuen
guaytar de nits o com se deuen moure si bã
a anar.

l **A esconguayta se fa**
ga en la host ab sobirana diligẽ
cia e aytal com lo conestabl or
denara segons lo recel dels enemichs el scr
ua de racio ho deu exeguir e manar de part
del conestable e deu reconexer o queu faça
fer ja si la dita escõguayta se fa segõs que es
stat ordenat per lo conestable: e si alguns la
recusen de fer o nou fan axicom fer se deu:
lo dit scrina ho denunciay al conestable e lo
conestable enuy hi vn alguatsir oy vaja ell
personalment qui daço se esquin fort en faça
gran castich eu pos de present en obra. Deu
empero lo conestable excusar aytant com
puxa la esconguayta de cauall: car es gran
affany majorment quando la host camina.

Empero si lo conestabl hania gran recel
òls enemichs qui vinguessen sobre nit man
a lescrina de racio que la vna partida dela
host stiguen armats els caualls ensellats:
hoc encara si vebia grã perill faça que tota
la host stigua sots aquella mateixa forma:
car quando la host contraria es poderosa e
prop gran perill es que hom no sia soptat.

E nota que jafia que ò nits batallar sia
cosa no acostumada pertal quant hom no

pot capdellar les hosts. Empero qui banya art de pugnar de nits ab bon capdell cõtra aquells qui no saben axi batallar gran auẽtatge sia ala part quiu sabria segõs damunt hauem ja dit e segõs que danall apparra quando parlarem del temps qui es bo p batallar. Calsun vespre lo conestable orden la jornada dl endema e tot ço que lendema se deu fer e specialment on ian. Beu axi mateix ordenar de vespre quina hora partiran los panons posaders e aquells qui deuen descobrir. E partits los panons posaders la hora ordenada per lo dit conestable faça tocar la sua trõpeta ala q̃l de cõtinent deu tocar la trompeta del princep o del capdella host ne lauors deuẽ tocar altres trompetes. E deu fer la dita trõpeta tres tochs.

Lo primer fa senyal que les tẽdes se plieguen e carreguen les atzembles. Lo segõ fa senyal que tot bom munt a cauall. Lo terc que tot bom partisca e quart be lo conestable que ses ordinacions se tinguen e õl contrari se esquin fort eu ponesca ab rigor.

Capitol. cc. lxxiii. a que deu atendre lo conestable si deu dar batalla/ o si deu posar setge.

I batalla hi deu haber lo conestable deu ordenar las batalles e deu pendre auentatge del loch e dela manera e façan tostemps ab consell del princep e de bons cauallers e eserts en fets darmes. E si plau al princep faça cridar batalla reyal e posada la batalla a punt e en bon orde quart se lo conestable que nos partisca dela sua batalla e õles bades principals e recuto los enemichs faça fer lencalç atẽpradamẽt e no si faça res en furia. E apres lo dit tẽprat encalç rplech totes les companyes dela host e faça leuar lo camp bonradament a honor del princep e dela sua gent. Si lo princep vol asitiar alguna ciutat o loch dels contraris lo conestable deu ordenar on sera loch en ques atẽdara la host: e deu fer dar places p los alguatzirs als majors e apres als cauallers o companys de peu segõs la condicio de cascu: e faça fer grans prouisions de viades e ago en special coman a persones õ grã recapte qui daço li bajen a fer tots dies relacio: e faça que les viandes que son en la host sien be partides e faça que hi baja gran

mercat e fauoreig los mercaders qui les hi porten els auy e induesca õ portar ni prou e faça per los mostaçafs fer que tot bo baja son dret. Beu encara lo conestable aq mateix acordar ab lo princep on se posara los ginyes e les bastides on se faran e de calsun giny e bastida carrech qualqz hom als senyalat pertal que los ginyes sien de fuits.

E si veu que lo setge baja a durar longament o per alcun temps deu fer ab lo princep que la host se valleig tota es enfortescar per ago los enemichs ne stan pus strets e la host ne sta pus segura. E lauors lo conestable pot trametre mes gent a fer correghes e caualcades que no faria si la host no era axi enfortida.

Capitol. cc. lxxiiii. Cõ deuen esfer posades talayes de joan e de nit.

Eu encara lo dit conestable tenir de joan talayes de cauall e de peu en torn dela host cõ pus luy puxa e que los õ peu siguen en mõtanyes si fer se pot: e si vehien acostar enemichs senyessen fumades certes segõs les companyes e tropells de gent que veura e a ago a venre siẽ deputades alcunes talayes per lo conestable en special. E les talayes que son trametes per escosir les companyes dels enemichs deuen esser en tal nombre que la vna part puxa romanore seguramẽtlla on se fan les fumades el altra part bovinga segurament denũciar ala host. E pos lo conestable daquestes talayes de totes a quelles parts per on companyes se poden acostar ala host. Totes vespres encara lo dit conestabl deu fer metre scoltes per tots los camins als quals deu esser dit lo nom dela nit p lescritua de racio p guisa que si ne guentra ne hix en la host sens dir lo nom q es imposit ala nit aquella que sia pres per les scoltes e menat al conestable e sien tãto posats en la scolta que ja per dir res al conestable lo loch õ la scolta no romãga buyt de scoltes. Dos encara lo dit conestable homens en los passos de les montanyes: p tal que si res sentien que faessen farons e faessen los per aquell nombre de companyes que per lo conestable sera ordenat. E faça star apres la host persones quiy atenen de nits en ço que dit es: p tal que si mester era que de cõtinent ho sabes lo conestabl ey po

aprim a mte
conestable deu
la jornada
munt a cauall
de dit

lo conestable
deu pendre
auentatge

deu ordenar
on sera loch
en ques

ma de
deu
yrrable

re deu
in de

gues prouebir. **I**dan encara lo conestable a los cambres que qualqz hora quel scriua de racio o qualqz vna deles scoltes vinguessen a ell quel desperten: pertal que si pueesca tãto. De totes ls scoltes e talayes don lo conestable carrech al dit scriua o racione nozsmenys attena bi lo conestable psonalment si bi ha bon recapte pensant que en ago sta la vida o la mort a tota la host.

Si sens pill los troters no potẽ fer herbatge p los caualls faça lo conestable fer guayta a certs homens de cauall q facen la guardia de dia e no sen tomen fins que les dites companyes qui fan la dita herba toinẽ ala host e faça los manament lo dit conestable fins aqual loch se stendran a fer la dita herba e guarden se no anassen p res pus auant

Si companya ha anar luny per necessitat dela host e si han a passar p lochs peillosos faça los acompanyar e guardar lo conestable a quals companyes li plaura e fa reu de present exeguir lescriua de racio.

Capitol. cc. lxx. que ha de fer lo conestable per son offici de nit e de dia sobre la host.

Egu tots gran pena

deu exir dela host sens licencia ol conestable per fer caualcades ne corregudes e si mes companyes ne dixen si no aquelles que han licencia faça les entornar ab bon castich. **Q**uõ loch aserjat se deu combatre lo conestable deu ordenar ls batalles els lochs on cascu deu combatre e deu sa ordenacio mostrar al princep e facen lo dit conestable exeguir axicom ell haura acordat ab lo princep e deu fer tenir aparelats tots los arnesos e aparellaments de combatre e deu ho fer partir p ls quadrells e encas que algun loch aserjat se haja a combatre per terra e per mar ensemps lo princep hi deu acordar ab lo conestable e ab lo almirall ensemps e aq ordenẽ la hora qno lo conestable combatra per terra el almirall per mar e encara que lo loch aquell nos puja a intrar facen arregar les companyes per certs senyals per ells empresos: e si los dits conestable e almirall han sobre alguna cosa cõtençio stiguen ne a conerença ol princep. **I**tem lo conestable deu jutjar tots contrastos qui sien entre los cauallers e homens o peu ola host sobre preses e caualca

in del
xv del

re deu
ble deu
ch deu
o almirall
ordenar ls

condemna
recep nes

lugar
ala host

des que hassen fetes com encara si los quadallers se retentien res deles companyes a fer ne dar leyal compte a ls dites companyes com encara de totes preses o guanys qe facen al entrãt duna vila o daltre loch quis prengues per força darmes e sobre ago es bo tenir ls leys feytes sobre ago p los reys de spanya çoes sobre lo partiment dles preses e dles caualcades e guanys quis fan en la guerra ne quins drets deuẽ haue los al mugauers e adalills e els caps deles companyes e els quadallers ne los homens a cauall ne aquells de peu e que axi ces entre

ells tot cõtrast mogut per aytal rao. **D**ul temps lo conestable deu lejar la host de nits ne de dia per molts casos desauenturats quis potẽ esdeuenir axicom si aquells del loch aserjat ferien en la host o si baralla se mouien entre les companyes dela host: e

com l
en mny
den lo

aquesta cosa esquin e castich lo conestable sobiranament com p ago puxa venir al pãcep e al conestable sobirà mal pque al colp que bou baralla prena lo conestable ses cuyraces e cota de malla ab los sobrefenyals pertal que sia conegut mils e ab vna lança en la ma vaja vers aquell loch on seza la baralla: e si de present per la lura pñencia no volen lejar la baralla perruda los poderosa mẽt ab sa lança e passada la brega fasa grã iusticia: aximateix hi aco:reguẽ tantost los alguatzirs ab lurs sobrefenyals los quals deuẽ esser en aquest nostre regne darago ab senyal reyal exters e darago. **D**er ço que totes les gentes dela host los coneguen e facen ço que lo conestable ordenara daquells qui han fetes les bregues. **E** per dar mil lor recapte a aquestes bregues faça lo conestable star ala porta ola sua tenda vn caualler o dos assenyals ptal que soptosament el puxa occorrex e ajudar en aytals casos

com
gran
par si
no se
pouent
que

sis esdeuenen en la host. **T**ostemps que lo conestable cauallch per la host se faça menar aps si vn bon cauall seu e ab paje qui li port vna bona escona e vn bacinetz pertal que prestament puxa ajudar a molts malos casos quis potẽ esdeuenir en la host. **D**ies lo loch aserjat sapia de continent lo conestable ab lo princep si lo loch aquell seza retengut o si sa a enderrocar se ha enderrocar baja los picapedrers ola host e los molers e los miners e faça metre lo dit loch en pũtallo e puys faça hi metre foc e a terra axi

com
cauall
ble p

Lo q
lo con
prop

com
onda

lo loch que los enemichs no sen puxen fer/ uir nel gosen emparar. Si lo príncep ma/ na que lo loch aquell se retenga : lauors lo conestable ab consell del dit príncep orden certes companyes que hi romanguē els or/ den certs forniments axí darmes com d' vi/ andes per sos officials qui hi donen bon re/ captre.

Capitol.cc.lxvi. Qui ha iur/ dictio sobre los crims en la host e quiy ma/ na apries lo príncep.

¶ Estes les crides en la host deuen esser fetes de part del conestabl e denē ess' obeides axi com sia feien de part del rey: el deu exeguir de dar comiat ales cōpanyes qui stan a sou apries que ha haut d' l príncep que no les ha mester pus. Totes les conexences/puni/ cions/ e justicies son de iurisdiction del cone/ stable encara que sien causes o casos d' mer/ caders solament ne deuen esser exceptades les causes e persones dels officials dels prí/ ceps e dels homens d' mar: car aquells son dela iurisdiction del almirall. Los alguat/ zirs deuen vsar aquí de tota iurisdiction ciuil e criminal per lo príncep e p lo conestable e facē tot ço que p lo príncep e p lo conestable fa ordenat e los dits alguatzirs tinguen la preso comuna. Lo conestable encara d' u/ posar en la host mostaçaf qui sia bom leyal e enfortit q' faça ab lo conestabl que la host baja prou viandes e de totes coses necessari/ es bona prouissio. Do encara aquí pesos e mesures segons la valor d' les coses e faça fer los afforaments deles viandes e ponet/ cha be tots aquells que aquí tenen falses mercaderies o falsos pesos e mesures: faça lo conestable exeguir en la host totes ses or/ dinacions e leuar les penes daquell qui fa/ ra cōtra ço que dit es. Bats reptamēts per peons o per cauallers en cort del prin/ cep o d' son primogenit lo conestable deu re/ ebre les penyores que los batallers deuen tornar e la seguretad quis dona per man/ leuta d' les penyores: faças empero la ferma en poder del príncep o de son primogenit. E faça apries fer lo camp e tenir lo segur e faça totes les coses ques 'pertanyen ales dites baralles seruant still dela cort on seza e dels vsatgers furs e constitucions d' la ter/ ra on seza lo dit acte. E preesca segons que

danall es posat en lo tractat deles batalles ques fan en camp clos. Represent trac/ tem dela ordinacio deles batalles campals començat als atichs: e pceguisca les fins al temps present: car aço ha mester sobira/ nament lo mestre dela caualleria axicom a quella cosa la qual es fi de son offici e en la qual penja tota la honoz d' son senyor e sua e de tota la terra sua ey penja sa vida dell e del senyor e dels seus els bens corporals e la sua valor e fama.

Capitol.cc.lxvii. Cō se orde/ naren les batalles per los antichs.

¶ **Eus donchs aci saber** primerament que segons que po/ sa aquell grā juliofrōti los grāos batallers antichs ordenaren lurs batallrs per diuerses e per moltes maneres: car al/ cuns les ordenaren embiax axicom feu sci/ pio en spanya qui mes en la part dreta los pus forts e en la sinestra los menys forts t' rants los atras perque faessen biax ab los altres: e aço feu pertal quando los que mes dauāt en la part dreta eren pus forts/ mas los sinestrers hauien millor cor e pus fort. E com tot lo pes d' la batalla stigua ala fi en los pus cordats: pertal volgue que aquells fossen referuats entro ala fi. Altres la ordenaren que contra la part pus flaca d' le contraris posauen los pus forts: ptal quel esuabiment lur atterrant tantost al comen/ gamēt aquella part tolgues lo cor als altres. Foren altres qui faceren lo cōtrari axicō papimenes de tebes q' vist que los persans hauien posades lurs companyes millors al corn dret dela batalla e ell posa al seu corn sinistre qui venia contra lo dit dret dels ene/ michs los pus flachs homens qui hauia. E mana los que en la primera ferida fugissen poderosament fins que fossen en lochs altos e aspries en ques saluassē: e cō los pus forts dels enemichs encalgassen aquells: lauors papimenes ab lo seu corn pus fort ementio/ na tota los seus enemichs e los flachs tan/ tost aterra e dona p lo dos e per les spatles als forts qui encalgauen los seus e gira to/ ta la batalla axi soptosament que los con/ traris nos saberē que fer sino fugir. Sci/ pio affrica tenia la manera la qual requer que la caualleria sia apronada e veada en armes e obediēt a tot punt : car ell d' ana

p

ala sua host figura de ferro de cauall e ferria tostemps ab la companya mitjana en la qual ell posana tot son esforç: e ell axi batallant feya que los cons òla batalla entre uironauē de totes parts tots los enemichs e tinents los axi al mig spaordiē los e esua/ bien los tan fort fins ques dauen a venço.

Claudi nero pñjât solament a tolre als enemichs lorde qui hauien dat ala batalla: pertal que batallant se torbassen tots anât descapellats e sens orde: pertal tot son esforç era en batallar cōtra los costats en les batalles lertant lo front dela batalla quasi buyt. Axí que abans que lo front dels contraris se fos girat als costats ja los costats fossen mig esuabits ne lo front james se podia be ordenar puys ab los costats ans ana uen tots desbuyllats e esmaginatus no sabēt a qual part se ajudassen abās e a qualqz part a que ajudassen ells hauen batalla dauant e detras. *utur* **M**archus regulus roma e assenyalat cauallr aproua tan car los enemichs ab los cons dela batalla mas en lo frōt posaua tot sō esforç diēt que los cons milo esuabirien aquells qui eren al mig: si aquells del mig tenia hom ja ocupats ab poderosa batalla. E deya que tota host deuia fer de luy poca mostra pertal que los enemichs sen guardassen menys: e daua a son stol lauors figura de destrai ampla ala boca e aguda al mig o quasi aguda. E feya axi que tostemps feya ferir pñers los pus forts els millors e los pus flachs apres: e pertal que los contraris temesen mes los pus flachs fabiels portar armadures semblāts als grecs: car en aquell temps los grecs eren los pus famosos batallers del mon: e pertal los contraris pensant que axi eren ja stats fortment combatuts p los pñers e pensauen apres que ja pus fort seria la segona batalla pertal fugien axicom a desperats de tots pñs. E ab aquesta cautela son stats molts grās stols vençuts. **S**ay pō peu usaua daquesta cautela que tostemps a magaua son poder e feya anar pñers los cauallers p amagar los peons e quando los enemichs los comengauen ò esuabir los cauallers tirauen se atras fins que eren ajustats ab los peons: e lauors los cauallers esuabien la vn costat òls contraris e los peons latre: e com los cōtraris sobze aço no baguessen fet aparellament eren soprats e

fugien. **L**auors si sigue trobada manera aytal que les sagetes ne darts ne pedres no podien noure al stol: car lo front òla batal la stana cubert e tot empauesat ab manera special els combatents eren axi guarñits e dispositos que neguna treta noy hania loch ney podia entrar. **L**auors posana hom aquells de qui hom se temia no james en la dauātera: mas detras entre los pus feols e pus forts e pus industriosos: e posanen dauant la faç dela host contraria belefants/ o camells/ o boues o altres besties ligades/ o paligada grā: pertal que en aytals coses los enemichs se enuasssen esuaēt les e puys podia los hom abans vençre quand eren be enuats.

Capitol. cc. lxxviii. si es millor circubir los contraris en les batalles o venir los de front.

q **U**estio fonch posada dauant tit emperador e noble caualler q̄l era millor o circubir los contraris en la batalla o venir los desfrōt.

E respos que ell james no circubia sino a porchs: car a molts circubir es cosa perillosa e aço primerament pertal: car aquells qui circueixen tots batallen e treballen continuamente: e los circuits e tātats no batallē sino per les spones e los qui son dins la lura roda reposen: *con* *ceabe* *geni* *plus* *tres* *egord* *empuz* **S**enogament car aquells qui circueixen no poden esuabir sino aman tinent: mas los circuits podē esuabir amā tinent axicom fan aquells qui son per les lurs spones entonze vltra aço aquells qui son dins la rota poden esuabir ab balestes e ab sagetes e per consequent donen la batalla pus fort. **T**ercament car los circuits se veen tancats a tota part: e pertal han lo cor pus arōt e pus fort a batallar: car fan lo despat diēt o scapem o muyrā la q̄l cosa es fort pillosa en batalla. **P**er les dites raons ell no aprouaua circubir gran companya e quando li allegauen diuer ses victoriz es que diuersos pñers hauen haudes p aytal circuit. **R**esponia axi cascun faça ço ab que millor se troba: car les batalles se poden girar e fer p infinites maneres e james no sen feu vna axicom altra: car deu gira la fortuna axicom li plauz e pertal via que james nos segueix nes se plenariament en neguna batalla ço que per sos capelladors

es stat ordenat. Aquest empador ensenya als romans com lur batalla podia e deua dar loch als oxifans sens tota turbacio de lur orde e ordinacions quãd los enemichs los menauen ala batalla cõtra ello ne cõ se deuien desar dellos e girar se lauors contra los costats õls contraris. Bona los axi mateix manera com deuen dar loch als carros quando los contraris los posauen dauant en les batalles per tobar los en lur orde de deya que contra aytals era gran noblea quils podia tenir assejats en lo camp dins lurs carros mateixs; car solament p sam los bauria hom presos tantost els ensenya com lauors se deuien partir en dues parts e pendre los carros al mig e tãcar la reefaga dels enemichs dins los carros lurs mateixs; e dix que en aytal cas hauria mils loch de circuit los enemichs que en altres si empero lo circuit hauria prou companya e deya per als combatents los següents documents. Lo primer era que contra carros fermassen grãs pals en terra spessos e grossos qui nols dexassen passar. Lo segõ que la senyera principal fos tostemps posada en carro e be establida ab artifici special pertal que james nos pogues perdre fins que la batalla fos vencuda: car deya que lo uin per la perdua dela senyera se perdia la batalla: perque deya que mes valia que la batalla perdes la senyera que si la senyera perdia la batalla. Lo terç que durant la batalla quando lo mestre dela caualleria faria senyal que la part õl stol qui no combatia gitas grans crits quasi q ja posa en fuyta los altres; car dix que aço spaventaua molt lo cor dels cõtraris. Lo quart que ell tostemps feya de sa host tres parts quasi equals e cascuna staua per si mateix e õ la vna ala altra hauria trenta pens; es ver que ala primera feya sponeres per los costats. E del mig de cascuna lo mestre dela caualleria ab cert senyal treya vna fort de cauallers appellada scala que no cõtrafãt que no fos fora la aç aquella o lo tropell a quell apia axi gran cõ dabans; e lo dit mestre socorria õla dita scala lla on li era vija res que fos necessari. Lo quint era que lo mestre dela caualleria tostemps circuits la host ab certa companya no curant sino de capdellar los altres ab certs altres capdelladors q erẽ sos collaterals. Lo sisen que

del dit
loch y obviar
f. 114

als casals

document
del

imica

mal

comparatiu
del

en la llo
mille

james en bosch negun no faes batalla sino a peu: car aqui los caualls no podẽ correr ne si poden contornar. Lo seten consell que aquest dona si fonch que si en mar alcũ princep ha stol de naua que en temps de batalla ab rampagolls les ajust e les faça en frenellar els git ponts damunt per los õls los combatents correuen axicom per vna plaça: e lauors cauallers e homens õ terra poden be ajudar als mariners. Lo buyte es que tostemps quando varas batalla ha fes ja fet fer ajust de troters/ e de pillarts/ e de scuders o si tots los fall hagen fadins e sembres caualcants en besties mulars o en asens o en ques vulla qui porten alcuna apparença darmes axicom capellines luentas glanis/ lances e cofes semblants e portẽ en lurs besties copia de cascavells o de squeletes e vinguen ab gran multitud de trompes õ nafills e de taballs e criden alt e facẽ lo major brogit que puxen e vinguen õla pt aquesta e cõtra ellos; e p esta cautella se son vencudes moltes batalles que ja erẽ al pũt de vence. Auegades es millor que vinguen detras los enemichs per mils spauẽtar los

Auegades p esta manera pot hõ fer mostra de molt mes gẽt que no ha: pertal que hõ nos mostra tan flach com es. Lo no ue que mentre la batalla se fa deuen alguns dir ensenyant gran goig e cridant lo rey o lo duch haurẽ mort o encalça aqueys o ja fuig la dauantera o paraules semblants.

Lo dee si es que tostemps propos hom als contraris dauant qualq cosa spaventable axicom son ximeres que porten los cauallers al cap p fer fugir los caualls o menar carros o camells o elefãts. Per rao d'ago diu que per destronir los carrõs dels enemichs deuen los cõbatents encantar se ab temps d'ago goes si lurs enemichs menẽ carros o no: e apres quando ho saben deuen portar ab si sofre pega e resina e gitar ne sobre los dits carrõs e apres posar hi foc hã tost.

Capitol. cc. lxxix. Qui posa als cuns auisaments qui poden procurar victoria.

omulus rey de roma consultãt en fet darmes a quin tino mestre õla caualleria dix li axi e pmerament goes que entre les altres

p. 11.

mich
n. b. l. 60

coses que procuren victoria si es saber be a guaytar e tenir celades al altre en molts lochs: e aço se pot fer en moltes maneres goes fenyent fuyta e tirât los cōtraris fins ala guayt o mētre quel hom se combat que la celada isca: pertal que lauors spantent e esuaesca en temps auengades se fa faent hom mostra de presa o de qualsqz pochs homēs

Segonamēt li dix que procura souin victoria enganar lenemich ab maneres: e aço pot hō fer si tu fenyēt fuyta lo tires a lochs strets on li sies equal o soberch o a lochs afpres e no coneguts o a lochs fāgosos e ayguals o a lochs on ha sitjes o ribaços e embauços o a loch on ha semblat gran de splnach o claus o qualsqz altra malefa o como uent los a batalla duna part e daltra ab celada prenent e cremāt los les tendes o fenyent se esser dels lurs trametent per ella que vinguen o per presa o per ajuda o guastant la terra ppria e ensenyant se hauey odi als seus e axi enganats pendre tirât los axi. D posar los en auinentes de pēdre coses infectionades e bestiar malalt e coses quels procuren malalties o fugent e lexant viandes infectionades e aço val aytāt a optenir loch aserjat com en batalla pendre les spies e vestir los vestidures a algun dels seus qui faça senyal als contraris que vingūē per que cayguen en mans tuas: fer senyal d nits ab focs al loch aserjat que hom es luy encara quando hom es ja sobre lenemich pertal que sia esuabit quando no sen tem tirar se ab dons e ab maneres los presoners dels contraris: car ab aquells se poden fer los majors tractes dī mon com los contraris los donen gran fe quando son tomats a ello procurar que sens orde e p manera furiosa cos reguen en alguna part e lauors esuabit los daltra no lexar reconexer lenemich ne sperant que li vinga ajuda. Exir li a camī secretamēt e soptosa lla on fa son ajust e aqui esuabit lo ans que sia aparelhat. Attendre que si temps scur se met que hom sensa ab alcuna mostra feta ales talayes dels cōtraris que hom vol esuabit p vna part e esuaesca daltra lurs tēdes e ço que han. Saber ab spies si los cōtraris se guarden be o qui na negligēcia ha entre ells e lauors esuabit los contra la dita negligēcia. Passar sen als contraris e fenyent se esser traydor e puys fer bones obres als seus. E per contrari

james no creure al fugitiu aytal qui sen passa ala altra pt ne james lexar lo sens guarda secreta/ ne acullir lo en los majors secrets. De deu hom aximateix vedar als cōtraris de venir a amistat si la offerz. *spanca conra* Ter gamēt li dix que souin procura victoria spantent los contraris qui dix ques pot fer tractant que basen sospita que soptosamēt nols vinguen desus los enemichs o que entre ells no haja traicio o defalliment d mal regiment que nols perda/ o que en lurs cōtraris ha gran poder e gran saber e grā ualleria/ o que res daco no es entre ells/ o pensar com seran mal pagats/ o quant durara la guerra e lur miseria: com viuent en pau serien fora aytal miseria: com fugent e scampant o esser be ab los altres viurien en pau: informar los per que sofferen tant de mal e com ne seran mal guardonats per deu e per lo mon. *q' hōn amon los qui* Quartamēt li dix que tot combatent quis donas a preso reebes a merce e nol levas venir en desperacio: car per fer lo contrari molts enclofes en batalles e en setges com ja quasi fossen venguts qnd se veyen que merce los era negada fey en lo despat e venciē. E aço mateix ensenya juliofronti per molts exēples en lo segon libre seu en lo sisen capitol. *cobrir p' hōn d' hōn* Quintament li dix que studia ab sobirana diligencia de amagar e d cobrir les males fortunes e los pillosos esdeueniments axicom si negū sen passa dīa sua host en laltra que diga aço ses fer ab son cōsentimēt: empero ala si ho veuran. Si pert loch ne gent enseny que ell es bastant a cobrir lo perdut e ha bauer aytāta gēt com vulla. Com a anibal fugissen los francesos: pertal que los altres se pensassen que d son plentimēt sen fossen anats mana que alguns pochs qui eren romanos que sen anassen: car de present nols hania mester el tenia ja special amich en lesol dīs contraris qui depresent que negun passaua dīl als altres aquell los feya pendre com a spies els feya rodar e anciure. E com vna vegada gran companya li fugis e anas als contraris seu apares ques pensas que ells anauen per esuabit los cōtraris e corregue los detras faent los gracies com seren mesos pners en la batalla e aquells qui fugiē no volēt pendre les gracies mesclaren se ab ell e batallarē fortmēt cōtra sos enemichs. *Exemp anibal* Altra vegada lin fugia altra companya

e ell per correu trames letra al major enemich que ell havia entre los contraris en que li scriuia que ell trametia aqui aytants cauallers seus q farien apparecs que fossen sos renegats que ell lo pigaua que faes que ells fossen posats en la reesaga d'la batalla per perdre en mig lo rey lurze com lo correu fos trobat lom aquell a qui venia la letra. fench pres e los cauallers aquells tots ala cejats. E deya que lo princep ans que entra en la batalla ja deu hauer ascietats tots sos combatents als inconuenients quis poden esdeuenir: e deu ensenyar que tots vinguen per special ordinacio sua e no per neguna venço. E ago feya lo noble cauallr agamenon qui quado deusa entrar en la batalla ptal que negun nos spantaa per neguna fortuna que li vingue en la batalla deya axi als seus. Atteneu be tots aci sin veue que yo faça tirar atras quasi fugent lo comdret dela batalla ajustau vos tots a mi qui sere al mig. Si veue fugir lo comdret sinistre feu semblament: si veue que yom tir atras tots feu go que yo fare ajustant vos ab mi axi que apparria que tota fuyta sua fos cauteia e no per venço. E per esta via venre moltes batalles. Item si mor negun hom assenyalat dels teus negu nou diga pres lauors: si dels altres tots los teus criaden alegrement la sua mort. Item deya aquest si perds la batalla sapies fer equal la fortuna: car nos hanem morts tants e tan grans dels majors que daquiuaunt los contraris james iso poran leuar lo cap. Qui vol amagar les males fortunes deu hauer ab si persones qui en ago studiẽ specialmẽt pertal que quando lo mal cas vinga ja sia aparellat lo confort.

Capitol.cc.lxx. Qui posa al tres auisaments per hauer victoria.

Amillo sergio assenyalat caualler e noble cõsultat en temps que los romans senyores iauen lo mon troba alguns punts aguts de batallar qui profitazen molt ala cosa publica. Lo primer si fench que dona de consell que en tota batalla fosse portades moltes senyeras dun mateix senyal: pertal que si la vna se perdía que l'altra stigues ferma e la aterrada opresa no apparegues presas: mas ques fos mudada de loch a loch p va-

lencia darmes. Empero dya que james no sen mostraa sino vna tan solament axicom es costuma. Lo segon que lo princep o cap del stol stigues tostemps al mig e mes en vers la reesaga: e ago ptal que fos milt guardat. E pertal deya que lauors no deua portar sino senyals amagats e no los seus propis: pertal que per los aduersaris no fos personalment esuabit: car en perdre la senyera e lo cap d'la batalla sta la venço da quella part que ago pert: ptal deya que special guarda deua esser deputada per lo mestre dela caualleria a guardar lo princep e la senyera. E daço hauem exemples molts en diuerses batalles passades on haue que no cõtrastant lo poder infinit que menaua olofernes pncep d'la caualleria d'nabucho/ donosoz: empo puyes ell fench mort tot son stol fugí sens altra psecucio e remey. Lo terc es que lo princep study de reforçar batalla perduda o que es en perill de perdre o prop de fuyta: e ago dix ques podia ser per moltes vies goes si lo princep se met pmer car lauors los altres han vergonya de desparar lo. D si lo princep ans que entre en batalla dona per traydors o per dignes de mort tots aquells q fugira: lauors dira casu que mes val morir cõtra los enemichs que no morir com a traydor per los seus.

Es ver que si los enemichs reeben los psoners a graciõsa pso: lauors aquest cõsell valria poch: car molts amraien mes viure axi psoners entre los enemichs que morir per los seus. Item que ala reesaga si en posats los pus leyals qui los fugets cõforten a tornar. Item que sia publicada la crueltat e malicia d'ls enemichs sino per donen a negun es prenen bens e mullers e infants e tot quant lom ha. Item que si en ja posats certs cauallers per aucitire los fugents. Item publicat que los enemichs han gran riquesa que tota sera dels vencets.

Item que ja sien de tota part cauallers ajudants e guardants de fuyta e cridants certes paraules que ensenyen venço dels e nemichs e victoria d'ls seus. Item leuar alt en astes de glauiõs o de lances los caps dels homes morts notables e ago val molt aximateix fer en los setges gitar los caps ab lo giny dins daquell en q cõfianẽ queles ajudas. Item recombatre de nits los e nemichs apres que han a hom vcut e qno

emplet de
amenid yom
1/19

quatre
pani de riber
e canillo per
batalla.

quatre espre
cades multe
nyeres y una
la mogada

san alegres e nos temen de negunze a ago a fer son bastants pochs e forts. E lauors de uen esuabit principalment lo princep e atre ore on jau:car aquell esuabit tot laltre es ve gut. Item fer amagar sos moats notables ptal que los altres nos esmayen. Item fugent ensemps e a pas e no esmayar se ne perore cor soptosament. Item praticar daquesta materia e de partir ne longament e streta ans dela batalla e assajar la p si mateix ans del camp e posar la en practica ab consell daquells q mes ne saben e ab pochs car la batalla en fort pochs sta:ca: la multi tud tantost es aterrada si donchs no es de mens elers e aprouats en cors e en armes.

Lo quart es que lo cap del stol sapia com fortar los spaordits. Legim que fertori ricari dela romans per minua de gentes ve es los seus spaordits sense nouell correu q venia de sos amichs qui prestament ferien ab ell e entretant dix als seus pertal que no fugissen promens nos luyem los rns els altres:car yo se que gras e molts aguayts nos son posats per lo cami los quals nos tembran de esuabit si anam tota ensemps ordenats axico a batalleresse com axilo bagues confortats dix los dema vos dare vostres enemichs en vostres mans: e com fossen de nits apies los enemichs seu los seus dormir e reposar e mana als trompadors ques partissen la nit pertal guisa que no cessassen de trompar engir dela sua host. E pensant los enemichs que ell se acostaua tota la nit velaren ab les armes ala squena: e quando fonch la pura del jorn fertori ab los seus reposats e refrescats feri sobre los contraris lassos e dejuns e cent ne esuabi mil axilo hague tots. Aquest quando volia fer apparens als enemichs que hauia nouella a juda feya stendre moltes mes tendes p los camps e feya de nits fer molts mes focs e stenent se per los camps.

Capitol. cc. lxxi. Co saladi sol
da dels moros aproua fugir en diuersos ca sos e ensenya. xij. coses quey deua hom ob seruar.

Da aquell gran sol da saladi sarrabi que cascun bon caualler deua saber art q fugir o de scapar als enemichs quando era horat car dauit quando los q get lo volgueren au

chuz seu se orat dauat lo rey e gitauas p terra e scumaua axicom si bagues mal q cau re e axi scapaua e fugi segons que legim en lo primer libre dels reys. E deus saber que lo dit solba ensenyaua les següents maneres a saber fugir en la batalla. La primera si era que ans quel hom cobata que ell se certifiq dels camins millors e pus amagats e segurs e els lochs pus segurs als quals hom pot fugir: e deya que du hom tenir per fugir ja special roci e fugent deu se hom desfreçar mudat habit e cubrent sa cara e linyat se molt: e deya que no deua ho fugir tot sol mas ja deu hom hauer empre sa secretament bona companya ab la qual puga hom defensar simateix si mester era.

La segona car qui vol que no sia pseguit deu gitar tot q que porta que puxa plaure als encalgats: car lauors aquells ocupats en penore q que lo fugent gita lo fugent hauentatge de fugir. La terca es trencar pont o barca e tot cami e pas per on puxa passar aquell quil encalga. La qrtta que qui fer ho pot ja deu tenir apparellada bona bestia per ala fuyta si cas era de fugir.

La quinta que haja psones en lo cami q dignen als persegüents demanants on ne va aytal que ell va p altre cami perque no va e amach lo cami per on va. La sisena que james no fuschba dret p lo cami mas fora daquell emboscât se si pot si sab be la terra. La setena que james no haja repos ne meng ne donna en loch publich sino que sia en segur. La huitena que camin tota la nit e de dia dorma: car la nit amaga lom pertal hasombal duch de affrica tostemp batallaua ala fi del dia: pertal que si hauia a fugir que mis pogues scapar. La nouena que cascun port ja tot recapte ab si q es diners: e par: car laltre pot ho hauer sens affany. La deena que nos esmay per res car lesmayar es la sua mort: mas que ab cor e ab bona cara vasa de nits per cami e de dies fora. La onzena ques desfreç aytat com puxa en vestit e en gests e no quart negu ferm en la cara ne atraues mas desus ensus passant. La dotzena que no parla ab negu si donchs no era per forza que fos enterrogat per alcun: e lauors valtia mes respondre desfreçadament que no ques donas per sospitos.

Capitol. cc. lxxii. Que es le
guda cosa a bon cavaller fugir en tal cas
pot esser.

m **D**guereren antigamēt

dupte alguns vans cavallers si
era leguda cosa a negun bon ca/
valler d fugir ala batalla quando veu que la
batalla sta en punt d vencre e digueren los
millores que boc: car lo salvador fugi segōs
que appar. joannis octavo. quando los ju/
ens lo apedreganē: perque appar que fugir
de simateix no es mala cosa. Aximateix le
gim d sanct pau qui fugi quando lo volguerē
auciure en domasze semblant legim d mol
ta sancta persona volent se referuar a molt
milloz mort que no fora aquella que laora
los era apparellada. Perque appar que
la lur entencio era fort sancta: e perconse
guent lo lur fugi plabia molt a deu. Itē
deman te deye aquests perque lom qui veu
que la batalla en que es ja es desbaratada
perque no fug puy que veu que son romā
die no la pot reparar: e per ventura per ell
tal pot esser ell que si viu es reserva dela
mort que per ell e ab ell se pora tot lo pout
recobiar. Bonchs si tant de be sen pot se
guir e vol axi morir appar que fa gran ora
dura e obia inhumana e cruel sino fug e no
scapa ala mort. Item cert es que aquell
qui en aytal cas de venço dels seus no vol
fugir ou fa pertal quant per dolor e despla
er dela venço se desespera: e pertal vol morir
e aquest aytal mor desesperatze pconsequēt
en peccat mortal: car puy que a deu q do
na les victories segōs que legim. primo ma
chabeorum. plau que la altra part la baja
deu plante a tu e dens hauer paciencia en
ton affany. Si dius que aytal hō no vol
fugir: car vol morir axicom a bo e a fort e
axicom aquell qui abans vol morir que fu/
gir: dich te que aco es gran vanitat: car qui
axi vol morir mes vol morir per guanyar
fama e nom en lo mon que per altra bona
entencio: e pconsequent eligent aytal mort
axi vana e per vanagloria pecca mortalmēt
e aytal hom mor en peccat mortal. Itē
per aytal mort mes ne vol fa ppria bonor
que no lo be dela cosa publica ala q̄l poria
hom mes servir referuant simateix a vida
que no donant se axi follament ala mort p
guanyar nom e fama. Pertal posa aquell

gran alanus que feya gran peccat e oradu/
ra aquell e aquelle qui ans que entrē en la
batalla juren que no fugiran en aquella jo/
nada e lexen se axi auciure o empresonar.

Per la qual pso o mort se segueixen soni
infinito mala. E aco apparegue tot en la
preso del alt en joan rey d frāca q̄no fonch
pres per lo princep de gales no volēt fugir
car si fos fugit no sen fora seguit altre mal
sino la sua fuyta: e per la sua preso seguitzen
sen infinito mala a sō regne e vltra aco que
stigue pres en englaterra p set anys. Itē
los pus assenyalats cavallers e princeps ol
mon son stats desbaratats en batalles e sō
fugits santament: axicō legim del grā alex/
andre e del gran dari/e de pompeu/ e de di/
nerfos grans emperadors. E aximateix
legim de david en lo segon libre dels reys
que fugi sonin: e de diversos princeps cresti
ans pugnants per la fe o per lurs regnes.

Bonchs quant ergull e vanitat e oradu
ra has tu en ton cap que tu reputs tu ma/
teix per aminuat tenent la via e consell da
quests tan grans homiens e no vuller fugir
quando es hora/ o catiu que tan poch ames
tu mateix e la tua anima puy no duptes
morir a tan mala mort qui pories tan be fi
nar los tens dies e tan mal guardo troba
ras ab deu dela tua vil mort que contra fa
ley has elegida e volguda. Baquesta ma
teria del fugir bauem a parlar dauall axi/
mateix en aquesta mateixa part segona da/
quest libre en vn capitol qui comença gran
difficultat. e en lo seguent apres qui comen
ça. fugir a tot fet darmes.

Capitol. cc. lxxiii. Qui posa
quant es bona la fuyta e quines regles ser/
uades procuren victoria.

r **A**pies encara que cō
vn joue en sibilla enterrogas vn
malendri on hauia presa tan grā
ganyada que portava per la cara. Respos
lo malendri que lla on ell no fugia ans stava
ferm de cara. Respos lo joue que pus ferm
hauia stat aquell qui tā bell senyal li hauia
posat en la galta. Dix lo malendri e que saps
tu yo que fiu a ell. Dix lo joue aco yo no se
mas tot hō sap que tu portes vn bell ligo/
si en la cara/ cert mes taguera valgut fu/
gir. o dix lo malendri e cō est tan nesci e ha
al mō tan vergōyosa cosa com fugir/ dix lo
p. iiii.

siue hoc pns vergonyosa cosa es tostemps
per força portar senyal de soffertir e no d'ef
uabir axicō tu quit vanes de gran ardimēt
e portes senyal d'vengut e de fugent. Cla
leri caualler assenyalat arremit p vn altre
caualler foll ques combatessen o fugies:ref
pos axi nom vull ab tu combatre:car a hō
ozat e a bestia fera la victoria es lo fugir.

Merz.

Bau notable conseller de roma incitat
per vn foll ques combatés ab ell. Respos
conech que desig has de morir dōchs pren
aquest ligam e penjat sens mal a fer a negū
pays a mal no saps fugir. Perua empe
rador de roma ans que entras en les batal
les ja feya disposicio a tot son stol que si a
fugir hauien que per aytals lochs fugissen
e que en aytals lochs se sperassen e que en
aytals lochs se ajustassen: e per esta via fa
bia tantost qui era scapat dela batalla e qui
era mort. Empero aytal prouisio de fuyta
no la sabien sino alguns pochs: mas feya
que tot lestol se lexas axi capdellar que en
esuabir e en fuyta tostemps hauien a guar
dar a aquells e a lurs senyals. E deya vna
fort assenyalada cosa en aquesta materia ço
es que tot princep qui vulla son stol preser
uar de fuyta e vulla hauer victoria observa
les presents regles generals. La primera
que en batalla no appell gent popular:car
no valen res e tot hom quils hi men empat
xa simateix e porta p̄sa als enemichs. La
segona regla es que tot princep q̄ vulla dar
batalla baja homs dames qui sapien fetes
darmes e hi sien vsats e continuats. La
terça es que aquells sien axi capdellables
que aytants o aytants com sera ordenat a
cascun senyal de que sera acordat sien axi o
axi o en aytal loch o ab aytal figura e ab ay
tals armes e facen axi o axi. E dix que aque
stes tres regles son bastants a dar victoria
a qualqs batalla del mon se volgues e stant
los homs be armats e be guardats ab ba
listes e ab sagetes doms a cauall ans ques
faga la mescla.

empres
regle
uor L

ar

mes.

Capitol. cc. lxxiiii. Qui posa
manera de batallar a peu segons scots e
anglesos.

I Os scots nouellamēt
en nostres tēps han trobada ma
nera de combatre aytal e tenen
hi les següents maneres. Primerament

ualla
sepo

ells vinent a batalla cerquen loch altre d'lo
do alcū auentatges sobre los enemichs e
enforteixen lo dit loch ab pals e ab carros
entorn o ab scuts fermats entorn e lexen en
vers los enemichs alguna boca que ells q̄
vins lo fort son puxen poderosament desen
sar ab cent o ab mes o ab menyore si han o
oportunitat faran vna gran fouea pregonia
cuberta ala dita boca e portel: e vinent los
aduersaris ala dita boca fan que ans que
los aduersaris sūt aq̄ que ja sien gauanyats
ab sagetes varques que ells tenen p los co
stats e detras e ab pedres quels gitē ab mā
dions los quils stan als costats o detras e
axi gauanyats entrāt los enemichs en poch
nōbre:car la boca d'lo fortalici no pmet que
molts ni entren ensemps e trobant grā resi
stēcia vins:car son cēt p vn força es als en
trāts de girar e girāt ensenyen les spatles
a aquells qui son vins lo fort: e prouisio
lauors poden esser esuabits ab tot linatge
darmes per aquells del fortalici fins quels
hagen mort: e lauors podē exir del fortali
ci aquells qui hi stauen e podē encalçar los
aduersaris e leuar lo cāp o si aquells aduer
saris qui giren reforcen ab altra gent podē
los del fort fer semblant dels segons e dels
terços e de quants ni vinguen axicom han
fet d'lo primers. Segonamēt si ells venē
a cāp vbert e ample on no puxē fer la dita
prouisio ells sobre totes coses entenen a ço
que la gent tota se leix axi capdellar e regie
que a vn crit cert o senyal fet per lo mestre
dela caualleria o de son comissari qui leua
ra la vn braç o en dos en alt el corrent da
questa part o daquella a colp d'la vn tropell
de gent darmes passara vn centurió o dos
de gent e aço sens brogit e a colp fet lo dit
senyal. E pertal que mils se puxē capdellar
fan que dela vn tropell d' gent darmes fins
al altre baja vn tret d' balesta o poch mēys

Terçament deus saber que lurs batalls
cāpals son axi ordenats que comunamēt
ells ne fan quatre tropells d' gent lo dauāt
qui los de spanya appellen dauantera ells
appellen dauant guarda/ e lo detras quels
de spanya appellen reesaga ells ho appellē
reeguarda. E aço que los d' spanya appellē
ales: los scots ho appellē sponeres que son
axicom a ales per los costats dela dauant
guarda e reeguarda. Comunament ells no
fan pus batalles ne tropells de gent axicō

los spanyols quin fan al mig dela dauan/ tera e reesaga vna altra on va lo Rey e la sua senyera. Quartament sapies que la figura de lurs batalles son longues a mane ra de linya longa axico es figurat en lo mar ge. Quintament sapies que les armes d' offensio que ells porten son glaui/ e spun/ tons/ e atres/ e dagues. Armes de defensio son pega e cota de malla sobrejaca braferes e guants de ferro bragues de malla cuxes e gamberes e cabates de ferro. Sisena/ ment deus saber que ells primerament ba/ tallen ab los glaui axi que amantinēt los vns contra los altres se empenyen ab los glaui aytant com poden la vna part con/ tra l'altra. E axi usen daytal cautela los qui combaten axi a peu se parteixen per dee naris axi que nos parteixen james al camp sots se e lo guany es partit entre ells per e gual e los cinch armar se a punt mentre sa pien ne pusquen. Els altres cinch fran ar mats leugeramēt enguisa que puxē be mou re: e aquesto armats leugeramēt fan se scut dels armats quils van dauāt e mentre quel armat tindra lo glaui fermat en lo seu con/ trari el mateix axi armat examplara les ca mes: e lo leu armat ab mig glaui met se de jus les cames del armat e percut ab lo gla/ ui acurtat a aquell cōtrari contra qui pug na aquell sots qui ell sta e percut lo per la visera o dejus la barba o faldejar lo dejus en guisa quel mat ol faça cauē e aquell cay gut ans que aquell qui ve apres haja barat ne fermat lo glaui ja aquell altre laura fe/ rit o atezat e axi usen dls glaui empenyēt los vns contra los altres. E apres dago le xen los glaui e faldegen se ab spuntons e apres los spuntons percuden se ab atres e apres faldejen se ab ls dagues e apres luy/ tant afferren se poderosament. Setena/ ment tenē aquesta cautela que en lur batal la apres que en les dauanteres son affrenel lades e ja los contraris son queucō cansats per lo combatre e gauanyats per les flet/ xes lauors ells fan partir certa gēt que sta ala part detras ab dayls la q̄l gent fa arch tost e spatxadament passant sen detras los enemichs qui lauors son esuabits dauāt ab glaui e detras ab atres. Huytenament se fan anar per les costeres dela dauantera aytants sagitaris e fletxers com poden qui cascu porta dtras en lo carcax cēt o doctes

fletxers e vna atra ab lo spunto de l'altra pt e continuament aquests gauanyē tots los cōtraris ans que sien mesclats e apres que son mesclats giten los archs e feren ab les atres e ab le spunto quando es hora. No uenamēt ello attenē que lur batalla sia axi streta e ligada que nos puxa obrir per los contraris e los detras empenyē los dauāt aytant com poden ne los detras se mouen a enere p be que los primers se tiren atzas e cascu ve aqui acordat que abans muyra que no que giras la cara: empero fan aque sta promissio ala mort que cascu se guarneix al mils que pot es apparella de nobles e p ciosos e be ornato guarniments pertal que si es vengut que sia referuat a vida per spe/ rança de bon rescat: fan encara axi que sis veen sobrats tantost criden yom ret e giten les armes es donen per venguts presoners axi que james no volē fugir ans volen mes esser presos. Beenament atenen que si los contraris quādo la primera batalla sera ja enfrenellada ab la contraria venien a ca uall o a peu per los costats contra aquello qui lauors defet pugnē que nols poguessen noure. Bertal posen a lurs costats les spo neres que de continent han a exir a contra star a aquello qui axils volen esuabir p los dits costats. Onzenament apres que hā vengut pugen en lurs caualls qui stan al co stat dela batalla cascu al primer que trop sens tota contesa e encalcen los contraris qui fugen. Botzenamēt per cami porten per necessitat d lurs besties cascu vna boz sa gran d cuyr quis appella ferrera en que porten martell/ tenalles/ claus e ferredues e vn lembrox per adobar los pens dels ca/ ualls si hi fa meste. E si la bestia es enclaua da agenollē se ab deuocio diēt sobre lo pen dela bestia lo pater noster e la auē maria e aytal oracio nicodemus desclaua les mās e los pens d nostre senyor jesu crist e axico ago es ver axi sia aquesta bestia guarida de aquesta enclauadura. in nomine patris et filij et spiritus sancti amen. e decōtinent la bestia es guarida. Tretzenament atten en lur batallar que apres justicia bajen boz na e fauorable la constellacio celestial: car vien que deu vol que lo mon sia regit per les sues creatures o ajudat en les sues obres p ajuda del cors celestial salua tostemps la li bertat del nostre franch arbitre e dela oroi/

nasclo diuinal. Quatorzenament si veen
 gent tria quels vinga esuabit lexen los en
 locbs plans forment/farina/vi/legume/ba
 rons de carn/arens e tot bo metzinen: per
 tal que lurs contraris muyren sin mengē.
 E en speciel metzinen les aygues dls pou
 e de lurs cisternes e totes aygues que nos
 poguen: e giten hi sacbs de forment pertal
 que aquells quin beuran que muyren. Les
 aygues grans e corrents lexen: car aquells
 nos poden metzinar. Quinzenamēt fan
 de simateixs mostra a lurs cōtraris d luny
 volent los dar a entendre quels volen esua
 bit continuament: pertal que aquells rajē
 tots ensemps e que abās defallen per fre
 tura de viandes enquāt nos poden scāpar
 a procurar ne deca o de lla. Setzenament
 no dupren en cas que sien a cauall e pugen
 a cent de calca: se en mig de quāta homens
 armats portē glauis: car ab lo poder dela
 caualle feren en elle axi poderolament que
 los braços dells portants glauis noy podē
 contrastar. E dien que iasia que los pri
 mers caualls se esquien dels glauis quād
 son ferits nou fan empo los qui venen aps
 segons o terços: e continuant los homens
 de cauall la dita inuasio finalment descri
 ben axi los armats a peu que tots los scā
 pen. E dien que no contrastāt que en aque
 sta manera de batallar molts hi hajē repug
 nat: empero ello si trobē be e dien quen hā
 aconseguides moltes assenyalades victori
 es. Desetenament elegeixē alguns certs
 homens per estimar lo nombre dels contra
 ris quand venen e tenen hi esta manera: car
 ello per ymaginacio si la host dels cōtraris
 es tota duna spessura pensen que facen cer
 tes parts del dit stol que sien eguals puy
 estimen la vna deles parts e per la estima
 cio duna part tantost multiplicant la esti
 macia p les altres parts trobē tot lo nom
 bre. Si los contraris son de diuersa spes
 sura han a estimar cascuna part per si ma
 teixa e a ago los ajuda vs dela art deles ar
 mes lo ql vs dien que fa lom bon en la art
 e sens ell no fa res: car dien que lo dit vs en
 fenya hō infinites subtilitats e aptees e co
 ses les quals sens lo dit vs negun nou pot
 be saber.

Capitol. cc. lxxv. Quines fi
gures deuē esser dades ales hosts al camp.

Queres altres natiōs

tenen diuerfes altres maneres
 les qls ferit lōgues de dit. Emp

o bartol vngra caualler e famos en aquel
 la terra sua si posa que la figura e forma d
 stol en la batalla podia esser feta en moltes
 maneres: car dix que sil stol nos ven poder
 os a esuabit ans sō cōtents que solamēt se
 defenen: lauors deuē pendre forma redona
 e deuen se pertal guisa strenyer que los cot
 traris nols puxen trocar: e deuen fer anar
 ala pt forana los pus forts e mills armats
 e qui mills se puxen defendre e qui tostemp
 guarden que la lur multitudo no perda la di
 ta redonea. Sil stol se ven poderos e so
 berch per esuabit els contraris son poch
 lauors deuen fer figura de ferro d cauall o
 de tesores rbertes axi que acofāt se als cō
 traris quels prenen al mig. Alci empero no
 ta que no deu james la host axi tancar los
 enemichs quels encloga tota duna si scā ne
 guna exida: car lauors los enclofos veents
 se tancats e morts desesperar sien e per for
 ga baurien a ferir e axi porien molt noure.

Pertal consella lo noble princep scipio
 que tostemp los sia lexada qualqz via per
 que puxen fugir: car lur fugir no nou e en
 lur fuyta ne muyzē molts e los mes lauors
 pererē. Perque appar que lur fuyta es
 prouitosa el encloure perillos si donchs no
 eren tan poch que ells tancats no pogues
 sen a res noure nes gosarien moure. Si
 los cōtraris empero son molts e lestol pro
 pi es aximateix gran: lauors deu hom dar
 al seu stol figura piramidal qui es aguda al
 cap e puy continuament es pus ampla en
 uers la reefaga: e ab aytal figura se pot tro
 car la host dels contraris e quand es troca
 da se pot mills esuabit e vençre e scampare
 ago pertal quand roman diuisa e perconse
 guēt cascuna part lur es menys fort. Mas
 diras tu que farem si cascu dels stols cōtra
 ris e de ab dues parts fan semblant figura
 la vna per trocar lestol son cōtraris: lauors
 com se comportara lo meu stol enuers lal
 tra que no sia per ell trocar. Responch que
 tu primerament posaras lo major esforç de
 la host e dels millors combatents en aquel
 la part on los contraris voiran trocar ta
 host. E faras dues aletes o sponeres engir
 la punta de ta host qui quand tu pugnaras
 contra la punta lur les tues ales los donē

Sil
 no
 20

S.
 per

com
 pro
 den
 imi
 net

S
 p

ò costat en temps. Empero les ales aquelles no se deus ensenyar fins que les puntes se combaten. Mas a manera de celada deu éxir de part detras de ton stol e s'optosamēt venir a cascuna deles ales a son p'pzi costat e s'optosament esuabit ans que los cōtraris se puxē reconerex. Perque fa mester sobiranamēt als capdelladors que facen que los cōbatents sien ó bon capdellar e deuen los hí auer ans que vinguen al camp e be ascientar per guisa que decontinent que o'zē o vejen aytal senyal tantost facen ço que les es manat

Capitol. cc. lxxvi. Qui posa ordinacio de batalla segons hercules.

Figura quadrada en leitol no fonch antigament per negū apuada si donchs lo loch

re docu de miller
on los batallants eren nou requeria segōs que posa lo gran caualler hercules en lo seu herculari empero ara es reputada per bona en son loch axicom hauem dit dels scots e dels anglesos. Lo dit hercules noz menys posa alguns notables documēts en aquesta materia deles batalles segons que legim en lo seu militarí on posa parlant de sta materia los següents documents. Lo primer es que en los corns deles batalles deu hom posar alguns cauallers experts e ardis çoes en les sponeres lla on es lo major perill de confondre la host. Lo segon que la aç o parts del stol se facen segons la multitud óls pbatēts. Lo terç que en cascuna part o aç deu lo mestre óla cavalleria ordenar alguns bons e forts combatents q' siguen fora la aç en guisa que quando aquella aç combatra que aquells qui staran ó fora puxen ajudar a aquella part dela aç que veuran abans defallir. Lo quart document es dun gran combatent daquest tēps e diu que segons que ell ha vist per lo mon que la manera ól combatre es fort diuersa entre los homens darmes. La primera si es quando tots van a peu axicom fan francesos e anglesos. La segona es q'nd tots van a cauall axicom fan los de vngria e de turquia. Lo terç es quando alguns van a peu e altres a cauall axicom en spanya: es solia fer antigament quasi per tot lo mō segons que legim en les histories dels grans cauallers passats. Si tots descaualquen

e entren a peu en la batalla lauors leitol se ordena axicom damunt es dit en lo capitol davant lo pus prop precedent quen trobaren los scots segons que dit es ja aqui mateix en com seruen los anglesos en han a p' de fer los francesos e daltres gentes del mō e aço p'tal quant vien que batallar a cauall es pus perillosa cosa per rao del cauall qui nos pot be regir el caualler va a major pill p' rao ól coner e dela occupacio que ha major p'tal quant los homens a peu darmes a peu comunament los soberguegen segōs que experiēcia mostra en nostre temps present.

Capitol. cc. lxxvii. Qui posa altra ordinacio de batalla segons lucreti.

Tots van a cauall
axicom fan los vngres e turchs e affricās e daltres lauors: quan si tots tenen manera de ginets. E dix aci lucretius famos caualler turch que aytals combatēts han ja art special la qual no val contra aquells qui per lurs vengudes nos scampen e qui contra lurs esuaides tenen ja homens armats apparellats superflusos q' a altre no attenē sino a supplir e a reforçar ço que es esuabit: e pertal los antichs se'yē star daytals homēs vna mota a cascū com dela batalla detras lo primer corn e detras lo mig altre. E aci consella vegeci. in tercio de re militari. diēt que tant era necessari aytal apparellament e prouisio daquests homens en la batalla que mes valia que la batalla primera fos menor ab aytal prouisio que no que fos major sens aytal prouisio.

E diu que pertal quant part de victoria es torbar lenemich ans que hō se combata ab ell: p'tal consellaua que quando ja los enemichs son axi prop que se segetes els darts e les pedres los aconseguen: lauors tot leitol óu cridar grās crits axi que en tēps los esuaesquen crits e colps e esguards dela cōpanya contraria que veen ben ordenada e ardet a ferir. Si van tots a peu ja es dit damunt dela manera quant a nos qui som en occident: es vez que en orient e en lo mig jorn quando van tots a peu auengades menē besties grās encastellades axicom elefants en les indies auengades leons e orsos axicō los affricās auengades carros falçats e guarnits axicom los assirians ales quals mane

res de batallar dona grans remeys vegeci. libro tercio de re militari capitulis .xxiij. e .xxiiij. Los q̄ls remeys no son necessaris de posar los ariz: car depesent quasi tot lo mō ba lexades les dites maneres de pugnar e no foren james en vs entre nos altres qui som en occident. Empero tornāt al proposit quando van de peu e de cauall: lauors los peons deuen esser posats ala part sinistra perque sien cuberts ala part dreta per los cauallers ales segetes dels contraris.

per mes
res a hon

Mas diras tu que si aximateix los contraris tenen aquest mateix orde que lauors vedran los contraris de cauall contra los nostros peons els luxs peons cōtra los nostros de cauall de dret en dret la qual cosa es contra comun stil de batallar: cosa perillosa a cascuna deles parts. Responch aci e dich que en les batallas axi ordenades per cauallers e peons tot lo pes d̄la batalla ve als cauallers axi que per be que los peons vencesen peons ja per aq̄o la batalla no seria venguda ne guanyada. E sigue donchs ordenat antigament per los gr̄as cauallers que los peons anassen ala part squerra d̄lo cauallers: e aq̄o primerament p̄tal que los balesters o fletxers tirant als cōtraris son m̄ils cuberts: car ala part squerra los cobren los scudats e ala dreta los cauallers.

Segonament car axi stant pus dret tirē als contraris e m̄ils se guarden de tirar cōtra los propis cauallers. Tercamēt car en les batallas ordenades james peons no deuen venir cōtra peons com la batalla no stiga en los peons: mas los cauallers combatent se los peons deuen fer ala de cascun costat dels cauallers los vns dela vna part e los altres daltra firent los contraris per los costats. Perque appar com lorde de la batalla no fa que peons facen batalla cōtra si ne cōtra cauallers: mas solamēt que ajuden o noguen als cauallers mesclats.

Nota aci que q̄o que dit es se deu enten dre quādo los peons no son homēs darmes car quando los homens darmes van a peu en ella sta la batalla axi principalmēt com en los cauallers sin hi ha / o si noy cauallers ells son bastants a fer batalla p̄ si mateixos segons que damunt es ja dit e hauem enca / ra a tractat dauall largament.

Capitol. cc. lxxviii. Qui posa regles generals per a tota batalla.

Dit lucronius si posa algunes regles generals que valen per tota batalla. La primera es que nul temps no mens a batalla

no
pene
nebo
rego

1 hom qui ans que hi vinga no baja apres ab exercici q̄o que fer deu. La segona apen
2 d̄esde paraula solament poch profita al cō
3 batent si donchs no hi ha haut continent ex
4 ercici. La terca lo derer remey que hau
5 ras cōtra lenemich sia la batalla: car aqui
6 occaso e fortuna sobergugen forca e seny.

La quarta nul temps no mēs a batalla
7 negū qui no cuyt hauer victoria. La qui
8 ta james no permetes que lo cap dela host
9 pugna personalment si donchs sobirana ne
10 cessitat nou requezia: rao es car si lo cap es
11 ferit o mort tot laltre es perdut. La sise /
12 na fetos loptosos e inopinats procuren tost
13 la victoria. La setena ab molts tracta
14 que deus fer mas ab forts poch e a puats
15 o solament ab tu mateix tracta que faras
16 d̄fet. La buytena si ve' que tos enemichs
17 sapiē q̄o que fer volies muda lo cōsell. La
18 nouena si vols trobar qui es spia en tō stol
19 se vna vegada lo dia tot hō entrar dins ses
20 tendes e reconerex los seus: car lauors a
21 quell qui no obeira aquell es la spia. La
22 deena sperança de fama de riquesa e de ho
23 nor fa lo bataller anar alegre ala batalla.

Per tal li deu tot aq̄o esser promes e deser
24 bat e souin proposar p̄ lo cap quil gouerna.
25 La onzena si veus que la vna ala dela ba
26 talla es flaca ne li pots ajudar ab gent aco
27 sta la a flom a mar / o a marjal o a vila don
28 puxa hauer ajuda. La dotzena solament
29 exercici darmes es bastāt a fer en les hosts
30 cōtinues victories: el exercici se vol fer ans
31 familiar entre los seus que no ab los ene
32 michs: axicom abans deu lo clergue a pen
33 dre en la scola que no que lisca en la cadira

com
nehi
p̄ta

E finalment conclou que qui vol saber
34 de batallar en terra e en mar / o de edificar
35 ciutats o de defendre aquelles asserjades o
36 de qual se vol art d̄ pugnar que haja vegeci
37 de re militari familiar: car aqui es altamēt
38 satisfet e tractat daquesta materia per art
39 special e fort bona.

com
mesa
ha tra
ba call
de ter

Capitol. cc. lxxix. Quines armes porten los homens armats daquests tēps.

a **Armes de caualler en**

aquest p̄sent tēps son les següents

defensiu
Primerament deu portar supo vn poch gros de coto pertal que la cota o malla no li faça tant enug. Segonamēt port cota de malla que sia de fin acer. Terçament braceres e guantellets. Quartament ha ja arnes de cames çoes cuxeres gamberes e çabates de ferro. Quintament port ja ques e peça de ferro ab faldo o malla e rest qui sta en la peça. Sisenamēt gantellets de ferro. Setenament ha obs targa per a junyr e aço ha mester per a son cors. Per armes de son cap ha mester bacinet ab cap mayl de malla e stofa sobre lo capmayl e careta en lo bacinet e haja de part de dins del bacinet esser forrat de stofa e de drap de coto e lo capmayl: e aço sia per defendre si *offensiu* mateix. Apres ha mester per offendre glaui o lança / spada / daga / o coltell / atxa e sperôs

bu
Per son cauall a tenir en cuns tinga fer rera ab martell / e tenalls / e claus / e lãbror e flectma per sagnar lo cauall quando es ho / ra. Per al paje deu hauey vn rocí qui ha ja vn gambal diet per portar lo glaui o son senyor: deu portar supo e manto e vn poch coltell e scarfella ab fil e agulla p a cosir a son senyor ço que mester haja. aps baja ca / piro e stiuals ab sperôs. vestedures o caualler se variejen segôs los temps e les terres empero tostemps deuen seruar honestat e alcua excellēcia en lurs gests e vestits mes que altres gents jufanes. Salua tostemps vanitat e superbia. Los pajes deuen star detras los homens daines ab lurs rocins apparellats axi que volent lurs senyors fu gir o encalçar lexen pendre los rocins a cas cun axicom vinguen sens tota resistēcia.

deu ser
Dels homens armats a cauall no cal pus longament parlar en special: car basten los les dites armes que hauem dites dels ho / mens armats a peu. Nota aci que da / questes materies trobaras en lo terç libre de vegeci de re militari. moltes coses nota bles.

Capitol. cc. lxxx. que deu fer lo princep ans ques do la batalla.

p **Értal quāt la batalla**

es cosa fort pillosa p̄sella vegeci o re milita ri que deu lo princep p̄sar les coses següents as que la do defet. çoes quāts son los p̄tra ris ne com armats / ne si mile que los seus ne si son pus exercitats en armes que los seus si hā mes cauallers que peôs ne quins son aquells e aquests quin loch es per ella o per los seus ne si han auētatge: car quādo hom habunda en homens a cauall lauors es bo lo camp pla: quando en homens apeu lauors val mes batallar en monts o en sil / ues o en marxals on los caualls nos podē be regir. Beu encara saber com los va o viandes o sin ha ell mes o menys. E deu a / cordar si dar dilació es perillosa o si poria ajudar. E quals se enugen mes / si aquells son pauruchs o coruats / o temeraris / o bu / talls / o de bon capdellar / quin continēt fan los seus e quin los altres. Si hō te p̄so / nes de pes e leyals o tals o quis deya tēbre o guardar si son tots de bō capdellar e axi de les altres circumstancies. E si lo princep veu que la batalla es perillosa secretament partesca daqui posant se en celada quasi qui fuig: car com diu vegeci gran auētatge ha aquell qui sta en celada sobre aquell qui va per camí: car lom qui va per camí e no o dupta o negu ja va mig vengut. O si cas es que per aytal partir no puxa vedar la ba / talla tracta t: cues e pauze si no pot optenir pau prenna alcuna de les altres moltes cau / teles daimunt posades: e si neguna no li val per esquiuar batalla lauors faça sa gent re frescar e no molt menjar e don li figura pe netrant e confort los ab nobles paraules e sis pot ajudar de loch o de mur de qualqz cosa faça e coman se a deu: car a aytals per sones que fan ço que en si es a scapar a ba / talla deu hi fa part ab ells per be que sien poch: car scrit es en lo spalm. Dissipa gentes que bella volunt. çoes que deu dissipa les gents qui volen e cerquen batalles e a / bans les dissipa du per poch e per simples en armes que per molts e per industriosos e aço p aterrar lur ergull e malicia. No ta aci que vegeci en lo tercer libre e en lo vi ten capitol posa set maneres o batallas sub tilment entant que per aquelles set mane / res les menys poden vengre los mes. En la sclauonia amelianus rey tenia aytal stil si menys se enfortien en qualqz altura p̄tra los mes o prenir qualqz auantatge: lauors

james no acostava a ello per cōbatre: mas luy aues d'ells per spay d'un tret e mig d'ha l'esta quasi quilis tenia asertjats. Et entretāt feyals anar a lūyet engir e entorn certa ca ualleria: pertal que de neguna part no poguessen hauer viada ne ajuda e si aquells q axi stauen volguessen venir a batalla spera uals en lo camp: e per consequent hauia lo auātatge qui hā los molts cō pugnen: tra poch en loch equal e los contraris perdiē lo fort. Si no volguessen dar batalla per força los couēia d'venir a pactes puy que viandes no puxen hauer: e aço es que deu voler sau prīncep mes que res çoes que sō auerfari lo requira d'pactes e vinga a son supplici e que axi esquiū la batalla.

Capitol. cc. lxxxi. Qui ensenya com los batallants deuen atēdre molt al loch.

Alt ajuda a hauer
 victoria segons que posa lo grā caualler leopoldus rheutonic^o en lo seu militar quand lestol ha bon loch per batallar e aytal com lo requier sa condicio: car als pochos ajuda loch stret e a tots batallants ajuda que dauallē ptra aquells qui pugen: car gran auantatge ha aquell q deu alla per vna costa auall. E pertal quant pochos se venen esuabits per molts es bona cautella que pugen en qlqs loch alt e queo facen mur d'ls caualls ligant la vn ab altre axi que tinguē la cara enuers los enemichos e les anques enuers lurs senyors e los combatents pochos que facen roda detras la roda d'els caualls. Anibal tenia aytal manera que elegia p batallar lochs qui baguessen a prop endetrocadores e caues e margēs altre nea mouia fins que los enemichos eren luny a cinch passos: e aço pertal que los seus tinguessen mile lorde a ella dat en batallar en aytant com menys se torbauen com partien de pus prop: eu feya encara pertal que mile se cobrissen a les sagetes que los altres trametien: car nols calia descobrigēs puy que nos mouē. E aximateix que quand los de anibal se mouien les segetes nols podien fer mal: car los contraris no bauien temps de parar lurs archos ne balestes: feyu encara pertal que los enemichos los menyspreassen e fassen mes d' simateix e menys sen guardassen enqnt ello nos mo

uien enuers ello com los fossen tan prop.

Dozemenyos que los archos e balestes cōtinuamēt feyen colp en los cōtraris enqnt ellos mouent se nos podien tan be cobrir cō aquells qui seguien anibal qui nos mouē. Mas al colp que los contraris eren luny dell p los dits cinch passos tots a colp sospofament mouien se corrent ab tanta vigor contra ellos que res hoy podia tenir e axi vicia. Consellana nozemenyos que hom deua fer treballar lenemich aytant com podia ans que hom se combates ab ell: e per consequent deya que mes valia que ell vingues a hom que no que hom anas a ell: si dōchs hō nos temia detras daltra iuasio o perill: feya per aço encara lo camp d'la batalla els camins per on deuien passar los enemichos vimplir de bigues e de trauesures pertal que los caualls nos poguessen cōtor nar ne correr. E deya que per fer se mur de tras contra aguayts qui podia trobar vn gran flom o alta montanya o grās fanchs o aygualls que hom se deua posar detras: e deya que souin mudar lo loch muda la mala fortuna. E dya consellant als combatents que sospofament esuabiz per loch qui no sia preuist per los contraris que aço los met en venço. E pertal com ell batallas contra los arabians e vees que sas acostauen al camp ell feu correr sos cauallros per vna part del camp per la qual los arabians vinents a ell denien passar: e com los arabians passassen per aquella part e la pola fos aqui gran ell feu los homens de peu passar fora la pola fins que foren detras als dits arabians. E com los arabians per la dita pola que era gran no baguessen vists los peons de anibal e ja començassen a exir dela dita pola mig cechs Anibal los esuabi dauant e los seus peons detras. E los arabians pensant que celada hauia detras cōtra ellos: e veent anibal dauant simateixos quilis batallaua poderosament: no contrastant que eren sens si mes que ell: empero per aquesta cautela enganats e lassats e mig cegats fughen. Venits aximateix feya que alguns pochos d'els seus anauen engir d'els contraris per dar los a entendre que aquella hora volien ferir en ellos e ara eren ça axi entant que tota la nit los feya star ab l'armes ala squena e ab paor feya reposar la sua host tota la nitze al marí quand los cō-

traris volien vn poch reposar ell los venia
desus fresch ab los seus reposats e desba/
ratauals a tots.

Capitol. cc. lxxxii. Qual ma nera de ferir es millor en les batalles.

Etermenaren los an
ticbs e grans batallers passats
que molt mes valia ferir los cō

traris punyent que tallant per les seguēts
raons. La primera es car aquell qui tal
la ans que denall lo coltell o spasa ala cam
ba a fer gran vbertura en lo guarniment
que talla del contrari: mas aquell qui fer
punyent molt poch tall li es basiant a fer
gran nafra en laltre metent la arma ab
que fer en pregōt daquell qui fer. La se/
gona es car aquell qui fer tallāt en lo cors
del contrari ans que li faça plaga mortal
dins lo cors en pregōt li ha a tallar molta
carn e molts ossos: mas aquell qui fer pūy
ent sens trencar negun os pot tant pregōt
metre la arma ab que puny que la plaga se
ra mortal. Bien exemple daquell q vol
ferir negun al cor e veuas que sil fer tallāt
ans que li tocb lo cor baura a tallar molta
carn e de tal part pora venir que arimateix
baura a tallar molts ossos dela squena e v̄l
costat: mas si fer punxant ab vn picb sens
trencar os sen pora entrar fins al cor sens
grā difficultat. La terça car los quis ven
ferir tallant abans se pot guardar del colp
cubert se o luyant que no fa aquell qui es
ferit punxant cō veja leua: lo braç a aquell
quil vol ferirze apres quel ha leuat loy veja
descarregar. E com diu vegeci colp qui
sia fet punxant sis vol ab daga o ab lança/
o ab punxo ja es fet ans que sia reconegut.

La quarta car ferir tallant es molt ma/
jor treball que punxar per lo gran moui/
ment del braç qui talla e ha mes a fer que a
quell q punxa e mes resistēcia troba. La
quinta car lo firēt tallant se descobre lo co/
stat dret e dona occasio al seu contrari quel
nafra p lo costat: mas aquell qui fer puny
ent tostemps sta tot tancat. Per aque/
stes raons los romas antigamēt qno seny
orejauen lo mon tostemps ferien pūyēt es
trabien scarn daquells qui combatien tal/
lant segons que posa vegeci. Mas dhas
tu encara que profita lo punxar lla on lom
es tot cubert de ferro e de armes prouades

Respos aci lo grā caualler scipio roma
que lo punxar contra lo be guarnit profita
faldejant lo: car les falces te poques entre
ls quals e la carn ha spay que ferro no pot
tocar en lom armat. E profita a esuabir lo
per la cara que encara que sia cuberta: em
pero ab bona punxada teeb gran girada e
mouiment de coll qui tabuxa lom e profita
per pens e per mans e per cames firent e d̄
tras encalgant laltre posant lo punto entre
cuyraça e cuyraça e per lo coll entre la goz
gera e la carn.

Capitol. cc. lxxxiii. Qui posa cauteles profitoses que deu tractar lo cone stable.

Especial ensenyaua
aquell famos caualler anibal af
frica que lo mestre d̄la caualleria
fago tot son poder e ab art special p vencre
los contraris en les coses següents. E p̄
merament que faes tot son efforç de tolre
lorde a lestol contrari per guisa que lo faça
scampar e partir per les raons damunt di
tes e aço se pot fer per fer los soprosa paor
de aguayt o d̄ traycio. Segonamēt que lo
contrast en los lochs perillosos axicō qno
ban a passar aygues o per monts o valls
strets o per lochs ayguals o per aspres sel
ues en los quals lochs se ban quasi per for
ça a scampar. Tercament que attena al
temps çoes que lauors los esuaesca quan
son spardits o malalts/ o ab fam/ o quan
lo sol los dona per la cara/ o quan grā v̄t
se leua o grā pois cōtra ells: car lauors no
podē be veure cō dejē batallar. Quarta
mēt que lauors los esuaesca si pot qno qdē
star en segur o quan dormen/ o quan mē
jen/ o quan stan desarmats/ o quan son
occupats en pensar dels caualls/ o quan
son enugats d̄ anar o per qlqs altre treball

Quintamēt que tracta que entre los cō
traris haja diuisio/ o que no confiy la vn en
laltre/ o ques vullen mal. Empero jatsia a
questa cautela pos vegecius: empero es cō
tra ley cristiāna axicō dit es damunt. Lo
sifen es que sapia per spies les condicions
del pincep contrari e com ordena son stol
e en quals persones mes se confia: car da/
questa punts pot lom saui cullir diuerses vi
es a esuabir los. Lo seten que ans que
mesclen en la batalla e mentre que trametē

id. rahon
qual es
miller ferir
de q tallat

emple

el roman
temps ferir
xam

darts o pedres lauors tinguen lo peu squerre dauant el dret detras: car cō la part dreta baja a trametre la pedra o dart pus fort colp ne fa quando se ferma sobre queucom qui stiga ferm çoes sobre la part squerra. Mas quando son mesclats deuen sta: per lo cōtrari çoes que lo peu squerre stiga detras el dret dauant: e aço pertal que mils se purxa dretar als colps qui li venen enquant la part dreta se pot mils moure e mils pot la uors ferir faent se auant ab lo peu dret fer mant be lo sinistre.

Capitol. cc. lxxxiiii. Cō la constellacio celestia ajuda segōs los philosophos a fer lom victorios e fortunat en batallas.

Upte gran e fort alt mogue antigament amanael rey de sirtes si per neguna via se podia fer que fos vn hom axi fortunat que per tostemps vences en tota batalla en que fos o que ell faes: e stigue li respōst p diuerses vies. La pmera respōsta fonch dels philosophos de grecia qui posarē que nat en bon esguart dela planeta appellada mars ab totes les ajudes faria lom axi nat tostemps victorios. E axi dien que fonch nat lo gran alexandre emperador grec de macedonia e alcūns altres princeps q despuy son stats fort victoriosos sens gran exercici e treball d lur cors e sens grā caualleria ne aptea de lur persona. Hoc encara posaren que guardar lo ascendēt celestia ab concordia del clima en que lo batallar es e ab fauor d senyoria dela dita planeta en lo dit clima ajuda molt a aquell qui bix o fa la batalla contra aquell qui no ha les dites ajudes. E digueren que los signes pus poderosos a ajudar los batallers en la manera dita son quatre. çoes/aries/leo/libra/et capricornus. E dixeren que segons quel hom en sa nativitat ha milloz esguart e ajuda dels dites signes e planeta aytant es pus fortunat en armes. E dixeren que com aytal esguart puxa esser milloz e milloz o meno: axi los homs son pus fortunats o meys: car alcūns son fortunats a tota sa vida/altres ala meytat/altres en jouentut/altres en vellea. E sobre aço mogueren aytal dupte posem que lo princep sia p sa nativitat o p sa coronacio jutjat infortunat que fara lauors si li coue de batallar. E stigue aci respōst que aytal princep

o caualler dū esquiuar batalla per tota manera: hoc encara ab minua pparcar mes li val esser aminuat esquiuant batalla que esser aminuat per esser vcut. Deu encara aytal princep ab maneres e ab parents tractaments pcurar sa bonor: car com diu la scriptura prudencia val mes que armes ne que fortalea: car ab prudencia a terra hō força e totes armes. Empero en cas que lo princep infortunat per res no puxa scapar a batalla consellauē los dits philosophos que almenys se ajudas del ascendēt per guises que per esguart d siti o per altra via lagues pus fort que la part contraria o pus flach en cas que li fos contrari. E en aço es necessari cōsell de bons astrolechores ver que pertal quant auegades la ymaginacio nou molt en fer lo cor fort o flach en la batalla

Der rao dago lo princep infortunat deu pensar que la influencia del infortuni es sa flaca o nulla en ell e que la pot aterrar grā prudencia e ajuda daltres coses naturals axicō portar copia de pedres bones e virtuosas e encara de bones herbes que fan lom victorios segōs que en lo buyten libre hanē dit largament. E en special la pell dela serp pulueritzada al foc quando la luna sera en creximent en lo primer grau del signe de aries lo qual signe regna d mijant març fins a mijant abril aytal poluera portada entre los cabells ha influencia a tota propietat de deliurar lo portant de esser lesament tocat o desbonat per altre segons que posa joannes pauli in suis experimentis d alexandria. E diu que sin scampes per ta casa ton enemich noy pora aturar: e si ten laues la cara ab aygua mesclada ab la dita poluera quet fara la cara axi spauetabl al enemich que not pora guardar ans fugira. Si lo cor encara trufaneja al princep deu fer que altre sia cap dela batalla e que ell noy sia present. Es ver que dixerē aquests mateixos philosophos que sonin presencia de molts infortunats qui seran presents fan perdre la batalla al princep per be que ell no sia infortunat ne fortunat: ja sia que la sua bona fortuna si es grā veng los infortunis mals daquells qui son ab ell enquant ell es virtut influent en tota sa host: axicom la virtut del cap ha efficacia virtuosa en tots los membres del cors.

Capitol. cc. lxxxv. Cō daltres
 hā dato altres adjuutoris per vençre los ene-
 micbs.

a **Altres responēts al dit**

dupte dixeren segonamēt que lo
 combatent o batallāt qui porta
 ab si alcunes altes paules scrites en lo scut
 que no es james vençut defet. Empero
 signe entre ella gran questio quines parau-
 les son aquelles. E ban dit alguns que son
 aquelles que lo grā e famos caualler judes
 machabeu porta scrites ell e sos frates en
 los scuts quādo faeren torneig en roma e vē-
 ceren altament tots los romāos qui ab ells
 tornejauen/les quals paraules foren aque-
 lles. Quis fortis: sicut deus noster. Altres
 ban dit que son aquestes / ely/ eloy/ eloye/
 eloyon/ tetragramaton. Altres ban dit que
 son aquestes. Fac mecum signum bonum
 vt confundantur qui me oderunt: quoniā
 tu domine audiisti me et consolatus es me
 Altres hā dit que sanct ylarī doctor asseny-
 alat posa que diz onze vegades aquesto dos
 spalms goes. Eripe me d inimicis meis de-
 meus. e aquest altre. Exaudi deus orationē
 meam: et ne despereris deprecationem me-
 am. E valen al combatēt a bauer victoria
 Altres ban dit quey valen alcūos noms que
 nō vull aci posar: pertal quant los he per
 sospitosos nels trop en neguna pt d'la sanc-
 ta scriptura e se que la sancta religio cristia-
 na es clara e sens tota sospitaze nos asalta
 d' amagatalls/ans lo saluador preycā segōs
 que appar joannis. que lo peccat
 cerca obscuritat e tenebres 'perque noy sia
 vist ne conegut. Empero los doctores sancts
 jafsia que consentē que los corsos celestials
 ban gran eficacia en los corsos humanals
 empero no consenten plenament que vic-
 toria sia dada a negun per cors celestial en
 quant victoria no ve per influencia celestial
 coin sia cosa que guart los meritis deles vo-
 lentats dels homens e ordinacio diuinal e
 no sia pura obra de natura. Perque no
 aprouen la sentencia dita damunt en lo pus
 prop precedent capitol p los dits filosofos
 qui posarē quasi tota la causa dela victoria
 star per les influēcies dels corsos celestials
 sobre la uarietat dels homens. Aximateix
 la sancta religio crestiana no apua ço que
 dit ha damunt e recitat aquest mateix capi

antes d'ee
 u' p' bauer

el p' m' d'ee
 u' p' bauer

l' d'ee que ni
 m' d'ee ni
 d'ee d'ee
 d'ee d'ee
 d'ee d'ee
 d'ee d'ee
 d'ee d'ee

tol goes que neguna deles dites paraules
 baja de simateixa ne per ordinacio diuinal
 a dar victoria a negu: coin diguen los theo-
 lechs que negūa paraula no es dada a nos
 que per si ne p institucio diuinal baja de ne-
 cessitat a obrar res en nos sino les parauls
 dels sancts sacraments dela sancta sgleya:
 les quals no son neguna deles damunt dites

Per aço mateix appar que victoria no
 sta en conjurs ne en paraules ne encara en
 multitud de gent: mas sta en la volentat de
 deu qui la dona a qui li plau segons que le-
 gim. primo machabeozū tercio. e ja que es
 dit damunt diuerses vegades. El empero
 nostre senyor que hom baja per si justicia e
 que hom sia obedient als seus manaments
 quand ell la dona per amor segons que ap-
 par. numeri. xliij e leuitici. xxvj. Car auenga
 des la tol per peccats a alguns qui li son re-
 belles e desconexents: pertal que per aytal
 damnatge reebut los humili e los torn a si
 mateix. Augades la dona per ira e aço fa
 quand la dona a alguns indignes a l' d'ee
 nacio: pertal que ergullant sen e preant sen
 vinguen a maiors mals en los quals mere-
 xen caure en cors e en anima finalment.

Ca
 m
 de

Capitol. cc. lxxxvi. Cō altres
 aporten altres coses per bauer victoria.

a **Alguns fantastichs da**

quest temps hā en la present ma-
 teria confelat per la manera se-
 guent goes que sien feytes emprēptes astro-
 logues per esta via. Bien que stant lo sol en
 aries. xv. kalendas aprilis. se fet sagell de
 pur or redonz e mētre ques barra sia dit so-
 bre lo dit sagell axi. Exurge lux mundi do-
 mine ihesu verus agnus q tollis peccata mū-
 di: et illumina tenebras nostras. E apres d'ee
 en que sia dit tantost tot lo spalm d. Homi-
 ne dominus noster q admirabile est nomē
 tuum in vniuersa terra. E dien encara que
 lo dit sagell stiga axi fins que la luna sia en
 cācer o en lo leore lauors sie en lo dit sagell
 entretallada o emprentada figura d' leo du-
 na part e engir daquell sie entretallada to-
 ta esta scriptura. Verbum caro factum est
 et habitauit in nobis. E dela altra part del
 sagell sie entretallat tot aço. alpa et. o. fac-
 tus petrus. Bien que aquesta empremta
 portada val contra enemichs a posar los a
 terra e a bauer grans victories dello. Aço

mateix de legit de altres empretes appella/
des orientals e daltres dites tremontanals
empero p aço que dit es en lo capitol pus
prop precedent appar que en aytals coses
no deu esser dada gran fe. E majorment du
hom cotes aytals coses lexar en los actes q
per la sancta scriptura son expressats speci
alment deuallar de deu axicom es victoria
de batalles: nozesmenys que aytals coses
falsia que expressament no sien condemna/
des per la sancta sçhya empero son fort pp
de amagades supersticions segõs lo mal ve
que les gents del mon han comunamēt en
aytals coses per bones e per legudes que
elles sien en simateixos.

**Capitol. cc. lxxxvii. Cõ se deu
fer o prouoir fugir necessari o fugir volun/
tari.**

¶ **Ran difficultat es sta**
da antigament entre los grãs ca
uallers com porra lo cap del stol
fugir a batalla e donar hi difugi encas que
fenta que seria vençut si batalla/o quey deu
fort duptar p moltes bones raons. Sobre
lo q̄l dupte r̄spos lo famos caualler v̄lres
posant los següents p̄ts. Lo primer es
que lo cap del stol deu la rao de sa fuyta a
magar aytant com pot. o siu ha a dir queu
diga a fort poch e als millois: car sil stol
ho sabia tots fugirien tantost e los contra
ris matar los bien fugent. Lo segon es
que lo cap del stol faça publicar que en altr̄
loch millois vol anar per aguaytar los con
traris e per combatre ab ells per tal mane
ra que tots los baja. Lo terç es que aque
sta fuyta e la rao vera sia sobiranament a/
magada als enemichs axi que si p força sa a
fer de dia que los peõs se posen detras los
cauallers e que senyen quando sen van que
nos moguen fugent mas que muden lorve
õla batalla:hoc encara lo moure los sia cu
bert:car pensar sien la rao per ventura. E
lauors faien pijoz encalgāt los e per força
haurien a venir al combatre que volien es/
quiuar. Lo quart que aquest mouiment
se faça denits e sens brogit e ptal guisa que
los peons vagen primes: pertal que los ca
uallers qui mils ho poden fer los cobrē en
cas que los cõtraris los volguessen esuabis
sils ne vehiē partir. Hoc aximateix pertal
que los peons stāt detras los cauallers no

sien vists quando sen van. Lo quint que
q̄no lestol sen va axi ques guarden que nos
partesquen ans vajē axi iustats e ordenats
com si deuien entrar en la batalla ptal que
los ptraris nos puxē metre entre ells nels
puxen scāpar nels puxē metre en fuyta per
res:car lauors los porrē matar a tots. Lo
sise que deu determenar e consellar o sania
ment pēsar lo cap del stol a qual loch porra
anar e fugir ell ab sō stol en cas que hagues
a fugir o en cas que lo loch noy baja. Deu
pensar si hi ha negun mont alt en ques po/
gues defendre a temps fins que hagues aju
da / o si es prop mar deu ordenar que algu
nes galees o altres vexells õ remo vagen al
costat de son stol en los quals se pogues sal
uar si havia a fugir. Lo sete que atena
lo dit cap dela batalla que si ha a combatre
ques luny de tota vila e de tot loch qui sia
dels contraris:car si nou feya mentze ell se
combatria ab sos enemichs exirien los al
tres del loch aquell e dar li bien detras e se
ria enfemps combatut per dues parts la q̄l
cosa seria fort perillosa. Lo huyte es que
jassia que lestol dels enemichs faça tomar
atras los seus q̄no se venen de diet en diet
frent se ja per aço negun no deu girar: car
pijor es girar de deu que cent vegades tor/
nar arras tot tō stol:rao es car al colp que
alcũs õls dauāt girē tātost: girē aximateix
los õtras mas per fer se atras nos segueix
girar. Lo noue es que lom q̄ fuig se deu
guardar sobiranament de esmajar: car sis
esimaya ell es mort perque coue que aquell
qui fuig sia molt pus cordat e pus regent
que aquell quil encalgaze aço pertant car a
quell qui fuig ha infinits empatres los q̄lo
quando los troba sol nos deu esimayar:mas
deu bauer lenterment vbert on pot anar
mils p sa seguretāt:e val molt a aço bauer
hi ja pensat ans que vinga ala batalla. Lo
dee es que james qui vol en batalla scapar
a vn punt de fuyta james no deu spezar los
contraris mas exir los a camí per vn tret
de balesta almenys si fer se potze lauors no
duptar ne aturar ne parlar mas ab ardi/
ment ferir. E nota aci que posa aquell
gran caualler carles manyes que james ba
talla nos feu axicom son ordenada de esser
feyta ans en lo ferir se gira tot axi que no si
pot donar cõsellze es axi que ja als primers
colps appar qual part venç e qual es v̄çgu

da: e dya que es axí que al colp que la bandera gira e es en vengo tot leistol gira es dona per vècut. Perque deya que en la batalla mozia fort poca gent mas en lo fugir mozia la gèt rao es: car los fugets mateixos se empatxen e caent moren per diuerses vies. Lonze que aquells qui fugen deuen anar ensemps aytant com podè ab bon continent e a passos strets a refrontar tots en temps o si veen que los qui encalcan venen desmarxats e sens orde: deuen lauors aturar vn poch contra los qui encalcan e com los qui encalcan lauors se ajusten e aturen quando veen los fugents refrontar: pertal quant ella aturen axí lauors es hora de fugir vltra. E aquesta puísio deuen fer ja elle entre simateixos ans que donen la batalla.

Lo dotze que qui fer ho pot ja tinga aparellades besties fresques p certs passos e tinga ja persones certes qui decontinent al fugir li sien al costat per acompanyar lo o per ajudar li. Lo tretze es que si algun gira que los altres diguen que per cautela se fa car ja era ordenat que axis faes: car la uors los altres nos puoquen a fugir. Lo quatorze es que negu qui vaja a esmar los contraris o a esuabir quantos son os arma ala geneta o baja ja per ait d batalla fugir nos deu tenir per enuergonyt de fugir: car aytals cascu per son acte porta ab si fa propa excusacio: car la obra que fa ço requer.

E generalmèt nota aci lo dit d pitro rey de roma que dix que fugir per necessitat no es vergonyos: mas fugir per couardia o p falsa es grã dolètia o grã maluestat. Lo quinze que per guardar la batalla de fuyta consella flauius comes gran caualler de roma que dins la host hagues ja certs ordens de bons combatents e ordenats per diuerses figures: coes p redona triangular e quadrada en guisa que si la faç dela host fos vèguda que la figura seguent tantost refròtas e tingues fort axí que la multitud no puxa girar en fuyta soptosament si era dispersa e sens orde entre simateixa e sien axí capdella bles que d una figura salten en altra segõs que lo cõbatiment requer e ja han acordat de fer ans que comencas la batalla. Lo setze es que si ha a passar per selues o per boschs que los detras tallen los arbres els giten per los camins per empatxar los encalgats: e si dins los boscatges ha lochs dif-

posits per celades que aqui les giten. E deuen attendre si los enemichs encalgant perden orde entre si e sis scampè/ o denits sis guarden: car en aquests casos es temps de refrontar als fugents e d hauer ne victoria

Bago parla aptament Clegeci en lo terc libre. d re militari capitulo. xxij. e. xxv. diu que si alguna part del stol veng e la altra es venguda: lauors la vengent ajut ala venguda e la venguda atena per sos capdelladors sis pot reparar o per mal orde dels enemichs o per ajustar se ab los seus qui vencè o pugnant en loch alt.

Capitol. cc. lxxxviii. Com es profitos que los combatents apres deu at/ tenen al cos celestial e ales cometes ans de temps.

f vger a tot fet darmes

sigue consellat generalment per tots los filosofos de memphis e studi d egipte al grã rey philometo: en cas que lo cors celestial li vingues contrari e en special durant constellacio o influencia significada en la religio aquella perqualqs perilloso cometa. Per que deus aci saber que lo gran astroloch tholomeu si posa. ix. especies d cometes. La primera dix ques appellana/veru/ e dix que aquesta es fort terrible en son esguart e va prop lo sol e significa mutacio de fruyts d diuersos poms e dels fruyts dela terra: e significa mortaldat de reys e de rics homens. La segona se appella/tenaculũ/vel noxa/ e aquesta es aximateix horrible en lo seu esguart e va prop lo sol e significa mutatio en los poms de les fruytes e dels fruyts altres dela terra e mortaldat de reys e de rics homens.

La terça sapella pertica e ha lo seu raig gros e significa fretura daygues esdeuenidora e defalliment de graze si es empero cõ juncta ab venus significa gran diluui daygues/ si ab mercuri significa mortaldat d jo uens e domens sauis/ si es conjuncta ab la luna moira molt poble/ si ab saturnus sera la dita mortaldat pus fort e major/ Si ab mars seran moltes guerres e mortaldats per coltell/ si ab jupiter tot ço que significara apparra en reys e en rics homens. La quarta sapella/ miles/ o equus r cõplexio ne veneris. es gran axicom la luna e appar que baja cabells e gita sos raygs detras sis

q. ij.

e va per los dotze senyals que quando appa-
nou als reys e als homens poderosos: la
uors se leuen en lo mon homens qui volen
destruir leys e coses antigues en volen a-
portar o nouelles: e la pijo: significacio sua
en la obra sia de part dela coa. La quinta
diu que sappella dominus ascone est ex cõ-
plexione mercurij. e est colof ceruley/ e es
petita e ha la coa longa: e significa que en a
quella part on la sua coa appaia que aqui
haura mort de rey e dalcuna gent. La si-
fena sappella matura / o aurora e es rosa e
ha la coa longa: mas no tant quant la quin-
ta: e es dela complexio de mars qui quando
appat en orient lo rap deus significa fretu-
ra daygua en la terra/ e gran fam/ e grans
calors/ e aduisions/ e guerres en la terra de
babilonia/ e en arabia/ e en parcbia/ e fins
en occident. La setena sappella argent: e
ago pertal quant ha lo rayg clar e blanch
a manera de pur de bell argent: pertal no
la pot hom guardar longamēt: e quando ap-
par significa que la terra on appar haura
anyo fertile: e sera millor: si appar ab ella
jupiter vn mateix signe. La buytena sap-
pella rosa e aquesta es gran e redona: e ha
la faç a semblança dl homie ha aytal color
com argent meselat ab or: e significa morte
de reys o que lo mon se deu mudar e que s
uen venir millors coses. La nouena ha
nom nigrare es de natura de saturnus e la
sua color es mes cerulea que negra e quãd
appat significa moltes morts e moltes de-
gollacions. Per ço que dit es appar que
les quatre primeres semblen stelles: e to-
tes signifiquen batalles e terrores e grans e
ueniments en lo mon: e per lur color pot
hõ conerex lo qual que signifiquen que deu
venir en lo mon: e per la natura del senyal
en lo qual la dita cometa appar pmeramēt
pot hõ jutjar aquell mal si fa molt o poch.

E si apareix en orient significa que sera
tost: mas si apareix en occident significa
que lauors tardara. E totes aquestes coses
damūt diteo pots remembar per aquestes
versos. Sanguis effundetur: si rubea come-
ta videtur. Orbis perdetur populus: si
fusca videtur. Si color aqueus aderit: seges
aut lieus. Regnū mutatur/ color eius si va-
riatur. Per ço que dit es appar que si alcū
reu la cometa contraria a fet darmes en la
terra on es: lauors deu esquar e fugir a tot

ometa
e den
lla

fet darmes pertal que no lin prena mal: e
deu ser tractar pactes e treues pertal que
no baja a entrar en camp perillos per for-
ça o vergonyosament a fugir.

Capitol. cc. lxxxix. Si deu hõ
procebir en fets darmes/ o star sen p negu-
nes visions.

Eptauen aci alguns

si lo príncep deuia rebujar lo fet
deles armes o entrar en camp p
visions o per somnis propais o daltra per-
sona notable o de be. Responch que axi cõ-
dit es en lo segon libre d'iuersos linatges hi
ha de visions/alcunes son de deu e aquells
deu hom seguir: e axi vence gedeon amadiã
segons que legim iudicum. E axi vence con-
stanti lla en dnubi segõs que legim en la in-
uẽcio dela creu. E p no creure a aytals visi-
ons fonch rēgut lo rey d frãça en damiata
d egipte q no volgue creure a sanct frãcesch
que no entras en camp: com lo dit sanct li
digues que li era per nostre senyor deu reue-
lat que siy entrava que seria vengut. E a
questes visions donen a aquell qui los ha
tanta de certitud sobre ço que dien que noy
poden contrastar: e que de deu sien axima-
teix hi fa gran testimoni lur vida çoes quãd
son persones d gran penitencia e humilitat
e paciencia. Altres linatges hi ha de visi-
ons que son fantastiques e del dyable o de
la carn dades als homens per scarnir los
e per fer los peccar e anar ala mort e a les
batalles: pertal que lo dyable los trop en
peccat mortal e quels sen port apres tãost
e aquestes somnis du hom fugir axicom ala
mort e que sien aytals por hom bo jutjar p
la vida daquells quils veu que quãd es car-
nal o maliciosa o sens grãs bẽs noy deu ess
dada se. Dauem extra de hereticis aqui cū
ex iniuncto. Que a negun qui diga que sia
trames p deu no sia creegut: si donchs nou
aproua per miracle o per la sancta scriptu-
ra cascū deu presumir que si deu vol res ab
efficacia que ell nos dara manera ab que
farẽ aquella cosa sens gran treball. Per
que pensada la mala vida dls homens que
buy es per tot lo mon e la poca sanctedat
en negun per pus segura cosa tinch no creu-
re aytals fantasies. E majormēt com la sãc-
ta escritura expssament nos vet cõfiança en
somnia ens man que tota nostra confiança

com a
rentu
den p
crem

visiõ
tufr
deme

sia solament en nostre senyor deu.

**Capitol. cc. xc. Lō deu hō con-
solar lo vengut en batalla.**

I Elchas archabisbe

de roams bon de sancta vida si
trames al rey pbelip de frança
vengut en la batalla lo seguent consolatori.

*Gimes-
no nota
venant*
Princep molt reuerent be entes que sou
fort desolat del cas quins es nouellament
esdeuengut: empero deuen vos aconsolar
si pensau en les coses següents. La prime
ra car com dix lo gran bataller judes ma-
cbabeu la victoria deualla del cel: si donchs
a dñ ha plagut que axi sia stat deuen lon be-
neir e fer lin gracies a exēpie daquell sanct
rey job: e ago ptal que la sua clemencia vos
ajut abans. La segona car deuen pensar
que ago merexen vostres peccats e dñ pobl
e que donchs per tan poca pena nostre seny-
or dñ vos vulla lo peccat relaxar: dñ lin
fer grans gracies: car dñ molts nos vol pen-
dre venjàça en esta vida mas damna los en
l'altra. La terça car si vos ensenyau e
bauieu bona paciēcia prouocareu nre seny-
or dñ a mudar la fortuna p vos abans que
per res altre que fer poguessen en aquesta
present vida. La quarta car als coratges
generosos pertany de molt a sufferir e a pe-
sar que en va es la dolor qui es sobre cosa a
que nos pot donar consell. Pense donchs
la vostra sauies quant merit acōsegueix en
uers deu portar pacientment aquest treball
e offēsa: e que vostra dolor no profita a res
ans consuma vostra persona: e dona a vo-
stres seruidors e a tota vostra casa gran fla-
gell sens que negun profit no sen segueix a
negun. La quinta car com dix lo grā ca-
ualler e rey dauid. Clarus est euentus bellif-
goes que los sets dñs batalles son fort cosa
stranya e amagada entāt que bon noy pot
res dir: ans appar que sia cosa dñ tots pñts
feta per la ma de deu. Dōchs pñys que tot
lo mon corra aquesta fortuna neus ha esde-
uengut go que no esdeuen a altre cō tot dia
ago esdeuinga e a grans e a pochs: perque
donchs vos en dau turbacio. La sisena
que si pensau les histories dñs passats segōs
que ja es tocat en aquesta mateixa miseria
son cayguts los pus assenyalats homes dñ
mō axicom a judas mababeu/ e a saul rey
de israel/ e a josias sanct rey: e encara axicō

a cīri rey de persia/ e a cosoroey rey dorient/
e a pompeu emperador de roma/ e al gran
Alexandre en son començament/ e a Dari
rey de persia e dacia/ e a diuersos altres pri-
nceps del mon. La setena car deuen pen-
sar que nostre senyor vos ha reseruada vo-
stra persona eus conferua rey de frança e
en aquell stament en que james fos ab dal-
tres coses altres que vos amau carament.
Donchs solau vos en aquestes coses e no
pēsau en aquestes queus donē tristos. La
buytena car aytals coses souin los lexa fer
nostre senyor pertal que aquell a qui esde-
uenen sien pus ardents a perseguir sos con-
trarios: axicom legim del poble de israel ven-
gut p los guabaonitas e per aquello de bay
qui pñys mouent se ptra ells esforçadamēt
mataren los tots segons que appar josue.
vij. Semblant legim dels filla de israel
quí com fossen venguts per los de beniamin
aytantes vegades no contrastant que anaf-
sen ala batalla ab consell de nostre senyor:
empero ala si los filla de israel los destrail-
ren quasi de tots punts els vengeren. La
nouena car souin sa ago nostre senyor deu p
bumiliar lo princep e son pobl: e pertal que
nol baja a aterrar si massa pujaua en sup-
bia. La deena car axi proua nostre seny-
or lo princep qui es ne de quanta bonea e
virtut ne quāt ha deu en ell: e axiu dix moy-
ses in deuteronomio. quando dix daytals ca-
los axi. Temprat vos deus: vt palam fiat
an diligatis eum an nō. E volia los dir que
per aquesta via temptaua a ells nostre seny-
or deu: pertal que ells veessen a bull en lux
paciencia / o in paciēcia sil amauen/ o no.

Deus pensu senyor que sia bon senyal
que tostemps lo princep e lo poble sia prof-
perat en totes coses com special senyal sia
dela amor de deu e special senyal que podē
en ell bauer confiança si souin nos fer ab la
verga deles sues tribulacions/ e com apres
tempestat ell faça lo temps clar e alegre se-
gons que posa aquell sanct hō dauid. Per-
tal molt alt princep poden sperar del senyor
sobira gran consolacio e solaç apres la pre-
sent tribulacio si a ell vos conuertiu de tot
vostre cor: e li feu gracies daço que fet vos
ha eus offeriu a ell voluntari de sufferir ne-
mes e mes per la sua gloria e amor. Bi-
uerles altres coses scriui lo dit doctor dñ grā
consolacio al dit rey. Empero basten aci po-
q. liij.

far les damunt dites que son bastant a con-
solar tot vençut e fugitiu qui cōsciencia ha
ja ne temor ne vergonya: e en ço que dit es
hauem acabat ço que hauiem a dir del fet
deles armes quant ala batalla campal: e a
aço que si pertany segons los grans cauall-
lers e mestres damunt allegats.

Capitol. cc. xci. Qui tracta
que deu fer tantost al començament aquell
qui assetja algun loch.

Primer **lys que hauem dit**
dela primera specia

de batalla appellada campal:
ara hauem a dir dela segona appellada mu-
ral çoes de batalla ques fa per setge engir
algun loch murat. E òl setge aytal posa no-
stre senyor deu les següents leys deuterono-
mij. xx. capitulo. La p̄mera es que aquell
qui va assetjar algun loch primerament li en
offerir pau si la vol e posar se ab lo loch a
quell en rao: e si la vol p̄dre tinoras li los
pactes entegrament. La segona ley que
es aqui mateix es aquesta que si assetjaras
alcuna ciutat no la tallaras cremant ne tal-
lant sos fruyters: car per lo tallar no ten-
creix de companya: mas si has a fer ginyes
o altres coses per p̄dre la pots te servir d'
arbres agrests qui no son fructuosos. So-
bre aquesta materia posa lo gran caualler
carles manyes los següents documents.

Lo primer si fonch que qui vol assetjar
algun loch primerament se en pe sar en tal
loch e axi luy que no puxa eix ferit p̄ giny-
ne per balesta ne per neguna trieta que vin-
ga daquells qui son dins. Lo segon que
guart que en aquell loch nos puxen girar
aygues: pertal que sobtostament venits no
negas tot lestol. Lo terç que sia ab tanta
gent quatre o cinch vegades com ha dins
lo loch q̄ assetja. Lo quart que en lo loch on
se asitia engir faça fer fossats e valls e mur-
de fusta: que aquells qui son dins nols pu-
xen fer scorregudes sobtostes per les quals
los puxen damnificar. Lo quint que si al-
gun princep vol assetjar alcuna ciutat nol
cal continuament star engir òlla: car aytal
star es d' gran greuge al stol majorment en
temps destiu per rao dels grans calors e d'
grans pudors que si concreen p̄ homens e p̄
besties: e per rao de infinides mosques que
si fan que fan gran enug a lestol d' nit e mes

de dia. Per esquivar d'ochs aquests t̄tots
de mala deu lo princep soum mudar d' loch
per diuerses entencions. La primera pot
esser que ell atena de qual part pot venir
ajuda ala dita ciutat e lauors por arreu p̄-
dre los lochs qui son en aquell cami: car lo
princep prenēt aquells lochs don la ciutat
pot esser ajudada te continuament assetja-
da la ciutat: e aquells dela ciutat qui saben
que la ajuda los es continuamēt pus luy
poen lo cor e rcten se abans. Doremseny
car aytant com ha major distancia dela ciu-
tat fins a aquells qui la podē ajudar aytāt
li poden menys ajudar e aytant la lren ab-
ans enconer. La segona entencio pques
deu mudar de siti si fer se pot si es per esqui-
uar malalties en son stol que si poden engē-
rar per occasio deles dites pudors e enugs
que les gentes hi sofferen. De en aytal mu-
dar hi cal a quis vol sino tirar se atras en
poch. Lo sise es que sobre tota cosa deu
lo princep attendre que haja copia de victual-
la e que haja la gent be armada e qui puxa
be sofferir mal e q̄ sapia la art deles armes
e qui sia be obedient al princep dela caualle-
ria lo qual fa mester que sia persona hono-
rable pertal que la gent nols menyspren.
Lo sete que lo princep haja combatents
gēt sua si fer se pot pertal que mils si puxa
fiar: car los homens estranyos no atenen si
no a lur profit e no a honoz de princep ne d'
la terra ne amē sino lo diner. Pertal es
perill que si la part cōtraria los dona mes
dinero que no facen qualqs traycio ala pt
quils te soldejato.

Capitol. cc. xcii. Lo loch asset-
jat com se deu esuabir sens tocar.

Segon **suabiment del loch**
assetjat se fa per les maneres se-
guents. La primera es p̄ fam-
car deu attendre lo princep q̄ assetja lo loch
que tots los camins sien be guardats e les
entrades e passos del loch assetjat que d' ne-
gunes parts no puxen bauer ajuda. E atē
be que negun del stol falsament nols consē-
ta en posar dins vianda per res sots grans
e terribles penes. Xerxes rey de asia quan-
tenia assetjat alcū loch prenia aquells que
podia d'ls assetjats e trametials d'ls loch
assetjat: ptal que baguessen major fam e ca-
restia o feya los enfigar les aygues corēto

com
mud

on
lor
span

aroso

posas
pera

com
mai
fa si
de fi
sens

for

ex
xe
de p

quels engentrauen d'ins ellos appetit canin
 e axi grā que menjaren sens fi e james nos
 podien sadollar. La segona es per fet to
 lent los ls aygues si les ban d' defora: e cer
 cant quels puxen trècar los albellons e lo
 canals e vies amagades per on los ve lay/
 gua/o si la ban a bauer de defora lo mur pē
 fen com les los poran empatxar que no si
 gosen acostar. La terça manera es per
 cautelles entre les quals posa les següents
 lo gran baratista e rey de grecia antioch co
 es que lo princep tracta que los assetjats se
 desesperen de tota ajuda. Apres que parla
 ab ells fouin specialment ab lo regidor els
 faça extr defora en fa se els faça moltes cor
 testes els enseny son gran poder sil ba e aco
 per spauentar los: si empero no ha grā po
 der nol pos dins son stol e axi hixent pot lo
 princep ques vol tractar ab ells. Trima
 teix por lo princep q assetja algun loch seny
 er moltes coses per bauer lo. E primera
 ment axicom seu leopoldus tbeutonicus p
 nent bolunya qui senye que en bom regue
 ab letra dels amichs d' bolunya scriuēt los
 ques tinguessen que aytal dia ello leuarien
 del setge lo dit leopoldus quilz tenia asset/
 jats: e axicom ells cōbatrien ab ell que ells
 exissen detras e quel combatessen e tenent
 lo al mig quel desconfissen. E los bolunys
 creent que axi fo: e sperōt lo dia lo dit leo
 polous trames secretament part de sa com
 panya lunny que per manera de enemichs e
 vinēt ab senyeres d'ls enemichs senyeren se
 batallar contra lo leopoldus: e lauors exi
 ren los de bolunya e volēt esuabi: lo dit leo
 polod' q sera lūyat quecudō d'la ciutat: lo dit
 leopold' giras ab tots los se' e ab aquells
 q veniē ensemps: e metēt se entre los bolūy
 ins e la ciutat pengueren los e matarēt los
 tots. Segonament axicom seu lo rey ar
 tus prenēt scocia q primerament volent pē
 dre lo primer loch appellat neruich bague
 homens dela terra mateixa quis senyeren
 esser fugits dels dits reys e posarēt tots los
 del loch en desperacio dient los lo poder d' l
 dit rey e la sua furor cōtra aquells quil fey/
 en longament star en lo setge: e la sua gra
 ciositat enuers aquells qui graciosamēt lo
 reebien e axi daltres moltes coses p les q'ls
 lo cor del poble fonch axi girat que decontl
 nent se reteren. Tercament axicom seu
 cambises rey de asia quando volgue pendre

Me del
 ariatyste
 a grecia

e princep
 no forin
 ni fregit
 lo per fregit

le leopol
 no mon ab
 es bolunya

del rey
 ab que pres

de cambises
 mat pres
 d'ell de Asia

lo gran castell appellat arlo qui es frōtera
 ab macedonia: car ell sabent qui era lo capi
 ta ell se fenye amich seu special entant que
 a aquells qui prenia perdona si li demana/
 uen misericordia de part del capita: e com
 cremas e tallas totes ls coses daquella ter
 ra. Empero a res del dit capita no vol/
 gue fer mal: e feya p guisa que tot aco sabi/
 en los d' l dit castell: no resmenys dauāt los
 dits presos loaua lo dit capita fins al cel d' l
 ent que era hom qui ell amaua mes que al
 tre d' l mon p lo be quen bauer boit. E puy
 feya que tots dies se letrejassen en vos: e p
 aquestes maneres ell posa tanta sospita en
 tre les gents del loch e del capita que mo/
 gueren auolot contra ell: e ell quis viu auo
 lotat e mort per aquells del loch trames p
 cambises e dona li entrada secretament al
 loch: e axil bague el possej.

Capitol. cc. xciii. Cō se deu
 esuadir per combatre.

P Saren encara la
 quarta manera de cōbatre los
 lochs assetjats e aquesta es per
 força. E aquesta manera ha moltes species

La primera es que ells los combatē ab
 balestes e ab archs sagitaris ab darts e ab
 pedres en fones entant que aquells qui son
 dins lo loch no gosen mostrar res de sima/
 reix que no siē ferits. La segona es scalar
 lo mur en molta lochs ensemps: axi empo
 que los balestrers o spingarders siē axi ap
 pellats aquí mateix: que no lexen negū sia
 al mur qui contrast als pugants p les sca/
 les. Bertal ciutat que vol esser segura da
 quest combatimēt: deu tostemp los murs
 fer tan alts que nos puxen scalar. E posa/
 ren los grās pbilosophs que mur qui baja al
 mēys. xxxv. passos dait nos pot james sca/
 lar: ne los assetjants poden regir scala que
 hi sia bastant majorment que sien esuabits
 per aquells qui son dins. La terça es p
 canar e sots cauar lo mur: e aco fa fer fort
 amagadament que los del loch nō percebē
 res: pertal fa a fer quencom lūyet e detras
 qualsqz grans tēdes o detras qualsqz altres
 coses altes. E deuen primerament scam
 par la terra e non deuen fer cumol e entrāt
 axi deuē ab pals e ab tauils alt e als costats
 posades fermar la terra sots la qual van e
 quando poden be pensar que ban sots cauat

emsp

ab

2. al

con
 se
 dal

3

q. iiii.

Lo mur deuē metre focb en los pals quil so
stien dalt que no caygues e deuen lauors
exir delca caues pertal que no pienen malz
e deuē aquells del stol star armats en guisa
que al colp que lo mur sie caygut que tots
a colp entren dins lo loch per aquella part
on lo mur es caygut. E ptal que ensempe
puxen entrar molts deuen fotocauar gran
porcio del mur axicom per spay de .xv. o d
.xx. passos: e lo decaymēt del mur e la entra
da loptosa dela gent posa fort la gent en vē
go. Comunament se met lo focb en la fusta
que te la coa feyta a hora obscura e denite
ptal que los aduersaris nō puxē res prebre

La quarta es gitar pedres cōtra lo mur
o dins la rila o peora perduda: aço se pot
fer ab trabuch qui trau dret / o ab giny / o ab
bōbarda que fa gran brogit e spanēta molt
les gēts. E es axi que si aytal tirar d ginyo
se continua denite e de dies e per diuerses
parts del loch ensempe no ha al mon loch
quí nos retes finalmēt. Si empo denite
traus ab giny pertal que sapies on dona la
peora lliga ab la peora vn rio ences de focb
e veuras la peora on cau. En cas que no ha
ges pedres grosses per al giny hages grans
sachs d pedres grosses e trau ls dia lo loch
car lo sach caent se esquinçara e les pedres
scampant se ferirā a diuerses persones faze
lo grā damnatge. Sobre aço sis vol en
trametre p cert spay sis vol en que trame/
tra goes pedres e altres coses: hoc encara
en lo tempo e manera son comunamēt asci
entats los mestres dels ginyo. La quin
ta manera es per casca o p casetes poques
que hom deu fer de fusta be grossa que nos
puxa trēcar p res qui dalt viga qui lliga en
bigues grosses e baja q̄tre pilars e bigues
grosses e sia cuberta a dues aygues e sobre
tot sia cuberta ab cuir de bou cruus per/
tal que no si puxa metre focb. Aytal casa
pot hō fer de aytal granaria com se culla.

E si lo loch no ha vall la dita casa por a/
nar sobi corries o petites rodes que la por
ten fins al mur. Si cas es quey baja vall en
cara qui vmpia lo vall de terra o de lenya
o daltre cosa poria hom empenyer la dita
casa fins al mur: e quando encara no tocas
lo mur podē star vint o trenta homēs dins
q̄ siē be guaruits qui poden aq̄ be regir vna
gran biga ab lo cap agut e ferrat dela qual
facen buffo e ab aquella podē fotocauar ls

pedres dī mur e trocar lorcar apies que ls
pedres son fotocauades deuen bauer los cō
batents vn instrument gran de ferro fet a
manera de falç o de ganxo qui tira les pe/
dres fotocauades e mogudes: e en cas que
en lo mur no baja pedres mas que sia d ter
ra o de ergamaça: lauors si los pbatēts no
si poden acostar si no de luny encara poch
a poch poden lo dit mur rofegar e dissipar
poch a poch fins quel hajē trocat: mas sis
poden besar ab lo mur lauors poden pus
spaxadamēt fer ço que dit es. Nota aci
que aytals cases se podē fer en diuerses ma
neres: goes longues o quadrades stretes o
amples segons que mils apparra als com
batents qui sien aptes a acostar se al mur.
Empero pertal que les cases sien forts da/
munt en la cuberta: si no han grosses taules
cubren les d grosses bigues spessamēt entē/
tollades ab grossos pilars de fust. E nores
menys los balesters qui stan defora poden
guardar la casa que dalt no gos negun exir
que tantost no sia ferit. Pertal que los
de dins sien pus empatrats de defendre si/
mateix e d esuabir los altres defora es bo
na cautela que ensempe los siē fetes aytals
inuasions e moltes daltres.

**Capitol. cc. xciii. Com se pot
esuabir força per bastides.**

Acara si pot fer lo
sisen esuabimēt lo qual se fa que
lo p̄ncep qui assietja faga fer tos
res e castells pus alts que los murs ne les
torres del loch que assietja e sien cuberts de
cuirs d bou cruus: ptal que no si puxa me/
tre focb e acosten aytals torres fins al mur
o almenys prop e baja ponte leuadissos de
les torres de fust fins al mur e daqui poden
los combatents trametre tanta copia d pe
dres e de lances a aquells quilis stan dejus
en lo mur que per força aquells dī mur hā
a fer loch e mentze fan loch aquells qui stā
en les torres poden entrar dins lo loch e al
tres dejus ells poden lors ells pujar p sca/
les: e altres dī stol deuen apies pujar en ls
dites torres d fust prestamēt axi que tost pō
hi haja prou gent per defendre e per comba
tre. E nota aci que ab correes e ab corries
poden los homens qui stan dins aytals ba
stides tirar les dites bastides fins al mur.
Es ver que antigamēt aquells qui empenyi

en les dites bastides al mur stauè sots alcũs
coffics fets de fusta q̄ stauè fora la bastida.

Empero qui dins als peus d'les dites ba-
stides baix feya dues coffies o canals p̄ ma-
nera d' coffia de galea les quals coffies fossè
descubertes fins ala terra e dins la dita ba-
stida el cap enuers lo mur fermaua be vn
pal de ferro o d' fust dins cascuna coffia qui
sta en la casa: e en cascuna coffia fermaua
vna corriola per la q̄l passas vna corda que
tingues la vn cap fermat en lo cap dela di-
ta casa d' fusta els homens dins la casa o fo-
ra la casa tirassè les cordes aquelles: lauors
la bastida iria enuers los pals fermats fis
que la entrada dela casa se becas ab elle e
puyz porie arrencar aquelle mateixs pals
e posar en lo cap dela coffia en pes vers lo
mur e axi tirar la bastida fins aquell loch
on son los pals fermats: e per aquesta ma-
nera porie los homens stàts dins o los stàts
de fora tirar la bastida aquella fins al mur.
Aquells encara q̄ stan de jus podè foradar
lo mur: e aquells qui ità al mig podè gitar
lo pont leuadiç ab dues cadenes enuers la
part pus alta del mur e aqui entrar a plan
peu: car ans que la bastida se faça ja deu ha-
uer lo fuster la mesura dela altea del mur e
sots aquella mateixa mesura posar lo pont
en la bastida e aquells q̄ stan en la part pus
alta dela bastida deuen continuament gitar
pedres e sagetes contra aquells del mur q̄
stan en dret e al costat dela bastida en guisa
que facè loch a aquells qui stan al pont per
entrar dins lo loch per lo mur.

Capitol. cc. xcij. Cõ pot hom
mesurar o saber la altea del mur daquell
loch qui hom te assetjat.

L a altea del mur o de
torre o de que se vol cosa alta se
pot pèdre p̄ moltes vies. Prime-
rament p̄ bon esme d' mestre: car son alcũs
qui han axi bona estimatiua que james qua-
si no erren en res o siu fan es fort poch. Se-
gonament se pot pendre per esguart d' l qua-
drant o del estralabi segons les regles aqui
dades. Terciamèt per la vmbra per esta
manera baix vn gran linyol la quantitat
del qual te sia certa per totes ses parts p̄
cipals: e ago pots saber faè bi nuus per lo
mig e per les quartes e axi de les altres pts
e tramet lo cap d' l fil ligat ab vna sageta fis

al mur: lauors sobre lo fil pots jutjar en q̄l
loch termina la vmbra e daquell loch fins
al mur es stesa la vmbra del mur. D'õchs
lauors diga alt vn fust q̄ faça aytanta vmbra
com es aquella stesa sobre lo fil e sapies
que lo mur es aytan alt com es lo mur del
loch aquell qui tu has assetjat. Quarta-
ment pots trobar la altea del mur en tẽps
que lo sol no apparega ne sia neguna vmbra
per esta manera. Pren alcũ fust qui
sia tan gran com tu est e gitet en terra de so-
bines e fet posar enuers tos peus lo dit fust
e tu guarda dret per la altea del dit fust po-
sant te per tal manera e disposicio fins que
punctalment tu guarts per la altea del dit
fust dret fins que punctalmèt veges la part
sobirana del mur: lauors sapies p̄ cert que
segons que prouè los geometres que aytã
ta distancia com ha del teu cap axi jaent fis
ala part sobirana d' l fust aquell per lo qual
guardes lo mur aytãt es alt lo mur aquell
e no pus ne mes. Supponèt tosiemps que
la altea aquella d' l mur e d' l loch on tu jaus
se leu sobre vna linya ymaginaria dreta qui
partesca per ymaginacio d' l loch on tu jaus
fins al loch don lo mur se leua en alt. Qui
donchs daytals bastides feya dues o tres
ensemps les acostaua apres lo mur en una
mateixa part lauors hauria hom fort tost
lo loch. Legi del gran alexandre que q̄nd
volia speegadament pendre alcun loch mu-
rat que feya fer contra lo dit loch aytales
torres molt pus altes que lo mur: e feyen
fer en tanta copia que combatien del mur
be cent passos faent bastida d' fusta per ma-
nera de gran pont ample e be tancat a ma-
nera d' passatge de torre a torre: e feya d' to-
ta aquella gran bastida axi poderosament
esnabir los del mur quils stauen de jus que
negũ noy gosaua aturar aqui ne encara en
les cases que eren dins la vila apres d' l mur
e ago per lo forçor combatimèt quels feya
dar ab pedres que trametien dalt aquells d'
la bastida contra aquells del mur. D'õs-
resmenys feya los vessar damunt aygua e
oli e pega e refina e cendrada e plom bulèt
en tanta copia que per poch que stenguessè
lo braç o la ma a defendre simateix o esua-
bir tantost eren perduts. Apres feya los gi-
rar dalt sobre los hulla si guardassen en alt
tanta pols e cõria que de tots pũts los cuy
dava exorbar. Apres feyu fer axi soptõia

ment e secreta que los del loch noy podien fer neguna promissio. Apres si ço que dit es noy bastaua feya pendre la vinya de tot lestol dels homens e deles besties: e feyeu mesclar ab la feta òle homens e puys feyeu bulir: e daquella horrea cōfectio feyale en gita: dalt per la cara e p les barbes ab moltes caces: e vltra la scaldadura p vigo: òl sol retia lo mur el loch on caya axi pudēt que negū noy podia aturar axi que los mesquis dels asserjats quis veyen axi turmentats p ginye e per fagetes en lo cors e per pols en los bulls: e per pudors en lo nas: e per scaldadura per tot lo cors deles dites liquozs bulents qui tots los scaldauen quasi desperats retien lo loch.

Capitol. cc. xcvi. del desperat combatre de alexandre en los setges.

Barra
e **Encara legi que quāt**
combatia les forces pental que fa es star marauellats o spao: dits aquells qui combatē axi que entrant los seⁿ los ferissen mls a lur guisa: o baguessen tēps de entrar e de fer lurs assers feya star sots la cuberta baixa homens qui quando se feya lo cōbatimēt dauē veus e crits axi terribles e horrens: e mudauen los axi soui to nēps ò mal en pijor que axi lejamēt spātāuē los seus cōtraris que de tots pūts se cuyda uen desperat. Feya encara que durant lo cōbatimēt los dits homens se feyen parlar fent: uolmēt e en propria lengua daquello qui combatia cridauen veus de plors quasi si fossen les mullers: els fills: els infants daquells qui combatien dins: e deyen paraules de tanta dolor e de plor que los dits cōbatents cuydāt soptofamēt que fossen lurs mullers o lurs fills: e adolcia los lo cor en tant que girauen se enuers lo loch creēt que les mullers els infants fossen presos derrexe ells: e ells axi girant se mostrant los les spatles: layors soptofamēt aquells de baix ab fageta e aquells dalt feriē los p les spatles ab gran quintal de pedra per guisa que tantost morien o nos podien valer. Encara per esbalabir los combatēts feya que alguns daquells qui stauen en les bastides cridauē en lengua daquells del loch e quasi qui es vn hom del loch mateix e òle combatents mateixs q vol encautar laltre que no prena mal cridauē alt en lur lengua/guara

guara detras: e com aquello se girassen detras e guardassen quilts encantau axi sop: tosamēt erē ferits axicō dit es per los cōtraris. Encara feya que los seus tãcates dis la bastida sabent tots los noms dels portals del loch per aquello qui tenien presoners dela terra cridauen o les feyen cridar en lur lengua quasi qui es daquello òl loch alta veu p aytal portal entrē los enemichs tot hom ajut alla tost p manamēt òla senyoria: o feyeu fer denits ab so ò trōpera: e los òl loch volent ajudar a aquella part el feya entrar los seus p laltra: o donaua ensemps tã forts e tã grās e tãt cōbatimēt al loch que aquells qui eren asserjats noy podien dar cap ne consell: e retien se. Feya encara axi que ordenaua. xxx. o xl. milia combatents partent los per deu parts: si lo dia bagues deu hoies / e en cascuna hoia feya fer nouella e fresca batalla entāt que los ò dits de tots punts fallien en força e en armes: e semblantment se feya denits: e ab les dites bastides dauā los tant de mal que los seus mateixs axi applicats al mur ab ls pedres que los òl loch hauien aportades al mur p defendre simateixs ab aquells mateixs los feya ell esuabir quando los seus eren pujats sobre lo mur. E ago en special li daua gran endreçament a la victoria: car tenia toteles seus gents axi endreçades: e hauia sos combatents axi experts e auents en armes: e tenia ses bastides axi polit e sens grās fustes e boluns feya los portar sobre carros e los fustes aquells ab senyals ligauen se es ajusta uen axi que vn infant sabera cōstruir la sua bastida. Puys menaua philosofs e persones agudes e de gran cap qui tostemp li trobauen nouelles maneres de esuabir e de combatre: e ell qui si adelitaua entant que pēsar pots que lo seu guerrear era fet fort singular e de gran enginy: beu appar si penses com en tan poch de temps hague general senyoria sobre tot lo mon.

Capitol. cc. xcviij. Qui posa remey en los setges a grans calors e pudors.

p **Empinianus iuriscō**
sultus ò roma stāt en setge sobre napolis ab pirro rey ò roma scriui secretamēt a amalgania famos philosof en grecia e bō de deu e de bona consciencia

no ca
maly
por
Le no

pregant lo que li trametes remeys contra
mala terribles que lo setge aquell sofferia
aptes lo dit loch de napole. Lo primer
mal eren grans calors. Lo segon grans
pudors. Lo terç moltes mosques. Lo
quart gran menjança de puces/e polles/e ci
mens. Lo quint que sofferiẽ gran reuma
tots per les fuytes que menjauen. Lo si
se que per la dita reuma haviẽ quasi tots
mal e dolor de dents. Lo sete que gran
part del stol sofferia dissentiri. Lo buyte
que tot lo vi qui haviẽ se mudava axi decõ
tinẽt que no contrastat que haguessen grãs
calors james no podien beure vna taça de
bon vi. Lo noue que les besties los moy
rien de pestilẽcia. Lo dee que nos podiẽ
mourre ans eren lassos decontinent. Lo
onze a les fistols ques feyen en les lurs naf
res decontinent que eren nafrats. Lo
dotze era que tots eren plens de tarranchs
e de spines anant p los boschs a lenya: hoc
encara de ferros de vitatons e noy haviã
quils bo sabes traure. Lo tretze si es que
no contrastant los dits mala e grans ma
lalties ques son meses en les gents lo rey
nos vol leuar del setge: ans ha jurat que ja
mes no sen leuara fins que baja banda la
ciutat. A aqueste mala volent remediar
lo dit filosof scriu al dit pöpianus los
remeys següents. Primerament al pri
mer mal q es de grã calor dona los següets
remeys vltra aquells comuns qui si solen
dar. Lo primer que per manera de sots
caues faessen dins la clausura dl setge de cap
a cap dela dita clausura caues pregona que
retessen forma de cafes e tinguessen la cara
a tremõtana e fossen tãcades al sol e fossen
scãtollades ab fusts qui retessen casa e cafes
fresques e ab pilars fets a flux. E aço dix
que valia mes que no star dins tendes: e se
ria fet leugerament dins poch dies: car de
deu en deu se podien fer vna aytal spelunca
dins poch dies: e les dites cafes starien to
stemps fresques e moltes velles porien ha
uer aygua dins e que cascuna bagues son
spirall per lo fum. E les caues aquestes po
dien ess situades vna linia aptes altra dret
de cap a cap del stol. Es ver que en loch de
marjal o daygues moltes aquest remey no
ha loch: ne james stol nos deu posar en ay
tal loch p paor daygues e de fancha diuern
e per paor de malalties en lestiu. Al segõ

mal qui es de pudor dona remey que cascu
tot join amagas les cofes d que ixen les pu
dors desus terra en pou pregont sin ha o si
non ha quen facẽ entre moltes vn: jatsia que
si aygua gran li corra aptes aquis podẽ gi
tar aytals lejures. Consella encara que
casun ab medicines stupefactiues se procu
ras que a temps perdes lo seny dl odorar:
car aytal perdicio es souin fort profitosa en
molts casos e specialmẽt en setje e en lochs
pudets e fumosos e encara en mar a aquell
qui no es veat. E a aço mateix valẽ los re
meys comuns: çoes multiplicacio d bones
odors e portar en la ma ambre o cofes odo
rants e precioses.

**Capitol. cc. xcviij. Qui posa
remeys cõtra mosques/puces/polles/cime
us e areuma/e a dolor de dents.**

a **El terç mal deles mos**
ques vltra los comuns remeys
dona aquest special e fort nota
ble remey çoes que lo sol stant en la terça
faç dl signe celestial appellat leo/ e mercuri
aximateix quey sia/ e sia mars en aries/ e sa
fnus no sia retrogradãt: lauors stant lo sol
en aytal disposicio fes vna mosca solidada
dos pur/ e sien les ales de acer/ e sia fet aço
en lo dia de mercuri: e sapies per cert que
lla on aquesta ymatge sera posada nul tẽpo
noy haura mosca per la influencia dada a/
aquesta mosca p la faç celestial que ñ pugna
a natura de mosca. Al quart mal qui era
multiplicacio de puces/ e de polles/ e d cime
us: respos axi que quis volia vntar de alla
da de cap a peus puça nol picaria. Empe
lo remey aquest es enujos a molts/ Dix axi
mateix que lom se pot retre ab certes cofes
isen sibl que james no sentiria poll ni puça
e alcũs son quiu han. Empero vltra los re
meys comuns dix quey valia fer ymatge d
puça constellada axicom dit es dla mosca.
Al matar polles dona semblant remey çoes
fer poll constellat segons ordinacio astrolo
ga. E vltra aço dix que pendre limadura de
corn de ceruo ab vi lo fa lom net de polles e
james auant si sen fa vnguent. Aximateix
si prens lo costũ e stoxax/ e sanguisuga e sia
tot cremat e sia mesclada la cenora ab sagl
de porch aço mata polles e puces e tot venit
fet en lo cors humanal. Item argẽt viu
apagat e staphia sia mesclada ab oli e ab vi

nagre mata tota aytal menjança en aquell qui sen vnta: e sit vols cenyer vn fill vntat daytal mescla ventras que dins sis bores to ta aytal malanança morraze ago mateix fa coto vntat en termētina sil tens en lo pits.

Al les cimens o caparres dix que era a quest lo remey goes que faes cēdra d' sanch de bou seccada e de sangoneres e que la cen dra aquella mesclas ab aygua e dela aygua aquella quen lauas les rates o tēdes/o lito o les coses on la cimens o caparres eren e daquianant no ni bauria. Ajusta encara a quest philosof al dit remey ço ques segueix goes que prenguessen sangoneres en bona quantitat e vna galina cegua e quen faessen poluora e coguēssē sajorida en aygua e que en aquella aygua metessen lo terç de sanch de bou o de vaca e quey metessen les poluores e que dago regassen la casa o el lit o que sen lauassen lo cap: car ago defē lom d' mos ques e de pols e de cimens. Bien empo entre nos les velles que es prouat expimēt entre elles que qui ordinariamēt dona tota anys per aquesta plaga a cessar dos diners ala confraria de sanct anthoni que james a quell q' ago dona no ha cimens o caparres en res del feu. Al quint mal qui dix que era reuma de cap per les fruytes que men jauen dona remey grosser perral quel stol lo pogues bauer prestament goes pēdre ma steb ab cera noua e mastegar ho: car aytal mastegar fa deualtar la reuma del cap pres tament. Al sise dela dolor deles dens dix que haues vna herba appellada busfa pasto ris e que las faes ligar al peu contrari ala dent goes que si la dent passionada es al co stat diet que la dita herba sia ligada al peu sinistre. E si es al sinistre que sia posada e li gada al peu diet e de presēt cessara la dolor.

Al sete del dissentiri dona los seguēts re meys presta goes fer se fer ventosa sobre lo ventre e tenir la y per bon spay que lo paci ent no reeba res bulēt mas tot refredat en cara que meng pa d' spelta/meng formatge molt vell e be cuyt/o pa doroi/ o de myll/o faues cuytes en vinagre/opium posat d' sus al loch vergonyos restreny. Itē sumach fa ago mateix/ e pera cuyta en vinagre/ e la uoz d' celiandre e let d' vaca cuyta ab ferro o ab pedra e puys mējada val molt a aquest mal.

Capitol. cc. xcix. Qui dona f
meys als vins mudatz e posa com se fa vi blanch de vi vermell/ e vermell de blanchze com se fa soptosament vntagreze com se do na remey a pestilencia de besties/ e a tot cā/ sament de persona/ e a fistoles/ e a traure spines/ e terranchs/ e sagetes deles nafres quando hi son.

El buyte qui era que ^{Remey mudo}
tot lo vi los mudava axi que ab la calor no podien bauer refrige ri duna taça de bon vi. Respos que decontinent ques començaua a mudar lo vi obul/ sē la boca al vexell on staua pral quen exis laer corruput: e se bulir apres tant del vi que posat dins lo vexell puxa scalfar tot lo vexell en que sta e puys tancar be e torna ra en son stament. E si encara no torna plenament gita dins scorsa de amenler o raylla dolm/ o nous sclafades gitades aquí en alcuna cominent quātitat o scorsa de rou reze sij gites rayll d' salguera james no tor nara vinagre. E apres aximateix lo tor na decontinent en son stamēt: e si es terbol tantost lo sclareix pols d' guix e blāch dont mesclats ab mel e gitats dins/ o la testa del pinyo/ o clouey dins posat. E posa aquí mateix aquests bons notables. Lo pmer que si lestol no ha vinagre quen facen tātost per aquesta via goes que hajē vna ampolla plena de vi be tancada e posen la en aygua bulent tantost tornara vinagre e aytāt pus fort com pus souit lay tomaras. Lo se gon sonch que si lestol no ha vin blāch que posas cendra de cep blanch en vi vermell e tornara tātost blanch: jat sia que aximateix la cēdra del cep del vi vermell fan per lo cō trari lo vi blāch cōuertit en vermell. Lo terç que si vols de vi massa dolç fer vi axut no cal sino que poses les fulles o les raylla dela altea posat dins e ago mateix fa guix o fulles de box o de pi e cēdra de raynera. ^{Compell p' d' m' s'}
Al noue qnd dya que haviē pestilēcia d' besties que los mozien respos que sanch de taxo ab sal stillat ab corns de bou sobre los animals qui han mal los sana dins tres dies. Item succus cornifici posat en la orella dela bestia malalta p' pestilencia la guareix o dix que li donas a beure atramentum en copia. ^{q' Remi aperi b' p' m'}
Al dee qnd dix que nos podiē mou re ans eren tantost lassos com se mouien. ^{102 em. r' p' de}

Respos que portassē ab si arthemisia e beu
auegades dela sua rayll e not enujara tre/
ball de caminar o sin fa quencom tantost
sera passat. E dix que q̄ porta ab si artemi/
sia e barbena nos lassara per camí nel mo/
dara negū ca. Al onze deles fistoles a cu
rar dona breu consell goes que tots portas
sen la herba dita acrimonia e no haurien fi
stola o si ja la haurien que sen vntassen o sen
fregassen la plaga e guarrien. Al dotze q̄
demana com se trauran leugeramēt les spi
nes els tarranchs que prenē per los peus
els ferros deles sagetes quādo eren naffrats
respos que si posassen tantost falzia picada
daquesta ques fa a riba deles aygues / o si
posassen abrotanum cum an̄. o dela aristo
logia picada / o lauor de eruga / o fems dora
o such de bleada / o diptani passats ab fems
dora. Al tretze mal que los damunt dits
malo no contrastant lo rey nos volia leuar
del setge. Respos ago es naffra de cap irre/
mediable quando lo príncep es foll e no sap
dar recapte al regiment: e vosaltres mere/
xeu aquest mal q̄ li cōsellas que aytal guer/
ra faes: car consellar al gran senyor qui ha
poch seny ques empar de grās asfers es cō
sellar li ques vaja negar ell e tora sa gent. E
quando dius que jurat ho ha que james nos
leuara d̄l setge fis que baja lo loch. Respos
lo dit filosof que oradura era jurar sa cō
fusio e sa vergōya e pmetre d̄ fer ço que no
es en sa ma e pot tornar a sa grā destructio
dell e d̄ls seus: e que aytal juramēt no obli
ga cō sia d̄ deu e caritat del p̄sime e amor d̄
ses gēts. E si dius que vergōya fa: respōch
que major vergonya sera si aquells qui son
dins saben lestantment del stol e ixen contra
vosaltres beus prenhen beus maten a totze
sapies que príncep qui en aytal r̄sch posa si
mateix e ses gents orat es e la se ha trencada
a ses gents: e ja no deu esser pus haut p̄
senyor ne per regidor: lur puys tā poch los
prea e ton poch dona per ells. Aquestes
respostes forē publicades per pompia a pir
ro rey: e lo dit pirrus les aproua fort ell e
son consell e depresent leuas del setge: e feu
ley p̄ atosēps que james ell ne los seus no
jurassen d̄ no leuar se de setge ne d̄ no fugir
de camp de batalla quando veessen que rao
d̄ctas a ell e als seus d̄ partir sen o d̄ fugir.

11. or. f. p. 101.

12. or. f. p. 102.

13. or. f. p. 103.

14. or. f. p. 104.

Capitol. ccc. Cō los assetiats
metzinauen les aygues e fruytes a aquells
quils assetjauen.

Amucha rey de bertā

nya en temps dels scipions ro/
romans passa en spanya per sub
jugar la axi: e cō marcus scipio hagues po/
ca gent e no li pogues exir a batalla lauor
ordena que tot hom p̄ les vils e habitaciōs
on erē se murassen es tancassen be es fornif
sen de totes coses e ago fet fort secretament
feu metzinar totes les aygues e fruytes e v̄
andes que eren engir los lochs per on lo
dit rey venia passar: e mana a ses gēts que
seytes les prouisions per los lochs que ne
gun no tocas ales dites coses e ago per cau
sa a ell nota. Doresmenys pertal que ses
gents nos aminuassien los mana que vinēt
lo dit rey se lexassen assetjar axi que james
no vinguessen ab los contraris a palatiq̄ ne
a batalla: mas solament se defendessen en
cas que los enemichs los estabissen lo mu

E ago axi ordenat vengue lenemich e de/
fallēt les sues viades e v̄sant daquelles que
trobauen que eren metzinades de fort veri
tote morien que no scapa hō ne bestia. Baq̄
auāt fonch puerbi genezal en tota h̄tanya
qui deya axi: guarda la lana de traucisura
castellana. Josefus en lo libre de iudaico
bello. posa moltes vies per la quals los as
setjats poden contrastar a colps de ginye e
a daltres linatges de inuasiōs a exempl̄ da
ço que los iudeus faeren quando foren asset
jats per tit: vegeu la b̄: car no pogui hauer
lo libre quando ordenaua ago: e pertal noy
he posat aci.

**Capitol. ccc. i. Qui posa esua
bir setges de tholomeu.**

Seten esuabiment
de loch assetjat troba lo noble
tholomeu rey d̄ egipte qui es p̄
mirall pregōt gran de acer bell e polit o po
sat sobre gran altura de fusta o de ques vul
la en lo centre del qual sira lo sol de dret en
dret: car lo raig q̄s appella p̄ los p̄spectius
raig reflex o trencat q̄ bix del dit mirall axi
firit ferra en qual loch te volras d̄la ciutat
o vila assetjada axi que si es temps de juny
o de juliol o d'agost aquis engentra foc̄ qui
cremara tota aquella part dela vila assetja

da en la qual lo dit raig se trencara o ferra
dret. Aquesta manera empero d' esuabir
es difficult e p'tal no es en ve de present molt
en lo mon empero qui la vol experimentar
tost la baura vista a bull si ho posa en t'ps
destru al sol alcũ m'raill p'egot e que li pos
de prop stopa o quencom que puxa cremar

Ultra aquests esuabiments pot hom fer
als assejats alguns mala quals portẽ a des
peracio axicõ es murar los entorn cremar
e tallar los tot ço que hã defora la vila tra
merre los lurs homens presoners dels con
traris nassrats e inutils p'rtal que basẽ des
placẽ nouell de lur vista els vegen lejamẽt
morir els mengẽ ço que ells passarien: no
Exat los reposar nit ne dia: mas fer los star
cõtinuament ab paor d' morir ço que cõtra
ella es ordenat que tot vinga a fi es faça de
fer. Recompta titus liuus que lo gran
agamenon p'incep d' grecia ans que partia
de sos lochs per fer setge cascũ d' sos ginyes
comanana a algun seu p'incep e a hom de
cap e deya a cascun axi pensa quãto homẽs
ne quantes besties ne quantes carros hau
ras mester a portar aytal giny en aytal loch
e si a mans domens deuia passar sobre los
agullons delo monts se que aquest giny sia
portat lla e posat e endreçat a gitar quando
yo sia aqui ey baja aytantes pedres e tot ço
que mester hi sia en guisa que noy baja ne
gun defalliment: lo p'incep aquell qui ago
emparaua tantost fabias largament proue
hir d' tot ço que hauia mester e cosas ques
volgues e qui per sa honor/qui per temor e
amor del rey qui per vergonya dels altres
seyu axi endreçat a punt e portat lo giny a
son loch: que a colp que lo rey era atendoat
tots los ginyes e totes les altres coses eren
a punt. E per esta via ell feya mes sets dar
mes en vn jorn que altre en vn mes.

**Capitol. ccc. ii. Qui posa ma
nera de esuabir lochs assejats segons julio
fronti.**

Allo frõti en lo terc
libre seu on tracta daquesta ma
teria cullent sumariament sos
dits per los exemples que recompta a posa
al p'posit ço ques segueix. Primeramẽt
que si vols esuabir vn loch que s'optosamẽt
se deu esuabir axi que al colp que hõ si acoy
sta al colp do la batalla la myllo: que pot e

la pus fort car lanors los de dins sõ ab ma
jor paor que daquisant no seran car tu
stant en lo setge cõtinuament e longament
tostemps aquells reeben cor et menys p'reen
mes e mes sabent que per lo setge tu e tes
gents reebu grans enuigs e damnatges: p'
tal recompta aqui d' marato qui en spanya
volgue pentze vn loch que en dos dies ana
quatre jornades: e los del loch no prouissos
ne apparellats foren presos ells e lur loch.

Recõpta aximateix que Domicio caluis
romano cõtingues assejada luceria mana
que tot lestol enreironas tot jorn lo loch
engir e entorn posat en veu que ago feya fer
per conseruar la bona costuma del poble
roma qui tot jorn volia bauer qualq's exer
cici d'armes anant o batallant: e com los af
setjats ja ço haguessen pres en costuma del
dit enreironar dels enemichs ja no sen tu
rauen d' mirar ho entant que ja no guarda
uen lo mur axicõ solien. Perque lanors
lo dit domicio vn jorn ordena que axicom
son stol izia segons que hauia acostumat en
reuitonant la vila que axi s'optosament tot
a colp esuabis aytal part d' el mur per aytal
manera e per aytal: e com los assejats no
sen duptaren los contraris hagueren pres
lo loch e tot quant hi ha. La segona cosa
o document del dit juli es que qui sap vsar
de astucies e manyes pot leugerament pen
dre les forces: e posa aqui diuerses maneres
de manyes: car diu que alguns be armats
entrauen dins sots habit de dones e sots al
tra diuersitat d' habits. Altres se s'eyien eff
dels amichs lurs: e los dela força confiant
dells eren per ells presos: mas aquesta ma
nera improua nobla e sceltat: car aytals co
metien gran traicio prenẽt aquells quis cõ
fianen dells. Bertal alciades duch de
athenes assejat la ciutat d' gergent e dema
nant parlament dins ab lo poble dela dita
ciutat cõparlas ab ells al mig d' la plaça p'
scusa d' voler e de tractar pau ab ells ell ha
gue ja tractat que alguns seus qui stauen a
magats entraren s'optament armats per la
dita ciutat e piengueren la. Empero ago li
stigne imputat a traicio per lo juy imperial
Altres en dia de mercat entrant dins la vi
la sots scusa e specia de pagefos portãto vic
tualla/ altres sots habit d' mercaders e axi
dels altres piengueren axi la dita vila: e en
special diu que los cauallers quiy entrauẽ

Exe.
Dom.
Ani
Inc
na

De
Ma
su

Exe
Alay
om
ms
tray
gõze

menauen sengles afens portants fachs
plens de se o de palla quasi qui porta for/
ment o altra bona cosa. Altres menants
molts carros empatrauen que de gran pe/
ga les portes nos podien tancar: e lauors
venia gran multitu dels cōtraris guani/
da amagadament e matauen ala fi les guar/
des dles portes: e entrats dins tots ensēpa
leuauen se contra la gent que anaua sens ar/
mes e tolien los lo loch: e empero tostemps
feyen que alguns dells tinguessen ls portes
del loch a lur guisa. Altres feyen gran bre/
ga en vna part dela vila e concorrent lo po/
ble a aquella part alguns armats entraue
per laltra part dela vila puys mesclauen se
tots e prenien axi lo loch: e axi prengueren
los rebans als siconians ab vna nau plena
domens armats que posaren al lur port e
puys feren brega luny del port: com los si/
conians correguessen a partir la brega los
rebans exiren dla nau e prengueren la dita
ciutat de siconia. Altres attenien quel loch
qui volien pendre faes gran festa o qualqs
gran solemnitat e cōuit: pertal que les gēts
axi occupades e torbades e fora simateix
nols poguessen contrastar. Altres embria/
gauen les guaytes ols danen noble sopar e
denits quando dormien ferm degollauē los
e obzien als contraris. Altres fenyent se of/
fesos dels contraris dalcun loch e fenyent
se voler ajudar al dit loch e aquells d'loch
cōfiant dells trabiē los e posauen a ells e
a lur loch en mans dels enemichs. E per
esta manera jopinius trabi la ciutat d' babil/
lōia e la liura a ciro rey d' p̄sia: car fenyies
esser offes per ell ala mort ensenyant la sua
cara desseta per citus e en les batalles bro/
cant primer contra ell e ordenant los sagi/
taris tostemps contra ciro en les batalles
pertal fonch creegut p' los babilonians que
dignes veritat e sots aquesta simulacio feu
la dita trayció. Altres fenyent se d' altra gēt
e portant multitud de catius metien per lo
loch que volien los pus forts homens dar/
mes lurs qui trobaten e ab les mans liga/
des trabiē los de gaices qui puys desligats
corrent a armes a cert loch prenien la vila
o ciutat. E axi diu que fonch presa la ciutat
dels ephesians per lissimaco rey de macedo/
nia. Altres fenyien pau ab alcū loch dema/
nauen ajuda a lur host de pa de vi e d' altra
victualla: e quand hauē la ciutat buydada

grauen se contra ella e prenien la per fam
E daquesta leja cautella vsaua aquell mal/
ual diōnis tiran de cicilia segons que app/
aqui mateix. Altres volēto p̄dre alcū loch
prenien tots los lochs engir: pertal que les
gents dels lochs presos fugissen al loch que
ells volien hauez principalment e puys ana/
uen a p̄dre lo dit loch. E cō lo loch fos ple/
d' gent tantost hauien despesa la vianda e re/
tien se. Altres en temps de sementer esuabl
en la terra que entenē a pendre pertal que
sen portassen tot quant los era romas da/
quell any puys tornauen en temps que co/
que fos nat destrouissen e que axi no cullis/
sen res ales messes. Altres se partien d' l set/
ge e fenyē que sen fossen anats d' tots p̄ts
e quād los assejtats no sen duptaue los cō/
traris qui stauē amagats o ja queucō luny
sotofament venien e entraue en lo loch el
prenien.

Capitol. ccc. iiii. qui posa trac
tes quis poden fer contra los assejtats.

Ercament posa lo dit

Julio aqui mateix que lo princep
o cap del setge deu dar a entēdre
a sos contraris que ell es bastant a tenir lo
siti per atostemps. Pertal recompta a
qui de clearco princep dela cedomonía que
vinent a ell misatges d' loch que tenia asse/
jat posa los dauāt e a simateix pu carn dol/
la e dast la q̄l carn era carn dom e d' besties
axicom d'afens e de muls e d' semblants be/
sties. e apres cuynes de glans e d' vils legūns
en copia. Bona los a beure solamēt aygua
e pa fort leig dordi e de castanyes e de coses
aytals: e dix los que ell e son stol erē veats
d' mējar aytals coses en copia. e cō los dits
misatgers hagueffen feta relacio al dit loch
daquesta cosa: digueren los assejtats axi. M
quest hom qui no vsa de menjar pa de for/
ment ne vi de ferment ne d' carns delicades
per atostemps nos pot tenir assejtats: car
dles coses d' que vsa tostēps ne trobara pu
e a gran mercat: e perque mes val quens re/
tam a ell e faeren ho de continent. Recōp
ta lo dit julio aqui mateix que com vn d'uch
assejtats vna ciutat e faes apparets que ha/
uia vianda p' deu anys tantost los assejtats
se reteren. Aximateix diu que com manlius
torquatus assejtant vna ciutat de grecia di/
gues que aqui sen era vengut pertal que ex

emple de
pau

ercitas simateix en armes en aprenques ab
sos cōpanyōs longament fins ques sabessē
be la art aquella: la qual cosa com la oissen
los cōtraris qui stauen assetjats decontinēt
se reteren. *Quartament* deya que qui as
setge loch deu li tolre sa ajuda tractant que
los enemichs donē comiat a gent estranya
soldejada o qual se vol altre senyent pau o
senyēt fuyta: pertal que los dī loch los en/
calcen e ells encalcant los que celada ent: e
soprosament per los lochs buydats. O si
volen assetjar vn loch senyen quen volen as
setjar altre apies daquell e que nos curen
daltre: e quād sabian que aquell qui volen
bauer p̄ncipalment es buydat esuaesquen
lo o senyen que noy podē pus star e partel
quen se daquí deset. E com los altres creu/
ran star en pau ells bauran lunyaada ajuda
lauors soprosament vinguen los desus. Es
aximateix bona cautela en esta materia sa/
ber luyar e tolre ajuda a sos enemichs la
qual cosa sa a fer ab cauteles o ab pecunies

Aximateix saber ab maneres fer buydar
de gent lo loch que hom vol pendre: es grā
rao de pendre lo sens gran setge: lo buydar
es millor quānd la gent nix quasi tota per
manera dost qui va ajudar o esuabir a altf

Recōpta prudencius historiagrasus que
alar e forno dos tirans volguerē p̄dre na/
pols e cōcordaren axi que amdos tinguessē
gran gent darmes amagada en sos lochs e
que alar se faes grā amich d̄ napols e forno
enemich e que forno soprosamēt prengues
vn loch murat e poch a napols es meres
dins ab tota sa gent e axicom la dita ciutat
v̄dia cōtra forno a recobiar son loch que
alar vingues ab sa gent contra napols a p̄
dre lo: o si cas era que lo loch fos defenent
a ell e que ell sen anas p̄tra lestol d̄ napols
que lauors exis forno e quels prenguessen
al mig els matassen a tots: e que lauors ab
dos ensemps anassen a napols e batallant
fortment que la prenguessen/ e diu que axi
son fet. *Aximateix* saber posar diuissio en
tre aquelle qui son assetjats es rao d̄ p̄dre
lo loch. e ego se pot fer quānd aquell qui te
lo setge sap tirar a si los catius qui ha p̄sos
del loch assetjat per p̄missions e per dons
e los dits catius senyen que sien fugits per
tal que los del loch assetjat nols bajen per
sospitosos.

Capitol. ccc. iiii. Qui posa di
uer les cauteles que hom pot fer cōtra los
assetjats.

q **Antamēt diu lo dit**
juliofronti aximateix que deu
lo duch qui assetge algun loch
fer grās paors a aquelle del lochse diu que
pelopides de tebas axi p̄s dos castells: car
vn jorn feu fer gran alegria en lo seu setge e
feu que vengue vna host a ell ab gran solē/
nitat e venien los cauallers p̄ncipals coro
nats ab coronas de lor en senyal de grā vic
toria. *Desmenys* menauen dels seus ma
teixs vna gran multitud d̄tras ab les mās
ligades axicō a catius e presoners d̄it̄ que
bauien pres aytal castell scientment quasi
qui es ocupat en aquella festa: les guarda
qui teniē los presoners del loch aquell que
pelopides tenia assetjat lexaren los fugir p̄
tal que la dita victoria denunciassen als as/
setjats. E com axi fos fet los del castell forē
axi spantats que decontinent se reteren.

diu encara lo dit julio que es bona cautela
esuabir lo loch p̄ aquella part de que m̄ys
se temen e on creen esser pus forts. *Diu*
aximateix quels pot bō fer gran paor quād
hom seny quels faça caues d̄jus los murs
quānd hom no les fa: car quānd hom les fa
lauors se deuen amagar. E diu que es bo
na cautela a qui vol pendre vn loch qui ma
nas a altre: e aqui vol pendre port que p̄/
merament cōbata en terra: e diu que soust
per via dela mar p̄t̄ hom e puga als murs
dela terra: e auegadees es aximateix per lo
contrari. E diu que qui vol esquinar que
grans valls nol empatxen en pendre sopro
sament vn loch ha mester que tinga grans
taules e bigues apparellades de que sopro
sament faça ponts sobre los valls per als
cōbatents: car a reblir los d̄ terra o de len
ya masa trigaria. *Diu* aximateix que fer
gran tebastol soprosamēt ab crits e ab trō
pes e ab nafills e ensenyar se bauer trocat
lo mur o scalat: tol molt lo cor als assetjats
Des sobre tot los atterra donar los a en/
tendre que nols cal sperar ajuda de negū.

Diu encara que es bona cautela que quād
los assetjats ixē a palatig que los assetjats
los fugen algunes vegades scientment per
esfaltar los que isquen totose quānd veurā
que tots hi son: lauors p̄ celada o per altra

via esuaesquē los p guisa que la bagen tots.
 Entre les altres cauteles es bo en esta ma-
 teria que los assetjans se posen entre la ciu-
 tat els enemichs car lauors aquells d'el mur
 no poden mes noure als enemichs que als
 lurs mateixs puys tots son mesclats. Per
 tal en aytals palatigos deuen los assetjans
 portar vn instrument d'ferro al cap d'un grā
 glauí o asta lo qual instrument es ensempe
 glauí e rāpegol ab lo qual poden tirar los
 assetjats fins al loch que volē. Recōpta
 lo dit julio que hanibal vsaua daquesta cau-
 tela que lexaua souin v'ir los assetjats fins
 ala sua host e quasi qui noy atten: o quasi
 qui ha paor lexauals pendre roba del estol
 o carn d'la carniceria fins que la hauia qua-
 si ya axi veats que sens paor exien tots de
 fora nes curauen molt de guardar les por-
 tes e fenyia que bagues fam e mortaloat
 puys fenyent ordenaua que alguns dels
 seus fossen presos per los de dins qui debiē
 infinit mal d'el seu estol e que era en fort mal
 estamēt e quāt el era pus fort aytant los ne
 feya dir pijsor e cō d' tots punts los de dins
 lo menys preassen e p'sumissen de exir e de
 mal guardar se lauors ell los esuabia soptosa-
 samēt e poderosa e prenía lo loch. Aue-
 gades fenyia suyta e feya metre foc a mol-
 ts monts de lenya. E los assetjats veent lo
 fum p'sauen que ala ciutat se tingues foc
 tornauen tots trists. E lauors aquells q' ha-
 uien encesa la lenya venien los d'auant e ha-
 nibal detras e haniē los tots. Auegades
 aximatex p' puocar a exir los de dins feya
 que alguna pochā cōpanya sua sen menas
 bestiar lux e gitaua celada pertal que si a-
 quells assetjats exissen que fossen tots p'sos
 Aximatex si fos en mar ab gran estol e
 volgues esuabir o pendre loch aparellat de
 galeres e daltres defensiōs feya los mostra-
 de tres o de quatre galeres en altes mars.

E cō les galeres del loch aquell les p'se-
 guirē e aquelles altres les luyassen d'el loch
 ell qui stiguera amagat vinguera ab tot son
 estol sobre lo loch aquell que trobara sens
 neguna galera e prenguerel soptosament.

Capitol. ccc. v. qui posa altres
 cauteles quis poden fer cōtra los assetjats

Benament consella
 lo dit julio al princep assetjat d'
 senyer rector e per esta via diu

que fo:anson d'uch d'atbenes tenent assetjat
 lo rop e parlas ab alguns misatges del loch
 aquell: ell los respos molt graciosament p'
 metent fer los marauelles quāt en ell seria
 e mentre parlaua ab ells fenyia que li eren
 vengudes lletres de son senyor que sen tor-
 naore defet sen torna. e com aquells del dit
 loch haguessen dat comiat ales lurs cōpāy-
 es soldegades confiant deles paraules del
 dit d'uch torna soptosament e pres lo loch
 car noy hauia defenents bastants. A qui
 staua feta e consellada aquesta cautela goes
 que si algun gran senyor enten a assetjar al-
 gun loch per temps ans del setge deu tractar
 que les prouisiōs si ni ha ne isquen. E
 axiu feu v'sinus romanus qui volent pendre
 luchazans que li faes guerra feu comprar
 a vn mercader florenti a gran preu tot quāt
 gra hi hania. e lo gra gitat del loch ell asset-
 ja lo loch soptosament e bague se a terre q'st
 tantost per defalliment de gra e de vianda.

E diu aci julio frōti que lo princep e son
 bon consell e lo conestable tot jorn quan-
 stan en lo setge deuen de p'tir e parlar e tractar
 com poran trobar maneres e fer obres
 de caualleria perque puxen pendre lo loch
 assetjat: car parlant se obra lentiment e
 entre molts veē moltes coses e nos pot fer
 que ala fi no los sia vberta qualqs via p'si-
 tosa a pendre lo loch o per tracta o p' forca
 E enaxi de p'tir e tractar e puys en exeguir
 se fa lō bo en armes e nos enuja tāt star en
 lo setge. E aqui vien que s'ich trobat vn
 linatge de scala per scala: lo mur qui es axi
 feta que dins los braços amples qui stan
 aiustats baix e alt ab fust qui entra p' cadun
 dels dits braços alt e baix corra axi cō p' ca-
 nal vna scala entāt que si la acostes al mur
 tu pots la scala correuiga alçar e abaxar
 aytant cō te vols ne elles amoues basten e
 pot sen scalar mur axi alt com elles amou-
 es son altes: car scala mitjana leuada te lo
 peu ab lo cap dels braços daquela per on
 corra.

Capitol. ccc. vi. Qual es lo
 mylloz tēps d'el any per anar a fet d'armes.

Infinit es stat per los
 grās cauallers antigamēt que
 lo mylloz tēps del any per ba-
 tallar e per assetjar e per p'batre les forces
 es la primavera e apres l'estiu e puys lau-

rumne fins al fuern. E lauors tornar sen
car liuern es capital enemich de natura a/
hom e ales besties per rabo del fret e deles
aygues e dels fanchs qui son molts e ptal
quant lauors ne homens ne besties no tro
bē res per la terra de ques purquē ajudar.

Qui donchs vol altre regne o terra es/
uabit deya priamus Rey de Troya: vaja a
fer la guerra ans que los esplets dela terra
sien cullits: car abans se reten los assejats
si res no han cullit nen speren a cullir lany
seguent. Arimatex lauors ve lestiu e los
combatents qui van franchament fora los
lochs troben fruytes ortalices gra e cina/
da e palla e se per les besties lauors encara
per rabo deles grans calors no plou molt
e lauors se sequen les aygues e les sistemes
dels lochs per la qual cosa abans defallen
los assejats. Arimateix que en liuern p
les pluges fa molts fanchs qui empatxen
molt a aquells qui volen combatre o assej/
jar lochs car si fan fosses tantost troben ay
gua quiu empatxa e soui les fosses caen es
rebleixen de terra: la qual cosa es enuig e pe
rui o mort a aquells qui les fan. Arima
teix que les tēpestats del biuern mes o mal
fan sens comparatio als assejats qui stā p
los camps o fora jabent ala serena a pluga
a fret e a prou mal que no fa a aquells qui
son dins lurs cases. E jardia que lo setge
baja molt a durar empero deu se començar
en la primavera e desiu per les rabons as/
signades.

Capitol. ccc. vii. Com en fets
darmes deu hom mudar temps: segōs que
les necessitats venen.

Ult profita als baral/
lants saber obseruar o mudar
temps: car recōpta juliofronti
libro secūdo que scipio affrica volent cōba/
tre ab hasdumbal duch de affrica e lo dit has/
dumbal exis al cap ab los seus p lo mati e o
june: scipio tarda fins ala setena hora e feu
los seus menjar e dormir e tposar qui a pō
vinent contra hasdumbal e los seus dejuns
e lassos de portar les armes e de star tant
ala calor vence lo els feu fugir. Segona
mēt ensenya que es nobla astucia saber per
enuig e per laçament vendre los contraris
E axi diu que vence postumo los enemichs
e aço leugerament e ab poch esuabiment

combatent en la sua bastida e paligaba con
suant ya companya certa que freschamēt
exis a cobatres quād ell faria senyal e com
fos hora apres grans treballs e lassets els
cōtraris exiren los cauallers ya reseruat
freschs cōtra los altres qui ya eren lassos
e vèteren los. Per aquesta manera vège
lo rey henrich de castella vna vegada com/
panya domens darmes en frança qui eren
francesos rebellos al rey: car com ell fos a
cauall e los francesos fossen a peu ala lur
manera viu que los francesos lo vèteren si
barallassen a batalla arengada per tal orde
na axi que ell partis sa compāya per cinch
parts e calcuna part la vna apres altra
vinguessen contra la rota dels frācesos axi
queis gitassen les lances quād serien prop
dello e puy queis fugissen e apres tantost
vingtes laltra part o sa companya e queis
facs semblāt e la part aquella que ya hauia
esuabit que refreschas e apres la segōa que
esuabis la terça e axi deles altres com dit es
dela primera e dela segona e axi continua/
ment la dita inuasio per tot lo dia los dits
francesos forē fort laços e de tot lo dia no
pogueren haue begut e donaren se a prelo
pensar pots que lo frances quando no pot
beure tantost es perdut o tote pūto. Ler/
gamēt ensenya cō no es segura cosa en tēps
de guerra tostempo menjar a vna hora: car
diu que lo grā bataller hipicrates de atbe/
nes com sabes que los contraris tostempo
menjauē en vna mateixa hora feu los seus
menjar per lo mati: per tal guisa que fossen
sobze los cōtraris ans que aquells menjas
sen e tēgue los axi tot lo dia que nels dona
loch a menjar ne a reposar e puy torna a
tras los seus mas nols txa posar ls armes
E com vees que los altres entēguessen a
mējar e a reposar lauors esuabi lo e vengēl
semblantmēt aquest mateix altra vegada
com vees que los enemichs en vn mateix
temps anassen a lenya e a herbatge per les
besties trames vn jorn tots los arlots e
sciaus en babits o caualler a aquella matei
xa cosa e retēgue se tots los cauallers e qnd
los enemichs foren scampats esuay los les
tendes: e puy esperant queis altres vin/
guessen pres los tots. Quartament en
senya que james no cometes batalla ab oī
perats: mas si paurchs fugen cuyta per
guisa queis vingues detras encalcāt e not

Cancel
Rey do
de coy
la qua
los fu

Cancel
hyppic
atbes

poses dauant ells : pertal que no faces de paurucha desperats e mortals esuabitors.

Quintament ensenya que tostemps ces ques punts arapats goes que esuaesques los còtraris quão mēsen o quão se armen o quão no sen temen o quão grā vent o gran pluga los ha ferits/o quão han mal senyal.

E açi nota que sobre totes coses deu lo príncep esquinar que no coman res qui torcha ala batalla a hō qui entena en senyals car aytal hom si ha mal senyal per simateix fug sens colp e costada e met en uēgo tot ço que pot ne sap ne sen te per traydor: nen ha uezgōya q̄no fet bo ha. E p aquesta manera ço diu vence gay empador de roma los ala mãys qui james no volien batallar al miruant dela luna car ell los esuabi lauors e vence los. E axi mateix diu que axi vence uespesia emperador de roma als iudeus en disapte car ells no volit̄ aquell dia batallar

Capitol. ccc. viii. Cō los assetjats se poden defendre.

Ays que hauem dit com los lochs assetjats se podē esuabit̄ ara hauem a dir com se poden defendre del setge. E primeramēt quis vol defēore de setge vaga o baja lochs alts e inexpugnables o apr̄s mars o floms o en grans asprures. Segonament sien los murs alts e grossos e si son de pedre siē ajustads les pedres ab bitum o si es d̄ terra sia ben gros e cōpaginat ab calç molta car si es be gros nos trēca per colp d̄ giny ans reeb lo giny dins si: axicō si ya aqui lo giny bagues fa habitacio. Tercamēt sien los murs ab molts angles car negun nos gola metre entre angle e angle car la vn angle ajuda a defendre al altre ne lo giny noy pot ferir d̄ ple en ple. Quoresmenys a fortalea de mur ajuda molt que de part de dins sia efforçat de terra alta que aytant lo ret pus fort com es pus alta. Quartament fa a fortalea de mur quey baja moltes torres e spesses e murets e balesteries per tot e encara bax en lo mur deu hauer pu balesteries. Quintament deuen esser torres grans majors que les altres dauāt los portals principals e aqui deu esser porta leuada posada entre dos portals puys sobre lo vall dauant deu esser pont leuadiç ab dues cadenes e sia fet aqui muret qui la reeba

lo qual sia axi disposit en alt que valt del muret aquell pura hom gitar aygua sobre lo pont leuadiç en cas que negun hi metes foch. Sisenament han dit alguns que fa a fortalea del mur que hi haja barbechana dauāt. mas dien altres que mes nou la barbechana que noy val: car pot esser scala al mur quando los enemichs entren dins ella.

Setenament es a fortalea del mur hauer grans e molts e pregons valis e plens daygua amples damunt e strets dauall a quantitat dun peu dample. Huitenament fa mester quel loch sia be guarnit de forment/dordi/e de hauena/e de tot ço que sia necessari ala vida: e en special los fa mester que bajen copia de sal e daygua: e si app que lo setge dega molt durar: deu se lo loch pronebir de molt myll: car lo myll dura mes que altre gra: e fa mester que bajen molta carn d̄ porch/e d̄ bou/e de molto salada. E sobre tot fa mester que la dita vianda sia sauia/ment dispensada e ab gran mesura pertal que no falla. Nouenamēt fa mester que totes p̄sones inutiles desjen esser daqui gita/des e posades en altre loch: pertal que nos menjen la viada dels altres. E si hi ha bestiar que tātost muira e sia salat: e no vischa pertal que no menje res dela vianda lur. Ximateix es mester que facen prouidencia daygua per bones sesternes si no han fons ne pous. en cas que siē prop mar e no puxē hauer sino aygua salada: colē la ab cera car la cera enuolteç segons que appaz in libris metheozorū. Proueesquen encara que bajen vi e vinagre quils seruescha quādo defalla lo vi: car beure aygua pura debilita masa aquells qui no son veats. Decenamēt facen gran puidencia de sofre e de pegonta e doli: e aço per metre foch a ginyos e a bastides. Ximateix se deuen prouehir de ferro per les armes a reparar/ o p sagetes e altres armes a fer noues si mester hi era. Ximateix bajen de grans pedres e moltes en lo mur/e per totes les torres e forces. Deuen encara al mur posar molts vexells plens de pols e de calç ptal que los vexells aquells trencats sobre los batallants los emparxa d̄ veure e poden mils esser ferits. Encara se deu prouehir de cordes e de neruis per reparar les bastides: e si los neruis los fallen facen les cordes d̄ cabells de sembras e de coes de caualls e daltres besties.

c.ij.

Siu vegeci que cō los neruis los falgiffen e no poguiffen traure ab ginyes les dones ro manes donaren lurs cabells e axi puyse defenderen de lurs enemichs. Deuen encara fer prouissio de corns de besties per reforçar les nous ales balestes. E deuen baner copia de cuyros crins a defēdre lurs portes e altres artens pertal que los aduersaris nols ho cremen.

Capitol.ccc.ix. Cō los assetjats se deuen guardar de caues e de altres cauteles.

I **Los assetjats cauē**

deus lo mur a ago los assetjats deuen bauer lull vbert guardāt

en alt per les torres e campanars lurs sin pouen bauer alcū iudici. E en special deuen guardar per conerter ho si veen que los cōtraris bajen seta negūa parada alta qui puxa amagar molta gent o si venrien que

portas terra d' negūa part. Alpres si d'ago han sospita poien al peu d'el mur en dins bagins buyts e attenē si farā poch ne molt de lo car siu fan senyal es que la terra d'ius se mou per aquells qui fan les caues d'ius lo mur. Per que lauors tantost deuen

ello mateix cauā d'is d' dret cōtra aquells qui cauē de fora e cauant deuen fer grans ciges pregons e deuen les omplir d'aygua o dozin e cobrir les d'ius que no appareguen als enemichs sino a ells mateixs qui ls fan

ptal que noy cayen e quādo se encontren ab los enemichs en la dita coua: lauors senyē que fugen enuers la lur entrada dela dita coua pertal que los enemichs cayen en les dites ciges e poue pleno d'aygua. Deuen

encara los assetjats tenir aia entrada dela dita coua grans tines plenes d'aygua e d'orina e gitar ho tot per la coua auall contra los enemichs: car per esta via los offegarā tots dins la coua. Deuen encara los del

loch mētre que la coua aquella se fa: fer bastida e fort mur entorn de tota aquella portio del mur de ques dupten que no sia sots cauat e gran vall aximateix si fer se pot per tal que si lo primer mur defall en aquella

part que almenys se saluen sots aquell qui fan nou. Horesmēys deuen fer altre mur que ligua tots los carrers qui ixē en aquella part d'el mur e solamēt fer li vn poch portal per que ells mateixs entren dins per a

quella part. o si lo mur de ques temen d' de rocar sta danant carrer qui vinga a trauers deuen lo dit carrer tancar ab mur nou a dues pts e lexar hi solamēt vn poch portallet per que ells entren quādo mester los sia. Nota que quādo lo loch assetjat es soti at sobze peza o sobze cosa fort: lauors nos pot leugramēt fors cauar mas quādo es soti at en terra comūa o molla lauors qui feya los valls del loch be pregōs lauors nos poia tan be sots cauar: car la coua aquella ha per força a passar deus lo vall.

Perque aytāt com lo vall es pus pregont e pus ple d'aygua aytant es pus difficil d' sots cauar lo mur. Consella aquell entricat antiocbrey de grecia que qui vol guardar lo loch: d'aytals sotscauacions deu per lo pregont d'el vall ans quey meta aygua posar bigues

longues de route qui no podex en aygua e deu les posar spelles de tres en tres passos e ago pertal car aquells qui sots cauē axi sots cauant per força han a tocar les dites bigues e tocant les per lo mouimēt que fā dalt hom coneix la sotscauacio e per lo dit moure examplas lo forat on es la bigua e cau los deus la aygua del vall en tanta copia

quels offegaria sino sen lexauen e nos partiē d' aquí. Qui aximateix al colp que los de dins encontren dins la coua los de de fora los desparauē vnes. xv. o. xx. bombardes e en cas quels altres contraris ne tinguessen e faessen semblāt los dela vila se posassen vn derrere laltre de tras certes bigues de route grosses e amples: lauors no

recbien mal per ells e farien los en proumajamēt si eren ya assietats de desparar primers e tantost cō los encōtrassen. Es ver que d'aua cōsell lo dit antiocb que sauica farien los qui assetjē que puyse que veen que los del loch percebē que ells cauē axi que sen lexassē e ques mudassē en alt' loch

Capitol.ccc.x. Com los assetjats deuen fer defensio contra ginyes e trabuchs.

E **ntra** los ginyes e trabuchs deuen encara aquells qui son assetjats fer les següents prouissōs. La primera que los qui son dins goes als cūs esperts e be armats a hora que los altres contraris no sen dupten bisquen sotsosament contra lo giny e quel cremē ol destrouesquē o sino

Con
an
de

conexer

caua

99
E

no son tanto d'ins qui gosen axi exir deuen
secretament alguns exir hi de nirs per la
porta o deuen los hi scalar p lo mur que hi
meten foc e puyx quels sen tomen pujar
per lo mur. La segõa es que los assetjats
tramerẽ cõtra lo giny d'unes sagetes appel/
lades incendiarias e aytals sagetes sõ appel/
lades comũament incendiarias e hã al mig
õ simateixs vna cõcauitat en la qual conca
uitat hom õu posar foc ardẽt quis fa doli
e de sofre de pegonta e de resina e posey hõ
foc plegat d'ins stopa e lo foc aquell per
vigor dela força dela balesta enten se tã po
derosamẽt que la sageta encesa encen ap:es
lo giny si en el sta ficada. La terça es que
ab altres ginyx qui siẽ d'ins hom combata/
aquells qui stan de fora: es ver que alguns
consellen que hom faça la sonda del giny ti/
xada de fil gros õ ferra e que ab aytal sonda
hom tya contra lo giny en troç de ferro
calt e foguejãt quil crem. Hora aci que
quis vol guardar õ dia õl giny que nol sira
guart se que nol atõda jutjant sõ caure qnd
es en alt car lauora on que lõ sia ap que li
caygua õsno. Per que fa mester a qui sẽ
vol guardar que atrena dõ hix lo giny e hix
ent quina via pres. E si pres doziert a
ponent tostemps tu qui li vols scapar pren
õ tremontana a mig jorn axi que tostemps
li vases p trauera e james not ferra. per
semblant manera com dit es ques podẽ es/
uabir los ginyx per los assetjats se poden
aximateix esuabir les bastides e les altres
coses qui dites son damũt fetes per esuabir
Per defensio special deles dites bastides
empero consellen alicõs que aquella qui sõ
assetjats en facẽ aytãtoõs altre sobre lo mur
qui sia pus alta o equal daquella que los p
traris han feyta. E consellen p guardar
se de scalar que facẽ verdescha engir lo mur
p tot qui siga sobre bastons foits e spessos
pettal que entre ells no puxa entrar negun
qui puig p scala sino ab assany en guisa que
abans puxa esser ferit que no haja trencat
lo dit basto õla verdescha. La dita verdes
cha aximateix õfen aquells qui son al mur
deles trces daquells õfora en special deũ
obferuar aquells qui guarden lo mur que
hajn copia de grans canteres e que tingue
vltra ago deles liquors caldes damũt dites
e si no han canteres õ pedres hajn cãteres
o uexellets õ terra o de fusta plens d'aygua

tes q'evat

apell pa
uadit p
con de polino

apell contra
vauit

o de terra que trameten contra aquells qui
son en lo mur.

Capitol. ccc. xi. Com los assetjats se podẽ desfora õls ginyx p altres vies

Amfocb rey de par

chia adoctrinãt los homens a
defenore los murs cõtra ginyx

los dõa aytals doctrines. La pmera que
tota defensio de mur contra ginyx sa a fer
p vna õ tres maneres çots trencãt lo giny
fora ab giny qui sia dins o posãt hi foc ab
sagetes foguejants o per forradura õ mur
la qual deya ques ha afer per les seguenta
maeres posads en la segõa doctrina. La
segõa doctrina si es que lo mur pmeramẽt
sa a forrar de fora o dins si õ fora lauora se
acostuma de forrar ab palench alt quis fa/
ga per en pas o dos liny del mur entre lo
qual palench e lo mur se meta terra o pal/
la be streta o altra cosa moilla en la qual se
engast la pedra del giny quando hi ferra/õs
empatxa p guisa que no puxa noure al mur
e õu se guardar tostemps que nos puxa cre
mar per aquells qui sõ defora. Si lo for
rar del mur sa afer dis lo loch fas per sem
blãt manera o axi los assetjats si hã bigues
o si non han desfacen les cases e pnen ne de
aquestes car mes los val saluar lo loch sã
cases que podẽ lo loch e las cases e simateixs

¶ Dient dõchs bigues e acostõs en baix
al mur axicom ensenya la present figura e
acosten les dites bigues mentre puxquen e
ago fet carreguen les dites bigues de terra
o de palla o de fems o de tot e ago en gran
quantitat per guisa que lo mur ne sia fort/
ficat e les gento bajen habitaciõs en que sã
guen segurs car en aytals habitacions sote
les dites bigues stan les gens d'ins segures
enquãt la pedra noy dõa quasi james o sã
dona empastas per la terra aquella e puyx
la dita pedra fa mur ensemps ab la dita ter
ra en cas que no tropien terra axicom es
quãt lo loch seu en rocha lauora derroquen
los alberchs e posẽ aqui la manobre e tota
la terra aquella sobre los dits susts axi or/
denats e lexen aqui algunas entrades per
les quals puxen les gento del loch entrar a
dormir e a menjar en cas que nos senten se
gurs dels ginyx de fora stãt ells en lo mol
õla vila. Car si la pedra dõa sobre las dites
bigues noy pot fer grã mal enquant la dita

v. llij.

pedra nos por fermar sobre la dita bastida qui sta en baix e sta carregada d' terra fluxa o de fens o de palla molta o de ques vol larra cosa molla les quals coses retenen molt les dites pedres quat caen sobre elles

Capitol. ccc. xii. Cō lo dit prí
rep seu caure vn pont fort subtilmēt e com ensenyaua de fer fosses per pendre los assetjats.

Aquest mateix príncep se recōpta que cō lo riguessen assetjat en vna sua ciutat la qual era cinta d'un grā flom sobre lo qual hauia hō a passar p' vn bell pont alt de pedra e lo príncep assentant lo faes forscanar la torra qui era al cap del pōt enuera lo setge. *Diu la historia orit-*
tal quiu recōpta camfēch assetjat seu de les pedres dels archs e de les altres qui stauen en lo pauimēt d' pōt erātaz ne vna e lexar ni altra çoes la qui venia apries dela errançada e en loch d'la pedra errancada ell feya posar vn troç d' fust vntat d'alquitra e quat uengue al pūt que la torra del cap del pont son de tota pūta sota cauada e los puntals deus ella forē q̄si cremats e la torra son en pūt de caure el d'ius lo pont seu per forats fets de sus metre foçh als fusts aldranats qui decōtinent excinaren los fusts poderofament e la dita torra cayguada entra lestol dels enemichs tot per lo pont gran e bell e axicō ya son acostat al portal d'la ciutat en partida e altra partida stana sobre lo pont los archs d' pōt falliren e tot lestol caygue ab lo pōt cōtempo baix en lo riu qui era grā e negarē quasi aqui tots. Enseyaua encara aquest a aquells qui assetjauen los lochs que denits faessen apries del loch grans fosses secretament en les quals stauen amagats diuersos homēs e ixēt aquells d' loch a palatiç eria cascū d'aquells d' sa ppria fossa e tota ensemps dauen per les spatlles a aquells qui eren exits del loch assetjat e a quelli del setge dauen los dauāt e prenien los al mig e axils matauen els catiuauen.

Cōsellaua encara aquest mateix als assetjats que ab hōbardes ferisē en la mora dels assetjats e majorimēt sis acostauen ala força e que d' mur los trēcassen lurs grys d' fora ab les dites hōbardes e que les haguessen tals que girassen mil o dos mil passos o eltra lo loch on seria lo setge asitiat. **Con**

sellaua encara que tot gran príncep qui a nas assetjar o esuabit alguna terra que primeramēt faes fer vna ciutat d' fusta o alcū grā fortalici d' fusta que posas lla on li fos vigares que sigues mylloz axi que de continent que fos dins la terra de son enemich posas alt en qualqz fort penya lo castell fet ja de fusta ab tots sos arreuos e aq̄ poria fer molts daltres de nou per a altōs lochs d'is la terra de sō enemich e aquí poria tenir bo mens darmes per a correr o per esuabit la terra en gir o entorn d' son aduersari e aquí porien recozer e habitar los seus en segur

En los plans poria soptosamēt asiore vna o dues o quantes ciutats se volgues ya fetes de fusta o feta vna aquí poria fer altra per asiore la en altre loch ordenāt aquí mateix la dita ciutat per carrers e portals e p' places e p' totes altres coses a ella necessaries. **E** deu se cascū aytal ciutat cinyer de mur de fusta d' fulla o d' palench e de torres e de doble vall e dū esser posada apries aygua e en tal disposicio que aquí lo pncep puxa tostempo damnificar sos aduersaris e hauer ço que li es mester e be guardar tot ço del seu per guisa que aquí hagen bon recapte sans e malalts grans e pochs rics e pobres e sia de tots punts semblant a vera ciutat. **E** per esta manera edificant poria a quell qui esuaex hauer d'is lo regne d' esuabit axi hōs lochs e granats dins lo rigne d' altre com lo aduersari mateix e porials fer poblaz axi de gēt estranya sua com daltres naciōs qui los d'is lochs volguessē poblar e colre les terres aquí sitiades entorn lexāt tostempo alguns homēs darmes aquí qui les guardassen. *Aquest camfēch seu vna vegada aytal cavalleria com ell fos entrat en la ciutat de adibon creent ques fos a ell retuda ab veritat e los dela ciutat soptosament se leuassen contra ell e ell se vees trahit: deualla per lo mur e ab corda calas en terra. **E** cō fos perseguit per sos aduersaris fins en vn gran pont qui era sobre vn gran flom e vees que per lo pont no podia passar car la sua gēt fugia aquēs fort spessa pertal ell pensant que si ell era pres que ell e tots los seus serien a empertostemps confusos e enuergoyits o puentura si era pres que ell peroria lo cors pertal saltar de alt d' el pont ab lo cauall al mig del riu e lo cauall fura en alt apries d'un poch e nadant porta*

*atc. n
nelos
Canh*

lo al altra part del riu e axi scapa e scapat rescata tots los seus qui eren stats presos en aquell fet diét los que pertal era axi scapat que ell pogues a ells desferuar e rebre: axicom se feu de fet eu feu encara axi tement que si fos pres que no fos mort leja ment per los enemichs o p la senyoria qui molt volia la preso daytals homens. **A**quest prícep perque en los setges que tenia los homens no s'iguessen ociosos los feya obrar en edificar aqui mateix fortalics e viles de fusta per posar ls aqui mateix o en altre loch dins terra dels enemichs e puys feya portar al loch necessari o apte per aço tot aquell edifici en carros o per aygua.

Aquest dona de consell a tots sos specials amichs en grã secret en sa mort que james no fossen curials de negun gran senyor al legant a ells que en los grans curials es lo peccat del peccat rayjat e a aquells se yoreja poderosament lo dyable e aquells auorrex nostre senyor deu sobre totes altres ges del mon per los grans peccats que cometen: e tart es ço dix que negu dels este gramet se tornè a un ans ne vā en sa mort. **E** dix que special senyal hauia dela misericordia de deu lo curial que deus p qualq manera gitaua dela cort per grat o per força. **E** dix que qui apres aytal gracia rebuda punyaua d tornar hi o ab desplaer gran e cõtra son cor sofrenia quen fos luyat nea curaua apres d esmenar la vida que aytal hõ hauia a encor rer e a caure en sobirana ira e juy de deu en esta vida e en l'altra per la gran desconexen ga que aytal hom hauia en vers deu. **A**quest fõ assenyalat e famos príncep en los temps en lo spirtual e temporal sobre tots los altres prínceps doient segõs que posa la dita historia e pertal tots sos cõsells son entre los orientals reputats dignes de grã reuerencia.

Capitol. ccc. xlii. Cõ alguns facren grans puissions contra los setges.

b **Ector cõbatent lo fa**
mos loch d tenedo ans que ple gas al loch hoili notabl caualle de grecia feu gitar totes les aygues en gir d'el loch e as que les faes gitar feu fez molts clots pregonts en terra los quals tots se ompliren daygua. **E** cõ hector no sabes aço caygue ab sõ cauall ab molts altres d'lo

seus en les vites fouees entant que ni mori ren molts. **A**ps hoili feu fer aqui barre res dauāt les portes del loch ls quals ana uen a onds e ab marrads p guisa que mul titut de gent no pogues soptosamēt entrar e feu les be stablir de gent eleta. **E** feu per les barreres posar bigues leuadices entra uersads e aço per empatrar los homens a cauall. **A**ps feu fer aqui doble vall e cõ hector se acostas al mur. **P**rimament de costa lo primer vall hector feu posar per manera d mur vna bastida d fusta d'la altea d deu palms qui era axi fet a goes que sobre bigues traueseres qui stauen d terra en la dita altea sabien posats grãs e sabiz en bax e en les dites posats ell feu fer balesteries en guisa que los seus continuament ferissen ab balestes e ab archs aquells del mur e a aquells no poguessen ferir a ells stats sots aquella parada. **A**pres ab casetes d fusta semblans ales dites damunt ell feu acostas gent per trencar lo mur ab busons. **E** lo dit hoili per manera d palatiç feu exir mil homens guarnits d'el dit castell qui portauē alquitra e sofre mesclat ab oli e soptosamēt salpiscant ne la dita bastida meteren hi focs e axi crema gran res tota e cela qui romas son cremada d nits per vn hom qui si cala per lo mur qui salpiscat la aximateix com dit es hi mes focs. **A**pres ordea que per lo mur aual caya vna bigua la qual leuaua alt vna altra bigua que staua trauesada p lo mur e tenia aquella clauada al cap e per manera paleiprem leuaua la anar bax e do naua tan grã colp sobre la caseta on staua lo buço que tot ho trencaua e mataua los homens qui eren dins. **A**pres ab cadena de ferro feya daltres bigues leuar caure a lur pes e ferien de cap ales dites casetes en tant que los buçados no podien noure tor bats e nafrats dels dits colps. **A**pres le xauen del mur vn ferro gros e gran qui es corp per manera de salç e es dentat ab dets terribles e grosses e agudes qui staua ligat ab cadenes e ab lo dit ferro pniem lo cap d'el buso axi que ol pujauen alt ol retenien per guisa que nols podia noure. **A**pres com vee que la gent de hector lo sobraue ab busons e ab per pals trocant lo mur feu fez a pres lo mur que trocauen vn altre mur en dins lonch e stret e tapat de cada cap per guisa que los qui entrati no poguessen en

1111.

qui no
mual

pie rom
e hoili lo
estemado
recre ab
d'lo per ferms

rrar d'is en lo dit loch vltra lo dit spay que
 ell lexaua entre mur e mur. E lla on lo
 poble dins era loptat axi que abans los de
 bectorz haviẽ trocat lo mur que ells nagues
 sen fet d'is altrĩ aquí ell feya fer bastida alta
 per maẽra d' mur e era axi tãcada als caps
 ligant se ab lo mur en cascu cap com laltre
 mur nou que ell haviã fet fer d'is. E cõ
 los de bectorz entrassen en grã copia per les
 obertures que haviẽ fetes per lo mur: A/
 quest boali lauozs feya calaz en gran taulat
 de fusta sobre lo forat d'el mur quil tapas be
 que nõ poguessen exir e ab quintals e ab ys
 d'ites liquozs bulentes combaria dalt axi a
 quelli qui eren entrats dins lo loch que a/
 quelli feya tots morir que quasi negũ non
 exia james car romanien tãcats entre mur
 e mur o entre mur e la dita bastida. Sem/
 blantment se feya daquells quis merien en
 tre la barbacana e lo mur lla on barbacana
 haviã. Mps feya forscanar la terra p
 la part on deniẽ passar les rases bufoneres
 o les bastides de bectorz per guisa que quãd
 se acostassen al vall o al mur que cayguessẽ
 os ecantassen aquí per guisa que no les ne
 poguessen leuar sino ab grã assay e en leuãt
 les ell los feya tan forimẽt sagetar del mur
 que tots sen anauen nafrats. Apres da/
 go daua los denits e d' dies palatigos tants
 que nols lexaua james en porch. Per les
 quals coses bectorz sen haguer a leuar e tor/
 nar sen.

Capitol. ccc. xiiii. Cõ los assetjats se deuen hauer a fer palatigos.

p **ertal quant comuna**

mêt en los setges se fan los pala
 tigos pertal d'is aci sabez que lo
 gran caualler joffre de blaya si posa aci als
 cunes regles molt profitoses als assetjats.

La primera que james no facen palatig
 si donchs dins no ha gent superflua o masa
 rao es car si la gent se perdia qui es necessa
 ria puys lo loch nos poria ofendre a batal/
 la gran ni misancera. La segona que a/
 quelli qui ixen a palatig deuen hauer doble
 cor a batallar e aço pertal quant son prop
 lur casa ala qual poõn recozer sans e mal/
 alts e nou fan axi los contraris. Axima
 teix deuẽ esser pus cordats e arditõs quando
 pẽsen que defenen simateix e ço d'el seu e nou
 fan axi los altres quils venen a esuabit.

Aximateix que fugir nols es vergõya e tan
 ta com seria als contraris quils assetjen cõ
 aquells sien mes sens comparacio. La
 terca es que tostemps isquẽ quando ueuran
 que als cõtraris es pus mal auinent de cõ/
 batre pertal quels donen maior vexacio.

La quarta que james no isquessen sens
 balesters o arquers car aquests sã d' maquẽ
 los contraris ya ans ques batallen. Nota
 aci empero que lo balester en palatig poch
 se val si es d'is car lauozs no pot parar la
 balesta mas si lo palatig se fa prop lo mur:
 lauozs del mur ell pot souin tirar. Bien
 aximateix los anglesos que molt mes val
 tostemps menar ab si arquers que balesters
 rao es car lo balester sis veu en loch que al
 tre lo pura ferir no pot ne gofa tirar souin
 car lo cor li defall axi que no pot estrebar
 en la balesta mas larquer ab menor difficul
 tat tira que lo balester e per cõseguent pus
 souin pot tirar: e jafia que no faça tan grã
 colp com la balesta: empero basta que per
 poch que nafra al altre quel empatxa per
 guisa que lo ferit no pot be batallar. La
 quinta que tostemps porten al cap d'el dayll
 en rampagoll ab lo qual tirant los contra
 ris empauesats e be guarhito que ab lo rã/
 pagoll e ab lo pes del dayll e ab la forza d'el
 hom los giten en terra car lom empauesat
 e be guarhit axi es fesuch e ampatrat que
 si alcu lo tira ab rampagoll poderosament
 sens dupte lo gitara en terra e puys pot ne
 fer ques vol e son alguns qui dien que deu
 hom lauozs gitar lo rampagoll sus lo col
 del contrari. Altres dien sobre lescut alt/
 Altres sobre lo braç/ altres sobre la vna ca
 ma o entre les cames pertal que cayga.
 La sisena quel hom qui fa palatig nos deu
 luyar molt d'la vila en guisa quel enemich
 se pura metre entre ells e la vila. La sete
 na deuẽ los assetjats fer fosses grãs e pãgõs
 cubertes defus e omplir les daygua si fer se
 pot e senyent fugita tirar hi los enemichs
 pertal quey caygen e caent quels prenen
 on facen quels placia. La buytea es que
 tostemps ensenyen alegria a aquells d' fora
 es mostren hauer copia de vianda e de tota
 altra cosa a ells necessaria pertal que los
 assetjats sien desperats de hauer lo. Per
 aquesta rao si venen james a pactes per be
 que los de dins no bajen viãda deuẽ posar
 en los pactes que daran lo loch ab aquest

no co mes baby

pacte que ells ne puxen traure tota lur viâ da o que los cõtraris la los bagen a pagar segons sa valor. E per aquesta manera los qui assetjen no podê pẽsar ne saber sils fall vianda o no. E posa aci vn notable per cõfortar lo cor òls assetjats e es aquest goeo que quis vol dar cõfort primerament los deu fer grans focbs de nits alt en los monts per guisa que ells los puxen veure e continuament los deu hom mes e mes acostar los focbs pertal que creeguen que la ajuda lur se acostar e si volen fer paor als assetjats e respõdre a aquells quels fan senyal deuen ells fer almenys vn gran focb al puõ alt loch que bagen e puyõ deuen ensenyar gran goig de nits en special quãd fan lo dit focb faent brogit ab trompes e ab bagins e ab grãs veus. Si perceben empero que lur ajuda quilõ ve enten a esuabit lo setge amagadament mes val queu callen aytant com purẽ pertal que aquells noy facen ninguna puissio.

Capitol. ccc. xv. Cõ se deuen ajudar los assetjats quando los òfall sal: e si pequen aquells quis lexen morir en la forçã ans que reten lo loch.

I als assetjats fall sal si poden haure aygua marina ab aquella poden salar lo pa e les cuynes e si la bulen ret sal de rocha hoc en cara arena marina posada en aygua dolça fa la salada e pot sen salar la cuyna e lo pa axicõ dit es dela aygua marina hoc encara si la aygua dela mar es posada en conques ala calor del sol endureix se e torna sal. Dix arfeus vn gran filosof que tota cosa freda o calda e secca seccada ala faç del sol ret falobre ala fi. Si los assetjats se veen de tots punts sobrats dun en vn sen podẽ extir denits calant per lo mur: mas alcus fã açi dupte si los assetjats son tenguts en for de cõsciencia de defendre lo loch fins ala mort per rao de consciencia o de negũ sacramet o se que sia entre ells e la senyoria e qual se vol altre. Al qual dupte responen los doctors dient que negun nos pot obligar a res que sia contra caritat com donchs dar se a mort corporal scientmẽt sens negua utilitat spiritual sia cõtra caritat segueix se donchs que aytal pmissio o se no val res ne obliga aquell qui la fa mas que ell sia ptra caritat

i mort
no de
corporal
pena

axiu par car donar se a mort corporal per conseruar la cosa temporal del altre appar que sia contra caritat: car diu la ley que caritat ordnada a simateix comẽça. E si dius que sanct thomas ò cõturbert per defensio deles libertats temporals òla esgleya mori

E axi papa Gregori fise del qual bauem en la martiniana sots lãy ò. 10. l. seu grãs coses pugnans per la temporalitat dela esgleya e nostre senyor ho bagui fort p acceptable segõs que aqui appar. Item deus mana en la ley al jutge que defena los puybills e ofensa en lurs tẽporalitats axi que si p zel de aquesta aytal defẽsio morien moriẽ en bon stament e proseguent qui mor per la tẽporalitat no fa cõtra caritat. Respõch que qui òfenia la temporalitat per gloria ò deu e per obseruança de la ley e per caritat del pisme e per exaltacio òl seu seruey: que aytal si per aço moria moria en caritat e en bon estament. E axi morien sanct thomas e papa Gregori e lo bon jutge de qui parla nostre senyor en la ly. E daquests no fem aci mencio mas daquells qui òfenen la temporalitat p lo senyor temporal e veen que no son bastats a defendre la. E per alcũ gran nom e fama a aconseguir volen abas morir que si retien lo loch assetjat o lexauẽ go que defenen e aquests aytals per la fi e mala entencio quey ban fan contra caritat donant se axi ala mort.

Capitol. ccc. xvi. En ques deuen auisar los assetjats.

Molt es necessari als assetjats segõs que deya juliofõti en lo seu terç libre que ells fos sen auisats en les coses següents. E primerament en guardar se de nits recompra que alcipiades duch de atenes cõ volgues que totes les guaytes del mur fossen ateses tota vna nit pillosa a be guaytar entre moltes coses que los dix: mana los sots grans penes que al punt que ell faria faro alt al castell que cascũ deles guardõs faessen semblant e ell de tota la nit non feu negun E les guardes sperats cõtinuament quãd faria lo dit faro sliquerẽ velants e sperants

Segonament los fa mester que cautelosament trametẽ misatge e letres o parauls a lurs amichs e aço diu ques fa mila calant aytals misatges de nits per lo mur que no

que bisquen per la porta ne que negū ne sapia res. Bū que per celar ço que los assetjats trametiē als amichs a dir scriuiē los lurs volentat en los foures dels coltels en dins car primerament tallauen los foures e puys scriuiē aquí dins e apŕs cosien los. Altres trametiē lletres per besties qui puys senyien a ells fugir. Altres per caca coent en vers aquello. Altres per lletres cosides dins la pell del roç del cauall o òla atzembra. Altres dins lo braguer. Altres entre dues soles de çabates. Altres dins la sella del roç. Altres deus los grās e bello cabells axicō feyen diuerses dones. Altres per colom axicō se fa encara en alexandria Altres que les se posauen dins lo ces preçgōt. Altres que les feyen dalcūns fuchs axicō de se puys posada la letra apçs del forç aparia negra. Altres senyie nouelles formes ales lletres vocals. Altres scriuiē en diuerses lengues. Altres scriuiē parlant en figures e semblāces. Altres scriuiē lletres de creença axi que pertal que aquells a qui scriuiē no poguessen esfer en ells enganats ells hauien a dir e a fer segōs alguns senyals secrets qui eren entre ells e stauen los dits senyals en paraules amagades e certes que hauien a dir ala altra part per senyal de simateixs que fossen leyals e stauen en algunes obres forāes que hauien a fer dauant ells secretament les quals no sabien neguns sino aquells qui les deyen nel orde daquelles paraules. hauien encara senyals en vestimēts en calçars axi en tall cō en colors e cō en costura e semblament axi en besties cō en troters e companjons e stil e manera de parlar e anar.

Capitol.ccc. xvii. Cō los assetjats poden esfer ajudats p algunes astuties

I per mig o a prop
 lo loch assetjat posa grā aygua de nits los pot hom trametre gran copia dles coses següents per laygua auall: goes nous amenes e coses que nos guasten loptosament en aygua. Aximateix sal enuermigat o en vexellets pochos tātats ab pega e botes de vi poques p lo riu auall empero deu los hom encautar ab farons ò nits qual sera la nit en que les dites coses los seran trameses per esta via mateixa los poria hom trametre pa cuyt biscuyt en bo-

tes poques e carn salada e frescha: E aço mateix se pot fer daquells qui stā assetjats per terra e stan sobre marçcar quant fa vêt que mena la mar al loch lauors deluny o ò prop los en pot hom trametre ab uexells stās luny o ò pp segōs la dispositio òl setge qui pot star en la mar. Quando lo loch no es apropi aygua lauors poden se ajudar faent fouea pregont deus terra qui ischa luny a qualq loch amagat fora lo loch p la qual fouea los pura entrar viāda. Poden encara assajar si p diners o per altra via podien fer que de nits ab los ginyos los fossen tramesos fachs ò faria bē garrotats ab cordes dis altres fachs que nos trencasfen per lo colp del giny o que en los palatigos los ò fora los cōbatessen ab pās pochos dela quantitat de vna liura carnecera o que entrassen dins de nits homēs molts ab ferons a les spatles plens de pa o de farina.

Après en aytals casos es necessari fuar lo regimēt en aministrar la vianda qui damūt es tocat en aquesta segōa part daquest libze quando parlaue en lo primer pūt com la ciutat haia mester viandes. Special cautela es òlo assetjats dōar a entendre als assetjans que han prou vianda axicō se pot fer si als presoners que tenen dins ensenyē alcunes grās ciges de gra apçs les quals ne ensenyē moltes defentes en les quals no ha res sino vn poch ò gra ala bocha e puys que los dits presoners donen a rescat on lexē anar per fer ne relacio als qui son de fora.

Per semblāt manera poden donar a entēdre que hā vi en copia ensenyāt los grās celers ab grās botes e jarres plenes daygua entre les quals na alscries de vi. Aximateix poden fer semblāt fictio senyēt se be e grasament menjar e nodrir de forment qualq bestia qui puys fuschba de fora/o aucl qui port al gauaig e al vêtre formēt e vaja fora la vila ans que sia digest o pexer be aquello presoners que entenen a trametre ò fora.

No ha res al mō ab que abans vn prinçep tira los contraris com faria tractar dolçament sos presoners fer los grās dōs e tirar los aci. E per esta via hanibal africā cōquesta tanta terra en tan poch temps car axi tiraua a si los contraris si parlassen ab ell o cōnezassen apropi vell que ò res no li podien dir de no. Ell hauia tātā magnifficentia e astucia a son prou que a gran part

ò fos contrarijs daua sou secretament e or
 denadament aricom als seus. Ara pensa
 açi que aquells axi soldejats quand ezen en
 les batalles no li podien molt noure ne li
 feyẽ males obres james ans li ajudauẽ po-
 derosament a cõquestar tbesors e terres de
 que ell los pagaua axi largament james no
 era que si la part contraria daua al hõ dar-
 mes tot jozn vn flozi que ell non dõas qua-
 tre. E tostemps feya assenyalads gracies
 ala fi del any atots e tostemps feya les ba-
 talles reyalis axi que ò cascu fos tot ço que
 podia pẽdre. Recõpta juliofronti que cõ
 vna vegada gello duch dela companya de
 anibal per gran enueja que li hauia sen pas-
 sas als romans sabent banibal que tot son
 stol era ple de spics dix aytals paules sobi-
 ranamẽt so obligat a gello qui p amor ò mi-
 ses posat a tan gran perill que sta entre fos
 enemichs e meus pertal quẽ certifich ò lur
 stament e entencio e en la batalla los engã
 per dar a mi honor. E com los romans sa-
 bessin aquella nit ans dela batalla ço que
 hauia dit anibal e la grã alegria que hauia
 ensenyada diẽt ago pũguerẽ a gello ab tots
 los seus e tolts los pũys imeterẽ los a aní-
 bal: e cõ anibal los bagues feu los auciure
 tots axicõ a traydors. Beya anibal que lo
 traydor poderios en temps ò batalla nol se
 deuia hõ acostar mas sots qualqs occasio
 bona lunnyar los molt o fer lo auciure per
 altre qui apparegua quen faça no p lo rey
 mas per odi ppri qui entre ells era. E si
 lo traydor es axi mort lo rey deu ensenyar
 que la mort daquell li òspiau soit es deu fẽ-
 yer soit voluntari en perseguir aquell qui
 fet ho ha.

Capitol. ccc. xviii. Cõ los as-

setjats se deuen bauer quãd volen fer exida

Quãd ló assetiati vol-
 fer exida ptra fos enemichs deu
 attendre segons que posa aquell
 gran caualler antigonus rey de grecia ales
 coses següents. La primera que quãd al
 cuns bixen que tants ne romanguen dins
 que si tots los qui bixen morien noy farien
 fretura. La segona que tostẽps guarden
 la lur salua e nos posen a gran risch car ne
 gu aytal nos òu posar a gran risch sino per
 cert o per gran guany. Ara es axi que si
 los assetiats sõ nasrats o morts ells posen

lo loch a perill de perde majorment si lo
 loch es poch e ab poca gẽt puys carreguẽ
 lo loch enquant ha a sostenir ab sa viande
 que ha mester psones inutils. Dorefmẽys
 que aytals casos tolen lo cor als altres qui
 son assetiats. La terça que guarden que
 no caygẽ en celada e que los enemichs nols
 tiren mafa lunny del loch pertal que los ene-
 michs nos metẽ entre ells e lo loch e puys
 quels maten axi tots. La quarta que ãs
 que bisquen òtemenen entro quãd se òuen
 lunnyar e elongar dels amichs e del loch as-
 setjat car en lo cõtrari ha gran pill. La
 quinta que no bagen vergonya ò fugir quãd
 sera hora car en los palatiços james als de
 dins no es vergonya de fugir: cõ p forza ha
 gen mes attendre e cõseruar simateixs que
 aquells de fora qui tot dia poden crexer e
 aquells no poden. La sisena que sien be
 guarnits e guarden sobiranament de esser
 ferits ò balesta car aytals colps per pochi
 que sien empatrẽ lom que no pot puys res
 fer en armes ne servir en necessitat. La
 setena que atenen ab qui guerregẽ car mil-
 lor cõuabit fa a popular gent quand assetja
 hõ que no fa a homẽs veate dar mes. La
 huytena que tostemps quand los del loch
 assetjat voien exir de fora per cõbatre deuẽ
 exir tal hora que sia als assetiats soit impoz-
 tuna e enuiosa car haura ni qui aquella ho-
 ra dormira altre qui menjara altre qui fa-
 ra altres coses les quals li serã fort dures.

La nouena es que aytals coses se facen
 secretamẽt e tostemps menant primers los
 milions e aquells qui han mes praticat lo
 fet de les armes. La decna que sien tots
 temps mes que los cõtraris o almẽys sien
 tants per tãts. E posaua aci lo dit actor
 alcune notable cauteles per profit dels
 assetiats. La primera que si los assetiats
 sen van que ya per axo no vullen soptosa-
 ment leuar lur guardia acostumada nen
 vullen ràstõ remetre lurs companyes car
 souin aytal partir es cautela quis fa pertal
 que quand ells sien sens tot auisament a/
 quella tomen soptosament e pnen lo loch.

La segona es que si lo loch assetjat es
 mal guarnit e mal endreçat que lauors a/
 quelli qui aqui son senyẽ audacia e grã cor
 e tracten que los contraris bagen cõtinau-
 ment sospita que nols vinga soptosa ajuda

Que non baga en lur stol quis letregen

mple de
 ball.

Com
 p.

document
 cano de
 libro del
 libro

e Rey

e fauoregen los assetjats mas si lo loch es fort e be endregat e no tem res ans es ap/parellat de fet gran resistencia e en la resis/tencia gran inuasio: lauoz diu ques deuen ensenyar pauuchs e mal endregats pertal que los contraris se pensen hauey lo loch e batallat ab ell muyren d'illo en copia. La terça que los assetjats dormen mes de dia que de nits e que d' nits facen tant d' brogit que no lexen dormir los cõtraris. Lig se de cosoroey rey de persia qui cõ fos assetjat stãt joue en vn seu castell d' nits ell feya que vn bõ qui sabia fenyex veu dase comengaua a bramare axicom a ase e decõtinent los a/sens del castell bramauẽ axi alt que aquells asens del stol contrari los obien e responẽt los segons que es manera dels asens bra/mauen tots a colp axi fortmẽt que no lexa/uen dormir los homẽs. E feya aço lo dit hom axi souin que tota la nit no resiaua ne per consequẽt los homẽs darmes no podiẽ dormir ne rposar ne aximateix d' dies podi en dormir ne posar en lurs tendes p les ca/los grans que hauien per que couenia ala fi que ten anassen o enmalaltissen. La quarta que los procurassen puros e mos/ques e feyen bo p esta manera ellõ pensauẽ de qual part la vila se podia milt assetjar e aqui ellõ soterrauen sots vn pal de terra carns de besties mortes qui puyx ab les ca/los podia axi fortment a poch de temps e procurauẽ rantes de mosques que per for/ça sen hauien a leuar e ques hãmẽ a mudar en loch on los poguessen menys noure. La quinta que fenyẽ que lo es rrames vi lo q̃l vinga en mãs lurs lo qual vi sia mesclat ab luch de mandragola qui los fa star mig/morts e puyx esualdir los quẽd stan axi for/bats: milt empero se podia fer si alcun del stol dels enemichs feya aquesta fetxida.

Baquesta materia veges vegeci de te mi/litari en lo quart libre on ne parla longa/ment.

Capitol. ccc. xix. Quina ma
nera deu tenir la senyoria que assetja algun loch per pcebir legudament e ab caritat.

n **Dstre senyor deus do**
nante als guerrejants e asset/
jants senyories leys e maneres
com se deuẽ hauey e cõportar en aytals as/
setjams si posa en aquesta materia ses lys

aytals als fills de srael: axicom appar deu/teronomij capitulo. xx. La primera ley son que si assetjes algun loch primerament li offerras pau e si la pau offerta volran re/ebze saluaras tot lo poble qui es dins mas seruir tan sots lo trabut ab ells concordat en lo fet d'la pau si no la volen pendre cõba tras la: e si la pots hauey saluaras solamẽt les sembres e los infãs e les besties qui son dins e partiras tot quant pẽdras ab lo teu stol: aço faras dels estrays e no daquells qui son tos rebins. Item quando assetja ras ciutat per lonch temps james no tallo arbze qui leu fruyt bo per a menjar ne ta/laras la regio en gir d'lla car lo fust not pot noure mas per a ton seruey pendras e tal/laras fusts qui no leuen fruyts mas son ar/bzes saluatges. E daquello pots fer gi/nys e altres serueys per pendre la ciutat.

E sobre aço ajusta la policia iudaica que los assetjats ab los assetjans continuamẽt sfiguen en tractat de pau car si los de dins parliẽ soui ab los d' fora nos pot tenir molt lo loch assetjat perque aço fer es cortesia e cautela en fauor del assetjat empero james no permetien los assetjans que los assetjats entrassen dins lurs estols pertal que no poguessen veure lurs d'fallimẽts ne lurs mals

Seyẽ encara los politichs iubeus aque/sa cortesia e humanitat als lurs assetjats: goes que si piẽguessen lo loch nols tocauch a lurs muliers ne a les filles ne a dones ne gunces nels matauẽ si dõchs nos defenessen

Après entre posauen se entre los presos e lo pncep per impetrar los gracia e merce

Après tractauen los presoners fort coz/tesamẽt car si fossen molts quãd los tenien en la terra d'la senyoria qui los hauia p̃sos partien los per parts e per certs temps d' any dauen licencia ala vna part de tornar a sa casa e de star aqui per cert tẽps e puyx tornauen aquells e anauen hi los altres e axis partien tot lany. Doreamenys tenien los sens cadnesians los ala lur se la qual se era tanta que si alcũ la trentas los sens mateixs lo matauẽ axicom a traydor sens tota merce.

Capitol. ccc. xx. Cõ deu esser
trohada gran fe entre homens generosos

l **Egim en la hystoria**
grecgua que quando los romans

hagueren presa bulgaria que es prouincia de grecia e baguessen tenguts presos per alcu temps los bulgars facren los se venir dauant e digueren los axi. Nos vos propo sam quens respõgau a aquesto punto.

nel mxxii
vni feres
bulgar
respõpres
inrel p1

Lo primer si es vosaltres de quina pena sou dignes. Lo segon si seren bons e ley als: quis fa franchs e gracia de tornar en vostra terra. Lo terc aquesta leyltat quant durara. Respõgueren los bulgars a aquesto pũts e dixeren al primer qui demanau ells ò quines penes eren dignes respõ gueren que eren dignes daquells penes les quals merexen aquells qui son presos per mantenir lur terra natural e lur cosa publi ca e p fuar leyltat e naturales a lur senyoria. Al segon qui deya si serien bons e le yals quilz feya gracia de tornar en lur ter ra: respõgueren que serien leylals tostemps a veritat e a justicia e que haurien p gracia quilz lexaua defendre aquella e per aquella morir qualqz fos aquella e on quels fos p posada. Al terc qui òmanaua quando du raria respõgueren que duraria mentre du ras la bona amistat e veritat dels romans enuers ells la qual si defallia que aytã be la lur se defalleria. Dixeren los romans faent difficultat en lo terc punt com serem nosaltres certs dela vostra leyltat respõ gueren los bulgars la amor dela fe ya ten guda el preu de nostra honor e zel de nostra generositat siẽ p nos fermãces a vosaltres car aço sol hi es bastant e no altra cosa. E los romans attenens a lurs grãs nobles donaren los se e reteren los a libertat per que ells regonexents aquest tan grã benifet ala ciutat ò roma foren li los pus cortesos e leylals seruidors del mō. Diu la historia que era ley entre ells que tot hom generos qui trẽcas se sens tota misericordia moris e per òs fa generositat fins ala quarta gene racio car deyẽ que hom sens se no pot esser generos ne deu esser posat en stament de ho nor: pertal diu aquí que com cicero rey de orlandia trencas se promesa e jurada a sos subdits de present lo leuaren del regiment del regne ey elegiren lo pus verdader e feel hom que pogueren trobar al mon.

del bulgar
vni feres

Capitol. ccc. xxi. Qui tracta
deles batalles quis fan en camp clos e pri merament disputa si son legudes.

1

Spatrat lo tractat **deles batalles ques**

donẽ ptra los lochs murats
resta que digã dela terça spe

cia de batalla ques appella personal çoes deles batalles ques fã en camp clos per al cuns quis repten de se: aytals batalles son legudes en simateixes. E posa last en lo primer libre titulo. xxvij. que no: e proueu pertal quant diu que aço es temptar deu ò manant li que enseny veritat sobre lo dupte qui es entre aquells qui axi batallen.

Apoxen hi encara alguns altres raons la primera si es quel hom qui axi batalla posa simateix a risc ò mort sens necessitat e pẽ seguent es homeyer ò simateix. La segona que aytal se arrisch de matar o ò noure notablement a son probisme la qual cosa es contra caritat. La terça que appar que aytal pbacio no val res com soum vejam que per batalles deus no ensenya la veritat dela entencio òs batallans axicom appar quando los moros vencen los crestians qui pugnen per la sãcta se catholica. E de fet so un si a stat trobat que aquell qui hauia ven cut en batalla personal en camp clos en la si ò fos dies reuocaua lo mal que fet hauia de que era reptat. La quarta car aytal juy es semblant ala proua quis fa del ferro calt que pren alcuna fembra ab la ma en p bacio de sa castetat. La quinta car aço mateix reprobna la ley segõs que appar. L. de actiõib' e obli. negantes e de gladiatorib' bus lege prima. La sisena es car hostient posa que aytal batalla es en tot cas peccat mortal e es pbacio deceptorã ne res qui a quis faça p aytal esguart passa en cosa jut jada òs se deu retractar trobada la veritat segõs que appar eẽ ò purgatõe vulgari ca. ij. ne aço pot escusar ço diu neguna costum qui sia en cõtrari e diu que no solamẽt pecca mortalment aquell qui aytal batalla offer e aquell qui la reeb òs encara lo jutge quey dona la autoritat e tot asseffor qui do cõsell o fauor e lo preuere quiy dona bene dictio en alsẽnes terres e es irregular si sen segueix mort de negũ. Es ver que alsẽns grans doctors han tengut lo contrari alle gant per si. Primerament que aytal ba tallar de simateix no es peccat car sin fos non haguera dauit axi batallat ab golias

Co
ali
co

per zel de deu dauât lo rey e tot lo poble d'israel ne ab aytals pactes com legim que facren in primo regum ca. Segonamêt dien que cõtra rao appar que sia dir que al cun hom ignocent al qual es offert e manat axi batallar per son senyor o per son jutge que abans se dega laxar auçire que defendre simateix axi batallant. Tercamêt leguda cosa es a cascu defendre les siues coses e õfenent aquells auçire lo raptor; o ladre si per altra via no les pot hõ õfendre segõs que appar extra de restitutione spoliatorũ olim primo in fine vbi d' hoc in glofa dõcho per aquella mateixa rao les pot hõ õfendre axi batallant quan hom per lo jutge o per son senyor es forçat d' batallar. Quarta ment car aquell quis combat axi forçat per son jutge o per sõ major nou fa voluntaria/ment mas forçada cõ per altra via no pura defendre simateix ne pura scapar a perill d' perdre lo cors e les siues coses. Bonchs aytal batalla no li õu esser imputada a peccat e pot se axi confermar aquesta rao per tant car ço que alcun fa per defensio de son cors e de les siues coses es reputat per just e per legit segons que appar extra d' homicidijs interfecisti. Quintament es a ço la ley d' frederich d' pace tuenda lege si quis hõiez aqui diu la ley que qui ha mort alcun hom stant pau entre amdos que sil vol escapar ala mort el fa a porçar per aytal batalla e per ella ha a ensenyar que ell la mort defende sõ cors. Per ço que dit es appar que la questio aquesta sta en opiniõs d' doctors qui comunament posen les següets pposicions. La primera que a negu per causa civil no es legit de offerir ne d' a pendre aytal batalla. Aquesta posa ala letra aquell gran canonista rodericus e altres altres. La segona es que aytal batalla solament se pot dissimular en causa criminal no en aquell qui la offer mas en aquell qui la reeb quando veu que sino la reeb que ell baja a pendre mort per la senyoria aquesta pposicio consenten alguns theolechs e canonistes grans. E responh a les pmeres raõs diët ala primera que ço no es temptar deu çoes quãd aquell qui reeb aytal batalla no pot per altra via scapar sino faent aytal batalla e fa la ab desplaer seu comanant se a deu tostemp. Alla altra que es primera d' les següets que diu quel hõ se posa a risc

matina
res pposico

no es

de nos par
l' qui la reeb
se par
non

de mort e per cõsegüent pecca mortalment Dich que ço no es ver generalment çoes quan lom se veu en perill de mort si nos a risca per aquesta via axicom aquell qui sta en casa quis cõma e sino salta dalt duna pt aytal se arisca a mort empero no pecca ariscant se a mort lexant se caure car veu que menys mal es axi caure que cremar e speia que ab la ajuda de deu aquis comana que scapara. Alla segona dien aquests que a risca se a noure a aquell qui vol auçire defende se dell ab manera inculpate tutele; ço es no faët li exces en sa õfensio car si esuax ab basto not deus defendre ab coltel mas ab fust e qui axi arisca a nourel no pecca majormêt quãd no li fa mal ab plaer. Alla terça dien aquests que aquest qui forçada/ mêt pren la batalla aquesta no enten res a puar per son defendre mas ço entenen solament aquells qui forcen que faça aytal batalla e pertal ella sen porten lo peccat.

Alla quarta appar ya solucio p ço que dit es car aytal batallant creu que aytal batalla no prou res ne val res a pposit daquells qui la fan fer. Alla quinta dien que aquella ley parla contra aquells qui la offeren plaentment o la reeben voluntariamêt

Alla sisena dien que hostiët enten a parlar e los altres doctors daquells qui aytals batalles prenen e offeren ab cor e ab voluntat e ab plaer. E aquest d' qui parlam aci fa ho contra sa voluntat e solament per scapar a mort. La terça pposicio es que a cletgue no es legit que ell en si mateix reeba ne offira aytal batalla ne altre p ell en causa criminal ne civil ne deu consellar que sia offerta ne presa per negu segons que diu lo gran canonista guillem mas diu que deu lo defendre si es agreujat lo bisbe sots la iudicicio d' qual es o la sua esgleya; extra de foro cõpetenti. capitulis primo r secundo. Per totes aquestes coses damunt dites appar com la batalla de camp clos es leguda o quan no.

Capitol. ccc. xxii. quals coses requeren aytal batalla segons vs comu.

¶ Ra haué a dir quand es cas de fer aytal batalla. E deu saber que tres casos sõ entre los altres p los quals comunament se fan aytals batalles. Lo primer es per babia.

3. ca
ch
p. 6

no no
cass
mêt
batall

Lo segó per trayció. Lo terç es p treues
trencads. Babia sappella quasi vna ma
teixa cosa com trayció es ver que en catba/
lúya si posa aytal differència: goes que babia
es toltre o negar castell o possessió al seny/
or maior qui pot pendre postats e possessió
per deu joins quão se vol: mas trayció sap
pella fer res cõtra son senyor qui sia de pes
axicom tractar mal cõtra sa persona o liu/
rar o pendre ço del seu contra sa voluntat.

Trencar treues no es trayció jatsia que
trécât les puxa esser en cas punit p lo seny/
or axicó a traydor. Per totes estes coses
e per dinerfes altres que encloẽ trencamẽt
de fe e de leyaltat pot esser cas de camp.

Nota aci empero que lo bõ princep quão
veu sos vassalls requerir camp ne aytals
batalles de present los deu spauentar ab
grã terror e per totes aquelles vies que pu
xa bi deu mijangar que nos facen hoc enca
ra bi deu contrastar fins ales menaces fort
e agres car deu hauer gran desplaer e enug
que dues ouelles sues se posen a aytal risch
de morir e aytal mort tá perillosa e deu en/
cara fort hauer gran desplaer que negun õ
sa terra sia bagut per traydor ne per baya e
axi faent ell fa a deu gran seruey e grã pfit
ala sua anima. E consentint ab plaer lo
contrati sa grã peccat e grã desplaer a deu
e ensenya grã õsleyaltat e porcha amor ales
ouelles que deus li ha comanades e ala fi
dar sen ha de tot pel cap dauant juy de deu
e domens.

Capitol.ccc.xxiii. Com podẽ
posar en orde lo fet apis que es trobat que
bi ha cas de batalla.

Sen los princeps de
spanya que jutjât per lo princep
que ha entre alguns cas de ba/
talla tantost se deu lo fet fermar ab penyõ/
res de.cccc.morabatins als homens de pa/
ratge e a altres p.cc.morabatins el repra/
dor don sos reptamẽts en scrit al rey e liu/
rar les ptyores e los reptamẽts al senescal
o cõestable o a sõ lochtinẽt e dõ los a mãle/
uar a tals fermances qui les li tomen o ço
que ell bi ha goes la dita quãtitat e mera lo
reptamẽt en sõ libze o fer ne pces. E õu
citar lo reptat e dar li dia que comparegua
dins.x.joins dauãt lo rey o dauãt lo senes/
cal per scondir o per õfendres e lo senescal

deu li trametre translat del reptamẽt en la
letra dela citacio. E si lauors lo reptat
no vol comparar deuen lon forçar lo rey o
son senescal faent cridar publicament que
ell no vol cõparer ne respõdre al reptamẽt
ans roman en contumacia del crim de que
es reptat e si lo reptamẽt conten esmena de
dan dat en treua o altra cosa que fiquia es/
mena o profit pecuniar: e lo senescal li tro/
ba de que: deu lauors metre lo reptador en
possessió dels bens del reptat per rao dela
cosa seruadora p lo primer decret. E apies
deu enantat sobre aquelles bens del reptat
segons que dret vol. E si lo reptamẽt no
conten solament esmena o profit pecunias
ans va a justicia faedora õ homey en babia
o trayció o feyt en treues o daltre capital
crim: lauors õuen lo destrenyer per altres
remeyes de dret per los quals los axi accu/
fats se acostumen õ destrenyer. E si lo rep/
tat comparra al dia assignat e lo reptant
no attendra al dia o no sen baura cura: la/
uors lo rey o son senescal prenen penyores
õles dites quantitats de.cccc.o õ.cc.mora/
batins e forçẽ lo reptador de menar son fet/
car qui altre repta õ fe en cort guart se que
comença car nou pot lerar quans se vol.
Empo de licencia del princep o del senescal
pot desfer sos reptaments cobràt ses peny/
ores e satisfiant les messions a coneguda
del rey o õ son senescal. Nota que lo rep/
tament deu esser bieu e pla e deu contenir
lo fet õla fe promesa e lo feyt pque aquella
es trencada e les altres raons segõs que lo
fet fera. E lo reptat deu respondre breuemẽt
e pla sens tota condicio e exceptio atorçant
lo feyt clarament o negant e auengues en
lurs paraules lo reptador e lo reptat: si lo
reptador pot prouar son enteniment p car/
tes o per bõs testimonis sia reebuda la pro/
ua lauors sia pseguit lo negoci p dret sens
batalla. Si la pronocacio no es bastant
lauors ha loch aytal batalla segõs los dits
pnceps e visatgers lurs lauors encara lo pri/
cep deu assignar temps al reptador de deu
en deu dies tres vegades e dar par e contra
sembla a aquell qui es reptat almenys que
li sia paz en linatge e en riquesa jatsia que rõ
no si donas contrassembla en riquesa o que
fos menor de cors ya per axo no pot esser
rebutat. Empero si lo reptament no es
fet de babia mas de trayció o õ trencamẽt

de treues o de fe en altra manera perque
fos jurada batalla lanors deu lo reptador
dar cõtrafembla al reptat. E lanors so/
lament guarda hom que lo contrafembla
sia caualler e contrafembla de cors axi que
li vinga a mida.

Capitol. ccc. xliiii. Cõ se deu midar aquell quia dona per contrapar.

I Midar se deu fer
per los feels elets e jurats per
lo princep e per lo senescal qui
hagen fil de li o de canem prim qui sia al/
menys de cinch fils e sia be encerat e tort e
equal axi que nos puxa alõgar ne acurtar e
mesuren aquell o aquells qui sõ presentats
per contrafembles faent lo estar en peus
dins vna casa tot nuu e õscalç en vna tauila
que sia plana e equal e stiga diet solamēt
en bragues e posen li lo cap del fil al cuguros
en lo pus alt loch quiy es e passen lo li pel
mig del nas e vaja entro al polze del peu
diet. E apres mesuren lo per les spatles
p lo pus gros loch qui sia entre les exelles
e les mamelles e facen li tenir los braços
alts e les mãs junctes mentre quel mesura
ran per les spatles e facen lo parlar pertal
que nos puschba beure lo alende. Apres
mesuren lo per lo brabo del brag diet per
lo pus gros loch: e apres per la cuxa dieta
per lo pus gros loch. E tinguen los feels
aquesta mesura secretamēt e ab altre equal
a aquesta sien mesurats tota los altres qui
son presentats per para e contrafembles e
axi mesurats tinguen la mesura secreta per
tal que negu no puxa saber quant es maior
o menor la mesura del reptat que aquella
del ptrafembla: e si son les mesures iguals
deuen iutjar aquell ab qui es equal per par
e contrafembla. si lo reptat es maior de lõ/
guea que aquell qui es dat per par: e lo par
es maior de gruxa que lo reptat: deuen dar
dos dits de longuea a vn dit de gruxa. **O**
si altres desegualtats hi son trobades p los
feels en lurs mēbres e parts õl cors o dels
corsos dell o della si son molts de cascuna
part: pensen si les poran igualar segons ço
que dit es: goes donant dos dits õ longuea
a vn dit de gruxa. E mpo si lo dia assignat
lo reptador o reptadors no ha trobat cõtra
fembla al reptat: lo rey o lo senescal los õu
donar terme de deu dies: e puyt altres deu

dies: e si dins aquest terme lo reptador no
ha trobat par o para al reptat: tantost deu
desreptar lo reptat o reptats: e satisfier les
messions que lo reptat o reptats hauran fe
tes p lo dit reparament: a coneguda õl senes
cal. Bel dia que es dat lo par: deu lo se/
nescal assignar trenta dies de fer la batalla
e ques faça lo tretien jom: e dins los trēta
dies lo senescal faça lo camp o almenys lo
princep.

Capitol. ccc. xxv. Cõ deu esser fet lo camp.

I Cãp deu esser fet
a escayre e baja cascũ cayre õit
e cinch destres: e sia pla a liuell
ney baja neguna pedra: e sia picat ab picõs
axicõ vna tapia: e lo destre baja. xij. palms
qui fan de cana de barcelona. xiiij. palms e
mig: e sia lo camp engir ab pals e ab resta
be arestat: e sien los pals axi plantats que
neguna enpenta de cauall nols puxa gitar
en terra: e sien los pals almenys axi alts cõ
los cauallrs siãts sobre lurs caualls o pus
alts: e sien axi spessos que enuides ne puxa
entrar lo puny: e sien ligats ab cordes cla/
nades en los pals e listons de fust baix prop
de terra: e aximateix hi baja altres listons
alt e al mig loch. En los cantons e de. v.
en. v. ne deu hauer de pus grossos e special
ment deuen esser pus grossos e pus fermes
aquells on se ferme la porta per la qual en
tre hom en lo camp: e no sia al mig loch la
porta pertal que lo cadafal on sta lo princep
puxa mils caber en la altra part que romã
maior e sia la porta a ponēt õ guisa que los
batallers entren ab la cara girada a leuāt.
Si los reptats e reptadors son mes de
dos: sia crescut lo camp de dos destres en/
tre tots los fronts del camp axi que haja
lo camp de cascũ front. xxvj. destres e cres/
ques axi mes e mes lo camp segõs lo nom/
bre õls reptadors a juy del princep o õ son
senescal. lo cadafal del princep sia fet aytal
com a ell plaura puyt no empatxa res del
camp. Entom dela paligada que dita es
del cãp deu hauer dues altres paligades on
los pals siẽ clars goes que haja dun a altre
vna braça e hagen los carrers dample qua/
tre passos e de pal a pal baja barres trauez
ses en guisa que los cauallers o caualcants
aquí siãts nou puxen destrouir ab lurs be

sties. E aquestes dues claustrs bajē lurs
 portes en diet dela porta del camp e deñē se
 tancar ab barra trauesa sens clau. Empe
 la porta del camp sia rerada e stiga en bōs
 gols de ferro e en molts e baja bō forrellat
 ab pany e ab clau. Bejus lo cadafal puxa
 hom a cauall passar franchament sens em/
 barch e los pals quel sostenen sien fermats
 ab aquells altres ensemps dels andadors
 e claustrs qui li stan entorn. Degū coi/
 fici no sia fet nouell en gir del camp sino a/
 quell en que sta lo princep: e baja lo princep
 dins son cadafal vna scala per deuallar al
 camp si mester hi era. Lo senescal faça
 guardar lo camp de nit e de dia pertal que
 negun noy puxa res amagar ne posar met/
 zines. Lo dia que los batallers entrará
 al camp juren sobre laltar del princep e so/
 bre los sancts euangelis la vn en presència
 del altre sēgōs la forma del reptamēt e bla
 resposta en aquesta manera: e tinga lo prin
 cep o son senescal lo reptament en scrit que
 lo reptador haura fet e la resposta que hau
 ra feta lo reptat e deuen ho fet lligir en pre/
 sència de amdos: e lo reptador deu dir axí.
 yo aytal jur que aço de que yo he reptat ay
 tal es veritat e que al camp no metre col/
 tell ne misericordia ne alena ne agullo ne
 altra manera d'armes sino aquells qui son
 acostumades de metre çoes asberch ab cap
 mayll e calces de ferro e scut e lança qui no
 sia emplomada e capell de ferro e dues ma
 ces e dues spases e no haura agullo en ne/
 guna deles maces ne sera plegadiga ne me/
 tra armes qui bagē virtut ne nomina ne pe
 dra preciosa ne breu ne sucra no portare
 blanch ne candi si deus me ajut en aquesta
 batalla per aquestos sancts quatre euāgelis
 e per aquest sanct altar. Empero si aquell
 qui jura es aquí faent la batalla per altres:
 deu dir axí: yo aytal dich que ço de que ay
 tal ha reptat aytal caualler es veritat e yo
 p ell menar ho he a aquest caualler: e puy
 diga totes les altres coses axicom damunt
 son ya dites. E aqui mateix aquell qui
 es reptat deu dir: yo aytal dich que allo de
 que aytal caualler ma reptat no es veritat
 e yo menar liu heze puy diga les altres co
 ses qui damūt son dites en persona del rep
 tador. E sis combat per altre deu dir axí:
 yo aytal jur que daço que aytal caualler ha
 reptat n'aytal no es veritat e yo menar liu

lo senescal
 per girar
 lo camp

amir que
 de d'armes
 a jura no

he per ell. E puy diga totes les altres co/
 ses que dites son damūt en persona del rep
 tador. Empero si algun en lo regne da/
 rago en special sera reptat de trencamēt de
 treues feyt no per si mas per altre per qui
 aquell reptat hagues d'ads treues: pot a pō
 aquelles paraules en ques diu no es veri/
 tat posar axí aço que yo sapia segons ques
 conten en la constitucio. Lū inter nostros
 milites: feta per lo senyor rey en. P. quart
 qui d'el present. P. qui huy regna qui es any
 de nostre senyor. mil. ccc. lxxxv.

Capitol. ccc. xxvi. Com deuē
 entrar en lo camp.

f Els los sacraments

segons que dit es lo rey o son
 senescal trameta dos bons ho/
 mes e leyalls a cascun dels dits cauallers
 qui sien a lur guarnir nozemenys jurē que
 sobre lur guarnir obfuarā be e leyalment e
 attendran que los dits batallers nos puxē
 guarnir ne mes armes metre sino segons
 que damunt es dit e per ells es stat jurat: e
 deuen guardar que en les testeres dels ca/
 ualls ne en sobre senyalls ne en les cuber/
 tes no posen pells de esquiroles ne daltres
 besties ne altres coses: ney posen alguns
 spaventaylls perque los caualls se espaoz/
 vissen axí que nos volguessen acostar. Al
 bans del dia dela batalla e aximateix en a/
 quell mateix dia lo senescal faça cridar que
 negū caualler ne qual se vol persona estran
 ya o dela terra cauallch cauall ne roçi cone
 dor: ne portē armes ala batalla ne al camp
 ne les hi tinguen: e qui fara lo contrari sia
 pres e pda les armes e lo cauall o roçi qui
 caualcara. faças encara crida quel hoste de
 cascun estrany retinga dins sa casa los ca/
 ualls e los roçins e les arries d'ls estranyo
 qui ab ells albergarā e les tinguen sota tã/
 cadura. Entorn lo camp prop los pals
 vaja lo senescal mentre la batalla se fara ab
 Cinquanta homēs a cauall e ab armes per
 guardar lo camp: tots los altres homens a
 pen ab lurs armes stiguen apres lo senescal
 e aquells qui ab ell yran armats: e roman
 gua spay entre los homens a peu armats e
 los pals ptal que lo senescal e aquells qui
 ab ell hiran a cauall pufquen anar en torn
 lo camp: e apres los homēs de peu armats
 stiguen tots los homens priuats e estrāys

m

qui caualquen e encara tots aquells qui a /
 q̄ son a peu sens armes. Quando los batal
 lers deura entrar en lo câp: a cascū cap del
 dit camp s̄tiga vna crida qui fortment e soy
 uin crit que negun mētre durara la batalla
 no gos fer negū senyal de fet ne de paraula
 ne ab ma ne ab res. E qui fara lo contrari
 sia pres aquí mateix per lo senescal e per a
 quelle armats qui guarden lo camp ab lo
 senescal e sia punit a coneguda del p̄ncep
 e negu no gos p̄dre a altre sino lo senescal
 e aquells qui serā ab ell armats pertal que
 no si puxa moure brogit. E qui fara lo con
 trari sia pres per lo senescal e sia punit a co
 neguda del p̄ncep. Daja lo p̄ncep dotze
 leyals homens e notables qui sien los feels
 e scoltes qui sien al camp abans que los ba
 tallers vingū e reebē los batallers ala por
 ta del camp e s̄tiguen dins lo camp menys
 d'armes tro que la batalla sia acabada. Lo
 reprat empo dū entrar primer al camp los
 vns dels feels tinguen la vn dels batallers
 els altres tinguē laltre: e partesquen lo sol
 equalment axi que vinga a cascun pertal
 manera que no don mes ala vn en la cara
 que al altre. E lo sol axi partit posen la vn
 en dret del altre e enans quel lexē anar los
 feels demanen a aquell que tindran cascū
 si caualquē ben ne si son arreats: e si querē
 beure donen los en. E si la vn ne vol e lal
 tre non vol donen ne a aquell quin vol. A
 pres vn dels feels men vn dels batallers al
 mig del camp e altre feel laltre bataller a
 qui mateix o si son molts batallers baja cas
 cū son feel quil men e puys lexen los anar
 e combaten se en nom de deu.

Capitol. ccc. xxvii. Quels de
 uen ter los feels atencents a lur combatre.

Aquits axi los batal
 lers a cascu dls cantōs del camp
 se posen tres feels p̄r scoltas les
 paraules que los batallers diran e si la ba
 talla se streny en alcū câto del camp acostē
 si los altres feels per boir ço que diran per
 tal que mls se puxa prouar lur dit si con
 trast si mouia. E si la batalla nos venç lo
 primer dia al vespre quando lo sol se pōra
 partesquen los feels del camp e scriuen en
 qual loch stauen cascū dels batallers ne cō
 stauen ne quātes armes tenien ne quals ne
 com les tenien ne si negunes armes sabien

en bon
 y feell

en lo camp e scriuen en qual loch del camp
 sabien ne cō en guisa que si l'endema hi han
 a tomar axi que no sien en de mig posats o
 auenguts que los tornen en aquell loch del
 camp e en aquella hora com stauen la hora
 que los partiren axi elle com los caualls e
 tornen les armes qui al camp sabien en a
 quell loch e axicō stauen. Los feels ḡrē
 los cauallers d̄l câp ensemps e la vna parti
 da dells menē sen la vn bataller a vna casa
 e la altra partida a altra casa en guisa que
 la vn bataller no puxa veure laltre al des
 guarnir ne los caualls ne apres no puseba
 saber ne veen la vn cō va al altre pertal que
 si la vn era pus adobat quel altre o son ca
 uall laltre no venoria tant volenter ala a
 uinenga si se parlaua. Los feels pensen
 equalment de menjar e de beure dels cauall
 lers e dels caualls tro al matí que hom los
 torn al camp e no pensen dles naffres dells
 ne dels caualls a curar e guarden se de par
 lar a ells ne de portar paraules sots pena
 dela promesa. Axicō equalment e ensemps
 los traqueren del camp axi ensemps los hi
 tornē els posen en aquell mateix loch e axi
 cō los trobaren com los partiren: e axi ho
 facē tots dies tro que la batalla sia cōplida

Capitol. ccc. xxviii. Qui posa
 que los deu esser seruat: ne a que es tengut
 la vn al altre.

I algun dels batal
 lers toira o emblaza les armes
 al altre e les gitara fora les bar
 reres del camp: aquelles armes axi foragi
 tades noy deuen pus tomar. Si a algun
 bataller cayē armes o laltre les li fara cau
 re part les barreis d̄l câp: aquelles armes
 no pot cobrar ne la vn ne laltre. Si alcū
 dls batallers fitēt o colpejāt si ten les armes
 passa pt les barreres alguna part deles ar
 mes que tēora ja p̄ ago no dū p̄dre negunes
 armes que t̄nga ne aquella part que passa
 ra part les barreis: car ell tenia les armes
 lauors ben era senyor. Si braç o cap o al
 gun membre dels cōbatents exira part les
 barreres no li tolga hom ago nel empatxa
 bō puys que tot son cors no es fora lo câp.

Lo reprat deu tenir camp per tres dies
 segons stil de spanya: goes del sol exit ent: o
 que lo sol se pona e no pus. E si entre a
 questi tres dies lo reprat: far a dir al rep

Loze
 deni
 y nes
 camp

rat que es vençut o ques reta a qualqz orde a boyda dels feals ol fara exir del camp ol auçura al camp lo reptat es jutjat per vençut e lo reptador deu acõseguir son plet ço es allo perque son fet lo reptamēt/e li deu esser satisfet lo dan que haura pres en la batalla:sis vol per nafres e per metges:com per perdimēt de bens. El reptat si viu deu li remetre tot mal que p aço baja pres o sino viu deuen ho fer los seus. E si lo reptat se pora saluar al camp per tres dies axi que no hischa ol camp ney sera mort ne vençut:lauors aguayt ço perque era reptat e deu esser desreptat dauant lo rey:e li deu esser satisfet de totes les messions que per rao del reptament e dela batalla ha fetes:e li du esser esmenat tot dan e mal que per la batalla en nafres en armes o en bestia o p qualqz altra via baja rebut a coneguda ol princep:e li deu esser lexat tota nafra e mal que fet baja al reptador per rao ola dita batalla.

Capitol.ccc.xxix. Ques deu fer del vençut de habia.

I lo reptat de habia es vçut e la habia es daquello qui son tan grans que esmenar nos poden:axicom es auçure son senyor/e lo fill ledñe d son senyor/ o jau carnalmēt ab la muller d son senyor/o li tolra son castell e no li retra sens penyora/ o li fara tal mal que no li puschba esmenar: aytal romā ja bare a empertostemps e null hō nol gos sofferir. Mltals bañs e traydozs son gitats de pau e de treua en arago. E si per son senyor ne sera reptat e cõengut dalcū dls dits casos: deu venir en ma daquell senyor ab totes aquelles coses que p lo dit senyor haura haudes a fer ne sa volētate: e aytal es tengut per vençut si per aquella manera li es esdeuengut: com damunt hauem dit del vençut al camp. Si hom de paratge sens deseximēt ha mort altre hom de paratge/ol ha nafrat/o pres/o ha comes altre greu cri ab traycio/o en treues:en aytal ha loch axi mateix ço que dit es del hom bare: car pot esser condēnat e punit a conexença del princep. Deles altres habies e males obres quis poden esmenar ferm lom d diet a son senyor segons costuma dela terra on sera e sia li fet segons diet e bona costuma. Hō

bandejat si es reptat de serdeu segurament venir ala presència del princep per excusar sa fe. Sots aquesta segurtat anauen antigament solament cavallers e aquells qui van ab dona muller d cauallez: si dõchs no exē bares o traydozs manifestes. Fer execucions de cascunes penes:no es comanat a negun official de senyor: sino solament en los següets segõs antiga manera d princeps:çoses fer justicia d homeyers d adulteris d metzi ners de ladres de robadors de bares e daltres homēs qui facen aquella:daquells axi com los sera vist trencar peus e mans tenir presos en carçe lonch de temps e penjar.

Capitol.ccc.xxx. Ques feya antigamēt daytals cõbatets

Altres parts del mon ne antigament los grans princeps no habien tan gran puges daquello qui hanien a entrar en camp clos car bastaua los que faessen lo camp segur e be endreçat en tot ço quey fos necessari. E puy nos curauen deles altres a gudees e primees damunt dites car puy los reptaments fossen fets e fermats les parts podien batallar sens midar contrasembles e ab quines armes se volien e a peu o a caual o alsicuns a peu e altres a caual axicõ se volien ney stauē james sino per vna matina da o almes per vn jorn. E la rao per quey fabiē axi si era car dyen ellos puy que aytal batalla se fa per ensenyar la veritat axi la ensenyara nostre senyor ab aquestes armes cõ ab aquelles.e axi ab vn basto/cõ ab vna spada:axicõ feu de dauid e de golias e axi en vna matina da com en tres dies per que puy aytal fet es tot posat en la ma de deu e en fauor de justicia basta que lom faga ço que en si es: e per consequēt totes altres primees son superflues. Segonamēt feyen aytal rao:diu la scriptura eccl. quarto axi. Certare viriliter p iusticia et deus p te expugnabit inimicos tuos.E vol dir axi batalla tu vigorosamēt pro justicia e deus per tu vçgera los enemichs: si donchs deus es aquell qui fa la venço p aquell qui batalla per justicia axis haura victoria ab vnes armes com ab altres. E aquesta appar que son la intencio d dauid quando pugna ab lo philisteu car puy que ell viu que p justicia pugnaua mes ama batallar ab basto e sens

f.ij.

armes que ab coltell e ab armes. Tercera ment deyen ella axi: o aytal batallar pffita sens dupte a ensenyar la veritat / o no: sino donchs debades se fa: si profita donchs axi be profitara ab aquelles armes com ab aquestes e en vna hora cō en mil. Quarta ment deye ell axi: no solament sia justicia en jurjar dretament: ans encara requer que sia feta spatxadament: donchs quey cal fer tan grā proces com dit es damūt puyx que de present se pot ensenyar si les batalles se fan prestament sens tota solempnitat o almenys sens tan gran cō aquella qui es dita

Quintament car aytal proces axi lonch aprōta grans carrecs a les parts e grans messios e encē moltes mes gērs afer molts d' mala. Per rao d' aqo anastasi emperador d' roma dien que quando vn caualler reptaua altre de fe: sens tota altra dilacio los feya luytar dauant si en la sua cambra en loch d' batalla: e daua lo plet a aquell qui luytaua tres vegades al altre. Legim aximateix de Justino emperador de roma que si al cun reptas altre de fe: tantost los feya armar dauant si al millo: que podia: e aximateix los feya cōbatre de qual era la veritat. Diu se encara que leopardus rey de craconia quando hauia a atorjar aytals batalles hauian gran d' splac e deya deus vos perdo car yo consentent aqo be a consentir grā peccat: mas pertal que no vingau volētezos a fer aytals batalles yo null que lo vençut prena mort tantost sens tota misericordia: e lauors sos cauallers no gosauē fer aytals reptaments.

Capitol. ccc. xxxi. Qui posa
doctrines de mennon sobre los cōbatents en camp clos.

Ennon prous e valēt
caualler princep de Capadocia si compos vn notable tractat de aquesta materia: en lo qual posa les següents doctrines entre moltes altres quen dix. La primera que comunament reptador no venç: e ja sia que la rabo daque/ sta cosa segons que ell dix se dega referuar a sol deu: empero en qo que a nos appar deya que si podien assignar les següents raons. La primera car feya mester al reptador que ell se abandonas es posas a molts maiors perilla que lo reptat: car cō

lo reptat solament se baja a defendre als colps d' el reptador: coue que lo reptador ha afer diuerses actes e ha a hauez diuerses pēfaments amagats al reptat per los quals lo puxa sobrar: e ell faent aytals actes per força fa a descobrir: e proueguent sa mes a ariscar e a esser ferit que no lo reptat. La segona si es car no cal al reptat moure dun loch car basta li que solamēt se gir al reptador vinent contra ell: mas al reptador coue anar a totes parts circuent lo e assasant lo ara per vna via ara per altra: e proueguent a dos passos del reptat na a anar lo reptador vint o trētard ques segueix que ell se la ga es tol la ppa força d' molt abā: es posa a perill de esser foptosament sobrat per defalliment de la força. La terça car lo reptador ha mester atres tās mes auisaments e mes seny e mes força que lo reptat e mes industria. Si penseu ell a que es tengut de fer e de dir e d' pensar continuament estant en lo camp: per la qual cosa li crex la ratxa e la set: e cō quasi james no tropia hom ne/ gū aytal qui axi sia auisat en totes coses: p tal comunamēt se diu que lo reptador fort fart opten la batalla ans comunament es vençut. La segona doctrina principal de mennon si es sobre les mesures del spay del camp: car aqo es fort necessari d' saber a cas cun dels batallers per esquinar treball en lux anar e per esquinar de perdre la força e per no laçar se massa. Per rao d' aqo es necessari a aquell qui la força vol cōseruar d' no anar molt deça ne de lla ne d' molt bas car mas moures poch e lauors a spay e ab seny e pertal solamēt que son anar puxa pfitar a la entencio per rao d' aqo guart caldr e pens que lo reptat solamēt a anar sia volē

E si lo reptador ve contra ell que basta li que li hisca a camí per dos passos: e lo reptador anant deça e d' lla e en anāt de angle en angle del camp va mes e treballa mes quel altre qui solamēt e almes ha a venir al mig. E lo reptador ha aguarzar que faça colp e que no sia ferit: mas basta al reptat que guart simateix p guisa que no sia ferit e que pas lo temps donant espasa defenent o surgent queucom o scapant. lo reptador ha a pensar que puxa sobre tota la astucia e força d' el reptat: la qual cosa es de gran affany e de gran ansia e cōgoxa de cor e treball: cō pertencitura lo reptat sapia e puxa mes que

Lo reptador
cal m

James
industria
força
d' or

Saber
messa
camp

reptador

emperador

ey

ennon
d' or

lo reptador
raons

ja de fer
menc

lo reptador. La terça doctrina ó menõ
 fõ sobre lo caure car sobriamamēt fa mester
 al caualler que sia ben auisat que no cayga
 car siu fa ell es perout cõ romãga en terra
 tot ligat e tancat dins el scut e ses corregees
 en que te lo braç sinistre empatrat emperõ
 si per d'astre cau baja ya en sos assajamēts
 presa manera de leuar se prestament o sino
 pot:faça almēys que lo cauall li sia p mur
 ans que lo seu contrari lo pura ferit pertal
 quãd james no deu lexar les regnes del ca
 uall. La terça doctrina daquest es que si
 amdos los batallants son a peu que cascu
 se deu guardar que laltre no li metra lo gla
 ui o lança entre les cames o nol li ferm alt
 al col que axi nol faça caure. Emgo en cas
 que de fet la vn tinga lo glaui entre les ca
 mes tantost ab lo peu dret li do gran colp e
 salt dela part contraria axi ques deslacha
 dl dit glaui. La quarta es que jatsia que
 entre aytals no pura esser bonament luyta
 enquant nos poden be acostar per rao del
 asberch dela vn qui nos pot be'fajar ab lo
 altre empero aquell qui la vol squiuar ros
 tēps gir lescut e la part sinistra enuers lal
 tre: e si laltre se acostia/sirel ab la ma dreta
 ab lãga o ab espasa o ab estoch o ab daga o
 ab aço que tigare guart se que laltre fenyēt
 acostament no li vinga e no li falt soptosa
 ment dtras:car en special deu attendre tot
 aricom combatēt que no sia esuabit detras
 car lauors nos pot be defendre ne aqui no
 es tan be guarnit cõ dauant. E laltre li pot
 segar les siuelles de sos guarniments el pot
 soptosament quasi desguarnir. La quinta
 es es que si alcun ha nafrat laltre e la nafra
 sagna molt pēsar pot aquell qui romã sens
 nafra e maiorment si lo reptador es aquell
 qui es nafrat/ lauors pot pensar lo reptat
 que lo reptador enten e vol cuytar de finir
 sa batalla: pertal que perdet sanch no pōa
 sa forçaz e que lauors lo nafrat enten a fer
 vltra poder es enten a abãdonar molt mes
 que no faera sino sos nafrat. E pertal la
 uors lo reptat o aquell qui es nafrat du pē
 sar solament cõ pōza scapar al esuabiment
 del altre e al seu abandonament. Nota
 aci que pōsa lo gran caualler Saluany que
 quando son molts qui en camp clos entren
 tants p tãts:que lauors la part que vol ab
 estudi vengre ne deu dels molts alsçus con
 sellar quis referuen de ferir ardentmēt per

unt de

apatrat
 si camē
 u dem
 ut

cor de pte
 luyta

deu la
 la

de
 any

Sippena

tal que quando los contraris serã laços vñ
 guen freschs los reservats e desconfisquen
 los altres. si dius quãts sen reservarã dich
 te que aço sa posar en arbitre dels regents
 aquella multitut quin deuē reservar segõs
 la multitut que ells son mes o menys.

Capitol. ccc. xxxii. Consell de
 guillem rey de cicilia sobre aytal combatre
 en camp clos.

Guillem rey de cicilia
 consultat per lo princep de cala
 bria cõ se hauria en lo camp clos
 en lo qual dũa entrar ab lo duch d tarçto:
 respos sots los següents documēts. Lo
 primer si son que bagues lo cor ferm e fort
 entant que ya vingues acordat d vengre o
 de moxir nes espantas de res quis pogues
 seguir. Segonament que sonin se assajas
 ab altre ans que entras al camp car los af
 sajaments ensenyen a hom grans punts e
 fort amagats en los fets deles armes.
 Lo terç quel auisament sia gran en ço que
 hom ha ja assajat que nos partescba dela
 memoria enquant pot valer al hom apres
 quel bull dl hom sia prest a guardar a tota
 part e maiorment a defendre: e apres a of
 fendre e sia axi que la ma sia presta a seguir
 lull en defendre e en offendre. Lo quart
 es quel hom assajant simateix haja certenit
 tat e experiencia d sa forçza quanta es e que
 james en lo camp no la vulla tota despēdre
 sino quando veu que li es necessari e no pot
 pus: o que si la despen que es cert que dara
 si a tot son fet. Lo quint es que sabes p
 cert que a cauall james batalla aytal nos
 pot ferir: e aço pertal/ car lo reptat no pot
 forçar al reptat de juntar e lo reptat se pot
 defenent se guardar del reptat car no es ne
 guna minua al reptat scapar per quina que
 via al reptat. Lo sisen si es que si lo cauall
 ler vol denallar del cauall dauant laltre o
 stant li apres: du fer per guisa que denallat
 no sia ferit ne esuabit per laltre: car lo da
 uallar en aytal pas es fort perillos. E
 pertal consellaua lo dit rey que qui vol axi
 denallar e es empatrat per presència d son
 enemich que aquell qui vol denallar du fer
 apparets quel vulla esuabit e deu li trame
 tre sa lança o sa spasa o quencom quil faça
 luyar e cobrir se la cara. E lauors aquell
 qui axi esuabeix deu soptosament denallar
 l. iij.

ri
 a

com
 nay

e prestament guardât primer que no sia tra
uat ab los sperons en res. Lo seten que
si es cas que laltre sia primer deuallat e li
vinga dauât ab la lâça o ab lo glaui aquell
qui es a cauall deu ymaginar la distàcia da
quell qui ve cõtra ellze com veu que aquell
ve ab lo glaui o ab la lança estesa contra ell
si aquell ve a espau e lo caualcâr li õu exir a
cami a espau: si ve corret ischa li a camí cor
rent axi po que segõs son bon iuy ans quel
glaui lo puxa tocar per dos grãs passos lo
caualler baja soprofament girat lo cauall
enuers aquella part õl camp on ell ha mes
spay de cõtornar sinmateix ab lo cauall e sia
axi que al colp que aquell altre gira lo gla/
ui contra ell axi lo caualler se gir contra ell
e faça semblât tota vegada a aço que dit es
fins que aquell qui te lo glaui sia ben laçe
quando lo veura ben laçe lauors lo pot esua/
bir girât lo cauall enuers ell ãs que aquell
baja de tot girat lo glaui e aqui lo pot ferir
axicom se vol. Lo huyten es que si la vn
te laltre p les spatles goes que li sia detras
amantimêt: lauors aquell qui es detras pot
ferir lo dauant axicom se vol: si donchs a/
quell qui es dauant soprofament no gira lo
cauall ala part cõtaria e que la gira aquel
la sia axi rodona que ell prena per les spat
les aquell qui y tenia a ell o almenys que li
scap es luy dell e li vinga cara per cara.
Deu empero aci guardar e attendre aquell
qui axis gira ques tinga be e que punça lo
cauall poderofament car aytal girada ha
queucom de perill si donchs lom no es be
encaualcat. ãu encara attẽdre que ãs ques
gir ques meta la correja del scut deius lo
braç esquerre axicõ comunament sia deius
en altra manera en la girada girat sia lescut
tot sobre les spatles e romandria puyã ab
tot lo cors descubert. Lo noue es que si
amdos son deuallats a terra que aqui deus
recorret ales següents quatre coses goes a
grima e a luyta o a defensio de luyta e a bẽ
guardar les armes. Primerament deu
e pot recorret a grima defenent se e esuaçt
al altre. Segonamêt a luyta sin sap cor
uinentmêt e sap que ha mes força e mes in
dustria quel altre ab quís cõbat. Tercer
ment a defensio de luyta e aço es necessari
quando lom nos sent bastant per luytar ab
laltre perque en cas quel altre tingã hom o
vulla hom abraçar per luytar lauors hom

aquane

luyta
primera

luyta

defensa
de luyta

li deu soprofamêt gitar les mans entrecro/
ades sobre la bocha empenyent li deius lo
nas tot lo cap vers les spatles refubinat lo
li detras ab tot son poder e aço tol tota la
força al luytant. Quartamêt fa mester
que hom quart be ses armes goes que no li
sien toltes ne sofreres per lo aduersari ne
ell mateix no les despens ne les trench sens
gran necessitat. Lo deen punt es que sit
sents nafrat e a altre remey no pots recora/
rer: que ti poses terra prima: car la terra
streny la nafra/ o pots la nafra banyar ab
ta vrina mateixa. Es ver que es permies se/
gons sur de spanya als batallants axi que
porten molt coto dins les braques pertal
que si uolen vrinar que vrinen dins ses bra
ques: car aqui dauât tâta gent noy ha loch
de vrinar. Dorefinemys se permet aço pertal
ques puxen posar õl coto cõpirat sobre les
nafres. Remey si dona altre aytal goes
que hom port vnguent restrictiu ja estes en
bena o en drap faytic e quel port amagada
ment e quel se pos sobre la nafra tantost cõ
se puxa: e pot se portar deius lo ruxal dela
calça o entre la calça de malla e la calça de
lana/ o en altres diuersos lochs. Lõse si
son que si lo caualler cau: que esquin sobre
tot õ star de sobines car laltre li pot lauors
esuabir la cara e li pot almenys gitar terra
pels bulles e axi encegar lo de tots punts.
Perque si cau e laltre li ve star deius: faça
son poder õ girar se que stiga borauallons
goes girant la cara enuers la terra: car la/
uors pot estrebar ab mans e ab genolle en
terra leuant se alt: Mas deu lauors aquell
qui axis leua attendre molt que no sia ferit
detras ab punxada per les bragues amõt.

Lo dorze si es que si est õuallat o caygut
per qualqz manera e veus que ton cõtari
ve a cauall contra tu: lauors fet mur õ ton
cauall e atraconat en vn corn del camp t/
rât hi lo cauall per les regnes gallat e sop
tofamêt mit la spasa per les dues correjes
que liguẽ les cames del cauall ab les cureas
e son dos neruis grossets los quals presta/
mêt tallats tantost lo cauall dona dãques
per terra: e lauors pots gitar deça o de lla
de qual part te vullas e ten pots fer mur le
xant vn poch portel entre lo cauall e lo pa
lench e muralla del camp: lo qual portel
pots defendre stant contra ton enemich ab
lo glaui o ab lança contra lo cauall: car ja

mas

quart
part

Remet
ancas

mes lo cauall no ira contra lo glaui malos
ment si ja es stat feixt per lo moaro. Los
altres documēts que lo dit rey guillem do
na al dit duch son ja tocats damūt: perque
nols cal ipetir: e en aço es termenat lo trac
tat dela batalla del camp clos.

Capitol. ccc. xxxiii. Qui trac ta d̄ batalla per mar: e primerament deles cauteles que si deuen tenir.

a **Pres que hauē dit
dela terça specia**
de batalla ques appella per
sonal: e feta en cam clos: re

sta que digam dela quarta specia: ques ap
pella naual e de mar. E açi bauem a veure
algus punts. Lo primer es que batalles
de mar se fan comunament ab dues mane
res de vexells. La primera es ab naus: axi
cō en lo oceano vers ponēt del stret d̄ gibal
tar fins en dacia e fins en noruega passant
per portugal: e per viscaya: e per gascūya:
e per bretanya: fins en flanders: e en angle
terra. Aquestes naus son poques e fortes e
mes aptes p̄ batallar que p̄ portar cariches
jastia que a tot fuequen. La segona ma
nera de vexells per batallar en mar es ap
pellada galea: e ab aquesta vexello se fā les
batalles en la mar mediterranea: qui dura
de lonch del dit estreit de gibraltar fins en ar
menia: e dample de ytalia fins en egipte. A
quests vexells enquant son lonchs e estrets
requeren que en temps d̄ tempestat que ab
cordes sien he ligats per molts lorchs: p̄tal
que puxen soffrir los grans colps dela ay
gua dela mar e la sua tempestat. Deus açi
taber que ensenyaren nos los grans mari
ners grechs e troyans antics de batallar
en mar e per vençre los enemichs de recoz
rer a dinezes arts e maneres. La prime
ra si es que tostemps guarts que vigues al
enemich a sobre v̄t: car lauors li fas molt
soberch effōzāt li son vexell. La segona
que hō haja molts vexellets poquets de fu
sta o de terra e quels v̄mple hō de stopa me
sclada ab pega e soffre e resina e oli: e puy
deu hō metre foc en aytals vexellets: e dū
los hom gitar spesses e molts dins los ve
xells dels enemichs: e lauors soptofament

soptat: los axi de batalla que no basen t̄ps
d̄ apagar los: e lauors lo vexell aquell se t̄z
ca e scampant la pega fusa lo foc se sc̄pa
es pren de cōtinent ala nau o al vexell dels
enemichs si no es q̄ t̄rost ho aparib. La
terça es hauer moltes bombardes e pove
roses balestes de leua qui troquen los con
traris vexells els meten a fons e colpegen
los contraris. La quarta es venir ama
gat e soptat e vigoros: e aço pot hom fer a
magant se en qualqs cala: e quans laltre
passa donar li soptofament d̄sus. La v.
es senyent se fugir e axi engolfar se e quā
los contraris cuyden lom p̄seguir d̄ret que
de nits lom qui fug p̄na volta al loch don
era partit: e lauors mentre que aquells al
tres lo cerquē el pot fer ques vol en lo port
don es partit fugent. La sisena es enseny
ar de luy falses senyeres: e aço deus fer
quans te veus poderos p̄tra los enemichs
e de te lauors plega: ab tos vexells sin bas
molts per guisa que no apparegua la mol
titud: quans seran prop quasi quilis va a sa
ludar o a cōpanyar: seny lux lengua o la se
senyer a altre qui la sapia e quans serā p̄p
esuabeix los. La setena es fer secretamēt
sos affers axicō si entens a correr en barbe
ria da veu que vas en flāders o en xipre en
guisa que aquells cōtra qui entens a venir
no sapien res fins quet vegent. La buyte
na es que tostemps batallant empenyes tō
vexell enuers lo p̄gon dela mar: e empen
yes aytant com puxes lo vexell d̄ls contra
ris enuers la terra: car gran auantatge ha
a empenyer aquell qui es de part del golf e
aquell altre vltra aço encontre perill d̄ ferir
en terra. La nouena es que al arbte prin
cipal deu hō ligar vna bona biga que a ma
nera d̄ buço haja los caps ferrats e deu axi
star ligat al arbte ques puxa leuar e barar
e oposar contra lo vexell d̄ls contraris p̄
tal guisa quel tira o burçant o empenyēt lo
o per manera de martell calant lo sobre lo
dit vexell ab corda tirant lo dela part on ve
lo vexell cōtrari e cōtra los seus marineros

La deena es hauer copia de sagetes am
ples qui tiren contra la vela dels enemichs
p̄tal que lo vent ne pas e no puxen tant
fort nauegar ne fugir ne scapar. E podē
auegades encendre al foc lo ferro dela sa
geta e posar hi soffre p̄tal que encena la
vela quāo sera tocada d̄l dit foc e d̄l soffre

f. iiii.

**Capitol. ccc. xxxiii. Qui con
fella sobre batalla quis fa ab galeres.**

Rfaxat famos corsari
ri en libia en tēps de onacer rey
grā bataller en estols de mar si

yoat
ies

posa les següents maneres de combatre en
mar. **E** primerament si galeres combatē
a forta naus e altes e be apparellades: dix
que deuē meti foc a vna galea la pus vella
o a lurs batens e encendre los dits batens
e encesos quels arosten ala nau ab cordes
vna galea remant deça e altra de lla: deya
encara que quādo moltes galees volen pen/
dre a moltes naus tostempo deuen pendre
primeramēt la pus pochā car ab la pus po
cha e ab ajuda de lurs galeres pot hom ab
ans pēdre les naus maiors. **D**egonamēt
ensenya que tot vexell p poch que fos quis
temes de enemichs portas encastellament
faytis e qui tātoſt sia apparellat e acunçat
e a punt e ple d'armes axicō b grās cāteres
e de vexellers plens d'aygua axicom dolles
per no carregar lo vexell massa e aquells
trametre dalt cōtra los enemichs bax car
aytant mal los fan per lo pes que han grā
dela aygua cō si eren pedres. **T**ercament
ensenya trametre cōtra los enemichs oïles
plenes de serps e de tota mala cuqua xerri/
nosa quis pura hauer car spanten als ene/
michs els noen molt quand se scampen per
la nau. **Q**uartamēt dix que deu hom fer
son poder de tallar les cordes dela vela als
contraris e pot se fer ab ferro corbat e tal/
lant axicom a falç ja fet per aço e les cordes
tallades dila vela lauors nos poden moure

Quintament dix aquest que deu hō por/
tar ganxos de ferro grans e poderosos ab
que rete hō lo vexell contrari os ensienella
hō ab ell per guisa que no pura fugir. **S**i
senament deu hom gitar ço dix contra los
enemichs vexells de calç viua pulverizada
quils do pels bulls ptal que nos vegem cō/
batre o que sis mouen axi ab los bulls tan
cats e endolorats per la cuxura dela calç vi
ua que caen en laygua. **S**etenament en/
senya que hom haja vexells plens de sabo e
que los git en aquells lochs per los quals
los mariners van defenents la nau: pertal
que fermant aqui los peus alisen en lo sabo
e caen en la mar. **D**uytenament dix que
deu hom hauer homens qui sapien retentir

lalande de jus aygua p bona stona: e detras
lo vexell saltan en la mar ab vna bona bar/
rina e faça bī molts forats de jus en lo freu
qui es entre la proa e la sentina: car aquis
pot menys conerter lo forat cō tostempo a/
quest freu sia ple de roba e lauors laygua a
xi entrant fa perir lo vexell e negar los ho/
mēs car axi son pres lo príncep dela mozea
carles qui puyson rey de napols e aço p
en roger de loria almirall del rey en .**M**.
darago lauors regnant e son pres dauant
napols e dauāt carles rey son pare mateix

Ex on
zagu

Douenamēt deuē se los vexells en mar
ajudar e hauer moltes pedres e agullons
punxans e al cap en plomats que hom gita
als enemichs p offendre e per molestar los
e per empatxar lur cōbatiment e inuasio.

Deenament dix que al colp que lo vexell
se veu en perill de batalla tātoſt deu dieçar
gabia e gates si pot e daquí cōbatre fort lē/
emich. **D**euen encara per la vora del vexell
star certs homens qui no bagen altre offici
sino tenir bstralls e daylo per tallar pūys
e peus e caps daquells qui veurā saltar en
lur vexell.

**Capitol. ccc. xxxv. Quines fo
ren les cauteles de palomides que seruaua
en batalles per mar.**

Palomides assenyalat
corsari del rey allogart de xipre
si tenia les cauteles següents en

no.
cam
pals

son batallar en la mar. **L**a pñmera si era
que tenia en son vexell b cors tostempo leo
parts aucats ja a mordre aquells dels qñs
hō los scya senyal: e al colp que ell daua ba
talla soltraua los leopardes e ametiels als en
emichs e decōtinent quels leopardes los ha
uien morduts: venich totes quantes rates
hauia en lo vexell dels enemichs e dls lurs
propis e saltauen en laltre vexell e robien
tots aquells q eren stats morduts p los leo
parts e axi fortment los mordien que nols
lexanē fins quels hauien morts. **P**osa la
martiniana sots lo decret de henrich lo qrt
emperador de roma qui regna en lany de
nostre senyor. **M**.lvij. que en alcunes ter/
res on ha leopardes es axi que si mordien a
negun aytantost se ajusten les rates contra
aquell qui tāt lo rozeguen fins que mor e a
xi viu aquí quen ha pres a dos grans seny/
ors que recōpta aquí mateix. **L**a segona

si era en ses terracèta e al exir en terra e dya que lo maior perill quel hom de mar ha al mon si es exir a terra e aço pertal quât ala si spera a girar les spatles goes recullent se e tornât sen a son vexell e deya que lo girar d' spatles fa lo cor esmayar e posa lom a triquet davant sos enemichs e feya aytal rao deya ell sil hom darmes qui es en terra e el uabeix les barreïrs d' loch assetjat o d' qual que altre fortalici quasi tostemps sen torna guanyat e nafirat o ferit legament e tots temps p'z mes mal que no fa: e aço per lo auatage que han aquells del loch: e pertal quant los esuabidors ala si han a girar les spatles. quant mes d'ochs deya aquest lom de mar se esmaya quando se veu en la terra esuabit com no sapia res que pertâga al batallar en terra: e p'ca que ala si haura a girar les spatles a aquells qui saben fetes darmes e qui en p'nt lauran nafirat o pres o esuabit. Per rao d'aço donaua ell aytal cõfell als mariners quâd fan terracenia çoes que al colp que sent' los aduersaris ols se veen acostar sino los son soberchs que tantost se ajusten entemps es lexen capdellar a aquell qui mes sap en esta materia e continuamēt tenent la cara gçada als enemichs e stant cuberts ab lurs scuts tomen atras enuers la mar axi que la meytot dels balesters paren quando los altres desparen per guisa que nos lexen acostar los enemichs e axicom los enemichs aturē per guardar se deles balestes: e que ells lauors tornē atras aytant cõ puxen e axi cubient se e defenent e esuabēt tomen ala mar: ne deuen los mariners spar d' romandie pus en terra p'ys veen los contraris soberchs car los cõtraris cõtinuamēt crexen: e los mariners stât axi no poden crexer e poden continuament aminuar. E spcialment deya aquest deu ascientar e fer son poder aquell qui aytals homens ha a regir: que ells se vullen capdellar es lexen regir per aquell a qui es dat lo regiment car en aço penja quasi tot lur fet. D'oresmenys se deuen guardar de scampar se e de esmayar se per res que vejen ne bojē.

La terça manera o cautela daquest si era que tostemps hauia aytants vexells cõ volia quant mester los hauia: e tenia bi aquesta manera ell ordenaua ab tots quants homens notables dela ylla e ab altres fora la ylla qui posseïssen g'ets de mar que tots tin-

guessen dos corsors de galees apparellats e tostēps la vn en mar e los nobles homens per lo p'fit que lo dit corsari los dana: p' stanen li los dits vexells quando mester los hauia. La manera per quels inclinava a tenir les dites galees era aquesta. Ell primerament los inclinava a voler tenir aytals vexells per aytals raons. Primerament car ell los p'posaua que la galea vn any ab altre se acabalara ab ço que guanyara per la mar. Aps segonament car ell feya tots temps la guerra iusta çoes contra infeels e enemichs. Tercamēt car si lo corsari qui de tots punts paga lo cors d'la galera e les despeses guanya grossament: donchs quât mes hi deu guanyar lo gran senyor qui ha fusta e gent sua a res no cost. Quarta-ment car lo senyor bi pot fer escotar tota aquella gent sua que reeb custodia e benefici per la galea aquella. Quintament car cõ la galea aquella vaja contra los enemichs dela se pot ordenar lo senyor que si acapte per les esgleyes e p' les viles e que les g'ets bi lexen en lurs testaments. Sisenament tostemps que lo senyor vulla armar trobara armadors qui volenter bi ajudaran posant bi del lur per speranza de guany. Setenament car lo senyor per aço ha gran merit enuers deu en fa gran be ala sua anima en fa gran seruey aximateix tenent la axi en d'çgada e maiorment tenent la foto cubert d'is vna pochâ taraçana que costa poch. Lo senyor aximateix nes mes tenuit tots temps e mils fuit siu ha mester axicom dit es e li es a gran honor e fama per tot loch.

Hytenament car per aço ennobleix son loch çoes aquell on sta e on se arma la galea e los homens sen enriqueyran aqui mateix enquât la galea se armara aqui mateix partent e tornant fara aqui mateix entant moltes vegades lany aximateix que lo loch sen poblara millor e pus tost e los homens e la maritima ne fa pus segura e mils guarda e elle ne auïaran mils lurs robes e lurs fruyts: E los homens ne seran milloz mariners els fara corsaris e bons homens e nomenats en mar e molta gent estrâ ya bi v'çora pus souin e pora tot aço seruir sens si en vn cas. E p' aquesta via inclinava aquest los grans senyors a tenir almenys tostēps appellada vna galea e aquest auenga des anprana los tots e portaua los guany

sens mesura. E feya axí que la ajuda e lo peu que los nobles homens feyen en fer e en armar la galea tots los arabalaua dins lany. E per esta manera dién que los nobles de grimaut han tengudes daquí auant quasi tostemp galera o galeres en lo castell ó monech qui es en la ribera ó jenoua. E axí fan de present alguns tirans de cilia. La quarta cautela e manera que a quest tenia si era que tostemp feya terracenia en loch murat e feya a cascú galiot pendre vn puntal ala esquena lo qual puntal era estuabit deus p ques pogues fermar en terra el altre cap era estuabit per lo contrari p ques pogues ferma: al mur e anant enuers lo mur feya que la vn se acostaua ab laltre e los puntals ajustats retien casa dins la q̄l ella soptosament trocauen lo mur ne temir en res qui dalt fos trames e foradat lo mur entraua dins la vila e prenía ho tot: e feya star de fora lo mur guarda qui guardassen que negun del loch no fugís per denunciar ho als altres ó la terra. Lo dit trocamēt de mur feya fer lla on lo mur era massa alt car si fos baix abans lania scalat que trocat

Capitol.ccc. xxxvi. Qui posa consells alsenyalats en aquesta materia segons galgui.

de los galguy

Consellaua lo famos corsari galguinus de pisa a theodorich rey ós romans axicó en senya la historia latina que ell volēt armar per mar tingues les següents doctrines.

La primera si son quel estol bagues p capita hom qui bagues seny natural e vigor de saber be governar e senyorejar a tots q̄nta hi seran. La segona que ell haja compaña quis lex be capdellar e haja mariners elets specialment per a comita e per naujers per a comanar: mas que en special haja bons pilots qui sapien los ports els passos els escuyas daquelles mars on ha a nauegar e qui en temps de fortuna contraria ala via que hō enten a fer sñ aptes a menar los vexells a altres parts en port saluador.

La terça que los vexells sien fornits de mens d'armes sobrecellēts e maiorment de arquers e d balestos qui sapien be la art d tirar: hoc encara de tals qui sapien tirar pedres ab funa e a mantinent. La quarta que ans que lo príncep ptescha ab son estol

de la terra deu saber lo poder dels p̄traris e fer per guisa que lo sia sobre: e aquimateix ordenar que en cas que trobassen soptosa/ mēt lurs enemichs com se aiustarien tãost e quals ferrien primers e quals tendrien la guarda d tras e qui acompayara la galea del príncep e quina manera si tendria. La quinta es que pertal que lo príncep de nito puxa tot son estol menar iustat ne puxa pedre negun vexell ptal baja certe senyals ab tots los seus e specialment de nito que si ell te vn faro que tot hō vaja per orient/ si dos vassen per occident/ si tres a tremontana/ si quatre a mig jorn/ o cō se vulla p altra manera per guisa que tots se entenen. Deuen encara ordenar axí que si p fortuna se poiē e puys se trobauē que en aytal senyal se conerrien e aço pertal que en descuyt no cayguessen en mans de lurs enemichs. E totes les galees e vexells deuen seguir lo vexell d̄l capita qui de dia per senyal deu portar stã/ dant/ e de nits almenys dos faros e cascun d̄ls altres vexells quil seguexen deu portar de nits vn faro ptal que tots se vejen. La sisena que la ordenacio d̄la batalla aquella del capita deu anar al mig e aquella deuen de guardar totes les altres: e deuen atēdre al vent que vingūē als enemichs a sobreuēt e si nauis hi ha lauors es hora que ab veles plenes firen sobre la esquerra de les galeres e vexells dels enemichs maiorment sobre les galeres que stan enfrenellades p guisa que axí vinent ne trenquen qualqs vna e romāguen ells separats e luyats de simatex: e les nauis axí vinents no solament deuen estuahir ab colp d vent ans encara ab pedres e balestes e ab altres armes copiosament.

La setena ans dela batalla se parens alguns galeres qui podē esser mes o menys segons que es la multitud de les galeres de tot lestol: e aquestes galees separades atēnen qual part del stol ha maior mester ajuda e aquí acorreguen quando veuran que fa hora. Ultimeteix cascuna galera haja quatre conestables dos en popa e dos en proa e aquests tinguen. xxv. homēs triats ab vn peno p ajudar lla on faça maior mester en la galea. Los balestos q̄ comunament son xl. en la galera sien partits egualment per les bandes e cascu en son loch. La huyte na es que lo patro stiga a popa e orden que si lo comit mor batallant o era empatrat p

nafra que altre continent tinga son loch, semblant sia fet del timoner pertal que la galea no sia sens comit e sens timoner qui la serua. **M**rimateix si faça puñsio de patro axi que si lo patro moria que no fossen sens patro e axi faça de tots los officials principals. **L**a nouena es que lo patro orden qui stara en proa e al mig fern. **A**xi que negu nos moga de son loch e que lo patro si gua en popa be apanyat: car souin per la gent de popa se cobria la galea ja plena d'enemics: e orden que dos jouens porten viratons als balesters p galera. **L**a decena es que les dues galeres óla guardia tostéps stant guardât qui ve o qui passa pertal que no puxen esser sobrepsos aquells ól stol: ne negun no puxa saber res dells sino ab volūtat lur: e tot vexell qui pas engir han a p sentar al capita. **E** sobiranament deu atêdre cascun stol que si pot prena les galeres dela guardia de sos contraris car aquelles preses ell ha gran auantatge sobre los enemichs de uenir los ósus soptofamêt e sens que ells no sien en res prouebits. **S**il stol se acostia a terra çoes que stiga en port lauors deu tenir ses guardes en terra en vna muntanya o en qualqs loch alt p guisa que puxê veure de luy si ve negun per mar o p terra contra ells. **L**a bonzena es que si de nit lestol fa a moure per trauefsar golf lauors lo capita ans que donen les veles se deu fer acostar tots los vexells qui ab ell han a pasfar e òn los ascientar on vol anar e on vol que arriben si altra cosa los luyana dell.

La dotzena es quel alguatzir d'escuna galea faça obseruar les guaytes acostumades de nits e de dies p galea: e si lo nauyer es diligent de be guardar les boxes en popa e daquell qui les guarda per cosia per guisa que sapien lo temps qui passa quant es en quant van o quâo tornen atras e axi deles altres circūstancies. **L**a tretzena que vinent la galea ala batalla roba de metzê deu esser dada en copia als galiots p guisa que sien be guarnts per lo cors e pel cap e per lo col. **E**mpero patro comit consellers cōpanyons nauyers proers e aquells qui son ab lo patro deuen hauer arnesos ppis e bons. **E** tantost se deu empauesar la popa e ala proa: e dona bom a cascun banch dos pauesos e aquells qui voguen los terçolls enfrenellen e prenê lo paues e fan bella em

pauesada de popa en proa. **E** lauors òn hō fer bona rambada ala porta del mig e altra ala porta del scandalat. **E** lauors per banch des posa hō trenta glauios e vint manayres e pitages e lauors se òn parar la bona bom barda forda e les altres totes. **E** deuen entrar desota alguns qui paren balestes de torn axi com la vna ha ósparat que desparaltra: e sien dades a specials tiradors qui no firen sino en cert loch: e aqueste e altres specials balesters deputats a aço deuen tirar maiorment al timoner e al comit e ala popa on es lo patro e los myllors: car si los qui comanden son morts de continent es perouda la galea. **L**a quatorzena si es que ans que la galera se ajusti ab altra que tu faces per guisa que los contraris sien ja tots guanayats e aço pots fer si cascun ól tens ans ques mesclen tira als contraris pedres sagetes viretons o qualqs cosa que faça fanch o colp mas sobre tot fan colp terrible e spauentât les bombardees e les balesters de tro. **L**a quinzena es que cascuna banda baja son nom e ara en aquest temps solen cathalâs appellat la banda dreta bāda de sancta maria e la esquerra banda de sanct jordi: e aço es axi ordnat ptal que p prestament cascu entena lo loch a que sera appellat quand sia boza o necessitat. **L**a setzena es que de continent que les galeres o estol se acosten: lo barber vaja desota ab vn fadori qui li ajud e apparellen ous e stoipa e benes e sa farrameta per errancar viretons o per ajudar als nafrats e lo nafrat deu sen deualar al barber per la porta de popa e de continent que es metjat tome de sus si dōchs la nafra no es perillosa. **L**a desetena es sobre lo guany quand lo camp es leuat: car si la batalla es cridada reyal: tot quant cascun guanya o pren es seu sino que lo comit na la terça part: si no es cridada reyal tot quât si pren es del senyor: sino la roba tallada qui es daquell qui la pren si donchs noy ha or ne argent e daquella axi mateix ha la terça part lo comit e òl comit es la vela dela fusta presa.

Capitol. ccc. xxxvii. qui posa
altres consells en aquesta mateixa materia
dats per lo gran cozari britannich.

b

Ritannicus assenya
lat e famos cozari d'creta si da

na los següents consells a aquells qui legu-
 vament volien entrar en cors maiorment cõ-
 tra los infeels. Primerament que lo cor-
 sari la primera venguda descarregas sobre
 lochs pochos als quals pogues esser soberch e
 ago pertal que auetas sa gēt a acarnigar els
 tolgues la paor. Apres que si proposaua
 de correr vna gran ribera de enemichs que
 acostant se ala dita ribera que de dies si-
 guessen luny de lla almenys per .xl. o p rin-
 quanta milles o en qualqz cala amagada p
 guisa que no puxa esser vist de terra per les
 guardies qui a vegades se tenē per los mōts
 e de continent ques comença a scurir queu
 com que lo corsari ques baix deuers terra e
 vaja diet al loch que entē a esuabir e õ nits
 boza secreta quand tot hom dorm que los
 esuaescha pobrosamēt e esuabit lo loch corē
 sen veent aquells de terra axi empero que
 tostempõ danant ells prena la cõtraria via
 daquella que enten a tenir quand sia engol-
 fat per guisa que si era encalcat que aquells
 quil encalçaran nol puxen trobar. Con-
 sellaua t̄cara aquest que qui vol correr grā
 ribera que si fer se pot stiga luny della en
 ylla o loch luny della per .L. milles/ o per
 menys e esuaescha primerament vn cap de
 la dita ribera e tornāt sen a son loch esuaes-
 cha laltre cap pus luny ans que los vns ha-
 gen ascientato los altres de guardar sen e
 õu posar aquells que esuaex en aytal espan-
 ga que ell sen es de tots punts anat car si la
 uors torna soptosamēt trobar los ha sens
 negun aparel e guardia e abans los bau-
 ra esuabit. E deya que qui aytal loch
 no pot hauer qui ressona per triangla ala
 dita ribera que almenys quāõ lo corsari ha
 esuabit alcū loch que faça apparens que sen
 torn en vers qualqz extrem dela ribera em-
 pero ell de fet se engolf en tal loch que tos-
 temps stiga guardat tota la ribera per triā-
 gle axi que de nits puxa correr soptosamēt
 a qual part se vulla dela ribera.

Capitol. ccc. xxxviii. Qui po-
 sa lo tretzē adiutori que la ciutat ha mester
 perque sia bastant asimateixa e es que baja
 qui la seruescha.

I **Tretzen adiutori e**
 cosa necessaria ala ciutat pertal
 que sia a si bastant si es que baja
 qui la seruescha. e deus aci saber que comu-

nament lo seruey domestic de la ciutat del
 qual aci plā si sta en fñicials e scuders e en ^{no d}
 misatges e seruets e en sclaus. ^{fini}
 Seruiciales e scuders son aquells qui son deputats a ser-
 uey curios e politich axicõ es seruiz al seny-
 or en taula e acompanyar lo per lla on va.
 Aquests deuē esser tenguts ben vestits e en
 terres en ques vfen portar armes: van de-
 tras õ lurs senyors ab armes. Aquests co-
 mūamēt se loguē ells e lur seruey p cert pu-
 e a cert temps ab aquell ab qui stan el lur
 seruey es appellat p loguater. Aquests ^{De-}
 comunament lo senyor no ampra en coses ^{toy}
 seruilla axicom en laurar ne cauar ne en la-
 uar ne en pastar ne en agranar ne en fer
 marracenes comūament. Si stā a costmēt ^{co}
 del senyor de ley municipal lo senyor nols ^{no}
 es tengut de res a dar jstia que en for de ^{ser-}
 cõsciencia los deya aytant dar cõ bagera ^{obl}
 dat a altre semblāt de qui semblant seruey ^{h u}
 bagues reebut si donchs lo senyor no li ha
 fetes gracies alcunes quis puxē prear axi
 com es ensenyar art õ viure o qualqz nota-
 ble cosa en special: o hi ha p altra via refus
 e satisfet copiosament donant per contem-
 placio de son seruey a ell mateix o a pare o
 a mare o a altre a ell acostat. Antigamēt ^{co}
 los homens notables trametien lurs filla ^{de}
 luny per esser seruiciales daltres e voliz que ^{fen}
 aquells ab qui stanen los faessen fer tota ^{fil}
 marrafenia axicom a misatges e ago pertal
 que los humiliassen e puyes baguessen maioz
 goig del be quand deus los dõaua per tēps
 vinēt: aquests aytals seruiciales son tēguts
 de defendre lurs senyors e de ensenyar se p
 ells quāõ es hora jstia que per ells no sien
 tenguts de posar se en brega ordenariamēt
 ne de fer res per ells que sta contra deu ne
 contra lurs animeos. E pertal quāt los ser-
 uiciales souin e quasi continuament fan cõ-
 tra deu e lurs consciencies per los senyors
 del mon. Pertal pmet nostre senyor que p
 ells sien mal pagats e mal retribuits e ala
 fi quen sien perseguits e nafrats en poen la
 persona e tot quant han.

Capitol. ccc. xxxix. Quen ser-
 uey deu esser de misatges e de seruenteze lo
 senyor que pot en ells.

m **Misatges e seruets son**
 aximateix logats a temps cert e
 a certe treballs ab aquells ab ^{no}
^{fini}

qui stan: e aqueſts ſon en menor grau que
 los ſeruiçials enquant ſon donats als tre/
 balls pus minues e maïors e pus ruſtials
 Al aqueſts axi com ne als ſeruiçials damüt
 dits lo ſenyor ab qui ſtan logats no es ten/
 gut de dret de prouebir en temps de malal/
 tia: com ſolamēt los tinga els baja ab ſi lo
 gats per elguart de ſon ſeruey: ja ſia que de
 bono et pgruo ſi los dits miſatges e fuētes
 no han vn vajenz lauors lo ſenyor ſia tēgut
 de puebir los: toſtamps cōptant les deſpe/
 ſes e leuant les dela ſoldada que los donaz
 e ſi mes pugen les deſpeſes: pot los fer for/
 gar de ſatisfier bi o p paga o per ſeruey pſo/
 nal: Es ver que lo ſuicial o miſatge deſenēt
 ſon ſenyor o faent per ell qualqz obra nota
 ble que comunament no es entesa en lur ſe/
 uey puen mal: lo ſenyor es tengut d ſatisfier
 los en metges e en altres coſes a ells neces/
 ſaries per contēplacio del dit mal rebut.
 Nota aci empero que lo ſenyor del ſerui/
 çial ne del miſatge e ſeruenta reebuts ſola/
 ment per ſeruey nols deu ferir ne batre ne
 ocu procurar ſi donchs la edat daytals no
 era pocha e no eren tals que no ſolament
 ſtant ab lo ſenyor aquell per ſeruir ans en/
 cara per apendre bons nooziments. Al a/
 queſts lo ſenyor deu ſeruar ſe paternal ma/
 ior que a altre eſtrāy fora ſa caſa entāt que
 diu ſanct pau que no hauer cura dells que
 negar ſe a aytals los domeſtichs es pigor
 que infeel: p rao dago ſi lo ſenyor ſe plauia
 dela ſeruenta forçant la e cōtra ſa volentat
 faēt mal ab ella: aytal ſenyor es encorregut
 en gran pena e la ſenyoris ha actio de fals
 cōtra aytal car la ſeruenta ſtaua en caſa en
 ſe del ſenyor. Al queſts aytals miſatges e
 ſerueytes ſon tenguts al ſenyor primeramēt
 en obediencia en tot ço a fer p ell que no ſia
 contra deu ne contra ſur ne cuſtuma dela
 terra car lo ſenyor nols pot forçar d fer vl/
 tra ço que los altres miſatges e ſerueytes fā
 a lurs ſenyors en la terra on ſon. E ſi ells
 no volen fer ne obedir al ſenyor o a lur do/
 na en aytals coſes lo ſenyor o dona los pot
 dar comiat quād ſe vol pagant los per lo
 tēps que li han ſeruit. Lo ſenyor axima/
 teix los es tengut de ſeruar la cuſtuma dela
 terra en dar los pa e vi e companatge e lit
 e altres coſes acouſtumes d dar als altres
 ſemblāts per be que no ſia expreſſat en les
 rouinences e pactes ſets entre ells en lo co

es tengut
 meſm en
 le malaltia
 pot en lur

nemr pte
 Le pney
 aqnd les d
 ayte a les
 dei

es tengut
 la ſeruenta

p pempus
 ems al qre

mençamēt. Son encara tenguts aytals a
 lurs ſenyors en feultat mes que altres gēts
 e aço en totes coſes entant que ſi lo ſenyor
 troba que algun miſatge ho ſeruenta li ſia
 laore d ſos bens e liu pot prouar que aytal
 miſatge e ſeruenta deu eſſer pus greuement
 punits que altres. Aximateix ſi lo miſatge
 aſſatge de plaur ſe d la dona ab que ſta: ell
 es encorregut en pena capital: ſis vol baja
 fet ab cōſentiment dela dona ſis vol que no
 ſemblantmēt es ſi ſes plaur o ha aſſatjat
 de plaur ſe dela filla. Si miſatge ſe plaur
 d la ſeruenta de caſa e la conſentent o no lo
 miſatge fa deſleyaltat gran a ſon ſenyor: e
 maiorment ſi fa per força. Empero en cas
 que amdos bajē fet matrimoni o la vn dlla
 ab laltre lo ſenyor nols pot aturar de dret.
 Si miſatge o ſeruenta ſen va ab ſa volentat
 ppria ſens volentat d ſon ſenyor: lo ſenyor
 de dret no li ſera tengut de res a dar: ja ſia
 que en for de conſciencia li ſia tengut de pa/
 gar del temps en que li ha ſeruit. Al queſts
 encara ſon tēguts a lur ſenyor e dona d ſpe/
 rial reuerēcia en totes coſes mes que altres
 pſones eſtranyes per rao de lur ſeruey. Lo
 ſenyor es tengut empero a aytals de donar
 los bon exemple en obra e en paraula e en/
 ſtruir los en les coſes d deu ſils bi veu igno/
 rants e de endreçar los en les vies de deu
 quāt en ells es. e ſils veu taccats de qualqz
 leg crim e percep que ſien incorregibls: deu
 los dar comiat e luyar los de ſimateix.

Capitol. ccc. xl. que negu nos
 retenga loguer d ſeruiçials e com pot hom
 trobar prou miſatges e ſeruentes.

6 vart ſe caſcu de no re
 tenir daqueſts ſeruidors ne dal
 tres mercēnaris lur loguer car
 diu ſanct jacme en la ſua canonica caplo. v.
 que aytal retētio es vn dels peccats q cridē
 a deu contra aquell quiu reten. Aytal pec/
 cat es comparat a peccat de homey: car a/
 quell quis reten lo loguer de ſon ſeruidor ſe
 retē la ſua vida es beu la ſua ſanch. perque
 digna coſa es que ſia punit p noſtre ſenyor
 deu aticō a homeyer cruel. Beya lotarius
 glorioſ doctor que diner retēgut del treball
 e fuey del proſime era tinya dyabolica que
 tots los diners be guanyats feya corrupre
 e aquell quil ſe retenia feya moxir a grā do/
 lor. Recōpta la hyſtoria latina que en tēps

co
 de

de foça emperador de roma enuides podia
hom trobar misfatges ne seruentes e era la
rao car los jouës fills dels homës simples
e seruilla decontinent que eren gräs volien
fer a lur guisa e no voliez seruir a negü mas
seyen se grans tacanys vns ab altres tafu/
reiant e jugant. Les faozines aximateix
filles dls homens simples no volien star a
seruentes e era la rao car quando eren de e/
dat de maridar acaptauen los per la villa
o lo pare o mare liuraua la a qlqz rich hom
qui la tinguera vn any o mig per amiga e
puy maridaua la e per esta manera negüa
no volia star a seruenta perque lo dit em/
perador contra les dites prauitats feu les
següents leys. La primera que tot jove
de simple stamēt qui fos trobat en limperi
sens offici e art d viure per ell cōtinuat fos
açotat per lo loch on fos trobat per la pri/
mera vegada sens tota misericordia e per la
segona fos punit axicom a ladre e li fos fet
proceç d robador daq auāt fins que moris

La segona ley son aquesta que tota fem/
bra de simple stament que fos sana que vis/
ques o pzegues marit de pecunia araptada
o legamēt guanyada fos cōfiscada p catina
al fisch per set anys e feu fuar les dites leys
ala letra sens cap dispensacio e feu posar
cert preu a scuders misfatges e a dices e a f/
uentes axi que non gosauen per la vida pen/
dre mes. E lauors tot hom trobaua copia
d seruidors e a bō mercat. Posa encara
aci eulogius qui son grā juriscōsultus que
en fauor dels misfatges stigue ordenat per
pirrū rey de roma que tot hom ab art qui
misfatge tiques faozi o jove daual .xxv. anyo
li fos tengut de ensenyar queucom de que
sabes viure e si fos hom d ciutat qui no ha/
gues art hauria li a ensenyar de cōplidamēt
ligir e scriure seruir a vn senyor e a vna tau/
la e a vna casa e a vna bestia e li hauria a en/
senyar de pastar e de cuynar e de strumēts
e de grima e de saltar e de ballar e de cātir
e de cortesamēt parlar e cōportar si mateix
segons son estament. Mes seruētes eren
tenguts aquells qui les tenien de fer se de
plena guardia deles persones axi que si les
forçassen encorrien pena capital e haurien a
dar ala part segōs juy dels regents lo loch
on era. Si les enprenyassen ab lur consenti/
ment encorrien axil e haurien les amaridar
segons lestament deles faozines els haurien

a ensenyar tot ço que a fembra ptany en ca/
sa si nou sabessen. E los crims de misfatge e
de seruenta se haurien a jutjar per lo iusticia
criminal segons la colpa e lo crim. Mes
dices posarē cert preu: es ver que en roma
e en aquelles parts se vsana que pertal que
los infants no fossen delicats ne faessen af/
fany als pares nols nodrien en les ciutats
mas decontinent quel infant era nat decō/
tinent li haurien ja procurada fora la ciutat sa/
dida quel nodria fins quel infant era gran.

Capitol.ccc.xli. qui posa que es catiuatge natural.

Catius seruicials hi ha
en quatre maneres. La primera
sapella de catiuatge natural. La
segona de catiuatge fortunal. La terça d ca/
tiuatge personal. La quarta d catiuatge le/
gal. Catiuatge natural es segons que po/
sa aristotil en la sua politica. Quādo lom es
grosser e ab poch seny e cōsell mes disposit
a seruir e a treball de cors que a negun tre/
ball d pensa. e daquests aytals posa ell ma/
teix axi en lo prolech dela sua politica.
Nature sagacitas no vtrouūqz corpora pa/
ri racione constituit: sed seruos quorum est
obedire ut iussa implere valeant: corpe fecit
esse robustos. liberos vero quos congruit
alios regere facit ut vigeāt intellectu. E vol
dir que la saueia dela natura regent lo mō/
fa que los corsos dels homens no sien egu/
alls car a aquells qui per natura son fets a
seruir a aquells dona bōs membres e gros/
sors e bē feytes: als altres que sa per regir a
aquells cura que almenys hajan bō enteni/
ment. E pertal diu ell in scōo politicoz Qu
qui pollent sapiencia et racione naturaliter
sunt aliorum domini ⁊ rectores. E vol dir
que aquells qui hā naturalment gran seny
e rao p natura son senyors e regidors dels
altres. Pertal legim daquell gran ale/
xandre qui cō fos en la mort e fos interro/
gat qui sia emperador apres ell que respos
axi sia aquell apres mi imperant qui entre
vosaltres ha mes bōdat e seny: e no volgues
donar limpi a son fill ne a son frañ: car diu
elidius que no eren dels mes sensats e en/
raonats ans ni hauria de millores molts dal/
tres. Legim de ausimo rey de archadia
que hauria molts fills tots dolēts e inaptes
en seny e en caualleria: e enaptea de regir e

res per
ano esser

Dum
ca

C
no

senior
no

Ex
alex

leg

Ex
mai
de a
rey?

penſa axi ans de ſa mort e entre ſimateix.

Aqueſt regne ta molt bonrat en ta viſa e molt exalçat e ſes tot poſat en tes mans aricom en mans daquell qui ha per pare e per amich e per governador. Si dõchs tũ leres en mans de negun de tos fills qui ſon homens õ mal recapte ſots lo regiment da quell perira totze tu romans a deu e a elle traydor e digne de mort e õla eternal pena car aquells quit amauen bet tenien per ley al pare e rey bet eren leylals ſeruidors hau ras dats a perdicio e a tota deſtructio per la amor de tõ fill e la clamor daqueſt poble meſqui crõdara toſtẽps a deu contra tu.

Arimateix cõfondras ton fill aquell qui leraras rey car lo poble nol poia ſofferit e matarlan e apres aquell a tots los altres. Bonchs mes me val que los do rey lo mil/ lor hom que ſapia al mon qui los regeſcha paternalmẽt e que heret mos fills dõs mõ regne coninentment e quels li recoman ca/ rament aricom a filla ſeus e yo lauors hau re fet ço que en mi es e fere eſcuſat a õu e a mos pobles e mos infants baure õlurats de perill e ſi res altre õi fall õuna part o val tra:deus a qui pertay õo ſuplira p ſa gran pietat. E diu aqui que axiũ feu de fet car tantost collocats e beretats ſos fills coui/ nentment feu rey baltaſar noble caualler e famos en tot ſon regne lo õl aõs lo õit rey feu grãs marauells en lo õit regne e apres ſa mort ſtecb reuelat a vn ſanct monge que p la grã obra que feta bania: li hauia deus en la mort tots ſos peccats perdonats el hauia collocat en paradõs al mig dels aſſen yallats princeps de gloria. Deya de mo/ ſtenes hom qui ſeny no ha per be que ſia ge/ neros e daytan gran ſanch com ſe vulla na/ turalment es ſeruent e ſubingat als ſanis.

¶ Bertal deya que era grã folia qui cõtra nafa feya lo ſol regnar car deya lo puerbi comu axi. Dõ natura negat nemo feliciter auget. E vol õit que ço que natura nega ne gu no pot fer que james proſper ne vinga a be. E ago volgue õir ſalamo quando õix. Et ſultus ſeruiet ſapiẽti: goes que per natura lom ſol es ſeruidor del ſani. ¶ Bertal con ſella leccleſiaſtich õient que lo ſeruidor per fortuna qui es ſani per natura ſia a tu axi car tõ la tua anima car lom ſani no ha preu ſegons que appar ſapiencie ſeptimo. e ago õit volgue õir quando õix aqui mateix. ¶ Ser/

uus fidelis ⁊ ſapiens ſit tibi õi anima tua.

Capitol.ccc.xlii. Que es catinatge fortunal.

1 **S**egõ catinatge ſap pella fortunal e es quando lom es pres en batalla o per altra fortu na aricõ ſon aquells que hom embla o prẽ e catiua per força publicament o cuberta ſi ſon presos en batalla per la comunitat day tals ſe ajuda la ciutat p bons reſcates ſi elle ſon homens generoſos o richte homẽs ſino ſon poderoſos mas ſon homens ſeruille a iuda ſen la comunitat p ſerueys personals

¶ Berque deus aci ſaber que ſegons que appar. ff. de ſtatu ho. libertas: los empera/ dors paſſats ordenaren que aquell qui vo/ lenter ſe dona per preſoner en batalla que no muyra e en ago enſenyauen los romãs gran bonea volent ſuar a vida lutz enemich per la qual coſa lutz contraris ſen retien a bans nels en feyen tan fort guerra e ſi ſia/ uen mes que ſils veeffen inclinats a matar ſos preſoners. Aqueſts axi presos en ba/ talla juſta: ſon juſta poſſeſſio daquell quils pren aricõ appar. ff. de captiuõs polimõnio reuerſis. hoſtes. E per aqueſta rao pecca lo preſoner qui es pres en juſta batalla ſi fuig a aquell de qui es preſoner. aricom appar xxij. q. quinta. õicat. ¶ Bertal conſellana lo noble rayner pricep de aurenga que qui aytals preſoners ha ſi elle ſon homens de pes que los tinga bones guardes/ e que les los mut ſonin e no reſmenys los ſia cõtes per tota manera car quiũ es enſenya gran noblea e vol deu que tropia qui li faça ſem blant quãd meſter li es. A aytals nobles preſoners ſolia õõ dar libertat antigamẽt de anar franchament õins certs termẽs e toſtẽps ſobre lutz ſe la qual per lutz honos ſeruaen axi entegrament que abãs ſe lera ren mozt que no que elle fugiffen. E com per deſaſtre alcun ſos fugit ell era dat per traydor publicõ ne goſaua al mon appare

Capitol.ccc.xliii. Que es ca tinatge personal e voluntari e quin es cati/ natge legal.

1 **S**terc catinatge ſap pella preſonal e es quando alcun hom frãch ven ſimateix per catiu la qual coſa ban en coſtuma en les parts de

que

com
ffom

com

qui

grecia e d' rarteria souin. Aquests aytals carins son bons per seruey dela ciutat en general e en special. E d'ns aci notar que cieb coses son necessaries a ago quel hom que veu os lera vendre que la veda aquella val la. La primera si es que ell basa part en lo preu dela venda. La segona que aytal participacio de preu no sia ficta. La terca que ell sapia quando se ven o abans que ell era primerament franch. La quarta que aquell quil cõpra no sapia que ell fos franch ans ignoz la sua condicio car hom franch negũ quil sapia esser franch nol pot comprar segons que appar. ff. de contrabz d'is emptionibus. liberi. et. ff. d' adqui. pos. cũ heredes. parras. vltimo. La cinquena es quel hom aquell qui aris ven sia maior de vint anys. ff. d' ad lib. p'ela. licet. lege. i. et scõa. et bec jo. xxix. q. secunda. per latii.

Lo quart catiuatge sappella legal car p tres leys es entrodicit e aprouat catiuatge domès en lo mon. La primera son la ley diuinal axicom appar en los libres legals del vell testamēt en los quals mana nostre senyor deus que per alguns crims aqui no menato sien cayguts en catiuatge. La segona ley es lo canon ecclesiastic qui entre doer seruitut en alguns casos axicõ appar xv. q. vltima cum iuste. ex. d' iudeis. ita. vbi d' hoc in glosa nō seruitutem et capitulo ad liberandam. et. xxix. dist. et eos octuagesima prima dist. quidam. La terca ley es imperial e per ordenacio general dels gentils la qual sappella jus gentiũ. segons que appar prima dist. prima. Aquestes aytals leys posen penes de catiuatge sobie los homens en diuerses casos qui serien lonchs d' recõprar. E daquest quart catiuatge notaras alguns notables generals.

Capitol. ccc. xliiii. Qui posa les condicions del catiuatge legal.

Entre los quals notables sie lo primer aquest: goes que fill de francha mare encorra aytal catiuatge en aquells qui porten armes als sarrahins e en aquells qui regeren lurs naus o galees posades en cors de mar axicom de piratas e de corsaris aytals per sonen si son preses per crestians encorren catiuatge. extra. de iudeis. in quorũdam. Item si alguns fills d' clergues cõstitubits

en sacres ordens pendran mullers los fills daquests aytals encorren captiuitat e son catius dela esgleya jasia que lux mare sia frãcha. xv. q. vltima. cũ multe. e si lo bisbe no pot ago fer recorrega al braç seglar. xxiij. d. eos qui. viu empero aci johan que la esgleya pert aci son diet pertal quant non ha james vsat en altra manera nats de mare francha o de liberta no encorren per aquesta via captiuitat. extra d' nars. ex libero vltre. ca. primo. Lo segon notable es que catiu nos deu nes pot ordenar. extra de feruis. ca. primo et secundo e ptal si alcũ catiu fugira a son senyor es ordena sens licencia sua vol la decretal. ex. d' seruis seruoꝝ que sia deposat e retut a son senyor. Lo terç es que catiu pot fer testimoni cõtra son senyor encara sens que noy vaja dauant negua presumpcio quã lo senyor auciu son com pãyo. ff. ad. l. cor. d' sicca. extraneo. parras q' cõgruit. Aximateix si son senyor mata a sa muller o la muller al marit. l. ad le. cor. d' sicca. l. vltima. E si auciu a son senyor. ff. ad fill. et si certũ. p'raf. i. o si son senyor ha comes adulteri o ha fraudat cens o es encorregut en crim de lesa majestat. xij. q. 2. parras. patronos o en cas d' simonia ex. de simonia. tanta. Aximateix en altres casos quando la veritat nos pot trobar lauors pot hom pendre testimoni de catiu. empero en causes pecuniaries son testimoni no val: e ago per rao de sa pobrea: si donchs nol demanaua hõ de son fet mateix. ne aximateix poden testificar contra tudor de lux senyor com los tudors sien axicom a senyores: si donchs los tudors no eren dissipadors del pubil car lauors nō son senyores ans son en emichs d' pubil qui es ver senyor. xij. q. p'raf. patronos. Lo quart jasia que lo senyor pura ab manera castigar son catiu empero axi deu esser pũit si mata son catiu que sin mataua vn estray. insti. de his que sunt sui v' alieni juris parras. primo. Empero si lo senyor sens causa fer son catiu excessiuament: lauors lo catiu pot acusar lo senyor d' la injuria. Lo quint notable es que hõ catiu es bagut p nulla e per nozes en totes les coses següents. Primerament que lo catiu si es institubit heret la heretat pertay a son senyor insti. per quas psonas nob' acquiritur. iterum ub' ne pot usu capere car res no pot possebit de diet. ff. de usufruc. l.

napue
et hom

ad p
mosm

atm

Los
Pill
8^m

CA
Pⁱ

C
A
m
Lo
per

Com
no j
p' b
ferm
nam

cor
est
res p
p'ntu

sequitur. prof. seruus. Item no pot fer testamēt appar aqo pertant car dit es que lo catiu no ha res ne p aquesta mateixa rao non potest transligere ab son senyor. Item no pot star en iuy iustia que sia cōdemnat *L. de iudi. fuus.* Itē catiu qui fa mal no es dīmanat ne appellat en iuy mas son senyor *L. de nota act. l. vltima in fine.* Sin aci a curiū que lo catiu axi es bagut p nulla que no pot star en iuy axicom a actor ne axicō a culpable ne axicō a iudge. Nota aci empero que lo catiu pot star en iuy cōtra son senyor axicom a actor en los seguēts casos

*Primerament si son senyor la legament e cruel tractat axicom damunt es dit. Segonamēt si es estat lextat franch p son senyor e han li amagar lo testament on se cōtēn sa franquea. Tercament si lo catiu pposa cōtra son senyor que ha defraudada la cosa publica. Quartament en crim de falsa moneda o si diga que son senyor ha defraudat lo cens. Quintament si demana sa libertat comanada a altre fora se. Sisenamēt si ell mateix ses reemut o si son senyor nol vol lextar apres que hauia promes quel lextaria si li dōana aytant lauors si offerra aytanta pecūna lo senyor nol lexta anar: lo catiu pot star cōtra ell en iuy per son dret. Arimateix si lo catiu ha cōplits los pactes entre ell e son senyor sobre sa libertat si lo senyor nol vol lextar: lo catiu lo pot appellar en iuy e star cōtra ell. Aquestos casos se cōtēnen. ff. de iud. vii. ex certis. Itē lo catiu pot star en iuy contra aquell qui li dōmana sa possessio que ell posseex per nom e auctoritat de son senyor. *L. si per vim. lege prima.* Itē catiu pot accusar los raptors d' infants vergens e falsadors de moneda e aquells qui dīmparen cavalleria e aquells qui maten lurs senyors. *L. p quibus causis.* Altres casos hi ha en los q̄ls lo catiu no pot de dret star en iuy contra son senyor. Empero si aytals catius entren en religio qui pot star en iuy per temporalitat lauors aytals catius son per priuilegi dela religio aptes d' star en iuy. *ar. xix. q. 3. non liceat. bec bñ. ex. d' iudicio. cū deputati.**

Capitol. ccc. xlv. que pertany al catiu legal.

¶ Rcara aiusten algū juristes e canonistes altres nota

bles daquesta mateixa materia als prece/dēts. Lo p̄mer es que lo catiu no pot fer son estamēt d' catiu millor ne p̄sor sino per p̄sentiment d' son senyor venent ne donant ne votant si donchs son senyor no cōsentia en lo vot. ff. de regulo iur. melior. Empero aqo fall en ajustat: car si lo catiu es fet befu ell no ajusta res a son senyor si lo catiu no vol la beretat. ff. de adqui. pos. l. si. Arimateix fall si fa mal car lauors agreuja son senyor almēys en son offici o en sa senyoria car lo catiu per mal fer passa en mans de fisch. ff. d' iud. et iud. ar. le. i. Nota aci que iustia que lo catiu no pura hauer bezen: empo peculiu suū deu esser depositat en algun loch segur p sos fills. Nota que ex d' pmutatōe en lo test e en la glosa has cō los catius fugitius poden esser venuts exp̄ssament quāt defet son per lo venent possessite o ab cōdicio quando d̄fet fugen ab condicio que si toznen que sien hants per venuts. Nota en cara que si lo catiu se nafra maliciosament o mata simateix que lo senyor no deu p̄ore de peculio çoes dels bens dels catius les d̄ peses ne lo p̄ren que haura d̄peses o son mal costat car lo catiu ha de dret libertat de fer aytals coses en simateix. Lo segon notable es que si lo catiu ignozāt son senyor ses fet clergue son senyor lo pot dīmanar entre vn any cōptant lany del temps que lo senyor sap que ell ses ordenat a clergue e no p̄tant del temps que lo catiu ses ordenat: si empero lo catiu se fa mōge o altre religios lo catiu deu esperat per tres anys a fer sa p̄fessio: e si entre lany son senyor nol ha dīmanat lo catiu es frāch. liii. d. si seruus sci ente. Sin encara aci hostient qut si lo catiu fa p̄fessio ans de tres anys enganant lo monestir e allegant que es frāch: lauors lo dit catiu sera retut a son senyor. Si empero lo catiu ha feta p̄fessio per colpa d' monestir lauors lo monestir satisfaga al senyor per lo catiu. Lo segon notable es que si esclau d' persona ecclesiastica es comudat ab esclau d' lech lesclau del ecclesiastic deu esser posat en perpetua libertat: el esclau d' lech qui es comudat p lesclau d' ecclesiastic deuen romandre en serney dela esgleya. Item aquests aytals esclaus no dūen esser molestats p actiōs publiques. xij. q. ij. ecclesiasticū. seruus. Lo t̄ercer es que si esclau de iuben es nat d' sa ppria esclaua sis sa crestia

Co.
201
Am

t

tantost es franch sens negun preu dat per rehempto. *L. de episcopis et clericis. do. nb. parras. ultimo* si ha comprat ans que fos cretia lauors es fet franch sens neguna reompcio car aytal compra es injusta e no leguda e mancipia. Si es stat comprat ans que fos cretia e son comprat per seruir lauors sens tot preu es franch sis fa cretia si son comprat per fer reuẽdre e p fer ne mercaeria e es stat exposat a uenore entre tres meles apres ques poch trobat comprador lauors deu dar lesclau a qualqs cretia per el per sa reempto preu d. xij. ff. o si noy ha cõprador o qui rebema lauors lesclau deu acaptar per les portes los dits. xij. ff. p dar los a aquell qui hama comprat. Nota que los. xij. ff. deuen esser dats daquella moneda qui es en vs en quell loch on ell es stat comprat. ar. ff. de leg. vi. nummis. Diuaci ignocent que quã lo preu es posat per alcun hom lauors tostempo deu esser entes de moneda usada. Si empo lo preu es posat per diet lauors es entes d moneda daur ff. de postul. l. plr. et vltima. Si empero lo comprador nol ha expost a uẽdre lauors sil esclau se fa cretia sera delurat sens preu car presumex hom quel hama cõprat a seruir. Semblant es dels esclaus dels pagans bec. jo. liij. d. parras. Si tũc. De ja per la dita redempcio lesclau reemut romãdra esclau daquell qui ha redemut mas lesclau li dara lo preu o si nol ha deman lo o preu lo demanant per amor de deu hostiatim o seruescha a temps al seu redemedor segons iuy de qualqs persona de consciencia. O li seruescha per. v. anys axicom aquell qui es reemut de ma dels enemichs. *L. caps. et post luno rerũ. l. vlti.* E aço se deu axi obfuar si dõchs lo dit esclau no ere reemut per pietat o per amor de deu per qualqs cretia car lauors lo dit esclau no es teugut de seruir ne de res a dar a negun car de diet es que ço ques dona per pietat nos pot demanar puy que sia dat e tostempo se psumex esser dat per pietat ço ques dona p redempcio de catiu si donchs aquell qui dona no protesta per lo cõtrari. ff. d. religio. r. sumpti. su. si quis. parras. iterdictũ. Nota que si alcũ esclau infeel dira que vol esser cretia e son senyor contra la volentat del esclau li dona circuncisio o li fa qualqs senyal en sa persona cõtra sa volẽtat lauors lo dit esclau

per la injuria reebuda en sa persona es fet franch sens tot preu. liij. d. nulla. Empero iubeu qui aytal cosa faça enorra pena capital. *L. ne iudeus. lege. j.* Lo quart notable es que en alcunes coses l'infant segueix la condicio dela mare axicom en captiuitat o franquea car entant que basta al infant a ago que nalscha e sia franch que p alcũ poch tẽps sia stat dins ventre franch car si la mare concep francha l'infant sera franch per be que la mare parefcha catiua e si la mare cõcep catiua e parex francha l'infant fa franch insti. de ingenuis. per totũ. Aximateix si esclau e esclaua d diuerses senyors fan matrimoni ensemps l'infant romandra al senyor dela catiua. ff. d. sta. ho. l. et seruoꝝ. Empero l'infant segueix lo pare en noblea e en honoꝝ car axicom la noblea del hom emobleix la dona segons que app in autentica de consul. parras. Si uero. coll. iij. axi noblea del pare fa nobles los fillos e ago entãt que fill de compte reten noblea de compte fasia que lo cõpte perda sa nobla ans quel fill sia nat. ff. de decur. l. ij. Aximateix lo fill tostempo es dit natiu del loch don lo pare es nadiu si donchs lo cõtrari no es atorgat a alcunes mares en special. Nota aci que si l'infant es boit l'infant segueix la mare en sa originacio car es dit esser del loch don es la mare natural. ff. de sta. ho. lex vero. bec. act. ff. de sta. ho. cum legitimi. Item lo fill per lo pauilegi del pare escapa a pena e pertal diu gantredus que sanct pau pertal no son flagellat en pertal quant son pare era stat ciutada de roma. Per rao dago qui dit es que lo fill segueix lo pare d la mare. extra de seruis. c. ultimo. Deus notar que infant nat de mare francha se pot ordenar jasia que son pare sia catiu. Itẽ negu no tũ vedar als catius d ajustar se p matrimoni axicom hauem a declarar en lo deenlibre quans plarem d l sagrament d l matrimoni.

Capitol. ccc. xlii. en quins casos los catius legals aconseguen libertat

Item aci que purs esclaus e catius aconseguen libertat en los següents casos. Primerament si lo senyor expõit/coes si lo senyor l'exa a son pes l'infant qui es son esclau o si li nega que menjar en temps de malaltia

no nom infant e liberat comore la noble pare

com li segueix la mare

S. 7. 9 de men euren mala

Item si lo catiu se fa religio e son seny or nol demana dins tres anys o dins en ay en cas que sia fet clergue. Item si stant infel e esclau de juben se fa crestia. Item sil esclau denuncia ala senyoria raptors de verges o falsadors de moneda o aquells qui desempen cavalleria o qui maten lurs senyors tots aquests per sentencia de jutge son dats a libertat axi que lo fisch es tengut de donar a lurs senyors lo preu daquests ay tals. L. p. qbus caus. l. i. ij. iij. iij. Si dõchs no vengen la mort de lur senyor car lauors no cal donar lo preu dells a lur senyor car lauors sens altra rebemço son frãchs. ff. qui sient maneris ad liber. p. qui ob necem. bec ayo. Itẽ si esclau es fet cõsellar o mestre de cavalleria o patrici in autẽtica q. dig. li.

Item de seny
de pna
mudas

Item qui per deu anys ha pos sebida la libertat e d. q. 3. Itẽ si ha carta que sia franch o que la mare fos francha extra de nat. ex libero ven. c. i. Item aquell qui fa sclava ha scientmẽt dada per muller a hom franch e leba dotada axicom es costuma de fer a psones frãques. L. d. lati. lib. tol. l. i. parras. et si quis bõi. Item si alcũ a haura per cõrubina sa ppria sclava lauors pot vella e de sos filla ordẽar ço que li plau vlti mo elogio empero si non ha feta negũa dif posicio lauors la mare e los filla son sets franchs mort lo senyor. L. comũ de maneris. l. vltima. Item si lo senyor inter acta et quasi in figura judicij lo ennomena fill. L. d. lati. lib. tol. l. prima. parras. siliqz modo.

Item de pna
mudas

Capitol. ccc. xlvii. Cõ lesclau afranquit perd sa franquea.

Adpero lesclau afranquit toma en fuitur en los seguẽts casos. primezament sil afrãquit qui es stat d esgleya accusara aquell qui es stat son senyor quil ha afranquit. Segõa ment si apres que es stat promogut als sacres ordens se partex dela esgleya ell o sos filla. xij. q. ij. de libertis. e aytals son tenguts de fer specials reuerencies als ecclesia stics. Tercamẽt si ells apres que es creat nouell bisbe no renouellen sa professio e no publiquen la carta de sa condicio enfrelany dela ordẽacio dl nouell bisbe: en altra manera lurs cartes son vanes e irrites. xij. q. ij. longinquitate. Quattament silom afranquit es desconexent a aquell ql ha fet

franch. xij. q. ij. ecclesia. mas no es axi si era desconexet a tot altre. ibid. qui manu. e ago mateix es. L. d. lib. maneris on diu que si lo afranquit per sa malicia fara notabla irreuerencia a aquell quil ha fet frãch que ell lo pot tornar en catiuatge. in aut. vt liberti. d. retro coll. vj. parras. id. Quintament sil afranquit auoca cõtra aquell quil ha afrãquit. xij. q. ij. liberti. Si senamẽt sil afranquit promogut en clergue no diu les bores canoniques e lauors deu esser degradat. ex d. ser. non ordi. nullus. Serenament sil afranquit nega alcũ necessari seruey reten gut per lo senyor en lesclau quans lenfranquit lo dit senyor lo pot tornar en seruitut ff. de libertis. alter siquis parras. alimenta

Nota que lo afranquit es tengut al heren d son senyor o daquell quil ha fet frãch en fer aquella mateixa reuerencia ala qual a fer es tengut a fer a aquell ql ha fet frãch E deus saber quel afranquit es tengut de dar vida a aquell quil ha fet franch en cas que la vida falla a aquell quil ha afrãquit el afranquit naja. E a ago mateix es tengut d fer al pare e mare d son senyor si sos filla son morts: es tengut aximateix d dar los vida. ff. de liberis ag. si quis. parras. penulti mo et vltimo. Itẽ lo afranquit tostẽps deu seruir a son senyor qui son a lur cost e a lur mesio si donchs no ion pobres. ff. de operibus. lib. suoz. Itẽ aytates vegades com aquell qui ha afrãquit te haura mester aytantes li seruey/ner sia cara la tua vida si la sua ne pots salvar car aytal deute es infinit e comunamẽt mal pagat. ff. ad fill. i. i. L. de eodz decreto. Itẽ rot d catiu no val res si son senyor noy consent. Alri que lo catiu es axi pura possessio de son senyor que ell se gona que dit es e parlant comunament no pot rotar ne peregrinar nes pot ordenar sens cõsell de son senyor. Perque aytals seruidors ha mester la ciutat per son seruey entãr que sens lur seruey o sens seruey val tres qui tinguen lur loch james la ciutat ne neguna comunitat no pot esser be seruida.

er
er
er

Capitol. ccc. xlviii. que los ser uets bons e leysals deu hom tractar fort ab gran dolçor e caritat.

Ant gregori en lo seu registre si amonesta en special a quells q esclaus han que pensen

er

[.ij.]

que los esclaus son homens axicom ellor: e per ventura seran pus alts en paradís que ellos hoc encara en la terra. car jusep fill de jacob catiu son de futifaris e apies son son senyor e de tot egipte. Per rao d'ago diu sanct gregori ques deu guardar qui esclaus ha que nois tinga axicom a asens: p'tal que deus nola pos en mans daquells quils poden els volen tractar axicom a besties si a lurs más venen. E diu sanct gregori que alicuns son axi alts en lur cor per oradura e folia q' en ells regna quils encega que nos veen que ab tant de fastig se fan servir que negu nola pot suportar. Aquesto si hã fets si esclaus tracten los axicom a canes: e p'tal fa deus tractar a ells per más daltres p'tal via axi leja que no volrié esser nats axicom per exemple nos ho preya lo salvador: matheu. xxi. daquell qui tractava mal son senyor que lo senyor seu lo seu pendre e li seu restituir tot ço que lo dit senyor principal li havia dit. Perque legim a nostre exemple que lo salvador als seus servents e d'hebles lava los peus en la cena. E de sanct martí legim que descalçava al seu scuder: e li servia en taula: e deuter. quinto manava nostre senyor deus quels fos dar repos a temps cert e que pensas caicū que catiu era stat en egipte e qui nou es stat pens que encara ho pona esser e perventura li lexaria deus caure abans p' lo mal solag sil havia a son esclau cat diu la scriptura. per que peccasti per ea et torqueris. E vol dir que nostre senyor deu que per aquella via perque peccas greument contra ell que per aquella mateixa si es punit. Diu agag quãd samuel lague pres el volgue sentenciar a mort: axicō he fet als altres axi ma fer a mi nostre senyor. Per tal diu job de simateix. xxxi. que may no rebuja de entrar en juy cōtra simateix ab son servent sil comoua que vingues ab ell davant lo jutge. Per aco diu salamo proverbios. xvij. que servent saui deu senyorejar a hills sols. pensa ab: aam en quanta reverencia temia chatzer son servent que ell li fias son fill e tot quãt havia e en quanta reverencia havia funieras a jusep q' tot quant havia li havia posat en sa ma sino sa muller. E veges encara huy los sarrabis en quãta reverencia han los esclaus bons com huy en aquest dia sia tolda de babilonia vii qui es stat turcb e catiu renegat de cristianisme.

Per tal haem eccl. vij. Que servus sensatus sit tibi quasi aia tua. goes que esclau ab seny te sia axi car com la tua anima car diu ell mateix. ca. x. que per lo esclau sensat deuria hom dar filla orate. per ço diu ell caplo xxxiij. que si tō esclau es sensat e feel fiat car axicom la tua anima car grã ajuda has trobada per a tu e per als teus tostemps. E ala bonea dls servents pot molt ajudar lo senyor quil no dex car cō dix ysaye. xxxiij. Sicut servus sic dominus eius. goes que comunamēt aytal es lesciau com lo senyor la no dit. Bonchs no dex lo be axicom si era ton fill e poras ne fer a tu e a tos fills cors e anima.

Capitol. ccc. xlix. Que lo servent e vassall es tengut al senyor en. viij. coses.

b **Estient en la sua sū**
ma de feudis posa que lo vassall perque es servent es tengut al senyor en huit coses. La primera es que no consenta en res que sia en damnatge de son senyor: axicō que si li sia dat veri/ o que sia pres o perda membre/ o muira: ans ho esquivara aytant cō pura. La segona que no dara empatxament secret ne publich en res que son senyor vulla fer legit e honest. La terça que no revelara son secret ne a son aduersari ne revelara res qui li puxa esfer cōtrari ans li ajudara el defendra d' son poder. La quarta es que ço que lo senyor entē a fer que ell nou faça impossible ans hi fara ço que en si es no fiurdicant james a sa voluntat. La quinta es que li servara honestat emuers muller e filla vers ço que a ell se acost axicom parentes o attanyents o comanades al senyor ne fara per paraula ne per fet res perque lur fama sia maculada ne del senyor ne consentira neu dissimulara siu sap ans hi prouehira axicom deu ne altre noy induyra. La sisena que en res del seu no dara dampnatge ne empatxara son profit ans axicō a hom de bona fe li pcurara son profit. La setena que no li dara fals ne mal consell ne contra son prouans sil sap lo li desconsellara. La huitena que de sa persona e d' ses coses de cor e d' fet li ajudara luyant lo de mal e faent li bōes obres tostēps a moltes altres coses aci encloses en ço que dit es li es tēgut mas basta

go que dit es de present. E nota que ço q̄
dit es no solament se deu entendre d' esclau
ans encara d' tot feudatari e vassall en vers
son senyor.

**Capitol. ccc. l. Qui posa quā
ta feultat bagueren los seruidors passats a
lurs senyors.**

f **Feultat de leyals serui**

dozs pots cōsiderar si penſes en
los passats. Atten quin seruidor

son aquell qui bague danio qui era appellat
joab e era mestre dela ſua caualleria qui cō
tingues assejada la ciutat e ja fos

al punt ques volgues retre el trames a dir
secretamēt a danio que vingues pertal que
son senyor bagues la honor dela p̄so d̄la ciu
tat el tolent la arimateix. Segonament

penſa quin seruidor son quell que hauia jona
tas fill de saul rey de israel qui primer ans
d' son senyor entra tot sol ab ell ferir los en
emichs qui eren en grā multitud segōs que

appar in primo libro regū. Tercament
quin seruent son aquell que hauia nero em
perador qui com lo dit nero fugis e bagues
a passar a peu sobre vna bardissa de spines
lo dit scuder se gita a trauers sobre la bar/
dissa e feu pont per passar a son senyor.

Quartament quin seruidor son panes de
lorongo qui com li fos dit per philip rey d'
frança vençut al cāp qui fugis ab ell respos
tu senyor puy es be encanaleat e acompā/
yat fug e scapa car yo en esta batalla vull
morir car no podia soffrir d' enure ne d' oir
que mō senyor fos vençut james e ad' morir.

Quintament quin seruent son aquell d̄l
qual diu valerius maximus libro terció ca.
vij. qui com fos pres per anthoni enemich
de cesaragost e li fos la mort menaçada res
pos ne mort ne vida ne res sots deu es ba/
stant que yo lextas mō senyor ne fos amich
teu ne de negu qui a ell ſia contrari perque
aroidament so apparellat tostemp de pen
dre mort per la ſua amor. Per les quals
paraulas ari leyals e feels anthoni li perdo
na ell reeb en gran amistat. E aqui mateix
recompta dūn altre al qual scipio dix que li
daria vida si ell confessaua que ſia caualler
de ponpeu. Diu que respos yo senyor te fas
moltes gracies daço quem offers mas a dū
no placia que yo confes per alongar ma vi
da res que purxa ma leyaltat macular e con

tra venir ne encara desplaire per res a mō
senyor. Difenament quin seruent son a/
quell d̄l qual recompta valerius maximus
libro sexto. ca. viij. qui cō ſabes que fos en/
emichs li anauen entorn casa per matar lo
ell pres la vestedures e totes les semblāces
de son senyor e feu fugir son senyor amaga/
dament els enemichs pensant que ell fos lo
senyor aucieren lo. E semblants fets in/
finitis recōpta seneca en sos libres. Per
tal diu trogus pompeius libro quarto que
los grans senyors souin lextanen en la mort
lurs infants e les coses a ells cares en mās
de lurs seruidors per la gran leyaltat e bo
nea que hi vehien e dona exemple aqui dal/
guns. E diu valerius libro. xj. qui no dona
ra fe a aytals seruidors qui per neguna in/
juria dita ne feyta a ells per lurs senyors se
podien jaxer contra ella e recōpten en spe
cial dū seruent de ancio del qual diu que an
cius lo tenia pres e lauria aquella nit vitu/
perat sobiranamēt e veent lo dit seruet que
a son senyor hauien pres el volliē auirre el
baguessen mes en aquella mateixa p̄so dix
lo seruet al senyor ajudam a desferrar e feu
ho lo q̄l seruent desferrat desferra son seny
or e feu lo fugir e cō vees que vn hom veyll
ho hauia vist degollal e mes lo en vn gran
foch e mentre quel cremaua vingueren los
cauallers qui hauien pres al dit ancio e de/
manarē on era ancins respos lo seruent da
quiauant nous bajau cura dell car yo ne v̄
jat a vos e a mi/vel vos aci qui crema e cō
ja fos tot deſset baguerē ne plaer e cregue
ren que dignes veritat per lo mal que lo dit
ancius li feya souin. E lauors en ſpecial
li hauia fet dauant ells lo dia passat quan
lo feu posar en la preso. Lo salvador ari
mateix loa molt seruent feel el promet d' be
a guardonar: axicom appar math. xxv.
Per aço donant a entendre que aytals ser/
uents deu hom exalçar e honrrar e guardo
nar sens manera. Legim de tobies qui
p̄ſant quel angel qui hauia seruit a son fill
per lo camí fos seruent e hom comu e axicō
altre la meytat li volgue donar de tot ço q̄
lo fill hauia aportat per satisfier li son bon
seruey/ car com diu seneca lo bon esguart e
conexença del senyor fa souin bones los ser/
uidors e la desconexença d̄ls senyors los fa
fer mal ſuey e de mal cor e lunyar los dells
de tots punts.

t. iij.

Capitol. ccc. li. Cō los senyors
deuen esser conerents a lurs bons fuidors

O **Ela desconexēca que**
han los senyors als bons fuēts
parla seneca in epistola ad liriū

*son fuyt
820*
a
un primer
*un q
den enya*
titonem e diu axi hom dñconerent a son ser
uent no ha cor generos nes digne de honoz
ne merex que li sia be seruit per negun car
desconexēca obra es rustical qui ret odios
tot bom qui la ha mes que cosa dñ mon car
los bomens maluats e criminosos troben
quils seguex e posa per ellō la vida si son co
nexēts a lurs seruidors. E los grās bomēs
e famosos no troben quils am ne quils vul
la de cor si son auars ne descōerents a lurs
seruidors. Pertal legim de Scipio qui
scrini aletero son vicari en affrica que la p/
mera cosa en que studias si volia si mateix
conseruar e la terra que ell que fos conerēt
e sobres conerent a sos seruidors car en co
nexēca no podia cometre excess ne superflui
tat e aqui ell li dix que totes quantes bo
nois e victories james hauia bagudes en lo
mon totes les atribuia apres deu ala cone
xēca e beneficis que hauia hauda a sos ser
uidors e aqui ell li dona largament a enten
dre que lo maior enemich que lo grā senyor
pot nodir en la casa si es que nodrecha ey
soltinga desconexēca a sos seruidors e vas
falls car deya que aquesta li tolia finalmēt
sa fama e sos bens e tot lo be daquesta vida

*lo p de
1711*
*un p de
1711*
Pertal legim daquell gran princep orlan
rey de boemia qui en special tenia certs bo
mens notables en sa cort qui no entemien en
altra cosa sino com lo rey satisfaes e sos co
nerent a tante notables seruidors com ell
hauia e per los quals tot dia reebia tante b
serueys e tanta de honoz: per les grans vic
toies e caualleries que seyen per sa amor.
e diu que deya li en gran filosof que tenia
qui era appellat menelaus / senyor axicō lo
spero agut pūy e fa saltar lo cauall e correr
poderosament quans lo peut: axi fer gran
benefici e esser conerent al bon fuidor lo fa
volar el fa ariscar e assajar marauelles e sa
pies senyor que james sēyor auar no bague
bō seruidor e siu bague a temps sapies que
no pogue molt durar ans ba afallir ala lō
ga / rao es car conexēca de senyor tira per
natura lo cor del seruidor e lo benifet lo cō
serua. Posa troguis pompeius que per

aquesta conexēca e noblea de cor cōquesta
ciri tota persia en cinch anys: e per aquesta
cōquesta alexandre tot lo mon en .xij. anys

E per aquesta cesar agost puja primer en
honoz de general monarchia: e per aquesta
suli cesar son fet emperador. E per aquesta
carles maynes son famos per tot lo mon e
victorios. Bago posa marauelles e moltes
nobles histories titus liuins les quals lex p
esquinar plixitat de paraules.

Capitol. ccc. lii. En que sta co
nexēca de senyor a bon seruidor.

O **Rtafa duch de Nor**
mādia si enterroga a pauli sāt
archabisbe de reims: en que sta

na conexēca de noble senyor enuers sos f
uidors: e ispos lo dir sanct que en les coses
següents. Primerament senyor conerent
deu tostemps ensenyar a sos bons fuidors
la cara alegre: e si no la ha que la baja. M
pres segonament deu a cascu remunerar se
gons lo seruey que li ha fet: e encara segōs
la fe que li dona en ço que pot dell confiar
e segons la condicio del seruent o seruiçal
o fuidor. O si es cas que de present nou pu
xa remunerar axicom se pertany deu dar a
entendre al bon seruidor son cor pñent e son
empatxament e son pposit p les deuenidor
E per molt que don james no deu dir pau
les que donen aentēdre que lo senyor cuyt
hauer molt dat ne fet ans que encara enten
afer molt mes e a dar axi que lo fuidor: tof
tempo sñba en speranza de hauer ne sens
fi e sens manera car aço coserua mes lo cor
dñ seruidor a esser bo que no fa ço que ja na
haut. Terçamēt requer conexēca e gra
titut de gran senyor voler saber lestament
b cascu bon seruidor seu ensenyant que es
curos de lurs necessitats e deu fer que tots
afers lurs qui li vinguen entre mās sien fa
uorits mes que tots altres tostemps salua
justicia. Quartament deu ensenyar que
tot ço del seu bon seruidor li es axi car com
lo seu pproi axicom mullet fills e parents e
companya e bens e que tot ho color en son
loch e don a entendre que qui tora a elle a
res dñ lur tora ala sua persona. Quinta
ment los deu honrrar tenent los en lur sta
ment els deu ensenyar special amistat reue
lant los secrets hoc encara fenyent hauer
secret illa on non ha per ensenyar los bona

amistat e cara e tal que ell sia dels axicom
dela sua anima. Empero dix aquest sanct
archabisbe aci ha mester saueia lo grã seny
or goes que grã ne perillofos secrets nola
reuel sino a fort acostats e apuats amichs

Sisenament no deu per res pmetre que
negũ parla mal dells en sa presència car en
aço ensenya gran leyaltat e amistat e pme
nia. e aço obliga molt lo bon fuidor absent
car ala si sap ho e plau li fort. Setenamēt
en temps de malalties deu los visitar /o fer
visitar per altres d part sua e sia hã mester
de fet ajudar los a supoztar lurs carrechs.

Huytenament en la mort capdellar e en
diegar totes les coses lurs axicom a pare
e hauet ho tot per recomanat. E fet pre
gar deus per lur anima e hauent ne mencio
en fos colloquis tostemps membrant lurs
noms ab sospirs e ab senyals de gran ami
stat e de gran dolor de lur mort pertal que
aquells qui veen se pensen que semblant se
faria lo senyor per ells si temps e loch hi ve
nia. Alço empero entenia a dir lo dit sanct p
lat seruidor de honor e de stament car d fuid
dor qui es scuder o misatge o sclau noy cal
tant basta que lo senyor quant ha puat que
es bo e leyal lo defena poderosamēt e li do
segons son stament.

Capitol. ccc. liii. Contra mals seruents.

Donchs deya lo dit
sanct archabisbe si tant deu fer
lo senyor per esser conerent al
seu bon seruidor quant mes es tengut d fer
lo bon seruidor al bon senyor: cert tãt que
quant lo bon seruidor veu lo senyor ho tot
fimateix e quãt ha li deu offerir e de tot au
dar quant lo veu en perill. Empero si lo ser
uent es mal e maiorment quando es de po
cha e d vil condicio: axicom son misatges o
sclaus lauors los deu hom tractar ab rigoz
Car hauem eccl. xxxiij. *Manis et disciplina
et opus seruo.* E vol dir que al seruent mal
estruch o rebelle tres coses li tin aprop.

Primerament goes que li dons prou a mē
sar pertal que puxa treballar e que no sen
puxa scufar nes puxa de tu clamar. Segon
nament li tingues aprop la faena nel leixes
folgar sino ales festes. Tercament li tin a
prop la disciplina goes q sia be batut mas tē
pradament e no cruelment per res. Car cō

dix eufonia per fet de roma. *Senus suorum
non corrigitur nisi cum supplicis.* goes que li
natge de gent seruil no la pot hom corregir }
sino ab batiments. Salamo aximateix nos }
ensenya que aytals seruets no vullã nodrir }
delicadamet car diu ell. Qui delicate nutrit }
seruũ suũ inueniet contumacem. E vol dir }
que aqll qui delicadament nodrex son fuent }
ell los fa rebelle e mal agradant: perq bassa }
que hõ li do pu a ses necessitats: goes gros }
menjar e gros vestir car si lo contrari faç }
assajar ta de senyorejar e de menysprear te: }
pertal diu ell proverbiozum tricesimo que }
per tres coses se comou e tremola la terra. }
La primera diu que es com lo seruent ha }
senyoria car la sua senyoria es la pijore la }
pus tirannica qui sia al mon. Recompta }
troguis pōpeius libro. xvij. que en vna ter }
ra qui es en orient se lenarẽ tots los sclaus }
contra lurs senyors solament ni bague vn }
qui amaga son senyor e vn fill que lo senyor }
hauia e com los dits esclaus acordassen len }
dema a fer rey aquell dels mateixs qui pri }
mer vees lo sol/lesclau aquell ho dix d nito }
a son senyor q tenia amagat e lo senyor dix }
li quando tots guardaran dret per orient de }
mati per veure lo sol/ tu guardaras per po }
nent alt en los pus alte monts q reges car }
aqui aparta abans la lum del sol que no en }
orient/ e axiu seu e per aço son rey. E un }
terrogat qui li hauia aço ensenyat / r̄spos q }
son senyor que ell tenia amagat/ e per amor }
dell perdonaren li. E com lo seruent no }
bagues fill senyeren apres ell rey lo fill del }
dit senyor pensant que seria subtil e de bon }
consell axicom son lo pare. E vinent alexã/ }
dre lo gran emperador de grecia e sabent ço }
que fet hauien auis los tots/ e aquello que }
bague vius posa en creus/ e sua los parēts }
del dit sclau qui hauia refuat son senyor ab }
lurs persones e ab tots lurs bens. vet diu }
aci trog' quãt perill es dar senyoria a sclau }
ne a hom seruil. Per lo contrari quando los }
sclaus son bõs e humils e leyls lauors los }
deu hom tractar fort dolçament car auega }
des ni ha qui bixen fort bons. En lo segõ }
libre deles vides dels sancts pares legim q̄l }
abat olimpi' era stat sclau e son senyor feu }
lo franch p seruir a deu perque ell tots ays }
deuallaua dela montanya e portaua alsclaus }
seruents humils a son senyor contra volētat }
del senyor/ e premia la cõcha volent li lauar }
t. liij.

res perulo
de offer
opos

in las en
de ma
ie

la mor
que per cost

no en offer
itar lo casti
vil condicio

los peus e com lo senyor li dignes o pare no deus tu fer aço a mi. Beya lo sanct abat cert si fas car catiu era teu feist me frâch perque fos franch caualler de deu. Aytals persones son dignes de reuerencia e aço do nana a entendre lo nostre saluador jobanis xiiij. qui als seus dexeables laua los peus do nant a entendre que grâs senyors a nobles seruidors deuen esser inclinats a fer los be fins ala pus humill e vergonyosa necessitat que al mon sia e per lo contrari ensenya la ly damunt allegada que seruent affranquit per son senyor que si puyx li es desconexent notablement que tâtoft de diet torn en son catiuatge.

Capitol. ccc. liiii. En que en special bon seruidor deu ensenyar sa amor a son senyor.

e **En special ensenyaua**
seneca en lo seu moral que lo seruidor deu ensenyar aquesta aytal benuolença al gran senyor axi que no sola ment no li faça mal ans encara q̄ nō parla mal. Exo. xxij. posa nostre senyor deu aytal ley. Bija nō detrahes et principi populi tui non maledices. E vol dir axi guardartas de murmurar e de mal parlar dels grâs p̄nceps qui son axicom a deus en la terra e singularment te guarda de malabir a ton p̄ncep car aço es gran crim dauant deu. e ecel. xx. diu axi nostre senyor deu. In cogitaciōe tua regi non detrahes. E vol dir que james en ton cor no jutjaras mal d̄ ton p̄ncep rao car diu la scriptura. Cor regis in manu dei. E vol dir que lo cor e la obra del rey sta en la ma de deu axi que moltes vegades se p̄fa hom que lo rey fara aço e allo e fera lo contrari car com lo rey sia persona comuna e nostre senyor deu regecha la comunitat p̄ ma daquell e la comunitat baja mester coses que sol deu sap/ptal nostre senyor d̄u mena aquell cor ara deça ara de lla entant que aquell cor nol regex si no deu per obra alta dell o per special permissio sua iustia que a vegades aquell regiment nostre senyor deu faça fer de fora per alguna creatura axicom per qualqz hom bo o mal o per sembra bona o mala. Auegades per son propi ententiment errat o endregat auegades per cōsell de bon ancell o de mal e axi per secretes vies en quisa que tostemps la comunitat aquel

la baja be o mal segons q̄ plau ala sua alta disposicio e saniea. Per rao daço deya mon senyer sanct. P̄. prima petri secundo plant als seruents axi. Serui subditi estote dñis in omni timore. goes a dir. O seruents siau tostēps subiugats a vostres senyors ab tota temor virtuosa goes quels siau obedients en tot ço qui no es cōtra deu car ço que ells fan o es obra de deu o special permissio sua qui ve per alguna causa amagada a nos.

E aço mateix innua lo senyor quando deya mathei. xvij. Reddite que sunt cesaris cesari et que sunt dei deo. E volia dir axi als subdits que sens contradictio donassen a cesar ço es ala senyoria temporal ço que los ptany e a deu ço que a deu pertanyia. e deya encara sanct. P̄. siau obedients als senyors del mon axicom aquells que deus ha tramesos en la terra a laoz d̄ls bōs e a destructio d̄ls mals: car sapiam que aquesta cosa vol deu goes que los siau obedients a tots e enuers la fi d̄lla. Bin encara que nostre senyor deu ha reseruats al foch eternal en special aq̄lls qui mēysp̄reen la senyoria car no la volgue menysp̄rear lo saluador qui quando son dauant pilat cōfessa que la senyoria que pilat hauija sobre ell per d̄u li era stada dada. vet donchs encara com es gran perill als curials e grans seruidors dels grans senyors quant molt sien del cor del senyor cō dit sia q̄ deus lo gira a altres parts axicom li plau faent ne los assers d̄la comunitat los quals ells mateixos souin no saben: pertal dir dauid. nolite cōfide in principibus. goes que no vullau posar confiança en los p̄nceps car quando cuydaren en la barcha de lur cor nauegar diet p̄ leuât al port: se leuara aqui tremontana quius fara negar o trencar en qualqz mal lochs axicom a bull bauem vist de molts.

Capitol. ccc. lv. Que negu no deua molt cōfiar dela amor de son senyor.

o **Deu cō era special a**
nima del rey dauid aquell joab cap dela sua caualleria: o deu e quâts serueys e quanta honor li hauija fet a en esta vida: empero ell lo mana auciure a son fill salamo e axi son fet tantost. o deu e com era special anima e factura del rey asfuer aquell p̄ncep aman lo qual ell hauija q̄si fet equal a simateix: emp̄ o soptofament

Cor
pe
fia
dell

Ex
de

lo feu pensar. **D**eu e com era special e corat amich e seruidor del rey alexandre a/ ^{per ment} quell gran cavaller permenio empero ab ti tol de traydor lo feu auciare. **E** generalmēt sapies que tot quis cōsiu en grans senyoz es perdut ala fi. pertal diu leximple q̄ amor de senyoz no es alou rao es car elle no amē res sino simateix e ago pertal quant d̄ res q̄ vullen no poden hauef fretura e si perden vn seruidor p̄ car que los sia: elle ne cobren cent. **H**oresmenys que com nostre senyoz exeguesca per elle les obres de fortuna axi com dit es. **P**ertal ne lura seruidors ne elle mateix nos saben que volran ades ne que faran. **P**ertal consellaua aq̄ll sanct abat antonius als cavallers de alexandria q̄ bastaua los quand en esguart dels princeps q̄ los fossen leylals el altre lexassē star car d̄ya que acostar se a elle masa es fort perillos en cors e en anima a tota persona del mon de qualqz stament que sia. **E** improua fort aquells qui per elle la lexen follament matar sens gran causa.

Capitol. ccc. lvi. Que bon ser
uent no deu per negū arriscar la sua anima ne mal fuēt no dū ess̄ sufferit en sa malicia.

Ecōpta valerius ma
ximus libro tercio capitulo ter/ ^r cio/ que vn hom seruidor dun ca ualler veent en bona auinentea astrubal fra re de hambal princep de africa acostas a ell e aucis lo soptosament e ago pertal quant li hauiamort son senyoz per la qual cosa puy lo dit seruidor son pres e mort a leja mort e diu que mentre lo matanen ensenya ua goig e alegria sens si dient que aquelles penes li eren fort dolces puy sabia q̄ a son senyoz hauiam noblamēt venjat. **R**ecitant aquesta historia cassian⁹ en vn sermo que fa als cavallers dix axi/ fills yo aprou en aq̄st amar e honrrar son senyoz mas no aprou que axi volgues auciare laltre sens profit e simateix donar a mort sens negun guany d̄ son cors ne de sa anima ne dela cosa publica ne del viu ne del mort. **D** diu aquest leja cosa es que per seruir vanamēt sa fama hoc encara vn hom mortal quel hom acordada/ ment vaja a pendre mort. **D** mesqui e q̄ fara d̄la sua anima que porta axi venal cert digne es que cayga la casa damunt aquell que tant dolent sonament fa ala sua casa e

digne es que deus lo menysprea puy que ell se arrisca axi sens tota pietat. **P**rea dōchs diu cassia tu mateix e fiat cara la tua aia puy tant costa al fill de deu que la sua dona per la tua e encara lan daria si mester hi era car lo maior sacrifici que li pots fer si es que li offeres la tua anima axicom a cosa preciosa a tu mateix e a ell fort acceptable.

Seuerus en lo seu doctrinari parlant da questa materia/ diu axi/ lou e aprou diu ell fort leylaltat en seruent e cōdempne fort des conexença en aquell entant que res noy es bastant a punir lo sufficientmēt e recompte que a salad assenyalat e famos princep sar/ rabi son accusat en sclau que feya grans jr/ reuerencies a son senyoz e com ell volgues saber quines eren les jrreuerencies: sigue li dit que li era primerament fort reganyat e d̄ mal respost e quand son senyoz lo flasto manua que a vna flastomia que ell li digues que ell lin deya cent/ empero que li cuyda/ ua fer gracia que com son senyoz ho digues alt que ell ho deya bax. **S**egonament li son accusat que quand son senyoz li mena/ gata que ell li feya la figa deus la manega dela almeria. **T**ercament que quand son senyoz feya grās auirs que ell responia tot gint febra aguda. **Q**uartamēt que si son senyoz encepegas per casa que ell deya tot gint yat trencasses lo coll e la spatla.

Quintament que si ell o altre faces neguna ventositat leja d̄sus o deus que ell deya en barba de mon senyoz. **E** cō salad hague ago hoyt demana si son senyoz lo puebia bastāt ment de totes coses e com sabes que hoc de continent seu pendre lo dit seruent e seu lo crucificar e morir en creu. **E** dix axi a sos ca uallers negū no dū masa sufferir a son sclau car siu fa decontinent lesclau lo menysprea ra el mal seruire e li volta soberguejar e ti/ rannejar e quand lo senyoz lo volta tirar a tras no pora. **P**erque ans quel sclau vin ga a aytal cas deu cascu fer que o sia humil o muyra/ si axi lagues lo senyoz daquest ca stigat no morira ara crucificat. **P**ensar dix ell dū cascu que los sclaus nols ha hom sino per seruir sen. **B**onchs ensenya los de seruir e no de sobre exir sino ab go del teu te faran morir e penar et faran a grā vergōya a portar. **P**er tot ago que dit es appar ver go que damunt hauiem dit goes que lo tretzen ajutozi que la ciutat ha mester p̄ ess̄

bastant a simateixa si es que baja qui la ser-
ueicha/e aço axi q̄ segons diuerses maneres
d̄ senyors baja diuerses maneres d̄ fuidors
¶ Aci es acabat per gracia d̄
nostre senyor deu lo segon tractat principal
daquest present libre qui hania a ensenyar q̄
es ciutat ne quin deu esser lo bon ciutada.

Ara veurē en aquesta terça
part com tota aytal comunitat de ciutat o
d̄ regne es appellada cosa publica e perque
axi e cō cascuna aytal cosa publica deu esser
gouernada e conseruada e regida.

¶ Feneix la segona part.

Comēça la terça part o trac-
tat de aquest dotzen libre del
crestia qui es de regiment de prínceps.

Capitol.ccc.lvii. Qui posa q̄
es cosa publica en simateixa

Rde e proces
dat en lo comēçamēt
nos ensenya que feni-
da e acabada la segon-
na pt daquest dotzen
libre en la q̄l hauem
tractat per gracia de

deu / que es ciutat / ne que li pertany a son
bon esser. Ara hauem a dir segōs lo rde dat
a aquest mateix libre en lo començamēt: cō
les ciutats e grās regnes e comunitats forē
appellades p̄ los antics cosa publica: e cō
sots aquest nom facren e dixeren coses fort
assenylades en fauor d̄ les dites comunitats

Primeramēt dōchs ab la ajuda d̄l nostre
saluador hauem aci a veure que es ne q̄ vol
dir cosa publica. E sobre aquesta materia
notaras les següents quatre proposicions.

La p̄mera si es q̄ cosa publica es alcuna
comunitat de gēts ajustades e viuentis sots
vna mateixa ley e senyoria e costumes: si
vol aytal ajustamēt sia regne o ciutat o vila
o castell o qualseuol semblant comunitat q̄
no sia vna casa sola axicom damunt es dit.
Perque appar que ajustament domestic
qui es duna casa ne pt d̄ neguna comunitat

no es dita cosa publica en aquella comuni-
tat on es part ans es dita cosa particular o
personal o propia: e axi posa lo filosof
parlant daquesta materia en la sua politica

La segona es aquesta que cascuna aytal
comunitat deu esser cōposta de diuerses p̄-
sones ajudants la vna a l'altra segons lurs
necessitats. aço appar pertant car com liga-
ment de cascuna bona comunitat basa a esser
vnitat e benuolença dels habitants. Per-
tal coue que la dita comunitat sia fundada e
ligada en amor/e en concordia e cascun no
pura hauer d̄ simateix tot ço que ha mester
pertal es necessari per conseruacio dela co-
munitat que la vn ajut al altre segons sa ne-
cessitat. Item per experiencia appar que
hauem mester moltes e diuerses coses axi
com mējar beure vestir calçar e axi daltres
coses les quals no les pot cascun fer per si
mateix. e pertal en la cosa publica la vn aju-
da al altre venēt li que menjar e laltre ven-
dre li a beure el altre vendre que vestir el al-
tre que calçar e axi la vn ajuda al altre e en
esta manera pseuera la cosa publica basta-
da quādo la vn ajuda al altre. Pertal haue
p̄uerbioꝝ. xvij. axi. Frater qui adiuuatur
a s̄e ciuitas firma. E vol dir que lanoze es
ferma e fort la comunitat p̄ la ciutat quādo
la vn ajuda al altre de bon cor: axicom bon
frare ajuda coralmēt a son frare. La terça
es que tots los homens dela comunitat no
poden esser eguals. app aquesta p̄posicio p̄
la segona: car puys la vn ha ajudar al altre
segons son stament axicom diu la segona cō
donchs diuerses necessitats d̄s homens re-
quiren ajudes d̄ officis ineguals appar que
los homēs no son eguals en lurs stamēts.
e que axi sia que les necessitats dels homēs
requiren ajudes ineguals: appar ho car la
necessitat qui requer que sia lom ajudat per
justicia no es equal ala necessitat qui requer
que lom sia ajudat en fam ne en set: car ala
primera necessitat ha mester aquell qui mā-
ten justicia axicom es aquell qui te la senyo-
ria: e ala segona es bastant vn pages vn fla-
quer e tauerner: los quals no son eguals a
aquells qui ha a sostēir justicia / e axicō dit
es daquests axi podē dir de molts daltres
officis dela comunitat. La contraria es
que la cosa publica es cōposta sumariamēt
de tres staments de plones goes de menors
e de mitjanes e de maiors. E aquesta cōposi-

Com lo roy
ha mester
tes for-
cares

com los
dels cost
podene

com lo
p̄m es lo
de nes p̄

cio aytal es axicom a vn cors humanal cõ/
post de diuersos mēbres. axi diu sanct pau
ad romanos. xij. Sicut in vno corpore mul/
ta membra: habemus omnia antē membra
nō eundē actū habēt: ita multi vnū corpus
sumus in cristo. Et vol dir que axicom di
uersos mēbres fan vn cors qui hā diuersos
officis en lom axi diuerses persones e officis
ajustats fan vn cors e vna comunitat / la qual
es appellada la cosa publica crestiana. Et
patal victor parlāt daquesta materia en lo
seu tractat volēt ensenyar per q̄na manera
la cosa publica era semblant al cors d̄l hom
posa que en la cosa publica bama cap e aq̄st
es aquell o aquells qui han lo regiment o
senyora / los bulls e orelles son los jutges
e los officials / los braços qui defenen la
cosa publica son los cauallers els homens
darmes / lo cor son los psellants / les parts
generatiues son los pyrats e informats / les
cures e cames son los menestrals / els peus
qui calciguen la terra son los pagesos qui
la colē e la exerciten per lur offici tostempe

Capitol. ccc. lviij. Cō per exē
ple deis membres del nostre cors se deuen
amar aquells qui son ajustats en fer vna co
sa publica.

Des daco lo dit doc
tor aporta a p̄p̄oit la paraula
del apostol allegada tantost de
sus ensenyant com cascun bon hom dela co
munitat es e deu esser ver membre viu dela
cosa publica e deu hauey la manera que mē
bre viu ha en lo cors en que viu: car diu ell
veges lo mēbre viu en lo cors on es natural
ment situat: e atten quina manera te e veu/
ras primerament que tanta es la amor q̄ la
vn membre ha al altre que la vn serueix axi
diligentment al altre que tot ço que aquell
fa fueix als altres: exemple nauem car lull
no solament veu a simateix ans encara veu
al peu que no encepech e ala ma que vaja
obzar e a tot lo cors ques sapia governar /
aximateix lo peu no solamēt serueix a sima
teix anāt ans encara serueix al lull car por/
tal lla on vol res veure o mirar e serueix a/
ximateix a tot lo cors e als altres membres
portant los lla on volen anar. Aximateix la
lengua parla per seruey de tot lo cors / e la
bocha menja per sustentatio de tot lo cors
e si masa menja fa mal a tot lo cors axicom

la error de cascū membre torna a mal d̄ tot
lo cors. Sēblantment pots veure que si vn
membre soffer mal los altres sen complan
en: car si percute negun al cap o en qual/
seuilla membre tātost lo braç si para e li fa
scut e la bocha crida alt ajuda e dona senyal
d̄ dolor. e si auegades puētura vn mēbre na
fra laltre o li fa mal lo mēbre ferit o nafrat
non demana venjāca d̄s tot lo cors sta trist
es complany d̄l mal que lo membre nafrat
ha p̄es: pots aximateix veuē que vn mēbre
no ha enveja del be ne del offici del altre ne
james la vn membre nos vol separar del al
tre ans si la vn mēbre es tallat del cors tots
los membres altres e tot lo cors tremola es
esmaya e auorrex aquella separacio axi q̄si
com a mort. Que donchs diu aquest doc
tor volent dir aqueste tã bello e tan exp̄s
e tan clars exemples que deus ha a nos pro
posats del cors e dels membres sino que p̄
aço cascun d̄ nos qui som membres prengā
exemple de amar e de zelar e de pugnar vi/
gorosament per amor de tot lo cors goes p̄
la comunitat e per la cosa publica. e aquesta
amor d̄la cosa publica dona a entendre s̄ct
pau ad romanos. xij. quando dix multi vnū
corpus sumus in cristo: singuli autem alter
alterius mēbra. Et vol dir que quādo nos
crestians pensam que tots som vna comuni
tat e vn cors spiritual del qual jesu crist es
cap molt nos deu aço inclinar q̄ la vn ajut
al alt̄ e tots ensemps la cosa publica axicō
en lo cors nostre recem que la vn membre a
juda al altre. Et aço mateix conferma prima
corinthios. xij. quando diu. Et enim in vno
spū nos omnes in vnū corpus baptizati su
mus. goes a dir aytant cō lo bap̄tisma nos
ajusta tots en vnitat d̄un cors quis appella
cors crestia ligat p̄ vna se e per vna sperāca
que hauem en vn deu tot poderos per la q̄l
cosa los nostres spirits deuē esser tots vns
en voler les coses quis pertanyē hauey cre/
stianisme entre les quals es aquesta vna de/
les principals goes amar la comunitat e la
cosa publica.

Capitol. ccc. lix. Cō la ley cre
stiana es noble fonamēt e principal dela co
sa publica e cō algūs han tengut lo cōtrari.

Et les damuntdites
parauls appar cō sanct pau sin
gularment informa los crestiāns

a molt amar los vns als altres axicō aq̄lles qui sobre tota altra nacio hā ley de perfeta caritat e q̄ mes mana amor e mes la ensenya e qui milt ferma la cosa publica q̄ negūa altra ley qui al mon sia. e ago ensenya moſenyex sanct agosti en la sua epistola quinta on diu axi. Qui vol veure les grans excellencies dela sancta doctrina euangelica atrena com ella ferma e liga alrument tota la cosa publica car aquesta esquiua en los regidors tota injusticia en los subdits tota irreuerencia preya a tots amar humilitat paciencia e pietat e bauer amor ayral als altres com a simateix esquiua: tota auaricia e tota inuidicia e tota malignitat. qui dōchs tan be ne tan ferm ensenya la cosa publica com aquesta sagrada doctrina e tot mal esquiua e mana tota virtut e tot ço q̄ pot lom moure a amar deu e son probisme e a conseguir la gloria perdurable: e vol dir per ago que crestians sobre totes nacions del mon seruauant lur ley son les pus apres gents d̄l mō els pus endegats a mantenir la cosa publica. Perque d̄us axi saber q̄ marcellinus scriuent a sanct agosti axicō appar en la sua quarta epistola si enten a prouar q̄ la sancta doctrina crestiana si empatxa molt lo bon stament d̄la cosa publica. e proueu pertant car diu que preya lo saluador axicō appar mathei. v. que negun hom no reta mal per mal e que si negun te tol la tua gonella que li dons lo mantell e que si negū te dona un bufet que li pares l'altra galsa les quals coses diu aquest marcellinus destruxen la justicia d̄la cosa publica e fauoregen mafa los mals homens e giten a terra los bons la q̄l cosa es cōtra la sancta scriptura qui mana lo contrari. Car mana moyses en la ley axicō app deuteronomi. maleficos non patieris viuere. E vol dir q̄ no lextas viure los malfeytors e ell mateix mana d̄utero. xxv. pro mensura peccati erit plagaz modus. E vol dir que segons la mesura d̄l peccat sera la quantitat dela pena: e ago mana pertal que la cosa publica fos conseruada en bon stament: de que diu aquest se segueix que la ley euangelica es contraria a bon regiment dela cosa publica cō ço que ella mana sia contrari ales dites coses. Segonament argueren alguns a aquest mateix p̄posit axi la ley crestiana approua e consella virginitat e mēyspren d̄les coses terrenals.

igelia
altra cosa

lur ley son
- mōn -

raurill.
ha empatxa
d̄la cosa p̄n

saluador

moyses

redh. que
- niemy p̄n
d̄la cosa p̄n

si donchs la cosa publica se gonerma per ay tals consells: segueix se que la generacio d̄l mon tantost periria e que negun no treballaria per la vida present e axi cessarien tots los officios e tota la policia dels staments d̄l mon. d̄ ques segueix que lauors ne serien callers ne ciutadōs ne mercadets ne menesterals ne negun daquells qui ara sostenen e componen la cosa publica. Perçament argueren per esta manera car axicom dien los presents romans despuys que jesu crist e son vicari e la ley bague senyona en roma no faeren de lur prou e diē que de lauors enca la lur cosa publica es cayguda els ha ven guts infinito mals damūt: los quals mals recompta salustius en lo segon libre en los versos qui comengen. Urben fuisse rē. q̄ serien fort lonchs de recomptar basta al p̄posit que los romans son stato los maiores homens del mon e ni ha bants molts dels millores e d̄ls pus famosos segons lo p̄sent cors desta vida e ara per la maior part son tots dolents d̄ cap a peus e axi malestruchs qui milt apparen banders o vinyoguells o goliarts o gent de forcha que no ciutadans de roma: la qual cosa dien aqueste que los es esdeuenguda pertal quāt les leys crestianes hi regnen: per la q̄l cosa conclouen aq̄sto que ley crestiana preiudica molt ala cosa publica e li es contraria.

mi
cell
del

Con
E

Capitol. ccc. lx. qui sol les ra
bons fetes damunt a prouar que la se xp̄iana repugna a bon stamēt d̄la cosa publica.

a **Questa error enseya**
moienyer sanct agosti esser capital heretgia en la damūdoita epistola quinta e en lo quint libre dela ciutat d̄ deu e en lo quint capitol e aqui ell ensenya la turpitud e legea daquesta error p̄ diuerses altes vies: les quals apparen en ço que ja damunt es dit e deuem dir dauall. ne les raons allegades per marcelli valen res car quāo diu en la primera que si ley crestiana era seruada la cosa publica periria p̄ defalliment de justicia appar que diu contra veritat e parla axicom a hom ignorant. Car entant lo saluador mana amar justicia que promes lo regne seu a tots aquells qui persecucio sofferrien per amor de justicia axicō appar mathei. v. Ultimeteix appar mathei. xxiij. que preya poderosament contra los

Cor
app
Ala

scriuans els phariseus qui d'semparauen se
 juy e misericordia per ls quals coses appar
 que ell ne la sua doctrina no era cõtra justifi
 cia. Des segueix que si lom qui pren offensa
 ha paciencia que ya per axo lo regent dela
 cosa publica no dega tenir justicia daquell
 qui fa la offensa car lo pacient justia q̄ pura
 lexar sa iniuria personal empero no pot le/
 xar la iniuria dela cosa publica la qual se du
 negar per aquell qui es regent la comunitat

Benen encara pensar la virtut dela ley
 euangelical qui es tanta que si era obserua/
 da ja lauors noy calria justicia contra cri/
 minosos car lauors negun no peroria res
 del altre ne faria offensa al altre ne retria
 mal per mal e appar per tant car lauors ne
 gun mal no fia fet james ne moyses no feu
 les dites leys per aytals gentes com son a/
 quelles q̄ ago seruen mas feu les p castichs
 dels males car com diu sanct pau. lex ppter
 trasgressores posita est. E vol dir que la ley
 son feyta per castigar los trasgressors e a/
 quells qui vinen mal. Merque appar la
 rao primera d̄ marcelli no hauer negu fona
 ment ne res no proua contra la fe crestiana

Alla segona quando diu que lauors cessa/
 ria tota la generacio del mon e tota policia

Respõch te e dich que justia que lo salua/
 do: en general baja cõfellaat stamēt virginal
 empero ell qui deu era de sabia que aquell
 stament pochos lo volerrien e ptal dix ell ma
 thei. xix. capitulo. Qui potest cape capiat
 E volia dir que aquell stament era axi alt
 que nol peroria negun sino aquell qui per
 special gracia sua nauria poder car com ha
 uem sapiencie. viij. Non possum esse conti/
 nens nisi deus dederit. E vol dir que negun
 no pot esser cast sino per special don de deu
 com donchs aytal gracia no la don a tots
 nons cal tembre que per amor de virginitat
 totes les gentes lexen offic de generacio hu/
 manal e stament de matrimoni. Per a/
 questa mateixa via app solucio al altre pñt
 quando dius que lauors si los homens mēys
 pauē riqueses que noy hauria policia ne co/
 sa publica. Responch que aytal pobrea e
 menyspneu elegir ha a esser per gracia speci
 al de deu/la qual no la dona sino a pochos a
 xicom ensenya experiencia perque nons cal
 tembre daquesta part. E posem que axi
 fos de fet que tot lo mon se conuertis a a/
 quelles dues perfectiõs çoes a virginitat e

a menysprear riqueses ja p axo nos segueix
 que entre aquells qui aytals coses seruariē
 no fos cõunitat e cosa publica millor e pus
 excellent e pus virtuosa que no es ara entre
 aquells qui de present sostenen les comuni/
 tats car diuersitat de stamēts no fa cosa pu
 blica com dit es mas es a bellea d̄la cosa pu
 blica e a suportacio sua la qual suportacio
 no fia lauors mester ne axi necessaria quãd
 los homens de tots pñts menyspreassen lo
 mon e les riqueses e pompes siues ans grãas
 parts dels officis haurien a cessar. E pla
 gues a du que ja fossen en aytal stamēt car
 lauors la cosa publica staria noblament es
 poria mils regir a semblança dela cosa pu
 blica celestial la qual es en sobirana gloria
 e virtutze ago desijaua sanct agosti segons q̄
 appar en lo segon libre dela ciutat de deu
 en lo denouen capitol justia que ans dela fi
 del mon la misericordia de deu fara aquesta
 gracia ala terra que aquesta cosa publica p/
 sent se regirara a semblança daquella glorio
 sa comunitat de paradís segons que sanct
 jobã nos dona a entendre aporbalipf. xxi.
 quando diu. Elidi ciuitatem sanctã hierusa/
 lem descendentem de celo sicut sponsam or
 natam viro suo. E vol dir que ell en spirit
 viu la sancta ciutat d̄ hierusalem que appia
 que fos duallada en la terra tãt era lauors
 la terra sancta e ben regida e enriçada.

Capitol. ccc. lxi. qui sol al terc
 argument e posa molta mala cõtra los ro/
 mans.

a **¶ Terc argumēt quãt**
 diu que los presents romans di
 en que d'spuys que jesu crist e la
 ley senyoreja roma no faeren de lur prou.
 Respõch que los presents romans qui ago
 dien no deuen esser allegats per testimoni en
 res de bezcõ sien lo pus scelerats homēs d̄l
 mō. axicõ posa sanct bñt ad eugeniũ. e dich
 que aquestes paraules allegades e semblãtes
 creu que dignē car aytals les han acostuma
 des de dir. Fills son de troyans catius mal
 estruchs e parents de grechs e gent arroda
 ladisa sens cap e sens entenimēt poble auo/
 lotat ergullos e pobr e malestruch axicom
 tostemps hã dat a entendre per lurs males
 obres los peccats dels quals los han apoz/
 tats a aquesta legea tanta que blasphemien
 lo saluador dient que per ell e per la ley fan

C. D.

Dee
 qd

mal de lur prou. Mas dir te q̄ appellen
 ellos fer mal de lur prou sapies que ellos pen
 sen que sia lur prou q̄ tinguen les maneres
 de viure que tingueren als uns de lurz pre
 decessors quando senyorejauen a tot lo mon
 qui foren cruells tirans e qui p̄ força subiu
 garen aci lo mon sens tot dret e sens tot títol
 d̄ justicia e qui foren gr̄as robadors e y
 dolatres e pl̄s d̄ tota maluestat e sens tota
 virtut car diu sanct agosti q̄ justicia que teni
 en ne los altres bens que apparia que faes
 sen no eren virtuts mas solamēt hauien y
 matge e semblança a virtut car res q̄ faessen
 de be nou feyen per amor de deu ans ho fe
 yen per vana e per pompa e per guanyar
 nom e fama jasta que als uns dels hom̄s
 emonentats amassen la cosa publica la a
 mor dels quals valia poch puys que ab deu
 no haviá rayll. Altal vida appellen ellos
 fer de lur prou axicom a homens horats e
 desesperats. Benen abans tost̄ps plo
 rar deles grans offenses que han tost̄ps
 fetes a deu e pijors que nacio qui al mon sia
 car ja lur començament fon horreu quando
 lur primer príncep romulus auis a remu
 lus son fratre: el lur proceç pijor p̄ lur gran
 tirania que ensenyaren a tot lo mon speci
 alment als sancts martirs los quals quasi
 per.ccc. anys perseguiren per tot lo mon. e
 apres en lur mala senyona car per los dits
 ccc. anys bagueren d̄u emperadors hom̄s
 maluats cruells e terribles ydolatres e cō
 tra jesu crist. el primer dells fon cesaragost
 sots lo qual lur valor e senyona fon maior
 e qui fon pus nomenat que totz los altres
 no cōtrastant que fos capital ydolatre e en
 emich de deu e leuament taccat del pijor pec
 cat carnal e excessiuament entant que nos
 deu nomenar ne dir segons ço quen legim
 en la martiniana. E apres han tribulada
 la sancta esgleya en temps de pau mes que
 altres nacions car han fetz e hants.
 antipapes axi que totz son aqui creats. h̄a
 morts lurz senyors ecclesiasticz e seglars
 infimides regades e que ara encara p̄somes
 quen de blasphemar lo saluador dient que
 despuys que ell hi fon reebut per d̄u no fae
 ren de lur prou. Cert aquesta es tanta d̄
 prauitat que es marauella com per aquesta
 e per les altres damuntdites e daltres que
 call deus no los posa en infern en cors e
 en anima e que tota lur terra sen entras

en abis axicom feu Rodoma e Somorra.
 Mas cregues me que temps vendrà q̄ nre
 senyor deu los tolra la cadira papal e impe
 rial e la mudara en altre loch millor e ven
 dran gentz quin traurá totz los corsos d̄ls
 sancts pertal que la ciutat aquella romãga
 deserta de tot be. E quando dien que d̄spuys
 que reeberen la fe de jesu crist los eren ven
 guts molts mals: dich que ver se diē: empo
 quāt dien que los dits mals los son v̄guts
 pertal quant han creegut en jesu crist: dich
 que dien gran maluestat e gran falsia e gr̄a
 blasfemia cōtra lo saluador. e en parlar axi
 tenen la manera dels jueus falsaris qui an
 tigament quando haviē p̄ lurz peccats qual
 qz aduersitat deyen q̄ aquell mal los venia
 pertal quant seguien nostre senyor deu e ha
 uien lexades les ydoles. E si volen veure
 aqueste maluats quants de mals los vin
 gueren ans que baguessen reebut jesu crist
 guarden lo poeta qui es appellat iuuenalis
 libro secundo en aquells versos qui dien axi
 Seruabat castas humilis fortuna latinas
 Quōdā nec vicis cōtingi praua sinebat
 Semblantmēt atenen si volen veure lur
 falsitat e aqui veurá que sens comparacio
 bagueren mes e maiors mals ans que ree
 beissen jesu crist que apres quel han reebut
 los grans mals que bagueren abans que
 coneguessen jesu crist d̄ls quals mals parla
 salustius en lo loch allegat damunt. Altrenē
 encara los mals d̄ que parla sanct agosti en
 lo tractat qui sappella de excidio vrbis e en
 lo quint libre dela ciutat de deu en lo quint
 capitol e dago parlant ell mateix en lo terc
 libre dela ciutat de deu e en lo. xvij. capitol
 diu que hanibal príncep de africa vinent en
 roma cōtra los romans tās cauallers lurz
 auis que tres modios goes tres grans me
 sures plenes d̄ anells qui foren trets d̄ lurz
 mãs trames en cartayna qui lauore era la
 principal ciutat d̄ africa la qual cosa fon ās
 que los romans baguessen reebuda la fe de
 jesu crist perque appar que los mals que la
 uors sofferiren nols vingueren per la fe de
 jesu crist axicom lur prauitat allega ne per
 conseguent los mals que d̄spuys han soffe
 rits e sofferen nols venen per jesu crist ne p̄
 sa ley. Nota que per res que dit haja d̄ls
 presents romans ne dels passats no enten a
 dir que los romans no hagen hants molts
 nobles homens e excellentes en saueia/ e en

1 fer
 73 q. 2

15 gran

ab gent

com
 q̄ pon
 roma
 per el

los n
 los p
 hami
 p̄ne
 com

com
 bly
 nre